

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı**

**NATO’NUN KOSOVA’YA MÜDAHALESİ VE “İNSANİ MÜDAHALE”
KAVRAMINDAN “KORUMA SORUMLULUĞU”NA GEÇİŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep Selin ACAR

DANIŞMANI Yrd. Doç. Dr. Altuğ GÜNAL

İZMİR – Ocak 2015

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı**

**NATO’NUN KOSOVA’YA MÜDAHALESİ VE “İNSANİ MÜDAHALE”
KAVRAMINDAN “KORUMA SORUMLULUĞU”NA GEÇİŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep Selin ACAR

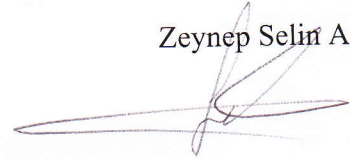
DANIŞMANI Yrd. Doç. Dr. Altuğ GÜNAL

İZMİR – Ocak 2015

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğm “NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi Ve ‘İnsani Müdahale’ Kavramından ‘Koruma Sorumluluğ’na Geçiş” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Zeynep Selin ACAR

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Zeynep Selin ACAR

Numarası : 92110005814

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tez Başlığı (Türkçe) : NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve 'İnsani Müdahale' Kavramından 'Koruma Sorumluluğu'na Geçiş

Tez Başlığı (İngilizce) : NATO intervention in Kosovo and the transition of "humanitarian intervention" into "responsibility to protect"

Tez Savunma Tarihi : 05.01.2015

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. ALI GÜNAL

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. NAZIF MANDACI

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. SİNEM KOCAMAZ

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI	8
1.1. Tanım Sorunsalı	9
1.2. Kavramın Ortaya Çıkışında Etkili Olan Düşünceler.....	13
1.2.1. Haklı Savaş Öğretisi.....	13
1.2.2. Egemenlik	20
1.3. Kavramın Uluslararası İlişkilerde Kullanımı	27
1.3.1. İnsani Müdahalenin Farklı İsimlerle ve Gerekçelerle Kullanımı	27
1.3.2. İnsani Müdahale'nin Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki Yeri.....	31
2. KOSOVA'NIN TARİHÇESİ	36
2.1. Yirminci Yüzyıla Kadar Kosova.....	37
2.1.1. Bulgar ve Sırp Hakimiyeti	37
2.1.2. Osmanlı Hakimiyeti	38
2.1.3. Kosova Üzerindeki Tarihsel Hak İddiaları.....	40
2.2. Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kosova	46
2.2.1. Birinci Dünya Savaşı ve Yugoslavya Krallığı	48
2.2.2. İkinci Dünya Savaşı ve İkinci Yugoslavya'nın Kurulması	53
2.3. İkinci Yugoslavya Yönetiminde Kosova	56
2.3.1. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nde Tito Dönemi (1946-1963)	58
2.3.1.1. Arnavutluk ile Gerilen İlişkiler	58
2.3.1.2. Yugoslavya Federal Yönetiminin Merkezileşmesi	61
2.3.2. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde Tito Dönemi (1963-1980).....	62
2.3.2.1. 1968 Ayaklanmaları ve Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti.....	64
2.3.2.2. 1974 Anayasası ile Kosova'nın Yükselen Statüsü.....	66
3. NATO'NUN KOSOVA'YA MÜDAHALESİ	71
3.1. 1998-1999 Kosova Savaşı'na Giden Süreçte Kosova'nın Durumu	71
3.1.1. Tito'nun Ölmesiyle Kosova'da Artan Gerginlik.....	72

3.1.2. Slobodan Milosevic Döneminde Kosova ve Yükselen Sırp Milliyetçiliği	76
3.1.2.1. Kosova'nın Özerkliğinin Kaldırılması	78
3.1.2.2. "Kosova Cumhuriyeti"nin İlanı ve Pasif Direniş	80
3.1.3. Kosova'daki Pasif Direnişin Sonu ve Kosova Kurtuluş Ordusu	83
3.2. 1998-1999 Kosova Savaşı	89
3.2.1. Uluslararası Toplumun Tepkisi	90
3.2.1.1. BMGK 1160 Kararı	91
3.2.1.2. BMGK 1199 Kararı	94
3.2.2. Belgrad Antlaşması ve Sonrasındaki Süreç	95
3.2.2.1. Ateşkesin Sona Ermesi	98
3.2.2.2. Rambouillet Barışı	99
3.3. NATO'nun Müdahalesi	102
3.3.1. Müdahalenin Kosova'daki Çatışmalara Etkisi	103
3.3.1.1. Savaş Süresinde Müdahale	103
3.3.1.2. Müdahale Sonrasında Kosova'nın Durumu	109
3.3.2. Müdahale Sonrası BM'nin Kosova'daki Yönetimi	111
3.3.2. Müdahalenin Meşruluğuna Yönelik Tartışmalar	117
4. KORUMA SORUMLULUĞU	127
4.1. UMDEK'in Koruma Sorumluluğu Raporu	128
4.1.1. Koruma Sorumluluğu'nun Temel İlkeleri	128
4.1.1.1. Önleme Sorumluluğu	129
4.1.1.2. Tepki Sorumluluğu	131
4.1.1.3. Barış İnşası Sorumluluğu	132
4.1.2. Koruma Sorumluluğu'nun Altı Kriteri	133
4.1.2.1. Haklı Neden	133
4.1.2.2. Doğru Niyet	135
4.1.2.3. Son Çare	136
4.1.2.4. Haklı Otorite	136
4.1.2.5. Orantılılık	139
4.1.2.6. Yüksek Başarı Şansı	139
4.2. Koruma Sorumluluğu'nun Uluslararası Kabulü	140
4.2.1. Devletlerin Kavrama Bakış Açısı	140

4.2.1.1. Kavramı Destekleyen Devletler	140
4.2.1.2. Kavramı Kabul Etmeyen Devletler	142
4.2.2. Kavramın BM Literatüründeki Yeri.....	143
4.2.2.1. “Daha Güvenli Bir Dünya” Raporu	143
4.2.2.2. BM Genel Kurul Kararları	144
4.3. Koruma Sorumluluğu ile NATO’nun Kosova Müdahalesi	147
4.3.1. Baraj Kriteri: Haklı Neden	147
4.3.2. Tedbir Kriterleri: Doğru Niyet, Son Çare, Orantılılık ve Yüksek Başarı Şansı .	149
4.3.3. Haklı Otorite.....	153
SONUÇ.....	155
KAYNAKLAR	159

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 -İnsani Müdahale Kriterleri	12
Tablo 2 - Kategorilere Göre Haklı Savaş Kriterleri	15
Tablo 3 - 1971’de Yugoslavya Nüfusunun Milliyet Yapısı.....	68
Tablo 4 - Sosyalist Özerk Kosova Eyaleti 1961 ve 1971 Nüfus Sayımı	69

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ:	Afrika Birliği Örgütü
AGİT/OSCE:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AUKK:	Arnavut Ulusal Kurtuluş Konseyi
BK:	Balli Kombetar
BM/UN:	Birleşmiş Milletler
BMGK/UNSC:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMGS/UNSG:	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
BMMYK/UNHCR:	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
EYUCM/ICTY:	Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
IMF:	Uluslararası Para Fonu
KCHC:	Kosova Cumhuriyeti Halk Cephesi
LDK:	Kosova Demokratik Birliği
PDK:	Kosova Demokratik Partisi
KFOR:	Kosova Gücü
KGDM:	Kosova Diplomatik Gözlem Misyonu
LPK:	Kosova Halk Hareketi
KK:	Kosova Milli Savunma Komitesi/ Kosova Komitesi
KKO/UÇK:	Kosova Kurtuluş Ordusu
LKCK:	Kosova'nın Kurtuluşu Ulusal Hareketi
KPP/PPK:	Kosova Parlamenter Partisi
KSÖE:	Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti
KUKH:	Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi

NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
R2P:	Koruma Sorumluluğu
SBSA/SANU:	Sırp Bilim ve Sanat Akademisi
SDH/SRM:	Sırp Direniş Hareketi
SRP/SRS:	Sırp Radikal Partisi
SSCB/USSR:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SSP/SPS:	Sırp Sosyalist Partisi
UDBa:	Uprava Drzavne Bezbednosti
UMDEK/ICISS:	Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu
UNMIK:	Birleşmiş Milletler Geçici İdari Misyonu
YFC/FRY:	Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
YHH:	Yugoslavya Hava Yolları
YKP/CPY:	Yugoslav Komünist Partisi
YSFC/SFRY:	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

ÖNSÖZ

Çalışmanın konusu belirlenirken, hem uluslararası ilişkiler hem de uluslararası hukuk açısından değerlendirilebilecek bir konu oluşturmaya çalışıldı. Ancak çalışılan konu, uluslararası literatürde de sıkça yer aldığından; şehir, kişi ve örgüt isimlerinin kullanımında ve kısaltmalarında çalışmanın dili olan Türkçe, literatürde hakim dil olan İngilizce (ve uluslararası hukuk literatürü için Latince) ve yerel diller olan Sırpça-Hırvatça ve Arnavutça kullanımlar arasında, çalışma içinde bir bütünlük oluşturmak amacıyla, bir seçim yapılması gerekliliği ortaya çıktı. Kosova'nın Sırlara mı Arnavutlara mı ait olduğu konusunda taraf tutmamaya özen gösterilen bu çalışmada, şehir ve kişi isimleri, bir kısmının Türkçe karşılığı da olması dolayısıyla, bu konuda tarafsız bir dil kabul edilebilecek İngilizce olarak kullanıldı. Aynı şekilde, uluslararası örgütlerin Türkçe literatürde de kullanılan orijinal kısaltmaları tercih edilirken; Türkçe karşılığı bilinen kısaltmalar Türkçe kullanıldı.

Diğer yandan, yine taraf tutmamak adına, Kosova'nın Arnavut halkından bahsederken; İngilizce literatürde çoğunlukla kullanılan “Kosovalı (Kosovar)” ifadesi ile sadece Kosova'daki Arnavutların ifade edilemeyeceği ve Kosova'daki Sırlar ile birlikte diğer etnik kimliklerin dışarıda bırakılacağı düşüncesine dayanarak, “Kosovalı Arnavut” ifadesi kullanıldı. Bu sayede, Kosova'daki Sırlar, Karadağlılar, Türkler, Makedonlar ve diğerlerinin Kosovalılığı tartışmaya açılmamış oldu.

Bu çalışmada, konunun bütünlüğünü bozmamak adına, NATO'nun Kosova'ya müdahalesinden bahsederken, diğer insani amaçlı müdahalelerden bahsedilmedi. Somali, Ruanda, Bosna, Darfur gibi diğer müdahale/müdahalesizlik örnekleri, insani müdahale kavramının eksikliklerinin görülmesinde ve Koruma Sorumluluğu'nun oluşumunda etkili olmasına rağmen, kısaca yer aldı. Diğer örneklerin ayrıntılı yer almamasındaki amaç, çalışmanın kapsamı ve yüksek lisans tezi olmasından dolayı konudan uzaklaşmamak oldu. Aynı şekilde, 1999'da gerçekleşen Kosova müdahalesinden ve hatta Koruma Sorumluluğu'nun oluşturulmasından sonra; yapılan ve yapılması tartışılan, Libya ve Suriye müdahaleleri gibi güncel konulardan bahsetmekten de, yine çalışmanın dışına çıkmamak adına özellikle kaçınıldı.

Tez çalışması boyunca karşılaşılan zorluklar ve kararsızlıkların giderilerek iyi bir eser olarak oluşmasında; yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen herkese teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle tezin araştırma ve yazımı süresi boyunca, ayrıca akademik hayatımın başlangıcından itibaren, değerli zamanını harcayarak her zaman ilgilenen; hem akademik hem de moral desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve sonsuz sabrı ve titizliğiyle bana çalışmanın tamamında ve akademik hayatımda yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Altuğ GÜNAL'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca akademik desteğini hiçbir zaman esirgemeyen hocam Doç. Dr. Buğra ÖZER'e teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca, alan dışı bir bakış açısı oluşturarak, çalışmanın tarafsızlığını değerlendirebilmem için, kendi çalışmalarından vakit ayırıp tezimi düzenli olarak okuyan, olumlu yönlendirmeler ile çalışmanın gelişmesinde büyük katkıya sahip, hayatımda desteğini her zaman hissettiğim Arş. Gör. Görkem Aybars BALCI'ya minnetim sonsuzdur.

Mesleki nedenlerden ötürü, tezimin konusunu değiştirmek durumunda kaldığım için çalışmamıza devam edemediğimiz, ancak bu süreçte anlayışı ve vizyonuyla bana yol gösteren, eski tez danışmanım saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Onur KINLI'ya ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Hayatım boyunca eğitimci yönlerini sonsuz sevgi ve sabırlarıyla harmanlayarak, bana her zaman doğru yolu gösteren ve yaptığım yanlışlarda anlayışlarını esirgemeyen; desteklerini her zaman hissettiğim sevgili anne ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Ayrıca eğitimimin ve çalışmalarımın gelişmesinde bana her zaman örnek oluşturan ve hayatımın her döneminde yanımda olan sevgili ablam Dr. Sibel ACAR'a teşekkür ederim.

İZMİR 2015

Zeynep Selin ACAR

GİRİŞ

“Dilek, düşüncenin babasıdır.”

Tarih boyunca, insanoğlu için değişmeyen tek şey, çatışma olmuştur. Bir arada yaşama süreci başladığında insan, anlaşmanın da bir yolunu bulmuştur. Ne var ki kendi iradesiyle hareket edemediği her durumda, çıkar elde etmek için belki isteyerek, belki de içgüdüsel olarak çatışma yoluna gitmiştir. Bu çatışmalar, bilimsel ve kültürel ilerlemeye yol açmanın yanı sıra, savaşlara da yol açmıştır. İnsanoğlunun daha fazla güç için duyduğu sonu gelmez tutkunun sonucu dünyayı defalarca içine sürükleyen savaşlar zinciri, her zaman önüne geçilmek istenen bir konu olarak araştırmalara konu olmuştur.

İnsan topluluklarının zaman içinde artan düzen ihtiyacı, Toplum Sözleşmeleri ile gönüllü olarak oluşturulan bir yapay kurum, nam-ı diğer “Devlet”, tarafından giderilmiştir. Devletlerin zaman içinde kendi sınırlarını belirlemeleri ve öncelikle 1555 Augsburg Barışı ve 1648 Westphalia Antlaşmaları ile ulus-devlet haline gelmelerinin ardından, çıkar çatışmalarının düzeyi artmıştır. İnsanların bitmeyen güç tutkusu, zaman içinde devletlere de yansımış ve nihayetinde devletlerin savaşması kaçınılmaz hale gelmiştir. Savaşların veya tarihin her döneminde kullanılan haliyle silahlı karşılaşmaların önüne geçmek ve mümkün olduğu ölçüde sınırlarını belirlemek üzere, öncelikle din bilimciler tarih sahnesine çıkmıştır. Ne yazık ki, bir yandan savaştan kaçınmayı öğütleyen din adamları, bir yandan da savaşın haklı olmasının gerekçelerini sıralamış, hatta savaşçıları yönetmiştir. Sınırlandırılması da en az engellenmesi kadar zor olan savaş hakkında yapılan tartışmalar, I. Dünya Savaşı sonrasında özne değiştirmiştir. Savaşın yıkıcılığının bütün dünyayı etkileyeceği şekilde yayılması, Uluslararası İlişkiler Disiplini’nin doğmasına neden olmuş ve böylece savaşın incelenmesi, politik alandan çıkarak akademik alana girebilmiştir. Edward Hallet Carr, bu disiplinin, henüz emekleme dönemindeyken bile sadece sonuca odaklanarak izlenecek yolu önemsizleştirmesini, ‘Dilek, düşüncenin babasıdır’ deyiminden kopuş olarak görmüştür. Disiplinin devlet adamlarına etkisi, öncelikle Milletler Cemiyeti (MC)’nin kurulmasıyla görülmüştür. Uluslararası ilişkilerin, artık uluslararası bir sistem halini almaya başlamasıyla beraber, savaşa dair kurallar da oluşmaya başlamıştır.

Böylece, Uluslararası Hukuk ile Uluslararası İlişkiler beraber bir düzen oluşturma yolculuğuna çıkmıştır.

Savaşlara engel olma yönünde, MC yerine 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler (BM) de, sadece belirli durumlar dışında, güç kullanımını yasaklamış ve devletin kurucu parçalarından olan egemenlik ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir düzen oluşturmuştur. Bu düzenin en önemli yapıtaşları; 1945'te San Francisco'da imzalanan BM'nin kurucu antlaşması ile oluşturulmuş olan BM Şartı, 1948'de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1949'da imzalanan Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi, 1970'de kabul edilen BM Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği'ne İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Deklarasyonu, 1974'te BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği Saldırganlık Tanımı Deklarasyonu gibi uluslararası hukuk belgeleridir. Bunların dışında da pek çok uluslararası hukuk düzenlemesi de olmasına rağmen; devletler, çoğunlukla çıkarlarının peşinden giderek, savaşı tercih etmiştir.

Uluslararası sistemde bağlayıcılığı olan hukuk kuralları, en yüksek otorite kabul edilen BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) onayladığı belgelerdir. Diğer yandan BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen hukuk kuralları belgelerinin bağlayıcılığı yoktur. Böyle bir uluslararası kurallar bütünü, dolayısıyla, kesin bir otoriteden yoksun haldedir. Bu yoksunluk ise, uluslararası barış ve düzenin tehdit edilmesi ve/veya insanlığın onuruna aykırı durumların yaşanması gerekçelerinin kullanılarak; bir devletin başka devletlerin iç işlerine karışmasına – BM Şartı tarafından yasaklanmış olduğu halde – imkan sağlayan bir ortam yaratır. Bu tür uygulamalar, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk literatüründe, İnsani Müdahale olarak kabul edilir. İnsani müdahale, teoride hiçbir uluslararası hukuk kuralının parçası olmamasına rağmen; pratikte, bir devletin toprak bütünlüğünü bozarak, iç işlerine güç kullanarak karışmayı meşru göstermek için kullanılan bir kavramdır.

İnsani müdahale kavramı, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle gittikçe daha çok popülerlik kazanmıştır. Ne var ki, bu süreç doğal olarak tartışmaları da beraberinde

getirmiştir. Tartışmalara konu olan en önemli yönü ise, BMGK tarafından kabul edilerek bir Doktrin haline gelmemesinden dolayı uygulanabilir olup olmadığıdır. Diğer bir yönü ise, bir doktrin olarak kabul edilmemesinin sonucu olarak, tam olarak uygulama çerçevesinin çizilmemiş olmasıdır. Müdahalenin hangi neden ve amaçla, ne zaman, kimin tarafından, hangi şartlar altında yapılacağı konusunun açık olmaması; realist düşüncenin etkisiyle kendi çıkarlarını düşünerek hareket eden devletlerin, başka bir devlete karşı güç kullanmasını, insani gerekçelere dayandırmasına olanak sağlar. Başka bir açıdan bakıldığında ise, uluslararası toplum tarafından meşru şartlarda gerçekleştirebilecek müdahaleler, uluslararası sistemin barış ve düzeninin devamı için elzemdir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, uluslararası barış ve düzenin yanı sıra uluslararası hukukun da devamlılığının sağlanabilmesi için kurallara oturtulması gereken “İnsani Müdahale” kavramı ele alındı. Kavramın önce kendi içinde “güç kullanma”yı barındırıp barındırmadığı ya da müdahaleye hedef olan devletin izninin olup olmadığı konusunda farklı tanımlar olmasından dolayı; öncelikle çalışmanın temelini oluşturacak “İnsani Müdahale” tanımı belirlendi. Kavramı, askeri güç kullanımına dayanmayan veya hedefi sadece devlet olarak kabul eden tanımları göz ardı ederek kabul etmenin ardından; kavramın oluşumunda etkili olan düşünceler ele alındı. Kullanılan kavramın tanımı ve oluşumunun temeli olan Haklı Savaş kavramı ve çelişkilerle dolu bir ilişkisinin olduğu egemenlik açıklandıktan sonra da; BM Şartı, diğer bir deyişle kavramın teorisi ile ilişkisi incelenerek, günümüze kadar teorideki hali açıklandı. BM Şartı’nda “insani müdahale” olarak adı geçmemesinin yanı sıra, “müdahale yasağı” olarak yer alması; ancak bu yasağa uyulmamasının, kavramın her zaman çatıştığı egemenlik ilkesi ile arasındaki bağın zamanla nasıl değiştiği, ya da değiştiğine inanıldığı anlatıldı.

1992-1993’de Somali’de başarısızlık olarak addedilen insani gerekçelere dayalı ilk müdahale; 1994’e gelindiğinde, Ruanda’da gerçekleşen soykırıma sessiz kalınmasına bir neden teşkil etmiştir. 1994-1995 yıllarında ise, eski Yugoslavya’nın bir parçası olan Bosna’da işlenen insanlık suçları ve yapılan etnik temizliğe müdahale etmede geç kalınmıştır. Nihayetinde Kosova’da, etnik Arnavutlar ile Sırpalar arasındaki çatışmalar 1998’de savaş halini aldığı anda; bu kez de NATO, müdahale emri verme

yetkisine uluslararası arenada sahip tek hukuki kişilik olan BMGK'nın onayı olmadan ve erken müdahale ettiği için eleştiri oklarına hedef olmuştur. Somali, Ruanda, Bosna ve Kosova için sırasıyla başarısız, gerektiği halde gerçeklemeyen, geç kalınmış ve erken davranılmış müdahaleler olduğu yönünde eleştiriler yapılmıştır. Bütün bu eleştiriler, insani gerekçelere dayandırılan askeri müdahalelerin uluslararası hukuk kapsamında net ve detaylı tanım açısından yetersizliğini göstermiştir.

Çalışmada, “insani müdahale” kavramının daha net bir şekilde tanımlanmasına duyulan ihtiyacın en çok gözler önüne serildiği örneği göstermek amacıyla, NATO'nun Kosova'ya müdahalesi incelendi. Bu müdahalenin meşruluğunu tartışabilmek adına, öncelikle, Kosova'daki çatışmaların tarihsel arka planı aktarıldı. Yugoslavya Krallığı ve II. Yugoslavya'dan önce Kosova topraklarını yöneten devletler incelenerek, Kosova'daki Arnavutlar ile Sırlar arasındaki asıl çatışmanın tarihi ortaya kondu.

1389'da Osmanlı Devleti'ne yenildiği Kosova Meydan Muharebesi'nin Sırlar üzerinde yarattığı travma, Arnavutların Müslüman kimliğinden dolayı, Osmanlılardan Arnavutlara sıçramıştır. Üstelik hali hazırda Kosova topraklarının aslında hangisine ait olduğu tartışmaları da, aralarında anlaşmazlığı arttırmıştır. Bütün bunlara Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda, Sırların Müttefik Güçlerin tarafında, Arnavutların Bağlaşma ve Mihver Güçlerin tarafında olarak karşı karşıya gelmeleri eklenince; birbirlerine karşı yaptıkları zulümler ve öç alma hırsı bir kısır döngü yaratmış ve 21. yüzyıla kadar ulaşmıştır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içindeki farklı etnik kimlikleri birlik içinde tutabilmiş olan devlet başkanı Josip Broz Tito döneminde nispeten bastırılmış ya da rafa kaldırılmış olan öç alma ve toprakları yönetme arzusu, Tito'nun ölümüyle tekrar gün yüzüne çıkmıştır. 1990lar itibariyle dağılma sürecine giren Yugoslavya'da, Bosna-Hersek'teki savaşın etkisiyle Arnavutların da kendi kaderini tayin edebilme hakkı kazanabilecekleri hayali, 1995 Dayton Barışı ile gerçekleşmemiştir. Bu da Arnavutların silahlanmasını hızlandırmış ve Arnavut Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) mensupları ile Sırp polisi ve güvenlik güçleri arasında çatışmaların artmasının yolunu açmıştır. Nisan 1998'de Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) ordusunun tanklarla ve daha fazla askerle Kosova'ya gelerek Kosovalı Arnavutlara karşı Sırlara destek vermesi ile savaş başlamıştır. BMGK; 1160,

1199, 1203, 1207 sayılı kararları ile Yugoslavya devletine Kosova'daki çatışmanın durdurulması için çağrı yapmış ve yaptırımlar uygulamıştır. Uluslararası toplum aynı zamanda, Kosova'da kurulan ancak uluslararası tanınırlığı olmayan paralel "Kosova Cumhuriyeti"nin başkanı İbrahim Rugova'ya da, terör örgütü kabul edilen KKO'yu durdurması ve Milosevic ile beraber politik çözüm bulması için çağrı yapmıştır. Ne var ki; Yugoslavya birlikleri, bağımsızlık isteyen KKO ve milisler ile çatışmayı devam ettirmiştir. Rugova ise uluslararası toplumun desteğini alabilmek amacıyla, kendisinden istenilenleri yapmaya çalışmış ve hatta Yugoslav otoriteleri ile görüşme yoluna gitmiştir. Ancak KKO'yu kontrol etme gücü olmadığından, silahlı eylemleri durduramamıştır. 24 Mart 1999'da NATO, gittikçe ivmesi yükselen savaşı durdurmak için 78 gün sürecek hava müdahalesine başlamıştır. Savaşa NATO'nun dahil olması, Yugoslav ve Sırp birliklerinin saldırı ve zulümlerini arttırmasına ve daha hırsla savaşmasına neden olmuştur. Ayrıca NATO'nun müdahaleyi başlatabilmek için gerekli BMGK onayını almadan müdahaleye başlaması, uluslararası arenada müdahalenin haklılığı tartışmalarını başlatmıştır. NATO yanlıları, yapılan müdahaleyi insan haklarının çiğnenmesini ve yapılan etnik temizliği acil olarak sona erdirmeye dayandırarak, bu güç kullanımına meşruluk kazandırmaya çalışmıştır. Ancak insani müdahale kavramı bir doktrin olarak, net bir kurallar bütünü oluşturmadığı için, NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin haklılığı konusunda, yoruma açık sayılabilecek bir kavram üzerinden çalışmalar yapılmıştır.

Literatürde de bu şekilde çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda, görülen eksiklik, daha net bir kurallar bütünü olarak oluşturulduğu halde; sadece BM Genel Kurulu'nun, büyük bir kısmını değiştirerek kabul ettiği "Koruma Sorumluluğu" kavramından yeterli önem ile bahsedilmemesidir. İnsani müdahale kavramının yetersizliğini gidermek amacıyla Aralık 2001'de, Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (UMDEK/ICISS) tarafından hazırlanan raporla oluşturulan "Koruma Sorumluluğu" (Responsibility to Protect/RtoP) kavramı, bu nedenle çalışmanın ikinci konusudur. İnsani müdahalenin kavramsal yetersizliğini belirledikten ve bu yetersizliğin uluslararası kamuoyunda yadsınamayacak şekilde ortaya çıktığı Kosova müdahalesini açıkladıktan sonra; çalışmada Koruma Sorumluluğu ayrıca

incelenerek, aslında genel kapsamlı ve detaylı bir uluslararası hukuk kuralı olarak “insani müdahale” kavramının yerini alması gerektiğini göstermek hedeflendi.

Koruma Sorumluluğu raporunun amacı, insani gerekçelerle yapılan askeri müdahalelerin çerçevesini oluşturmaktır. Öncelikli olarak yapmış olduğu isim değişikliği, müdahalenin hak mı sorumluluk mu olduğu konusundaki tartışmaların bitmesi için önemli bir adımdır. Müdahalenin hangi koşullarda bir sorumluluk olduğu ise 6 şarta dayandırılır. Haklı Savaş kavramının şartlarının etkisiyle, ilk şart müdahaleyi gerektirecek haklı bir neden olmasıdır. Buna göre, hedef devletin içinde etnik temizlik yapılması, aç bırakma ve/veya tecavüze kadar giden büyük çaplı insanlık suçu işlenmesi durumları, haklı sebep olarak kabul edilir.

İkinci şart ise, yine Haklı Savaş’ın şartlarından biri olan doğru otoritedir. Bir savaşın haklı olabilmesi için savaşı ilan edenin doğru otorite olması gerekliliği, Koruma Sorumluluğu, müdahale emrini verecek otoritenin kim olduğunu net bir şekilde ortaya koyar. Toplum Sözleşmesi’nde devletin oluşmasının temeli, halkını Koruma Sorumluluğuna dayandırılır. Uluslararası sistemin pek çok mekanizmadan oluştuğu küreselleşen modern dünyada ise, devletlerin sorumluluklarını yerine getirmedeği ve/veya getiremediği durumlarda, uluslararası aktörlerin bu sorumluluğu üstlenmesi gerekmektedir. Bu sorumluluk, ekonomik alanlarda Uluslararası Para Fonu (İMF) ve Dünya Bankası’nın iken; politik ve güvenlik alanlarında, BM, NATO, Avrupa Birliği (AB) ve Afrika Birliği Örgütü’ne (ABÖ) addedilir. Koruma Sorumluluğu da, devletin kendi halkını Koruma Sorumluluğunu yerine getirmesi için yeterli olmadığı/olamadığı durumlarda, o devlete yapılacak bir askeri müdahale emrini verme yetkisini, ilk olarak uluslararası sistemin hukuki açıdan en yüksek otoritesi olan BM Güvenlik Konseyi’ne vermiştir. Ancak BMGK tarafından onaylanmadığı halde, haklı nedene dayandırılan bir müdahalenin yapılabilmesi için; UMDEK raporu, yetkinin sırasıyla BM Genel Kurulu’na, bölgesel örgütlere ve son olarak da bireysel devletlere aktarılacağına yönelik kurallar barındırır.

Raporun üçüncü şartı ise müdahalenin niyetinin doğru, başka bir deyişle, gerçekten insani olması ve devletin rejimi değiştirme amacı taşıması gerektiğidir.

Dördüncü şart olarak raporda yer alan askeri müdahalenin başarıya ulaşmasının kuvvetle muhtemel olması ise; başarı ihtimalinin bulunmasından, hedef devlete ve sorun teşkil edilen durumdan etkilenen halka daha çok zarar verilmemesinden emin olunması olarak açıklanır. Müdahalenin oranlılık ilkesine göre yapılmasının beşinci şart olarak raporda yer alması ise, hedef olan tarafı yok edici bir operasyon gerçekleştirilmemesini kapsar. Kullanılan gücün, hedef taraf ile eşit şartlarda oluşması, aynı zamanda daha az can kaybını da amaçlamaktadır. Son olarak ise, askeri müdahalenin, diğer bütün yollar denendikten sonra yapılması şartına bağlanır. Ayrıca bu rapor, savaşı engelleme, önleme, bunların başarısız olduğu durumlarda da barış inşası sürecini de kapsamlı bir şekilde açıklar.

Nihayetinde, Koruma Sorumluluğu, insani müdahale doktrininden daha kapsayıcı ve belirgin bir çerçeve oluştururken, kötüye kullanılma riskini de önemli oranda azaltmaktadır. Bu çalışma, bir yandan bu ilerlemeyi ortaya koyarken bir yandan da bu ilerlemenin oluşumunda NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi ve o süreçte yaşanan tartışmalarındaki etkisini göstermektedir.

1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI

Modern uluslararası sistemde, iki büyük dünya savaşı ve Soğuk Savaş atlatıldıktan sonra, artık devletlerin birbirleriyle savaşması en büyük endişe olmaktan çıktı. Devletlerin kendi içlerindeki unsurlarla veya bu unsurların birbirleriyle çatışmalarının artması artık daha büyük bir endişeydi. Devlet içindeki bu çatışmalar; soykırım, etnik temizlik, göç etmeye zorlama, aç bırakma ve sürgün gibi insan hakları ihlallerine dönüştükçe; komşu devletlerin güvenliğine ve uluslararası barışa yönelik tehdidi arttırdı. Bu çerçevede, insani krizleri ve bunun neden olduğu söz konusu tehditleri yönetebilmek adına, insani amaçlarla güç kullanımı ya da başka bir deyişle müdahale düşüncesi daha çok tartışılır hale geldi.

İnsanlık, aralarındaki silahlı çatışmaları belirli bir kurala oturtmak ve mümkünse engellemek için yüzyıllardır bir çaba içerisinde olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın yıkıcılığının etkisiyle kurulan Birleşmiş Milletler'e dek, yasaklanan sadece "savaş" olmuştur. Örneğin Augsburg Barışı'nın 15. maddesiyle Habsburg İmparatorluğu'nun içindeki devletlerin birbirleriyle savaşması yasaklanmıştır¹. I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti'nin Misak'ında yasaklanan yine "savaş" olmuştur². Benzer şekilde, 1928 Kellogg-Briand Paketi ile uluslararası sorunların çözümünde ve ulusal politikaların bir aracı olarak "savaş"ın kullanımı yasaklanmıştır. Bununla birlikte yasağın, "savaş" terimi ile sınırlandırılması, devletlerin terimin etrafından dolanmasına ve yaptıkları silahlı mücadelenin savaş olmadığını (misilleme vb.) iddia edebilmelerine imkan sağlamıştır. 1945'te yazılan BM Şartı ise, daha önceki yasal düzenlemelerin açığını kapatmak amacıyla söz konusu terimi daha somut hale getirmiş ve her türlü silahlı eylemi kapsayacak şekilde "güç kullanımı"³ (use of force) ile değiştirmiştir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın I. bölümünün 2. maddesinin 4. fıkrası'nda kullanıldığı

¹ "(...) bizler, Kutsal İmparatorluk'un prensleri ve devletçikleri, imparatorluğun hiçbir devletçiğine karşı savaş açmayacağız (...)" Augsburg Barışı, bkznz.

http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Doc.67-ENG-ReligPeace1555_en.pdf

² "by the acceptance of obligations not to resort to war" MC Misakı. bkznz.

http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp#art15

³ BM Şartı, bkznz. <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

şekliyle, “Tüm üyeler, (...) her hangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”

BM Şartı’nın 7. Bölümünün 51. Maddesi ile BM Güvenlik Konseyi, güç kullanımını kendi elinde tekelleştirmiştir. Bunun tek istisnası ise meşru müdafaadır ve üstelik bu da ancak BMGK gerekli önlemleri alıncaya kadar hukukidir.⁴

BM şartının katkısı ve Soğuk Savaş yıllarının hassas güvenlik dengesi nedeniyle, 1990’lara kadar devletlerin egemenliği oldukça kutsal muamele görmüştür. Nitekim Şart, müdahale etmeme / müdahale yasağı prensibini de (non-intervention), ilk defa evrensel bir norm haline getirmiştir⁵. Soğuk Savaş’ın sonrasında değişen güvenlik algısıyla ise insani gerekçelerle, devlet egemenliğinin ihlal edilebileceği düşüncesi tartışılabilmeye başlanmıştır. Nitekim Soğuk Savaş sonrasındaki güç kullanımlarında, insani gerekçelere çok daha fazla başvurulduğu görülmüştür. Bu çerçevede, Raimo Väyrynen, 1990lı yılları, “insani buhranlar çağı” (age of humanitarian emergencies) olarak nitelendirmiştir⁶.

1.1. Tanım Sorunsalı

İnsani müdahale öğretisinin anlaşılabilmesi için öncelikle “müdahale” kavramının tanımlanması gerekmektedir. Ancak müdahalenin tanımı üzerinde uzlaşılmış değildir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, güç kullanılan devletin rızasının olup olmaması konusunda farklı görüşlerin olmasıdır. Bhikhu Parekh, bir devletin başka bir devletin topraklarında güç kullanımının müdahale olarak kabul edilmesi için 3 şart⁷

⁴ m. 51 “Bu Antlama’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez (...)”

⁵ Bhikhu, Parekh, “Rethinking Humanitarian Intervention” *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, Vol.18, No. 1, The Dilemmas of Humanitarian Intervention. Les dilemmes de l'intervention humanitaire, Jan, 1997, s. 52

⁶ Raimo, Väyrynen, “The Age of Humanitarian Emergencies”, *Research for Action No.25*, Helsinki: World Institute for Development of Economics Research, 1996’dan Thomas G. Weiss, “Researching Humanitarian Intervention: Some Lessons”, *Journal of Peace Research*, Vol 38, No 4, Temmuz 2001, s. 419

⁷ Burada aslında 4 şart vardır. Son şarta göre eylemi gerçekleştirenin bunu bilinçli yapmış olması gerekir. Komşu devletlerin kültür veya politikalarının birbirlerini etkilemesi veya yayılması şeklinde olan bir

ortaya koymuştur. Öncelikli şartı; müdahale edilenin egemen bir devlet olmasıdır. Ona göre devletin içinde bağımsızlığını kendi kendine ilan etmiş ve o devletin ya da diğer devletlerin tanımadığı bir gruba yapılan bir eylem müdahale sayılmaz. Ayrıca hedef devlet içinde bir iç savaş varsa ve devlet varlığını devam ettiremiyorsa, burada artık yarı-devlet (quasi-state) veya başarısız (failed state) devlet vardır. Bunlar da, yazar tarafından devlet olarak kabul görmediği için, yapılan eylem de müdahale olarak kabul edilmez. İkinci şart, hedef devletin müdahaleye rızasının olmamasıdır. Buna göre de, hedef devletin, müdahale eden aktöre davette/talepte bulunması, eylemi müdahale olmaktan çıkartır. Üçüncü şart ise güç kullanımında, iç işlerine müdahalenin amaçlanmış olmasıdır. Bu da güç kullanan devletin işgal veya ilhak amacının olmaması anlamına gelir. Bir devleti parçalamak ya da işgal etmek için yapılan eylem, müdahale değil, savaştır⁸. R. J. Vincent ise müdahaleyi “*bir devlet, devletin içindeki bir grup, bir devletler grubu veya uluslararası örgütün, bir başka devletin iç işlerine zorla (coercively) karıştığı eylem*” olarak tanımlamıştır. Ona göre, müdahalenin bir başlangıcı ve bitişi vardır. Ayrıca müdahale, hedef devletin yönetim yapısına yapılır⁹.

Ortak tanımın oluşamamasının ikinci nedeni, müdahalenin askeri boyutunun olup olmadığı konusunda anlaşılabilmesidir. Müdahale “*bir dış aktörün, bir devletin toprak bütünlüğünü öyle veya böyle ihlal ettiğinde oluşan bir çeşit karışma yolu*” olarak tanımlandığında, “*çoğu zaman askeri güç içerse de, bir şart da değildir*” şeklinde ifade edilir¹⁰. Ancak literatürde, insani sebeplerle yapılan müdahalelerin temeli, ağırlıklı askeri niteliktedir. Bu nedenle, müdahalenin, uluslararası hukukta genel anlamda kullanılan “*bir devletin ya da devletler topluluğunun diğer bir devlete karşı güç kullanması ya da güç kullanma tehdidinde bulunması*”¹¹ tanımından yola çıkarak “insani müdahale” kavramını açıklamak daha doğru olacaktır. Güç kullanma ile tanımlanan müdahaleyi tercih etmenin kullanışlılığı, güç kullanılan müdahalenin ekonomik, politik veya diplomatik yaptırımlarla gerçekleştiği için çoğu zaman devletten

---

eylem, müdahale sayılmaz. Ancak bu şart, burada kullanılan askeri müdahale için geçerli bir şart olamayacağından bahsedilmemiştir.

⁸ Parekh, ss. 53-54

⁹ John Baily, *The Globalization of World Politics*, NY: Oxford University Press, 2001, s. 472

¹⁰ Parekh, s. 54

¹¹ Yasemin Özdek, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Ankara: Öteki Yayınları, 2000, s.11

çok halka zarar verebilmesi, karar vericilere doğrudan büyük etki yaratamaması ve istenilen sonuçlara ulaşmanın daha zor olmasından gelir¹². Dolayısıyla insani müdahaleyi diğer tür insani eylemlerden ayıran kriter, güç kullanımının esas olmasıdır.

İnsani nedenlerle yapılan müdahalenin ise ayrıca tanımlanması gerekmektedir. İnsani müdahale “*bir ülkenin iç işlerine, devletin otoritesini yanlış kullanması veya parçalanması sonucu oluşan fiziksel eziyetleri ortadan kaldırmak ve makul bir sivil otoritenin oluşmasına yönelik koşulların yaratılmasına yardım etmek için müdahale etmek*” olarak kullanılmaktadır¹³. Sean Murphy ise, insani müdahaleyi, “*bir devlet veya bir grup devletin başka bir devlete karşı, meşru müdafaa için olmamak kaydıyla, geniş çapta insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla, güç kullanması*” olarak tanımlar¹⁴. Bu tanımla, müdahale edilenin devlet olduğu konusu yine ortaya çıksa da, önemli olan vurgu, meşru müdafaanın insani müdahalenin dışında kalmasıdır.

İnsani örgütler ve sivil toplum kuruluşları, kendi yaptıklarıyla devletlerin yaptıklarının ayırımına vurgu yapmak ister ve devletin gerçekleştirdiği güç kullanımına dayalı müdahalenin, aslında “insani” boyutu ortadan kaldırdığını savunur.¹⁵ Ancak bu çalışma; askeri nitelik içermesinin, bir müdahalenin insani boyutunu kaldırmak zorunda olmadığını savunmakta ve insani müdahaleyi güç kullanımına dayalı olarak incelemektedir. Buna ilaveten çalışma, müdahaledeki hedefi sadece devleti yönetenlerle sınırlamamaktadır.

Literatürde, bir eylemin insani müdahale olarak kabul edilebilmesi için çoğunlukla kabul edilen kriterler şunlardır: (Tablo 1)

---

¹² Siret Hürsoy, “Intervention Dilemma: Is Partial Intervention Possible?”, in Dilip Lahiri (ed.), *Emerging Security concerns in West Asia*, India: Macmillan Press, 2009, s. 17

¹³ Parekh, s. 55

¹⁴ Sean Murphy, *Sovereignty and Intervention: Are International legal Norms Changing?*, Washington, George Washington University, 2000, s.1

¹⁵ Leila Nicolas Bahrany, *Humanitarian Intervention: Need for Legitimacy*, Lebanon: Lebanese University Press, Mayıs 2007, s. 5

Tablo 1 -İnsani Müdahale Kriterleri

1.	Şiddetli ve büyük boyutta insan hakları ihlallerinin gerçekleşmesi veya tehdidinin olması
2.	Böyle bir ihlalin gerçekleştiğinin veya tehdidinin olduğunun objektif ve net kanıtının olması
3.	Hükümet veya devletin düzeltici bir harekette bulunmakta isteksizliği veya yetersizliği
4.	Net bir aciliyet olması
5.	Askeri güç kullanımının son çare olması
6.	Askeri olmayan diğer yöntemler tamamen kullanılıp başarısız olmadıysa, askeri gücün kullanılmaması
7.	Müdahalenin amacının kamu oyuna ve uluslararası topluma açıkça anlatılması
8.	Müdahalenin amacının insan hakları ihlallerini durdurmakla sınırlandırılması
9.	Müdahalenin, hedef kitle tarafından desteklenmesi
10.	Bölgesel devletlerin desteğinin alınması
11.	Durumu iyileştirmek için yüksek başarı ihtimalinin olması
12.	Çatışma sonrası barış-inşası için hazırlanmış bir geçiş planının olması
13.	Güç kullanımının orantılı olması
14.	Müdahale sırasında, uluslararası insan hakları ve uluslararası savaş hukukuna uyulması
15.	Mümkün olduğu kadar çok taraflı otorite ve zorunlu olmasa da, BMGK onayıyla gerçekleşmesi

Kaynak: *Humanitarian Intervention: Definition and Criteria*, CSS, Strategic Briefing Papers, Vol. 3 Part 1, June 2000

İnsani müdahalenin kriterleri belirtildikten sonra, insani yardım ve siyasi müdahale ile farklılıklarının ortaya konması da gereklidir. İnsani müdahale büyük boyutlardaki insan hakları ihlallerini durdurmak için bir devletin iç işlerine zorla ve güç kullanarak, rıza alınmadan karışma iken; insani yardım, bir başka deyişle gıda, mama, çadır, ilaç gibi yardımlar zorlama içermez ve çoğunlukla hedef olan devletin rızasıyla gerçekleşir¹⁶. Diğer yandan insani müdahalenin güç kullanma içermeyen tanımlarına benzeyen politik müdahale ise, Soğuk Savaş döneminde kullanılan ve günümüzde çok da örneğinin görülmediği, sivil otoriteye belli bir yapının ya da siyasetin dayatılmasıdır. Ancak bununla birlikte insani müdahalede her ne kadar güç kullanılıyor yani bir zorlama yapılıyor olsa da, müdahale sonrasındaki devlet ve barış-inşası sürecinde,

¹⁶ Hürsoy, s. 24. Darfur'da olduğu gibi devletin rızası dışında gerçekleştiği durumlarda olmuştur.

dayatma söz konusu değildir ve çatışan tarafların ortak bir zemin üzerinde buluşturulmasına çalışılır¹⁷.

Bütün bu tanımların ışığında, bu çalışmanın kabul ettiği bir “insani müdahale” tanımı oluşmuştur. İnsani müdahale, bir devletin içindeki unsurların, devlete karşı veya birbirleri ile çatışarak insan haklarını ihlal ettiği durumlarda; başka bir devletin veya devletler topluluğunun, bu çatışmaları durdurmak amacıyla ve güç kullanarak, hedef olan tarafların rızasını önemsemeksizin, müdahale etmesidir.

1.2. Kavramın Ortaya Çıkışında Etkili Olan Düşünceler

İnsani müdahale, müdahale ve müdahale yasağı kavramlarının temelinde “haklı savaş” kavramı ve devletin egemenliğini merkeze alan “devletçi düşünce” yatmaktadır.

1.2.1. Haklı Savaş Öğretisi

“Haklı savaş” din bilimciler tarafından, topluluklar/devletler arasındaki şiddeti meşrulaştırmak veya bir tanımlamayla sınırlamak için Tanrısal nedenlerle desteklenerek oluşturulmuş bir ahlak yasası terimidir. Aziz Augustine, Aziz Thomas Aquinas, Francisco de Vitoria, gibi din bilimcilerin temellerini attığı “Haklı Savaş” ve Hugo Grotius’un günümüzdeki kullanımını oluşturduğu savaş hukuku, “müdahale”nin tanımlanmasında yardımcı birer kategori olmuştur.

Hristiyanların başka dinlerle savaştığı veya diğer dinlere mensup toplulukları düşman olarak niteledikleri dönemlerden sonra, modernleşen siyasi topluluklar ve ulus-devletlerle birlikte, devletlerin içişlerinde kullandığı hukuk kurallarının dışında bir kurallar bütününe ihtiyaç duyulmuştur. De Vitoria bu kuralları “kavimler arası hukuk”, *ius inter gentes* olarak adlandırarak, modern anlamdaki Devletler Hukuku’nun yaratıcısı olmuştur.^{18,19} De Vitoria, devletlerin savaş ilanının haklı nedenlerini, *de jure belli*,

---

¹⁷ Parekh, ss. 55-6

¹⁸ Seha Meray, *Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt (Yeniden gözden geçirilmiş üçüncü bası)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1968, s. 25

¹⁹ A. Nussbaum, Vitoria’nın kullandığı *gentes* kelimesinin karşılığının “devlet” değil, “halk” anlamına geldiğini ve Vitoria’nın “devlet” anlamında *respublicayı* kullandığını söylemektedir. Bknz. A. Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations*, 2nd edit., New York, 1954’ten Meray, 1968, s. 2

inceleyerek uluslararası hukuku da şu şekilde tanımlamıştır: “Bütün dünya, ki bir anlamda siyasal topluluktur o da, bütün insanlar için adil ve uygun olan kanunlar yapmaya muktedirdir; işte *ius gentium*’u bu kanunlar oluşturur.”²⁰ Devletler hukukunun babası kabul edilen Hugo Grotius ise, Vitoria’nın fikirlerini genişletirken; aynı zamanda da, insan doğasından kaynaklanan “doğal hukuk” ve insanların karşılıklı istekleriyle kabul ettikleri “yurttaşlar hukuku – iç hukuk”, *ius civile* kavramlarını incelemiştir. Bu inceleme sırasında da, devletlerin sadece kendi çıkarlarını değil devletlerin evrensel birliğinin çıkarlarını düşünerek kabul ettiği²¹ genel isteğe, uluslararası hukuk, *ius gentium*, adını vermiştir²². Uluslararası hukuk kuralları, devletler tarafından yaratılmamış ve devletlerin rızalarından doğmamıştır. Devletler, uluslararası hukuk kurallarını idrak ve kabul ederler. Devletlerin rızalarından doğan hukuk İradi Devletler Hukuku *ius voluntarium*dur. Bu farklılıkları ortaya koyan Grotius’un bu kurallar bütünü, *inter civitas* yani “Devletler-arası”dır²³. Grotius devletler-arası hukuku incelerken aslında savaş hukukunu ve savaşın haklı olabilmesinin nedenlerini açıklar. Daha sonra detaylı incelenecek Grotius’un görüşleri, savaşa girmenin tek haklı nedeninin daha önce karşı tarafın haksızlık işlemesi (yargı yolunun sona ermiş olduğu durumlarda) ve kendini savunma durumu olduğu yönündedir²⁴.

Haklı savaş kavramına, daha sonra müdahale için de olacağı gibi, iki açıdan bakılır; savaş açma hakkının ne zaman olduğu *ius ad bellum*, ve savaşın adil idaresinin nasıl olduğu, *ius in bello*. Bunlara göre kriterler, Tablo 2’de Richard Miller tarafından 1991’de sıralanmıştır²⁵. Özellikle, ilk Hristiyan haklı savaş kuramcısı olarak bilenen

---

²⁰ Francisco de Vitoria, ‘On Civil Power (De potestate ciuli)’, Political Writings, in A. Pagden ve Jeremy Lawrance, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 40’tan Ertuğrul Uzun ve Elif Uzun, “Uluslararası Hukukun Temelleri ve Francisco de Vitoria”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 5, Sayı: 18, 2009, s. 45

²¹ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, Seha L. Meray (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2011, Önsöz, s. 21

²² Grotius, Önsöz, s. 26

²³ Meray, s. 28

²⁴ Grotius, II-I, s. 73

²⁵ Mona Fixdal ve Dan Smith, “Humanitarian Intervention and Just War”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, Nov., 1998, s. 286

Augustine'den başlayarak²⁶, her haklı savaş kuramcısı “savaş açma hakkı”nın üzerinde durmuşlardır. Haklı savaşın açıklanmasında, Antik Çağ düşünürlerinin savaşa ilişkin görüşleri önemli bir etkiye sahiptir. Thucydides savaşı, “*bir saldırgan veya düşmandan intikam almak için yapılacak en meşru hareket*” olarak tanımlamış²⁷; Platon da savaşın nedenini, sınırları genişletmek ihtiyacı olarak görmüştür²⁸. Aristoteles için ise “*hükmedilmesi gerekip de boyun eğmeyenlere karşı verilen savaş doğal olarak haklı*”dır²⁹. Böylece Antik Çağ düşünürleri, savaşın kime karşı, neden ve nasıl haklı olacağı konularında Hristiyan haklı savaş kuramcılarına ışık tutmuştur. Genel ve kısa tanımıyla da, haklı savaş, bir devletin kendisine verilmiş bir zararın tazminini sağlamak için yaptığı cezai bir savaş ve bir anlamda bu zarar için yapılan doğal bir duruşmadır. Bununla birlikte amacı ise zafer değil; barışı ve her şeyin yerli yerinde olduğu *tranquillitas ordinis* uyumunu sağlamaktır³⁰.

Tablo 2 - Kategorilere Göre Haklı Savaş Kriterleri

<i>ius ad bellum</i> (savaş açma hakkı)	
Doğru Otorite	Sadece meşru bir otorite savaş ilan etme hakkına sahiptir
Haklı Neden	Savaş nedeni haklıysa, öldürücü güç kullanmaya sadece izin verilmez, aynı zamanda gereklidir de
Doğru Niyet	Savaşta, sadece nedenin ve amacın doğru olması yetmez, niyetin de neden ve amaca yönelik olması gerekir
Son Çare	Savaşa sadece başka bir alternatifi yoksa başvurulabilir
Orantılılık	Savaşın zarardan çok yarar getireceğinden emin olunmalıdır
Mantıklı Beklenti	Beklentilerin gerçekleşebileceği makul şartların bulunması gerekir
Karşılıklı Adalet	Hiçbir devlet, gücün tamamına sahip olamaz
Açık Savaş İlanı	Savaşı başlatmadan önce resmi ve açık bir savaş ilanı yapılmalıdır

²⁶ Hristiyanlar, Doğu Roma İmparatoru I. Konstantin'den Aziz Augustine zamanına kadar, savaşın sınırlanması ve haklı olması konularından uzak kalarak, savaşı sadece bir cezalandırma olarak görüyorlardı. Bu yüzden Aziz Augustine sistemli bir teori oluşturamasa bile sadece savaşı sınırlandırmaya çalışarak, şiddetin önüne geçmeye çalışmasından dolayı ilk Hristiyan haklı savaş kuramcısı kabul edilir. Bknz. E. M. Atkins ve R. J. Dodara (ed.), *Augustine: Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, intro xxiv.

²⁷ Alcibiades, VII, 68, 1, 2. Tr.'ten A. FitzGerald, *Peace and War in Antiquity*, London, 1931, ss. 11- 75'ten Joachim von Elbe, “The Evolution of the Concept of the Just War in International Law”, *The American Journal of International Law*, Vol. 33, No. 4, Oct., 1939, ss. 665-9

²⁸ Platon, *Republic II*, 373 b'den Elbe, 1939, s. 666

²⁹ Aristotle, *Politics*, I, 3, 8'den Elbe, 1939, s. 666

³⁰ Elbe, s. 668

<i>ius in bello</i> (savaşın adil idaresi)	
Ayrımcılık	Halkların savaşçı olmayan kesiminin dokunulmazlığı ve koruması olmalıdır
Orantılılık	Askeri hareketler zarardan çok yarar sağlamalıdır

Kaynak: Mona Fixdal ve Dan Smith, “Humanitarian Intervention and Just War”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, Nov., 1998, s. 286

Bir din bilimci olarak Augustine, İncil’in ve Hz. İsa’nın öğretileriyle zaman zaman çelişen şekillerde haklı savaşı tanımlamıştır. Hz. İsa’nın “*biri sana tokat attığında diğer yanağını çevir*” öğretisi Hristiyanlara şiddetten kaçınmayı öğütlerken, Augustine, askerlerin gerçek inananlar olduğunu savunmuştur.³¹ Savaşın bir dehşet oluşunu vurgularken, günahlarla ve nefretle dolu bir dünyada toplumu korumanın tek yolunun askeri güç olduğuna inanmıştır. Bu görüşlerin ışığında Augustine, savaşın gerekli olduğu ancak ideal olmadığı sonucu üzerinde durmuştur³². Cicero’nun “*adil insan, toplumun iyiliğini ilk plana koyandır*” bakış açısını takip eden Augustine³³, Aziz Boniface³⁴’a yazdığı Mektup 189’da savaşın sadece ihtiyaçtan dolayı olup bir istek olmadığını ve savaşırken istenilen tek şeyin barış olması gerektiğini vurgulamıştır³⁵.

1225 yılında İtalya’da doğan Aziz Thomas Aquinas ise, Hristiyanlara yasaklanmış olan savaşın, haklı olabilmesi için Aziz Augustine’in fikirlerinden yararlanarak, bugün de insani müdahalenin şartlarını oluşturan, 3 temel şartı oluşturdu. İlk olarak bir savaşın haklı olabilmesi için, savaşı ilan edecek olan otoritenin kamusal bir güç, egemen – prens, olması gerekir. Devletin ve insanların çıkarını ancak meşru bir lider düşünebilir ve haklı savaşı ilan edebilir³⁶. Aquinas’a göre bu meşruiyet, prence aittir çünkü prens, bu hakkı Tanrı’dan almıştır³⁷. İkinci şarta göre ise, savaş ilanı için

³¹ Augustine, bir din adamı olarak öncelikle Hz. İsa’nın öğretilerini savunur. Ancak konu savaşmaya ve askerliğe geldiğinde, Hristiyanlığın ve Hz. İsa’nın öğretilerinin aksine şiddetin meşruluğunu tanımlamıştır. Augustine’in bu açıdan kendisiyle çeliştiği görülmektedir.

³² Atkins ve Dodara, xxiv

³³ Atkins ve Dodara, xxix

³⁴ Aziz Boniface, 418 ile 422 yıllarında Papalık yapmıştır. Bu süre boyunca Augustine ile “savaş ve barış” konularında yazışmalarda bulunmuş ve Augustine’i dini meselelerde desteklemiştir. Bknz. Atkins ve Dodara, s. 230

³⁵ Atkins ve Dodara, s. 217

³⁶ R. W. Dyson (ed.), *Aquinas: Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 239 ve Elbe, 1939, s. 669

³⁷ Fixdal ve Smith, s. 292

prensın, haklı bir nedeni olmalıdır. Augustine'in dediği gibi *“Haklı savaş, bir devletin ya da milletin yapmış olduğu hatanın intikamını almak ve bu devlete ya da millete hak ettiği cezayı vermek olarak tanımlanmıştır çünkü savaş yapılan yanlışın düzeltilmesi veya haksız yere alınmış olanın eski haline getirilmesi için açılmıştır.”*³⁸ Kısaca, Aquinas da, savaşın haklı nedenini, yaptığı bir hatadan dolayı cezalandırılmayı hak eden bir devlete karşı açılan bir savaş olarak tanımlamıřtır³⁹. Aquinas ile Augustine haklı nedene bir açıdan farklı bakar. Augustine'e göre ortada bir zarar verme durumu olması, savaş için haklı bir neden oluştururken; Aquinas savaş ilanının haklı olabilmesi için verilen bu zararda, zarar verenin bir hatası olmasını haklı neden olarak kabul eder. Böylece, Augustine haklı nedende bir suç ararken, Aquinas bir hata aramaktadır⁴⁰. Son olarak, savaş ilan edilirken, niyetin doğru olması gerekir. Haklı neden ve doğru otorite ile ilan edilen savaşta, savaşı ilan edenin niyeti iyiliği geliştirmek ve haksızlığı kaldırmak değil de, yine Augustine'in dediği gibi *“zarar vermek, hükmetme arzusu, vahşice öç almak...”* ise o savaş haklı sayılmaz. Augustine, *“Savaşı başlatmak için barışın peşinde koşmayız, aksine barışa ulaşmak için savaş açarız.”* diyerek savaş açmanın gerçek niyetinin önemini vurgulamıřtır⁴¹. Aquinas'ın ortak yarar için yapılan eylemlerin meşru olduğu yönündeki düşüncesi de, günümüzdeki “insani müdahale” tartışmalarına katkıda bulunmaktadır. Aquinas'a göre, ayrılıkçılık çalışmaları ortak çıkarı değil sadece bir grubun çıkarını temsil edeceğinden, meşru değildir ve ayrılıkçı bir grubun devlete isyan etmesi, hem haklı otorite, hem de haklı neden şartlarını sağlamadığı için haklı savaş olamaz. Ancak yine aynı düşünceden hareketle, tiranlık haline gelmiş bir devletin varlığı artık ortak yararı değil, egemenin yararını gözetmektedir. Böyle bir devleti parçalamaya yönelik ayrılıkçılık, sadece devletin parçalanması durumunda insanlar eskisinden daha az zarar görecek ise meşru olabilir⁴². Böylece, günümüzde insani sebeplerle yapılan müdahalelerin eleştirilmesinin bir nedeni olan müdahale durumunda, insanların eskisine göre daha fazla zarar görmesinin; Aquinas tarafından vurgulanmış olduğu görölmektedir. Aquinas'ın müdahaleyi,

---

³⁸ Dyson, s. 241

³⁹ Dyson, s. 240

⁴⁰ Elbe, 677

⁴¹ Dyson, s. 241

⁴² Dyson, s. 250

müdahale olmaması durumundan daha az zarar verilecek ise kabul etmesi, günümüzde de “insani müdahale” için önemli bir noktadır.

1483’te İspanya’da doğan diğer bir önemli din bilimci Francisco de Vitoria, Aquinas’ın “doğru otorite”, “haklı neden”, “doğru niyet” kriterlerinden bahsettiği gibi, “masumları savaşımlardan ayrı tutma” ve “orantılı güç ile zararı en azda tutma”yı da tanımlayarak Miller’ın kategorileştirdiği (Tablo 2 - Kategorilere Göre Haklı Savaş Kriterleri) savaşın adil idaresi *jus in bello* kriterlerinin oluşumunu başlatmıştır.

De Vitoria, *Second Relectio*’da öncelikle dinlerin farklı olmasının, imparatorluğu genişletme veya kişisel tatmin çabalarının savaş nedeni olamayacağını belirtmiştir⁴³. Vitoria’ya göre, savaşın tek haklı nedeni bir yanlış yapılmış olmasıdır. Savaş, düşman devletin yaptığı bir yanlıştan dolayı, doğru otorite olan prens tarafından ilan edildi ise; savaşan halkın da bu savaşın haklı olduğuna inanması gerekir. Prens haklı dediği için, halkın haksız bir savaşta bulunması zorunluluğu yoktur. Vitoria’ya göre savaşlar ikiye ayrılır; savunma savaşı ve saldırı savaşı. Savunma savaşında, devlet, kendisini, toprak bütünlüğünü ve mallarını korumak veya düşman bunları daha önce ele geçirdiyse geri almak için ya da yapılan bir yanlışın öcünü almak için savaş ilan eder. Saldırı savaşında ise, yapılan yanlış bir daha yapamamasını sağlamak için savaşılır ve bunun için gerekirse sert önlemler alınabilir. Her iki savaşta da amaç barışı sağlamak ve sürdürmektir⁴⁴. Aristoteles’in “devlet, kendini koruma gücüne sahip olmalıdır”⁴⁵ görüşünün de etkisiyle, Vitoria, verilen zararın intikamının alınmasını haklı bir neden olarak belirtir. Vitoria, her zararın savaş açmak için yeterli bir sebep olmadığını vurgulasa da; hangi zararların savaşın haklı nedeni *de jure belli* olacağı ve olmayacağı konusundan bahsetmez⁴⁶. Vitoria’ya göre insanın 3 temel hakkından⁴⁷ biri olan yaşama

---

⁴³ Elbe, s. 674

⁴⁴ Francisco de Vitoria, *The Second Relectio*, bkz. http://www.constitution.org/vitoria/vitoria_5.htm (15.7.2014)

⁴⁵ Aristotle, *Politics*, Book III

⁴⁶ Vitoria, “On the Law of War (*De indis, sive de jure belli Hispanorum in Barbaros, relectio posterior*)”, *Political Writings*, ss. 303-4’ten Uzun ve Uzun, 2009, s. 56

⁴⁷ De Vitoria’ya göre insanın 3 temel hakkı vardır: 1)insan doğası gereği akıllı ve irade sahibi olduğu için, özgürlük içinde yaşama hakkı, 2) toplum içinde yaşama ve siyasi bir bütün oluşturma hakkı, 3) düşünsel ve maddi zenginliklerin değiştirilmesi, iletişim hakkı. Bknz. Hakan Hakkı Yetkiner, “Grotius Öncesinde İlk

ve özgürlük içinde hayatını devam ettirme hakkı, dolayısıyla devlet tarafından da çiğnenemez. Bir devlette masumlar, yamyamlık veya kurban edilmeye maruz bırakılıyorsa, başka bir devlet bu uygulamanın durdurulması için uyarır. Ancak uyarılara rağmen uygulama durdurulmuyorsa, masumların hakkını korumak için bu devlete açılan savaş, haklı bir savaştır. Bu savaşta tek sebep ise, uygulamayı sona erdirmektir⁴⁸. Böylece, Vitoria “insani müdahale” ile “haklı savaş” arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bir yandan da, “*birbirlerinden üstün olmayan siyasi toplumların oluşturduğu uluslararası düzen içinde kendi kaderini özgürce tayin etme hakları olduğu*”nu söylemektedir⁴⁹. Böylece “müdahale yasağı” prensibini ortaya koyarak, insani müdahale kavramının günümüzdeki tartışmalarının yeni olmadığını göstermiş olur çünkü insani gerekçelerle yapılan müdahaleler de, masumların hakkının korunmadığı/korunamadığı durumlarda gerçekleştirilir.

Vitoria, haklı bir savaş sırasında, ortak yarar için savaşılması gerektiğini ve amacın kaybedilenlerin geri alınması olduğunu vurgular. Haklı savaş açan tarafın, suçluları öldürürken, masumları da öldürmesini hukuksuzluk olarak tanımlayan Vitoria’ya göre, düşmandan kaybedilenler alınırken, düşmanın kendi malı da bir daha aynı hatayı yapmasını önlemek adına alınabilir. Vitoria, haklı savaşın amacının yapılan yanlışın öcünü almak olduğuna vurgu yaparak, herkesi öldürmenin haklı savaşa uygun olmadığı üzerinde durur⁵⁰ ve insanların birbirlerinden üstün olmadan, aynı temel haklara sahip olduğunu, bu nedenle de, hata yapmamış olan masumu öldürme hakkının kimsede bulunmadığını belirtir⁵¹.

Vitoria’nın bütün insanlık için olan kaygısı – evrenselciliği, ondan sonra yaşamış olan diğer bir İspanyol din bilimci Francisco Suárez’de⁵² devlet odağına dönüşmüştür. Suárez’e göre, haksızlığa uğramış bir devletin, zararını giderebilmesi ve bekasını

Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluşturduğu Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt no:18, Sayı:1, 2012, s. 106

⁴⁸ Yetkiner, s. 105 ve Uzun ve Uzun, s. 55

⁴⁹ Yetkiner, s. 104

⁵⁰ Francisco de Vitoria, *The Second Relectio*

⁵¹ Yetkiner, s. 104

⁵² Francisco Suárez, 1548’de İspanya’da doğmuştur. Aziz Thomas, Aquinas’tan sonraki en önemli skolastik din bilimcidir. Çalışmaları, İkinci Skolastisizm olarak adlandırılır.

Bknz. <http://plato.stanford.edu/entries/suarez/>

sürdürebilmesi için, savaş ilan etme hakkı vardır⁵³. Ancak eğer üçüncü bir tarafın hakemliği sorunu çözebilecekse, savaştan önce hakemlik kullanılmalıdır⁵⁴. Suárez, savaşın son çare olduğunu savunarak, *ius ad bellum*'un bir diğer kriterini kullanmış olur.

İtalyan asker ve hukukçu Pierino Belli, başka bir kriter olan “açık savaş ilanı”nın **(Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.)** önemini vurgulayarak, savaş ilan edildikten sonra bir süre beklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Belli'ye göre savaş ilanından sonra beklenecek bu süre doğal hukukun kaynağı olan akla göredir⁵⁵. Belli gibi, daha sonra Grotius da bunun süresinin ne olduğunu belirtmeyecektir. İnsani müdahaleye ters düşecek bir haklı savaşın temelini oluşturan asker ve hukukçu Balthazar de Ayala'ya göre, “*egemenin devleti koruma görevi olduğundan hareketle isyan eden uyruklarına karşı prensin silah kullanması meşrudur*”⁵⁶ ve bu nedenle prensin bastırdığı isyan, adaletin sağlanmasıdır, savaş değildir⁵⁷. Ayala, hükümdara isyan etmenin suç olmasından dolayı egemenin halka karşı güç kullanmasını meşru bularak egemenliğin devamının daha önemli olduğunu ortaya çıkarmış ve aslında insani müdahalenin meşruluğunu ortadan kaldırmış olur.

1.2.2. Egemenlik

Egemenliğin savaşların tanımlanmasında önemi, sonrasında Hollandalı hukukçu Hugo Grotius ile daha da artmıştır. Grotius'un uluslararası hukuk kuralları, egemenliğin merkezde olduğu “Savaş ve Barış Hukuku” adlı eserinde ortaya çıkmaktadır. Grotius, bu çalışmasında savaşın başlamasının yanında, savaş sırasındaki teamülleri, suçlulara nasıl davranılması gerektiği, yenilene karşı yapılacak cezalandırmaların nasıl olduğu vb. de açıklayarak⁵⁸; Augustine'den gelen “haklı savaş” kavramını uluslararası hukuk çerçevesine oturtmuştur. Grotius'a göre “*bir güç, eylemleri bir başkasının denetimine*

---

⁵³ Yetkiner, s. 121

⁵⁴ Yetkiner, s. 119

⁵⁵ Yetkiner, s. 121

⁵⁶ Ernest Nys, *Le Droit De La Guerre et Les Précurseurs de Grotius*, s. 84 ve Ernest Nys, *Les Origines du Droit International*, s. 130'dan Yetkiner, 2012, s. 124

⁵⁷ Yetkiner, s. 124

⁵⁸ Meray, s. 28

bağlı değilse, yaptıkları bir başkasının iradesiyle geçersiz kılınamazsa, egemendir” ve egemenliğin bir ortaklaşa, bir de gerçek taşıyıcısı vardır. Egemenliğin ortaklaşa taşıyıcısını “devlet” olarak tanımlayan Grotius, gerçek – özel – taşıyıcısını ise her ulusun geleneklerine göre bir kişi veya birkaç kişi olarak belirtir⁵⁹. Grotius, egemenliğin halkta olmadığı durumlar olduğunu da, Aristoteles’in “nasıl kölelik için doğmuş insanlar varsa, buyurmaktan çok boyun eğmeyi daha iyi becerebilen halklar da vardır” düşüncesiyle açıklar⁶⁰. Grotius eserinde Proculus’un⁶¹ şu görüşüne yer verir:

“bir başka devlete bağımlı olmayan her devlet, bir bağlaşma andlaşması ile, bir başka devletin yüceliğini ve üstünlüğünü kabul etmek, saymak ve saydırmak yükümü altına girmiş olsa bile, gene de bağımsız bir devlet olarak kalmaktadır”⁶²

Böyle bir devletin egemenliğini yitirmemiş oluşu, Grotius’un egemenlik anlayışının farklı tanımlarının olduğu görüşünün başlangıcını oluşturmaktadır. Ona göre, egemenlik, hükümdarın halka karşı sorumlu olacağı şekilde tanımlandı ise, hükümdar devlet gücünü aştığında, ona karşı direnmek hukuka uygundur ve gerekirse onu cezalandırmak mümkündür⁶³. Grotius yine egemenlik kavramından yola çıkarak, savaşa girmenin; kendisi adına, başka insanlar adına ve hükümdarın aracı olarak 3 yolunu gösterir. Aynı zamanda, savaşa girmenin tek haklı nedeninin karşı tarafın işlemiş olduğu haksızlık olduğunu söylerken, savaşın son olarak başvurulmuş bir çare olması gerektiğini ve yargı yolunun yeterli olmadığı takdirde haklı olabileceğini gösterir⁶⁴.

Grotius, kendi adına girilen savaşı, bir devletin başka bir devlete, kendisine yapılan bir hatayı tazmin etmek için gireceği savaş olarak tanımlar. Böylece savaşan tarafların devletler olacağı ortadadır. Bunun yanında, savaş ilanını yapacak olan doğru otorite ise, egemendir. Bunun nedeni ise, egemenin uyruklarına buyurma gücü değil;

---

⁵⁹ Grotius, I-III, ss. 47-8

⁶⁰ Grotius, I-III, s. 49

⁶¹ Sempronius Proculus, İspanya kökenli olduğu tahmin edilen Romalı bir hukukçudur. Prokulyan Okul’a ismi verildikten Proculus, 1. yüzyıl ortalarında yaşamıştır. Bknz. <http://www.ancientlibrary.com/smith-bio/2874.html>

⁶² Grotius, I-III, 12, s. 57

⁶³ Grotius, I-IV, s. 62

⁶⁴ Grotius, II-I, s. 74

kimseye bağımlı olmadan karar alabilmesidir. İnsani müdahalenin yapı taşını oluşturacak ve aynı zamanda, Vitoria, Ayala gibi düşünürlerden ayrıldığı nokta ise, Grotius'un “başkasına yapılmış haksız bir eylemin öcünü almak kendisine yapılmış bir haksızlığın öcünü almaya kalkışmaktan daha yüce bir davranıştır” şeklindeki görüşüdür⁶⁵. Bu da, insani gerekçelerle yapılacak bir müdahalenin, kendi savunma savaşından daha önemli olduğunu gösterir. Günümüzde yapılan insani müdahaleler de, insanlık onurunu hiçe saydığı öne sürülen durumlarda gerçekleştiği için, müdahale eden devlet veya devletler, aslında çok yüce bir eylem gerçekleştirmektedir.

Grotius, savaşın haklı nedenlerinin yanı sıra, haksız nedenlerini de belirterek haklı savaş kriterlerini netleştirmiştir. Komşunun güçlenmesinden korkarak saldırmayı yeterli bir savaş nedeni olarak görmeyen Grotius, sadece kendi çıkarını düşünerek girilen savaşın da haklı olduğunu kabul etmez⁶⁶. Daha önce başkasına yardım etmenin yüceliğine vurgu yaparken; “boyunduruk altındaki bir halkın bağımsızlık istemesinin haklı bir savaş nedeni sayılmadığını” söylemesi, buna yardım etmenin haklı bir neden olmadığı düşündüğü sonucunu doğurur. Başkalarını, onların iyiliği için olduğunu öne sürerek boyunduruk altına almayı ise yine haksız savaş nedeni olarak görür⁶⁷. Aslında bu iki yönüyle, günümüzdeki bazı “insani müdahale” retoriklerini geçersiz kılmış olur; çünkü insani müdahaleyi gerektirecek boyutta insanlık suçlarının işlendiği pek çok iç savaşın çıkış sebebi aslında bir halkın bağımsızlık istemesi, yani ayrılıkçı düşüncelere sahip olmasıdır veya başka amaçlarla başlatılan bir müdahaleyi, oradakilerin iyiliği için diyerek insani gerekçelere dayandırmak da, Grotius'un karşı olduğu bir eylemdir.

İnsani müdahale kriterleri arasındaki doğru niyet ve, güncel tartışmalardaki gibi, gerçek motivasyonun ne olduğu konularına da, 1600lü yıllarda değinen Grotius, haklı nedeni olan bir savaşın, ilan edilmesinin arkasında başka motivasyon olsa dahi, bu savaşın düşmanla ilişkisi bakımından haksız olmadığını ancak savaşanı suçlu kılabileceğini belirtir⁶⁸. Savaşın son çare olması kriterine de sıkça değinen Grotius,

---

⁶⁵ Grotius, II-XX, s. 182

⁶⁶ Grotius, II-XXII, s. 198

⁶⁷ Grotius, II-XII, s. 200

⁶⁸ Grotius, II-XXII, s. 203

savaşı önlemek için çeşitli yolları öğütlemiştir. Uzlaşmaya çalışarak veya bir başka devletin/grubun hakemliğinden yararlanarak savaştan kaçınmak, savaş haklı da olsa haksız da olsa, hukuka en uygun olandır⁶⁹. Yine de bir savaş olacaksa, öncelikle savaş ilanı gereklidir. Düşmana savaşın açıkça ilan edilmesiyle savaşın başlaması arasında geçmesi gereken belli bir süre zorunluluğu ise yoktur.^{70,71}

Grotius devletler hukukunun girişini ve haklı savaşın tanımlanmasını oluşturduğu dönemde, devletler ulus-devlet olarak tanımlanmamıştı. Ulus-devlet kavramının 1648 Westphalia Antlaşmalarıyla başladığı kabul edilir. Bu antlaşmalar, ulus-devletlerin gücünü de “egemenlik” ilkesine dayandırmıştır⁷². Vitoria’nın egemen bir devleti hukuki sistemin merkezinde tanımlayarak savaş açma hakkını egemenliğin önemli bir parçası olarak görmesinden⁷³ yararlanan Grotius, savaş ilan etme hakkını verdiği egemeni ve egemenliği tanımlarken, modern uluslararası hukukun Westphalia Antlaşması’yla gelişmesine öncülük etmiş oldu. Ona göre, egemenlik, eylemleri bir başkasının denetimine bağlı olmadan ve başkalarının iradesiyle geçersiz kılınamayan bir güçtü. Grotius egemenliğin ortak taşıyıcısını devlet; özel taşıyıcısını ise her ulusun yasalar ve gelenekleri doğrultusunda, bir kişi veya kişiler olarak belirtmiş olsa da⁷⁴; Westphalia Sistemi olarak bilinen antlaşmalar sonrası sistemde egemenlik bir kişinin kendisinde toplanıyordu⁷⁵. Westphalia Sistemi, devletleri, “egemen eşitlik” ilkesi içerisinde tanımlarken; egemen devleti de “*içte en üstün iktidarın belirli bir toprak parçası üzerinde sınırsız otorite sahibi olan, dışta ise diğer devletlerin bu otorite*

---

⁶⁹ Grotius, II-XXIII, s. 206

⁷⁰ Daha önce Belli için de belirtildiği gibi, açık savaş ilanından sonra geçmesi gereken süre Grotius tarafından da tanımlanmamış ve süre kesinlik kazanmamıştır.

⁷¹ Grotius, III-III, s. 246

⁷² Alex de Waal ve Rakiya Omaar, “Can Military Intervention Be “Humanitarian”?”, *Middle East Report*, Vol 24 March/April 1994, bkz.

<http://www.merip.org/mer/mer187/can-military-intervention-be-humanitarian> (21.06.2014)

⁷³ Elbe, s. 674

⁷⁴ Grotius, I-III, s. 47

⁷⁵ Waal ve Omaar

alanına müdahalesinin yasak olduğu” bir yapı olarak ortaya çıkardı. Buna göre, insan hakları “iç işleri” olup dışarıdan müdahale yasaklanıyordu⁷⁶.

Uluslararası sistem değiştikçe, devletlerin sistem içindeki konum ve rolleri de değişti. Westphalia Sistemi’nden günümüze kadar, egemenlik ve dolayısıyla müdahale yasağı değişerek gelişti. Yine de, egemenlik-müdahale yasağı ilişkisi değişmedi ve egemenlik, uluslararası politikada önemini kaybettiğinde, müdahale yasağı da çığnenebilir hale geldi. Bu ilişkiyle beraber oluşturulan bir egemenlik tanımı ise 1994’te Øyvind Østerud tarafından yapıldı. Østerud, egemenliğin birbirinden tamamen ayrılmayan iki farklı anlamı olduğunu ortaya koydu ve egemenliğin aslı anlamını, devletin iç işlerindeki meselelerin üzerindeki kontrol kapasitesi olarak tanımladı⁷⁷. Jean-Jacques Rousseau’nun “*topraklarındaki insanlar üzerinde mutlak yetkiye sahip olmak*” olarak egemenliği tanımlamasından, bu kapasiteyi sınırsız – topluluğun yararına olmayan herhangi bir şeyi insanlarına dayatma hakkı dışında – kabul ettiği görülür⁷⁸. Ancak Østerud bu kapasitenin sınırsızlığını reddederek, hiçbir devletin, ne kadar güçlü olursa olsun, dış etkilere tamamen bağımsız olmayacağını belirtir. Diğer bir yandan da, resmi açıdan, egemenlik, devlet otoritesinin daha yüksek bir güce bağlı olmaması anlamına geldiğinden dolayı; devlet kendi toprakları içerisindeki her meselede kendisi karar verme hakkına sahiptir. Müdahale yasağı da, bu resmi anlamdan gelmektedir⁷⁹.

Egemenliği tanımlarken, egemenliğin kaynağının nereden geldiğinin de belirtilmesi gerekmektedir. Bir din bilimci olan Aquinas’a göre, egemenlik Tanrı’dan gelirken, bunu kullanma hakkı bir kişiye aittir⁸⁰. Ancak zamanla gelişen ve ulus-devlet sisteminin en önemli parçası haline gelen egemenliğe dair, Michael Reissman’ın (1990)

⁷⁶ Gözde Kılıç Yaşın, “Araçsallaştırılan ‘İnsani Müdahale’ ve Siyasi Hukuk”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 1 Mart 2012

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2012/03/01/6513/aracsallastirilan-insani-mudahale-ve-siyasallasan-hukuk> (24.06.2014)

⁷⁷ Øyvind Østerud, Sovereign Statehood and National Self-Determination: A World Order Dilemma in “Subduing Sovereignty: Sovereignty and the Right to Intervene”, edited by Marianne Heiberg, London: Pinter, 1994, ss. 19-20’dan Fixdal ve Smith, 1998, s. 292

⁷⁸ Jean-Jacques Rousseau, “On the Social Contract”, *The Basic Political Writings*, Indiana: Hackett, 1987, s. 156

⁷⁹ Østerud, 1994, s. 19’dan Fixdal ve Smith, 1998, s. 292

⁸⁰ Fixdal ve Smith, s. 292

“uluslararası hukukun koruduğu egemenlik, egemenin egemenliğinden çok, insanların egemenliğidir” olarak yaptığı açıklama egemenliğin kullanıcısının tek bir kişi olmadığını ortaya koyar⁸¹. Yine de egemenliğin tek kaynağı devletin kendi halkı değildir. Egemenlik aynı zamanda devlet topluluklarının oluşturduğu insanlığın geri kalanından da kaynaklanmaktadır. Dışardaki halk tarafından kabul görerek, sürekli desteği sağlayamayan bir devletin, egemenliği tamamlanmamış olur ve sınırları içindeki yetkileri için iradesi olamaz. Devlet egemenliğinin böyle iç ve dış temellere dayanmasından dolayı, devletin hem kendi halkına hem de dünyanın geri kalanına hesap verme sorumluluğu vardır⁸².

Egemenliğin bu yönü, Immanuel Kant’ın “kozmpolitan model”inde devletlerden çok bireylerin öne çıkmasıyla örtüşür. Bu modelde devletler, ancak halkın refahını ve haklarını geliştirmek için olduğu sürece haklara sahiptir⁸³. Bu da asıl önemli olanın devletin egemenliği değil, dünya vatandaşlarının ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı olduğunun bir göstergesidir⁸⁴. Bu bakış açısından bakıldığında ise, büyük insan hakları ihlallerinin gerçekleşmesinde, “müdahale yasağı” ilkesi suçlu bulunur⁸⁵.

Egemenliğin insan hakları merkezli tanımlanması, hem dış hem de iç güçler tarafından – Aquinas’ın da dediği gibi otoritenin meşruluğunu yitirdiği hallerde, halkın ayrılma çalışmalarının haklı olduğu durumlar gibi –⁸⁶ ihlal edilebileceğini gösterir. Bu da, yine, “müdahale yasağı” ilkesini geçersiz kılarak gösterir ki; egemenlik dış veya iç güçler tarafından ihlal edilebiliyorsa, haliyle, egemenliği sarsılmış bir devletin gücü yine dış veya iç güçler tarafından yenileştirilebilir⁸⁷.

---

⁸¹ Michael W. Reissman, “Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law”, *American Journal of International Law*, 1990, Sayı 84, 1990, s. 869’dan Fixdal ve Smith, 1998, s. 294

⁸² Parekh, s. 63

⁸³ Leo Mccarthy, *International Anarchy, Realism, and Non-Intervention*, in “Political Theory, International Relations and the Ethics of Intervention”, Ian Forbes ve Mark Hoffman (ed.), Basingstoke: St. Martin's Press, 1993’dan Fixdal ve Smith, s. 294

⁸⁴ Robert Pastor, “Forward to the Beginning: Widening the Scope for Global Collective Action”, *International Journal*, 48, 1993, ss. 641-667’den Fixdal ve Smith, 1998, s. 294

⁸⁵ Fixdal ve Smith, s. 294

⁸⁶ Dyson, s. 250

⁸⁷ Fixdal ve Smith, s. 294

Egemenlik Fransız hukukçu Jean Bodin⁸⁸ tarafından “devletin daimi ve mutlak kudreti” olarak⁸⁹ tanımlandıktan sonra değişerek şu tanımlar halini de aldı:

“Egemenlik, devlet kudretinin hiç bir hudut tanımayan, üstün olma özelliğidir.”

“Egemenlik, devlet kudretinin kendisidir, devlet kudretinin ihtiva ettiği yetkilerin bütünüdür.”

“Egemenlik, devletin başında bulunan, devlet kudretini elinde bulunduran şahsın sahip olduğu iktidardır.”⁹⁰

Westphalia Sistemi’yle de, ulus-devletlerin uluslararası ilişkilerde eşitliğini öngören egemenlik⁹¹, Milletler Cemiyeti manda sistemi ve Birleşmiş Milletler vesayet sistemi oluşana kadar, aslında sadece Avrupalı devletlerin eşitliği anlamına geliyordu. Avrupalı olmayan devletler ise eşit sayılmıyordu. Bu da, Avrupalı devletler tarafından, Avrupalı olmayan devletlerin kendileriyle eşit birer egemen devlet olmaları amacıyla yapılacak müdahale için bahane oluyordu⁹². Avrupalı devletlerin, eşit egemen olarak bu devletleri tanıyabilmeleri için onların devlet inşasını uygun hale getirmek ve bunu da müdahale ile yapmak, Avrupalıların kullandığı bir yoldu.

---

⁸⁸ Jean Bodin 1529-1596 yılları arasında yaşamış Fransız bir hukukçudur. “Devletin Altı Kitabı” adlı eserinde devleti tanımlarken egemenliği ilk sistemli tanımını yapmıştır. Bodin, bu eseriyle *mutlakiyetçiliğin* öncülüğünü yapmıştır. <http://plato.stanford.edu/entries/bodin/>

⁸⁹ Andre Gardot, Jean Bodin, sa place parmi les fondateurs du Droit International; R.d.C, 1934/IV, T. 50, s. 611’den M. Aydoğan Özman, “Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)*, Cilt 21, Sayı1-4, 1964, s. 57

⁹⁰ Özman, s. 68

⁹¹ Yaşın

⁹² Hürsoy, s. 20

1.3. Kavramın Uluslararası İlişkilerde Kullanımı

Kökeni Hristiyan din bilimcilerin “haklı savaş”ına kadar uzanan insani gerekçelerle yapılan müdahale⁹³, yıllar içinde farklı isimler ve bahaneler sonucu uygulanmıştır.

1.3.1. İnsani Müdahalenin Farklı İsimlerle ve Gerekçelerle Kullanımı

19. Yüzyılda, sömürgeciliğin bir bahanesi olarak kullanılmıştır. Bu dönemde, özellikle İngiltere “yerli halkı ahlaki açıdan kalkındırmak” ve “medeniyeti ve iyi ahlakı” başka bölgelere taşımak olarak sömürgeciliğini meşrulaştırma yoluna giderek fetih ve işgallerine temel oluşturmuştur. Geleneksel uluslararası hukukta insani gerekçelerle müdahalenin temelleri olan yabancı ülkelerdeki yurttaşları koruma ve kendi yurttaşlarına kötü muamelede bulunulması da İngiltere gibi sömürgeci devletlerin işine gelmiştir. Başka bir devlet içinde bulunan yurttaşların yaşamlarının ve mülklerinin korunması, bu yurttaşlar için başka bir koruyucu mekanizma olmaması nedeniyle, bir devlet için ödevdir. Rusya da, Osmanlı Devleti’ne karşı gerçekleştirdiği ve savaş halini alan müdahalelerini bu temele dayandırmıştır⁹⁴. Osmanlı’nın, içerisindeki Rus Ortodoksların insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle başlayan 93 Harbi ve Rusların, Ortodoksların koruyuculuğunu isteyip reddedilmesi üzerine Osmanlı’ya saldırdığı Kırım Savaşı⁹⁵, insani gerekçelere dayandırılan müdahalelerdendir.

19. yüzyıl içerisindeki bir başka müdahale örneği de, aslında Amerika Birleşik Devletleri’nin Avrupa’nın kendi iç işlerine karışmasını engellediği, kendi müdahale yasağını ilan etmesidir. ABD başkanı Monroe’nun devletlerin egemenlik haklarının korunmasına işaret edencesine yaptığı “Amerika Amerikalılarındır” fikrindeki

---

⁹³ Melissa Labonte, *Human Rights and Humanitarian Norms, Strategic Framing, and Intervention: Lessons for the Responsibility to Protect*, NY: Routledge, 2012, s. 25

⁹⁴ Özdek, ss. 67-8 ve Waal ve Omaar, s. 2

⁹⁵ Oral Sander, *Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara: İmge, 2010, s. 230

konusması, Amerika kıtasında müdahale hakkının sadece ABD'ye ait olduğunu ve Avrupa'nın buraya müdahalesinin yasaklandığının ilanıdır⁹⁶.

20. yüzyılın başlarında, toprak genişletmek için yapılan eylemler insan hakları normlarına dayandırılarak güç kullanmanın ahlaki nedenleri oluşturuldu. Böylece, savaşların ekonomik, politik ve jeopolitik çıkarlara dayanan nedenleri “insani” gerekçelerle maskelendi⁹⁷. Sömürgecilik yarışının hız kazanması Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar fetihlerin “insani” müdahale bahanesi arkasına saklanmasına neden oldu. Ancak savaştan sonra, ulus-devletlerin de sayısının artmasıyla, devletin egemenliği ve sınırları içindeki tek meşru güç olma özelliğinin önemi arttı. Wilson'ın 14 İlkesi'nde vurgulanan “kendi kaderini tayin etme” (self-determination) ve Milletler Cemiyeti Misakı⁹⁸'nda yer alan “iç işlerine karışılmaması” ilkeleri, müdahale yasağını gündeme getirdi⁹⁹. II. Dünya Savaşı öncesinde, uluslararası hukuk teamülleri, devletlerin “*bir devletin kendi vatandaşlarına uygar halkların kabul ettiği genel standartların altında olacak şekilde ‘insanlığın vicdanını şok edecek kadar’ kötü davranması durumunda müdahale etmesi*”ne izin veriyordu¹⁰⁰. Ancak belirtmek gerekir ki buradaki tutum, siyasi liderleri değil, günlük hayatlarında bu tutumdan etkilenmeyen sıradan insanları “şok” etmelidir¹⁰¹. Ancak, insanlığı şok edecek kötü muamelenin nasıl olduğu tam olarak belirlenmediğinden dolayı bu izin devletler tarafından kendi çıkarları

---

⁹⁶ Özdek, ss. 69-70

⁹⁷ Martha Finnemore, *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs About the Use of Force*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003 ve Hugo Slim, “International Humanitarianism's Engagement with Civil Wars in the 1990s: A Glance at Evolving Practice and Theory,” *The Journal of Humanitarian Assistance*, 1997 bkz. www.jha.ac/articles/a033.htm 'dan Labonte, 2012, s. 25

⁹⁸ Misak'a göre, üyeler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde Cemiyet Konseyi yetkili olacak ancak uyuşmazlık devletlerin iç işleri ile ilgili ise, taraflardan biri Cemiyeti'n karışmamasını istediğinde, MC bunu kabul edebilirdi. Bknz. Milletler Cemiyeti Misakı m. 15: “*If the dispute between the parties is claimed by one of them, and is found by the Council, to arise out of a matter which by international law is solely within the domestic jurisdiction of that party, the Council shall so report, and shall make no recommendation as to its settlement.*”

⁹⁹ Özdek, s. 73

¹⁰⁰ Labonte, s. 25 ve Michael Walzer, *Just And Unjust Wars: A Moral Argument, With Historical Illustrations*, NY: Basic Books, (4. Basım,) 2006, s. 107

¹⁰¹ Walzer, 2006, s. 107

için, 19. yüzyılda sömürgecilik için kullanılması gibi, suiistimale açıktı. Bundan dolayıdır ki, 20. yüzyılda, insani müdahale bir doktrin haline getirilmedi.^{102,103}

II. Dünya Savaşı sonrasında klasik sömürgecilik yavaş yavaş izini kaybettirmesi sonucu, BM Şartı'nın m. 2(4) ve m. 2(7) ile müdahale yasağı formüle edildi¹⁰⁴. Kendi kaderini tayin etme ilkesi Sovyetler Birliği'nden ve manda sisteminin geri gelmesinden korkan küçük devletlerin ısrarıyla BM Şartı'na, m.1(2) ve m. 55 ile girerken; güç kullanma yasağının güçlenmesi için “toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı”n korunması da yine küçük devletlerin ısrarı sonucu m. 2(4) ile girmiştir¹⁰⁵. Soğuk Savaş sürecine giren dünyada, müdahale yasağı ve toprak bütünlüğüne saygının korunması konusunda, sömürgecilikten yeni kurtularak bağımsızlığını kazanan Üçüncü Dünya Ülkeleri, ABD'nin kapitalist genişlemesine engel olmak isteyen Sovyetler Birliği'nin desteğini alarak, kendilerini güvenceye almaya çalıştı. Ancak müdahale yasağının uygulanması için BM Şartı'nda vurgulanan bu ilkelerin uygulanmadığı durumlar gerçekleşti. ABD'nin ilk askeri müdahalesi olan Güney Kore ve Kuzey Kore arasındaki çatışmalara girişi, aslında sosyalizmin yayılmasını önlemek ve Kuzey Kore'deki Sovyet etkisini kırmak amacındaydı. Kuzey Kore'nin ABD nüfuzu altındaki Güney Kore sınırını geçerek “barışa indirilen bir darbe” olarak kabul eden BM, ABD önderliğinde müdahale gerçekleştirmişti.^{106,107} BM'nin bu müdahaleyi gerçekleştirmesindeki dayanağı ise m. 24(1)deki “uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğun Güvenlik Konseyi”nde olmasıdır. Güvenlik Konseyi m. 39 uyarınca “barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde

---

¹⁰² Durum günümüzde de aynıdır çünkü hala insanlığı şok edici olayların tanımı oluşturulmamıştır.

¹⁰³ Labonte, s. 25

¹⁰⁴ Özdek, s. 73

¹⁰⁵ Özdek, s. 75

¹⁰⁶ Özdek, s. 77 ve Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: Imge Kitabevi, 2007, s. 277 ve Gianluca Spezza, “The UN panel for Investigation on Human Rights abuses in North Korea”, *BBC World News*, 2013

¹⁰⁷ Kuzey Kore'nin sınırı geçmesinin nedeni olarak Güney Kore'nin daha önce sınırı geçip talim yapması kabul edilip Kuzey Kore'nin saldırısının meşru müdafaa olduğu görüşü de olsa da (bknz. Meydan Larousse, Cilt 7, s. 492), bu sadece Kuzey Kore, Sovyetler Birliği ve Çin tarafından kabul edilmiştir. Kuzey Kore'nin önce saldırarak savaşı başlatması genel kabul görmüş olan savaş nedenidir.

bulunur". Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin m. 41 ile durum ağırlaştığı takdirde "*kuvvet kullanımı içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırma ve üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırma*" ve m. 42 ile, önlemler yetersiz ise, "*uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla (...) operasyonlar*"a çağırma yetkisi vardır¹⁰⁸. Sovyetler Birliği bu müdahaleyi m. 23(1)e göre Konsey'in daimi 5 üyesinden¹⁰⁹ biri olarak veto edebilir ve m. 27(3)e göre¹¹⁰ önleyebilirdi. Ancak Sovyetler Birliği'nin Güvenlik Konseyi'ni boykot ederek veto hakkını kullanmaması üzerine müdahale gerçekleşti¹¹¹.

Bu müdahale, uluslararası barışa tehdit olarak algılanarak yapılan bir müdahale olsa da, insani boyutu olmadığı için insani müdahale değildi. Ayrıca, BM Şartı'nda insani gerekçelerle yapılan bir müdahaleye dair hiçbir ibare yoktur¹¹². Bugün kullanılan anlamıyla insani müdahale ise, "*devletin otoritesini kötüye kullanımı veya parçalanması nedeniyle oluşan fiziksel acıyı bitirmek ve sivil otoritenin tekrar oluşabileceği makul koşulların yaratılmasına yardımcı olmak amacıyla devletin iç işlerine karışma*"dır¹¹³. NATO ise 1999'da Schveningen'teki bir toplantısında şu şekilde bir tanıımı kabul etmiştir: "*insani müdahale, başka bir devlete o devletin onayı olmadan, insani bir felakete (veya tehdidine) yönelik, yapılan silahlı bir müdahaledir*". Bu tanımda önemli olan iki kısım vardır. İlk olarak, bir eylemin müdahale olabilmesi için, devletin egemenliği çiğnenmelidir ve yukarıda da belirtildiği gibi o devletin rızası olmamalıdır¹¹⁴. İkinci önemli kısım ise müdahalenin insani olabilmesinin şartı olan, o müdahalenin öncelikle insani duygulardan, merhamet-acıma gibi, kaynaklanması¹¹⁵ ve itici gücünün insan hakları ihlallerine yönelik olmasıdır¹¹⁶. Ancak insan hakları ihlallerinin ne olduğu konusu tam olarak evrensel bir seviyeye ulaşmamıştır. Vitoria

---

¹⁰⁸ BM Şartı

¹⁰⁹ BMGK'nın 5 daimi üyesi Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleridir.

¹¹⁰ M. 27(3)e göre yöntem ile ilgili kararlar "*dokuz üyenin olumlu oyu ile alınır*"

¹¹¹ Özdek, s. 77

¹¹² Waal ve Omaar

¹¹³ Parekh, s. 55

¹¹⁴ HI: Definition and Criteria, 2000, s. 1

¹¹⁵ Parekh, s. 54

¹¹⁶ HI: Definition and Criteria, s. 1

için kölelik, yamyamlık¹¹⁷; Grotius içinse ateistlik, putperestlik müdahale edilip düzeltilmesi gereken insan hakları ihlalleri sayılırken¹¹⁸; 19. ve 20. yüzyıllar boyunca, Avrupa'nın medeniyet seviyesine ulaşamayan devletlerin insan haklarına uygunluğu kabul edilmeyerek insan haklarını o devletlere götürmek amacıyla müdahaleler yapılmıştır¹¹⁹.

Egemenliğin zaman içinde zayıflamasıyla, “müdahale yasağı” ilkesi de zayıflamıştır. Yine de, 19. yüzyılda da, 20. yüzyılda Milletler Cemiyeti ya da Birleşmiş Milletler ile müdahale veya insani amaçlarla gerçekleştirilen müdahale, uluslararası hukukta tanınmamıştır ve hala tanınmamaktadır. 20. yüzyıl boyunca zayıflayarak da olsa “müdahale yasağı” olarak yerini almış ve geçerliliğini hala sürdürmektedir¹²⁰.

1.3.2. İnsani Müdahale'nin Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki Yeri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 24 Haziran 1945'te imzalanan San Francisco Antlaşması'yla kurulan bir vesayet sistemi olan Birleşmiş Milletler, egemenlik ve eşitlik ilkelerinin, yazılı uluslararası hukuk kuralı haline gelmesini sağladı. Birleşmiş Milletler Şartı'nın, I. bölümü m. 2(1) ve XII. bölümü m. 78'de egemen eşitlik ilkesinin, uluslararası ilişkilerdeki yeri sırasıyla şu şekilde gösterilmiştir: “Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur” ve “Birleşmiş Milletler üyeleri arasındaki ilişkiler egemen eşitlik ilkesine dayalı olacağına göre, Birleşmiş Milletler'e üye olan ülkelere vesayet rejimi uygulanmayacaktır”. BM Şartı'ndaki “Antlaşmanın hiçbir hükmü Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz” maddesi, I. bölüm m. 2(7)'de egemenliğin Birleşmiş Milletler için, korunması gereken temel bir ilke olduğunu gösterir. Devletlerin “toprak bütünlüğü” ve “siyasal bağımsızlığı” ise I. bölüm m. 2(4)'te “üyelerin herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanmaya başvurmadan

---

¹¹⁷ Parekh, s. 55

¹¹⁸ Parekh, s. 51

¹¹⁹ Hürsoy, s. 20

¹²⁰ Özdek, s. 55

kaçınması” ile korunmuştur¹²¹. Böylece, üye devletlerin bir devletin iç işlerine müdahale etmesi BM tarafından yasaklanarak, “müdahale yasağı” da uluslararası hukuk kuralları arasına ilk defa resmi olarak girmiştir¹²².

BM Şartı, bu maddelerle uluslararası ilişkilerin merkezine koyduğu devlet egemenliği ile iki yönden çelişmektedir. İlk çelişki BM’nin uluslararası güvenliği ve barışı koruma görevinden kaynaklanmaktadır. BM, V. bölüm m. 24(1) ile “*uluslararası güvenlik ve barışı koruma sorumluluğunu*” Güvenlik Konseyi’ne bırakmıştır. VII. bölüm madde 42’ye göre de

*“uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir”*¹²³

Bu maddeler ile müdahale, gerekli şartlar var ise, mümkün kılındığı için devlet egemenliğinin kutsallığı ve üstünlüğünü kaldırmış olur¹²⁴.

İkinci çelişki ise, BM’nin I. bölüm m. 1(3) – IX. bölüm m. 55(c) ile “ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı” vurgusundan kaynaklanır¹²⁵. İnsan hakları hukukunun bu şekilde devletlerin iç işlerinden çıkarılarak devletlerarası bir konuma ve uluslararası bir örgütün sorumluluğuna getirilmesi, devletin egemenlik alanına müdahale yasağı ilkesinden ödün verilmesine imkân sağlar. Aynı zamanda, bireylerin uluslararası alanda hak sahibi sayılması da, devletlerin egemenlik haklarını aşındırır¹²⁶. NATO’nun 1999 Yeni

---

¹²¹ BM Şartı

¹²² Parekh, s. 52

¹²³ BM Şartı

¹²⁴ Hürsoy, s. 20

¹²⁵ BM Şartı

¹²⁶ Özdek, ss. 17, 153

Stratejik Konsepti ile demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri gibi üstün ortak amaçları koruma görevi¹²⁷ de, aynı şekilde, devlet egemenliğini zayıflatır¹²⁸.

İnsani müdahale, “bir devletin yurttaşlarına olan insanlık dışı uygulamalarını durdurmak amacıyla bir ya da birden fazla devletin güç kullanarak müdahalede bulunması” olarak da tanımlanmıştır¹²⁹. İnsani müdahale, bu tanımla, bir norm olarak yer almadığı BM Şartı’nın girişinde, üyelerin “ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını sağlayacak ilkeleri kabul etmeye” karar vermesi¹³⁰ durumuna bağlanabilecek konuma gelmiştir.

Uluslararası norm halinde olan “müdahale yasağı” ise, W. V. Harcourt’un müdahaleyi tanımlamasıyla tamamen makulleşir. Harcourt göre “müdahale bazen hukukun ötesinde bir çare yakalayan, yüksek ve detaysız bir yöntemdir... müdahalenin, devrimde olduğu gibi, özü hukuksuzluktur ve meşrulaştırılması da başarı yoluyladır. Her şeyden öte, en gerekçesiz ve mantık dışı olan başarısız bir müdahaledir.”¹³¹

John Stuart Mill’in bu norma dair düşüncesi, devletleri de, bireyler kadar özgür görüşünden anlaşılabilir. Mill’e göre devletler kendi kapasite ve güçlerini iç işlerini yönetmeyi öğrenerek fark ederler ve hata yapmaları, hatta iç savaşlarla ızdıraba neden olmaları, büyüme ve gelişmelerinin önemli aşamalarındandır. Bu nedenle, bir devlete müdahale ederek onun iç işlerine karışmak, aslında devletin gelişim aşamasına müdahil olarak özgürlüğünü engellemektir. Ne var ki, Mill de, müdahalenin meşru olabileceği üç durumu; başkalarının müdahalesini önleme, iki tarafın da kazanma ihtimalinin olmadığı uzun süren iç savaşlara bir son verme ve uluslararası düzensizliğe engel olma olarak belirtir¹³².

---

¹²⁷ NATO Stratejik Konsept 1999, Bölüm 1, m. 6: “(...)Based on common values of democracy, human rights and the rule of law, the Alliance has striven since its inception to secure a just and lasting peaceful order in Europe (...)” bkzn. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm

¹²⁸ Özdek, ss. 152, 163 ve Yaşın

¹²⁹ Özdek, s. 65

¹³⁰ BM Şartı

¹³¹ Sir W. V. Harcourt, *Letters of Historicus on Some Questions of Int Law*, London: Macmillan and Co, 1863, s.41

¹³² Parekh, s. 52

BM Şartı'nın müdahale yasağı üç düzeyde oluşmuştur. İlk olarak, öncesinde sadece Avrupalı devletler için geçerli olan müdahale yasağını, bütün devletler için genişletmiştir. Böylece devletlerarasında “eşitlik” yaratmıştır. İkincisi, bir devletin iç işlerine müdahaleye sadece uluslararası güvenlik tehdit edildiğinde izin vermiştir ve müdahaleyi belli bir amaçla – barışı yeniden kurmak – sınırlamıştır. Üçüncü olarak da, müdahalenin gerçekleşmesi için, uluslararası toplumun bir temsilcisi olarak BMGK'nın onayını gerekli kılmıştır. Bu da müdahale şeklini düzenlemiştir¹³³.

Müdahale yasağının BM tarafından bir norm haline getirilmiş olmasının aksine, insani müdahale için NATO'nun kabul ettiği tanımın dışında, BM tarafından kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır.

BM Şartı'nda müdahale yasağı yer almasına rağmen, Genel Sekreterler Boutros Boutros Ghali ve Kofi Annan'ın insani müdahaleyi gerekli gördüğü durumlar olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından, Boutros-Ghali “*mutlak egemenliğin zamanı dolmuştur... zaten bu teori hiçbir zaman gerçekliğe uymamıştı*” diyerek egemenliği, insani müdahalenin önündeki engel olmaktan çıkardı¹³⁴. Annan ise, 1999'daki BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında “*hiçbir yasal ilkenin, egemenliğin bile insanlığa karşı işlenen suça kalkan olamayacağını*” söylemiştir¹³⁵. Ayrıca konuşmasından önce The Economist'e yaptığı açıklamalarda, “*devletin, halkının servisinde bir araç olduğunu*” söyleyerek “*insanları suiistimal etmesi değil, koruması gerektiği*”ni belirtmiştir. Bunlara ek olarak Annan, müdahale ile ilgili 4 önemli özellik sıralamıştır. Öncelikle, “*müdahale sadece güç kullanımı olarak anlaşılmamalıdır.*” Diğer önlemlerin yetmediği son çaredir. İkincisi, “*insani durumlara müdahaleye tek engel egemenlik değildir; aynı zamanda ulusal çıkarlardır... artık ulusal çıkarlar, ortak uluslararası çıkarlardır.*” Üçüncü olarak, “*müdahalenin gerektiği durumlarda, Güvenlik Konseyi'nin kararı gereklidir...*” Ancak bu kararı alırken Konsey'in seçenekleri, sadece ortak karar alma ya da hiçbir şey yapmama olmamalıdır. Bunların dışında, gerekirse,

---

¹³³ Parekh, s. 52

¹³⁴ Boutros Boutros-Ghali'den “Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty” *Research Essays* –Part 1'den Hürsoy, 2009, s. 20

¹³⁵ Garreth Evans ve Mohammed Sahnoun, “The Responsibility to Protect” *Foreign Affairs*, Sayı 81, Cilt 6, Kasım 2002, ss. 99-110 ve Hürsoy, s. 21

Kosova’da olduğu gibi, bölgesel müdahale için de karar verilmelidir. “... *Şart, Konsey’i “ortak çıkar”ların savunucusu olarak tayin etmiştir.*” Sonuncusuna göre ise, uluslararası toplum “*müdahale için olduğu kadar, barış için de istekli ve kararlı olmalıdır... savaş sonrası durum, savaşın kendisinden daha az güç, fedakarlık veya kaynak gerektirmez.*”¹³⁶,”

Genel olarak değerlendirildiğinde, insani müdahalenin teoride bu şekilde ortaya çıkan ilişkileri ve yeniden çerçeveleştirilmesine yönelik bakış açılarını; uygulamadaki eksiklikleri ile beraber gösterebilmek adına, en çok tartışılan müdahale örneklerinden biri olan NATO’nun 1999’da yaptığı Kosova müdahalesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle Kosova müdahalesinin tarihinden kısaca bahsettikten sonra, müdahalenin tartışma yaratan noktalarının altı çizilecektir.

---

¹³⁶ Kofi Annan, “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, 18 September 1999

2. KOSOVA’NIN TARİHÇESİ

Balkanlar Avrupa medeniyetinin beşiği olarak kabul edilmektedir¹³⁷. Sırasıyla Helen ve Roma hakimiyetinde kalan ve Grek-Latin kültürünün geliştiği Balkan yarımadasında; bugünkü Bulgaristan ve Romanya bölgesinde bulunan Traklar, Yugoslavya topraklarında bulunan İlirler ve Helenik/Helenleşmiş İliryalıları olan Makedonlar yaşamaktaydı¹³⁸. Yarımada, Yunan şehir devletleri sonrası bölgede hüküm süren Makedon kralı II. Filip ve oğlu Büyük İskender’in arkasından, Roma İmparatorluğu’nun dikkatini çekti. Roma İmparatorluğu’nun Helenistik kültürle Latin gelişimini birleştirmesi sonucu ortaya çıkan gelişme ise, Balkan Yarımadası’nda yaşayan halkların kendi dillerinin yanı sıra ağırlıklı olarak Latince-Grekçe kullanmaya başlaması oldu. Bunun sonucunda da, İllirce gibi yerli diller, sadece dağlarda ve coğrafi nedenlerle ulaşılması daha zor olan Arnavutluk topraklarında konuşulmaya itildi¹³⁹.

Kosova ise, yüzyıllardır hem Arnavut ve hem de Sırp’ların hak iddialarına sahne olmuştur. M.Ö. 2. ve 3. yüzyıllarda Balkanlarda yaşamış olan İliryalıları,– Yunanlar ile birlikte – bölgenin en eski halklarından biri olarak kabul edilmektedir. Arnavutlar da, kendi dillerinin, Hint-Avrupa dil ailesinin bir kolu olan İllirceye dayandığını savunmaktadır.¹⁴⁰ Kosovalı Arnavutlar da bu çerçevede, İliryalıların bir kolu olan Dardanyalıları’nın devamı oldukları inancıyla, bölgenin en eski yerleşimcileri olduklarını iddia eder. Dolayısıyla onlara göre ancak 6. ve 7. yüzyıllarda bölgeye göç ettiği bilinen Sırp’lar, işgalciden başka bir şey olamaz. Sırp’lar ise Kosova’nın Sırp toprağı olduğu iddiasını, bugünkü Arnavutlarla İliryalıların hiçbir ilgisi olmadığı ve Kosova’nın “Sırp milletin beşiği” olduğu varsayımlarına dayandırmaktadır¹⁴¹. Kosova’nın kime ait olduğuna dair tartışmalar, yüzyıllarca yan yana yaşamış olmalarına rağmen nihayetinde savaşa tutuşmalarına neden olacak kadar tırmanmıştır. Bu çatışmalar, uluslararası

¹³⁷ Robert Bideluex ve Ian Jeffries, *A history of Eastern Europe Crisis and Change*, London: Routledge, 1998, s. 37

¹³⁸ Bideluex ve Jeffries, 1998, s. 42

¹³⁹ Bideluex ve Jeffries, 1998, s. 43

¹⁴⁰ Robert Bideluex ve Ian Jeffries, *The Balkans: A Post-Communist History*, NY: Routledge, 2007, s. 23.

¹⁴¹ Bideluex ve Jeffries, 2007, s. 513

toplumun görmezden gelemeyeceği bir raddeye erişmiş ve sonucunda NATO'nun askeri müdahalesini beraberinde getirmiştir.

2.1. Yirminci Yüzyıla Kadar Kosova

Kosova topraklarının üzerinde yaşayan farklı etnik kimliklere sahip topluluklar, tarih boyunca değişen yönetimler altında yönetilmiştir. İliryalıların, onların torunları olduklarına inanan Arnavutların ve Slavların yaşadığı bu topraklar, sırasıyla Roma İmparatorluğu, Bulgar ve Sırp Krallıkları'nın hakimiyetine girmiş; ancak sonunda Balkanların ortak sonunu paylaşarak, 20. Yüzyılın ilk yarısına kadar Osmanlı hakimiyeti altında yaşamıştır.

2.1.1. Bulgar ve Sırp Hakimiyeti

M.Ö. 167'de Roma İmparatorluğu'nun kontrolüne giren İlirya, M.S. 600'lü yıllarda Slavlar, Avarlar ve Bulgarların Balkanlarda güçlenmesiyle birlikte farklı kültürlerden etkilenmeye başladı. Bu yıllarda, 395'te bölünmüş olan Roma İmparatorluğu'nun Doğu'daki devamı olan Bizans İmparatorluğu, Müslüman Araplarla savaş halindeydi¹⁴². Hristiyanlığın doğudaki sınırını Müslümanlara karşı koruduğu iddiasıyla Bizans İmparatorluğu, kendisini “Yakın Doğu'daki Kale” olarak tanımlıyor ve “Seçilmişler” olarak adlandırıyordu¹⁴³. Sonrasında Balkanlar'daki Ortodoks Hristiyanlar, özellikle de Sırp, bu mirası sürdürmeye devam etti¹⁴⁴.

926'da Bulgar İmparatoru Çar Simeon; bugünkü Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk, Trakya ve Eflak topraklarını ele geçirdi¹⁴⁵. 12 yüzyılda aynı bölgedeye yükselişte olan Sırp Stefan Namenja, kendisini bugünkü Sırbistan devletinin temeli olarak kabul edilen Raska'nın (*Novi Pazar/Sancak*) Zupanı/prensi ilan etti¹⁴⁶. 1186'da Bizans İmparatorluğu'ndan da kontrolü ele alan Stefan Namenja, doğu ve batıda ayrı

---

¹⁴² Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 50

¹⁴³ Peter Brown, *The World of Late Antiquity*, London: Thames and Hudson, 1971, s. 174'ten Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 50

¹⁴⁴ Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 50

¹⁴⁵ Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 58

¹⁴⁶ Tim Judah, *Kosovo: What Everyone Needs to Know*, NY: Oxford University Press, 2008, s. 59 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 234

yaşamakta olan Sırları birleştirmeyi başardı. III. Stefan Uroš tarafından Sırp Balkan İmparatorluğu haline getirilen Sırp devleti 1330 yılında Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk ve Yunanistan'ın kuzeyini ele geçirdi¹⁴⁷. Stefan Dušan ise önce Sırp Ortodoks Kilisesi'ni kurarak "Sırp, Rum, Bulgar ve Arnavutların Çarı" oldu¹⁴⁸.

2.1.2. Osmanlı Hakimiyeti

14. yüzyılda, hala Balkanlar'da gücünü devam ettirmek isteyen Bizans İmparatorluğu, aynı zamanda Anadolu'daki İznik (*Nicaea*), İzmit (*Nicomedia*) gibi önemli şehirlerini kaptırdığı Osmanlılar ile uğraşıyordu¹⁴⁹. Osmanlılar ise bir yandan Güney-Doğu Avrupa liderleriyle ittifak kuruyor, bir yandan da Anadolu'da yaşayanları Türkleştirerek veya Osmanlılar çatısı altında birleştirerek güçleniyordu¹⁵⁰. Sırp ve Bizans imparatorluklarının zayıflamakta oluşu da, Osmanlı'nın işini kolaylaştırmaktaydı. Sonunda Osmanlı, 1352'de Çimpe Kalesi'nden başlayarak 1354'te Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirdi. 1364¹⁵¹, 1380, 1385, 1386 ve 1387'de sırasıyla Adrianopol *Edirne*, Bitolj *Manastır*, Sofya, Nis ve Selanik'i; 1388'de de Kolarovgrad, Provadija ve Raska'yı ele geçirdi.

Osmanlı, 1371 Sırpsındığı (I. Kimpe) Savaşı ile Sırp-Bulgar direncini kırdı ve 1372'den itibaren Bulgarlar Osmanlı'nın *vassal*¹⁵² haline geldi. Nihayetinde Osmanlı, 28 Haziran 1389'da Kosova Ovası'nda Bulgar, Sırp, Arnavut, Bosnalı ve Eflaklıların

---

¹⁴⁷ Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 59 ve 2007, s. 234

¹⁴⁸ H. Darby ve diğerleri, *A Short History of Greece*, Cambridge: Cambridge University Press, 1965, s. 98'den Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 60

¹⁴⁹ Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 63

¹⁵⁰ Bideleux ve Jeffries, 1998, ss. 15-16, 21, 63

¹⁵¹ Bazı kaynaklarda, Edirne'nin 1364 yılında hala Bizans'ın hakimiyetinde olduğu ve 1369 veya 1371'de Osmanlı'nın eline geçtiği kabul edilmektedir. bkz. John V. A. Fine Jr, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Michigan: University of Michigan Press, 1994, s. 407

¹⁵² Osmanlı'nın Balkanlarda kontrolü elinde tutmasına izin verdiği bölgesel liderlere *vassal* denir. Vassallar Osmanlı'ya asker göndermek ve vergi ödemekle yükümlüdür. O dönemde ayrıca, Balkan Hristiyan bir prensesin Osmanlı haremine girmesi gerekmektedir. Bu vassallık da Bulgar Çarı John Şişman'ın kız kardeşi Tamara'nın Sultan I. Murad ile evlenmesi ile bağlandı. Bkz. Fine Jr. 1994, s. 407

oluşturduğu Balkan koalisyonuna karşı zafer kazanarak Kosova'yı da topraklarına kattı¹⁵³.

Savaşın ardından, Osmanlı'nın yükselişinden endişe duyan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, bir Hristiyan Haçlı ordusu oluşturmaya başladı. Ancak 1396 yılında Osmanlı, Haçlı Ordusu'nu Niğbolu'da yendi. Bu savaşta Osmanlı, Kosova Muharebesi sonunda elde ettiği, Sırlar da dahil olmak üzere, neredeyse bütün Ortodoks vassallarının desteğini aldı¹⁵⁴. Ancak Osmanlı'nın Timurlenk ile girdiği Ankara Savaşı'nda Sultan I. Beyazid'in yenilmesi ve esir edilmesi sonucu Balkanlar'daki vassalların bir kısmı bağımsızlıkları ve topraklarını geri kazandı¹⁵⁵. Osmanlı ise önce kaybettiği toprakları ve 1423'te Arnavutluk'u ele geçirdi. Böylece, Osmanlı'nın bölgeye gönderdiği tımarlı sipahi ve dolayısıyla Türk sayısı artmaya başladı¹⁵⁶.

Sultan II. Mehmet, 1453 yılında Konstantinopolis'i aldıktan sonra, geri kalan Sırp topraklarının da ele geçirmeye Pec'ten başladı. Kosova Meydan Muharebesi'nden sonra bile Kosova'nın güneyindeki Methohiya bölgesini kontrol etmekte olan Brankoviç ise Pec'te kurulmuş olan Sırp Ortodoks Patrikliği Osmanlı yönetiminde kalması üzerine Smederevo'da bir piskoposluk kurarak yetki alanını kendi kontrolündeki topraklarla sınırladı¹⁵⁷. Ancak 1459'da Smederevo da Osmanlı kontrolüne girince,¹⁵⁸ Sırp toprakları artık, Kosova ve Metohiya da dahil, Osmanlı hakimiyetine girmiş oldu.

Osmanlı söz konusu topraklardaki idareyi yerli paşa ve beylere paylaştırarak, bölgenin tek bir yönetim altında birleşmesini engelledi¹⁵⁹. Sırp tarihçilere göre, bu dönemde hem Osmanlı yönetimi ve hem de Müslüman Arnavutlar, Sırları göçe zorlamış ve dini ayrımcılık veya devşirme yoluyla baskı altında tutmuştur. Ancak

---

¹⁵³ Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 63

¹⁵⁴ Bideleux ve Jeffries, 1998, ss. 67, 199

¹⁵⁵ Bideleux ve Jeffries, 1998, ss. 67-68

¹⁵⁶ Arnavut prensinin Edirne'ye gönderilen oğlu George da, İskender Bey adını alarak Müslüman oldu ve Osmanlı İmparatorluğu'na yüksek rütbelerde hizmet etti. Fine Jr., s. 515, 522

¹⁵⁷ Fine Jr, s. 569

¹⁵⁸ Fine Jr, s. 575

¹⁵⁹ D. Hall, *Albania and the Albanians*, London: Pinter, 1994, s. 4'ten Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 516

Osmanlılar, Sırp'ların çıkardığı isyanları bastırmak ve Habsburglara destek vermelerini engellemek amacıyla baskı ve zulüm uygulamış olsa da; Ortodoksları, özellikle Katoliklere karşı, ortak olarak görmüştür¹⁶⁰.

1683 Viyana Kuşatması'nın başarısızlığı sonrasında, Habsburglar Osmanlı topraklarına saldırarak Kosova ve Üsküp'e kadar ulaştı. Sırp'lar ve Katolik Arnavutlar ise Osmanlı'nın bu durumundan yararlanarak isyan başlattı. 1690'da Osmanlılar, Habsburgları Kaçanik'te yenilgiye uğratsa da, Habsburg İmparatoru'nun Sırp Ortodoks Patriği III. Arsenije'yi topraklarına davet etmesi üzerine, Sırp'ların "büyük göç"ü başladı. Topraklarını terk edenler arasında, Katolik Arnavutlar da vardı¹⁶¹. Ancak Noel Malcolm, III. Arsenije'ye böyle bir davet yapılmadığını ve onun böyle bir göçe liderlik etmiş olamayacağını savunur. Üstelik Malcolm, göçlerin Kosova'dan çok, Sırp topraklarından yaşandığını vurgular¹⁶². Göç etmemiş olan Sırp'lar ve Karadağlıların çoğu da Müslümanlığa geçerek Müslüman Türk ve Arnavutların arasında asimile oldu. Kosova'yı terk edenlerin asıl gidiş nedeni ise baskıdan ziyade salgın hastalıkların artmasıydı¹⁶³.

Osmanlı yönetimindeki Kosova topraklarında, Müslümanlığa geçenlerin sayısının artması, Sırp Ortodoks çoğunluğunun güç kaybetmesine neden oldu. Müslümanlığa geçiş ise yavaş yavaş ve birkaç kuşak süresince gerçekleşti¹⁶⁴. Nihayetinde 19. yüzyıl sonunda Müslüman Arnavut ve Türklerin, Ortodoks Slavlara karşı oranı % 60'a %40 oldu¹⁶⁵.

2.1.3. Kosova Üzerindeki Tarihsel Hak İddiaları

Kosova oldukça uzun bir süredir Sırp'lar ile Arnavutlar arasında paylaşılamayan bir bölge olagelmıştır. Buraya M.S. 6. ve 7. yüzyıllarda geldiklerini iddia eden Sırp'lar

---

¹⁶⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517

¹⁶¹ Sabrina Petra Ramet, *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, Colorado: West View Press, 2002, s. 311; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517; Judah, s. 33

¹⁶² Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History*, London: Macmillan, 1998, ss.139-162'den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517; Judah, s. 34

¹⁶³ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517

¹⁶⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517

¹⁶⁵ Malcolm, 1999, ss. 194-230'dan Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517

için Kosova, “Sırp medeniyetinin beşiği”¹⁶⁶ ve Sırpların “Kudüs”üdür¹⁶⁷. Arnavutlar ise, kökenlerinin bölgenin en eski yerleşenleri olan İliryalılar’a dayandığını iddia ederler¹⁶⁸. Buna göre, Arnavutlar Kosova’nın ilk sakinlerinden oldukları için tarihsel hak sahibidirler ve geç gelenler olan Slavlar, Arnavutların topraklarını istila etmiştir¹⁶⁹.

Arnavutların ataları olduğunu iddia ettikleri İliryalıların M.Ö. 3000’li yıllardan itibaren Balkanlarda yaşadığı dolayısıyla antik Yunanlılar ile birlikte Balkanların en eskileri olduğu savunulur¹⁷⁰. M.S. 2. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş Hristiyanlaştırılan topraklar, 395 yılında, Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Konstantinopolis merkezli Bizans İmparatorluğu’nun kontrolünde kalsa da, uygulamada 548’den itibaren Slav’ların hakimiyetine girmiştir. Bu dönemde, Slavların, Slav olmayanlara karşı uyguladığı öldürme ve yer değiştirme politikalarından Latin, Rum ve Makedonlar ile birlikte İliryalılar da etkilenmiştir¹⁷¹.

Arnavutların kökenlerinin İliryalılara dayandığı iddialarının temelinde, Arnavutça’nın İllirce’nin bir dialekti ile yakınlığı yatmaktadır. Bu görüş 1850’lerde, Alman-, Avusturyalı- ve İtalyan-Arnavut dilbilimciler tarafından öne sürülmüştür¹⁷². Bununla birlikte İllirce ile ilgili çok az bilgi günümüze ulaşmıştır ve eğer gerçekten böyle bir dil var olduysa bile, bunun İliryalılar tarafından kullanıldığına dair güçlü kanıtlar mevcut değildir¹⁷³. Üstelik Wilkes’a göre, İliryalılar eğer bir topluluk

---

¹⁶⁶ Gunter Lauwers ve Stefaan Smis, “New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosova Crisis”, *Nationalism & Ethnic Politics*, Cilt 6, No 2, Yaz 2000, s. 49 : Branislav Krstić-Brano, *Kosovo, Facing the Court of History*, New York: Humanity Books, 2004, s. 53 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 513

¹⁶⁷ Judah, s. 18

¹⁶⁸ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 23

¹⁶⁹ Judah, s. 18

¹⁷⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 23 : Georges Castellan, *Balkanların Tarihi, 14-20. Yüzyıl*, Ayşegül Yaraman-Başbuğu (çev.), İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993, s. 19

¹⁷¹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 25

¹⁷² Engin Bektaş, “Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar”, Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (ed.); *Balkanlar El Kitabı, Cilt I: Tarih*, Ankara: Vadi Yayınları, 2006, s. 48 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 27

¹⁷³ S. Pollo ve A. Puto, *A History of Albania*, London: Routledge : Kegan Paul, 1981, s.6’dan Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 24 ve John Wilkes, *The Illyrians*, Oxford: Blackwell, 1992, s. 3’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 24

oluşturduysa bile, bu topluluk homojen değildir¹⁷⁴. Ayrıca, bu dil İliryalılar tarafından kullanılmanın yanı sıra pek çok topluluk tarafından “ortak dil” olarak da kullanılmış olabilir. Kullanan topluluklar da zaman içinde diğerleriyle karışmış ve hatta yok olmuş olabilir¹⁷⁵.

Arnavutların, bölgenin en eskilerinden olduğu iddiasına karşı çıkan Sırp milliyetçiler, Arnavutların 14. ile 19. yüzyıllar arasında bölgeye geldiğini savunmaktadır. Sırlara göre, Arnavutlar İilir, Trak, Dardan ve Vlakların etnik karışımı olsalar bile, Osmanlı yönetiminden önce bir topluluk olarak, Kosova topraklarında çoğunluğu hiç oluşturmamıştır. Yazılarında Arnavut tezlerine daha yakın durduğu kabul edilen Miranda Vickers ve Noel Malcolm bile 18-19. yüzyıllarda bölgede Ortodoks Hristiyan ve Slav yoğunluğunun olduğunu savunmaktadır¹⁷⁶. Üstelik Kosovo/Kosova adının kendisi de Slav kökenlidir ve “karatavuk” anlamına gelen “Kos” kelimesinden türemiştir¹⁷⁷. Ayrıca Slavların gelişinden önce Kosova topraklarında yaşayıp da 8.-13. yüzyıllarda Slavlar tarafından kovulanların ise, göçtükleri topraklarda Slavlar, Vlaklar, Traklar ve Dardanlar ile karıştığı ve 16-17. yüzyılda döndüklerinde artık o kovulanlarla aynı olmadıkları kabul edilir. Ancak aynı şekilde, bölgeye 6. ve 7. yüzyıllarda gelen Slavlar da, hem kovdukları hem de bölgede kalan Kosovalılarla karışmış olabilir. Dolayısıyla o eski Slavlar olmadıklarına göre onların da çoğunluk olarak kabul edilemeyecekleri görüşü savunulabilir¹⁷⁸.

Kosova’nın Sırp medeniyetinin beşiği olması tezine karşı çıkanlar, Ortodoks kilisesinin merkezinin Sırların iddia ettiği gibi Kosova değil, Raska (Novi Pazar) olduğunu savunur¹⁷⁹. Ayrıca Arnavutlara göre ilk Sırp yerleşkesi Zeta Prenslığı¹⁸⁰

---

¹⁷⁴ John Wilkes, *The Illyrians*, Oxford: Blackwell, 1992, s. 3’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 24

¹⁷⁵ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 24

¹⁷⁶ Malcolm, 1994, ss. 55-57’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 513 : Judah, s. 19 : Miranda Vickers, *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*, NY: Columbia University Press, 1998, ss. 1-4, 16, 18

¹⁷⁷ Judah, ss. 19, 31

¹⁷⁸ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 513

¹⁷⁹ Darby, s. 90 ve Malcolm, 1994, ss. 43-45’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 514

¹⁸⁰ Zeta, çoğunluğu şimdiki Karadağ topraklarında olan ve Hersek’in de bir bölümünü içine alan bir ortaçağ prensliği toprağıdır. Bknz. Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 234

topraklarıdır¹⁸¹. Sırlar ise, Orta Çağ Sırp Ortodoks Kilisesi kurulduktan hemen sonra 1297’de Kosova topraklarında Pec’de ve sonrasında da Decan’da piskoposluklar kurulduğunu ileri sürmektedir¹⁸². Ancak bugün Aziz Sava olarak bilinen ortaçağ Sırp Prensi Ratsko 1219’da Sırp kilisesini özerkleştirmiş ve ilk Sırp Ortodoks kilisesini Raska’daki Zica’da kurmuştur. Baş Piskoposluk sonradan Pec’e taşınmıştır¹⁸³. Dahası, bundan sonraki Orta Çağ Sırp yöneticilerinin hepsi mutlaka biri Kosova’da olmak üzere en az bir büyük manastır inşa ettirmiştir. 1349’dan itibaren, Sırp olmayanlar bile bu kiliselerde vaftiz edilmiştir. Böylece, Kosova’nın güneyinin çoğunluğu Sırp Ortodoks Kilisesi’nin mülkiyeti olmuştur. Bu nedenle, Kosova bölgesi Sırlar için “Kosova ve Metohiya” yani “Kosova ve Manastırlar bölgesi”dir¹⁸⁴.

Kosova’nın Sırlar tarafından bu kadar önemsenmesinin altında yatan bir diğer neden, Vamık Volkan’ın “Büyük Grup Kimlikleri Teorisi”nde ortaya koyduğu “seçilmiş travma” modeli ile açıklanabilir. Bu modele göre, bir millet, yaşamış olduğu bir savaş, göç veya başka bir felaketin etkilerini bilinçli veya bilinçsizce bir travma olarak seçer. Bu travma, kimlik oluşturma sürecinin çoğunlukla başlangıcını oluşturur ve milletin kimliği bunu etrafından oluşturulur. Üstelik bu travma nesilden nesile aktarılabilir, kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak varlığını sürdürür¹⁸⁵. Sırlar içinde bu travma, Volkan’ın da düşündüğü üzere, Sırp Kilisesi tarafından özellikle seçilen Kosova Meydan Muharebesi’ndeki yenilgidir. Kilise bu olayı efsaneleştirmiş ve Sırp kimliğini, muharabedeki “düşman”lara karşı olarak geliştirmiştir¹⁸⁶. Efsaneye göre; 28 Haziran 1389’da Türklere/Osmanlılara karşı kaybedilen Kosova Meydan Muharebesi’nde Sırp Prens Lazar, kendisine gri bir şahin tarafından sunulan iki seçenekten, “Dünyevi

---

¹⁸¹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 514

¹⁸² Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 514 ve Judah, s. 19

¹⁸³ Judah, s. 19

¹⁸⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 514

¹⁸⁵ Vamık Volkan, “Large-Group Psychodynamics and Massive Violence”, *Ciencia & Saude Colectiva*, Sayı 11 No:2, Nisan 2006, ss.305-307

¹⁸⁶ Vamık Volkan, “Not letting go: from individual perennial mourners to societies with entitlement ideologies” in Leticia Glöckler Fiorini ve Thierry Bokanowski (ed.), *On Freud’s ‘Mourning and Melancholia’*, London: Karnac Books, 2009, ss. 104-5

Krallık” yerine “Cennetin Krallığı”nı tercih etmiştir. Böylece Prens Lazar ve Sırp milleti “ölümsüz”leşmiştir¹⁸⁷.

Muharebenin, mitlere, şarkılara ve şiirlere işlenmesi ve yüzyıllar boyunca özellikle Kilise’nin katkısıyla nesilden nesile aktararak devam etmesi, travmanın güçlü kalmasına neden olmuştur. Bu muharebeden sonra Kosova’da gerçekleşen savaşlar, bu travmanın devamını sağlamıştır ve Sırpların kaderini oluşturarak; dostlarını ve düşmanlarını belirlediği, “Sırlığın potası”nı (crucible) oluşturduğuna inanılmıştır¹⁸⁸. Muharebe, iki tarafın da ağır kayıpları olmasına rağmen, Sırpların nefret ve öfkesine kaynaklık etmiştir¹⁸⁹.

Sırpların, en başta Ortodoks Kilisesi’nin yarattığı efsanenin etkisiyle 1389 Kosova Meydan Muharebe’sini algılayış şekli, Yahudilerin “*Vaadedilen Topraklar*”a bakışı ile benzeşmektedir. Buna göre Sırp da Yahudiler gibi seçilmiş halktır (Chosen People). Aynı Yahudilerin Babil Tutsaklığı’na benzer bir şekilde, Sırp da Kosova Savaşı’nın ardından tutsak edilmiştir ancak yeteri kadar sabrettikleri takdirde, kendilerine vaadedilen kutsal topraklara (Duşan’ın sınırlarına) kavuşabileceklerdir. Sırp, yabancı hakimiyeti altında geçirdikleri yıllarda, milli kimliklerini ve birliklerini kaybetmemek adına, Kosova Savaşı’nın travmasına sarılmayı seçmişlerdir.

Kosova Meydan Muharebesi’nde öldürüldükten sonra, Aziz ilan edilen Lazar’ın ve savaşçıların, Hristiyanlık ve Tanrı için “kendisini feda ettiği”nin; ve Lazar’ın savaş öncesi yaptığı konuşmada “*Dünyevi krallık kısa ömürlüdür, ama cennetin krallığı sonsuza kadar*”¹⁹⁰ dediğinin iddia edilmesi, travmayı güçlendirmiştir. Bunun etkisiyle, 4 Mart 1989’da Sırp Yazarlar Birliği Başkanı Matija Bećković’in, Kosova toprağının çok fazla Sırp kanı yuttuğunu, “*bir tane bile Sırp kalıntısı kalmasa bile Sırp toprağı*

¹⁸⁷ Sırp milliyetçi-dil bilimci Vuk Karadžić’in derlediği “Sırp İmparatorluğu’nun Çöküşü” şiirinde, Lazar’ın Tanrı’nın bir Şahinin ile iletildiği seçeneği kabul edişi anlatılır. Kiliseler toprağı haline gelen Kosova’nın Sırpların olduğu da, Lazar’a gelen mesajda yer aldığına inanılan “(...)Cennetin imparatorluğuysa seçtiğin, Kosova’da kiliseler kur(...)” dizelerinde gösterilir. Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 515 : Judah, s. 23

¹⁸⁸ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 513

¹⁸⁹ Noel Malcolm, *Bosnia: A Short History*, London: Macmillan, 1994, s. 20’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 234 : Ray McGinnis, *Writing the Sacred: A Psalm-Inspired Path to Appreciating and Writing Sacred Poetry*, Kelowna: Northstone Publishing, 2005, s. 123

¹⁹⁰ Vickers, s. 1 ve Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 514-515

olarak kalması gerektiğini”¹⁹¹ ifade etmiştir. Bu travma bir yandan milli kimliğe sıkı bir şekilde sarılınmasını sağlamışken diğer yandan da geleceğe dair planların radikalleşmesine neden olmuştur¹⁹². Üstelik Kosova’nın bugün hala Sırpılık ruhunu canlı tutmak için kullanıldığı söylenebilir. Kosova’nın 2008’deki bağımsızlık ilanından sonra, Sırpların bir kısmı istemeyerek de olsa, Kosova’nın bağımsızlığını kabul etmektedir¹⁹³. Yine de Sırbistan, resmi yollardan hala Kosova’dan vazgeçmemiş ve bağımsızlığını tanımamıştır ve Kosova’yı Sırbistan’ın bir parçası olarak görmektedir¹⁹⁴.

19. yüzyıl sonlarında bağımsız olan Sırp, Karadağlı, Yunan ve Bulgar devletlerini hem örnek hem de tehdit olarak gören Arnavutların milli bilinci, Müslüman Arnavutların çoğunluğu oluşturduğu Kosova merkezli olarak oluştu¹⁹⁵.

1800lerin başında, Karayorgi, 1389 Kosova Meydan Muharebesi ve onun uyandırdığı milli duyguları kullanarak; Sırp topraklarının ve Kosova’nın Türk boyunduruğundan kurtarılması için isyan başlattı. Bu isyan bastırılrsa da, 1877-8 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Sırp, Kosova topraklarının bir kısmını da alarak, bağımsızlıklarını elde etti¹⁹⁶. Bunun üzerine Sırp, Kosova’dan ayrılarak Sırbistan’a gitmeye başladı. Diğer yandan, Sırp topraklarından kaçan 50.000 civarında Müslüman Slav ve Arnavut da Kosova’ya geldi¹⁹⁷.

---

¹⁹¹ S. Ramet, *Whose Democracy? Nationalism, Religion and the Doctrine of Collective Rights in Post-1989 Eastern Europe*, Lanham, Md.: Rowman : Littlefield, 1997, s. 142’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 515

¹⁹² Vickers, s. 16

¹⁹³ 2013 yılında Sırbistan’da yapılan bir ankete göre, halkın %63’ü Kosova’nın bağımsızlığını kabul ederek, Kosova’daki Sırpların hakkının korunmasını istemiştir. Ancak bir yandan da, Sırpaların %65’i, Sırbistan için önceliğin Kosova olduğunu düşünmektedir. bknz. <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbians-acknowledge-kosovo-independence> (21.11.2014)

¹⁹⁴ Sırbistan eski cumhurbaşkanı Boris Tadić’in “Kosova, Sırbistan’ın geçmişi ve kültürel köklerinin bulunduğu yerdir” söylemi de, Kosova için resmi görüşlerden birini açıkça ortaya koymaktadır. Üstelik bugün hala, Sırbistan devletinin resmi internet sitesinde, hala “Kosova Sırbistan’ındır” başlığı altında, Kosova ve Metohiya kullanımı da, Sırpaların bakışının değişmediğini ortaya koymaktadır. bknz. <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=43376>

¹⁹⁵ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517 ve Judah, s. 35

¹⁹⁶ Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 236,517

¹⁹⁷ Judah, ss. 35-36

Kosova'daki topraklarının bir kısmının Sırp'ların olmasının yarattığı tehdit, etnik Arnavutların oluşmakta olan milli kimliklerini etkiledi. 1878'de yerli Arnavut otoriteler bir araya gelerek, Arnavut Ulusunun Haklarını Savunma Ligi/ Prizren Ligi'ni kurdu. Ligin amacı, daha fazla Arnavut toprağının kaybedilmesini engellemek ve dört Arnavut vilayetinden, *Skoder, Manastır, Janina ve Kosova'da*, Osmanlı himayesinde tek bir özerk yönetim oluşturmaktı¹⁹⁸. Arnavut milliyetçi ve tarihçilere göre Prizren Ligi, Arnavut milli bilincinin uyanışıydı. Sırp'lar, Berlin Kongresi kararlarınca, Kosova topraklarından çekilmiş olsa da; Arnavutlar, artık Osmanlı'nın Sırp'ları engelleyebilecek gücü kalmadığını değerlendirerek isyana başladı. Prizren Ligi'nin liderliğindeki Kosovalı Arnavut¹⁹⁹ isyanından sonra Osmanlı bölgeyi tekrar kontrol altına aldığında, Kosova'ya sıkı yönetim getirildi. Bütün bunlar Kosova'da ekonomik durgunluğa ve daha çok Sırp'ın Kosova'dan ayrılmasına neden oldu²⁰⁰. Sırp tarihçiler 1878-1912 yılları arasında 150.000 Sırp'ın Kosova'dan ayrıldığını savunur iken; Malcolm, bu dönemde Kosova'da zaten toplamda 150.000 Sırp olduğunu ve giden Sırp'ların sayısının da 60.000 olabileceğini belirtir²⁰¹.

2.2. Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kosova

Kosova toprakları, 20. yüzyılın ilk yarısında, Balkan Savaşlarıyla Osmanlı hâkimiyetinden kurtulduktan sonra yaşadığı iki dünya savaşı neticesinde, Balkan topraklarında kurulan farklı devletlerin hâkimiyetinde kaldı. Bu değişen yönetim süresince de, artık milli kimlikleri gelişmiş olan Kosovalı Arnavutlar, kendi yönetimlerinde söz sahibi olmanın bir yolunu arayarak Osmanlı'ya karşı ayaklanmaya başladı. Bu ayaklanmalar sırasında zaten Osmanlı'yı Balkanlardan atmak isteyen ancak diğer yandan Kosova'yı da ele geçirme arzusunu saklamayan Sırp'lar'dan da destek buldu.

İsyancı Arnavutlar 1911-12 Trablusgarp Savaşı sırasında, Osmanlı ordusunu terk etmenin yanı sıra; ordunun uzakta olmasından yararlanarak Prizren, Pec ve Pristina'ya

---

¹⁹⁸ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 518 ve Judah, s. 35

¹⁹⁹ Buradan itibaren, "Kosovalı" ifadesi yerine "Kosovalı Arnavutlar" kullanılmıştır.

²⁰⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 518

²⁰¹ Malcolm, 1999, s. 230'dan Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 518

ele geçirdi. Arnavutlar Sırp'ların yaptığı “Büyük Sırbistan” yönetimi altında özerklik teklifini reddetmiş olsa da; Sırp ve Karadağ hükümetlerinden askeri ve finansal yardım almayı kabul etti. Ayrıca bu sırada, Osmanlı’dan “tam özerklik” ve bağımsız seçim yapma sözü aldı²⁰². Ancak 1912 Balkan Savaşları’nda 350.000 kişilik Sırp, Karadağ, Bulgar ve Yunan ordusuna yenilen Osmanlı’nın bu sözlerini gerçekleştirme ihtimali kalmadığını gören Arnavutlar, 28 Kasım 1912’de Vlore’da bir meclis toplayarak 83 temsilci ile Arnavutluk’un bağımsızlığını ilan etti. Sırp'lar buna engel olmak için Arnavutlara savaş açsa da, Sırp'ların “Büyük Sırbistan”ına engel olmak isteyen Avusturya-Macaristan Arnavutluk’a destek verdi²⁰³. Aralık 1912’de Londra’da toplanan Büyükelçiler Konferansı’nda; Avusturya-Macaristan yönetimi altında, Kosova’yı da içine alacak bir “Büyük Arnavutluk”un kurulmasına engel olunması için, Arnavutluk devleti çok taraflı *büyük güç korumasına* verildi. Bu Konferans’ta Avusturya-Macaristan ve İtalya, Kosova’nın Arnavutluk’ta kalmasını destekliyordu; ancak kazanan Sırbistan oldu ve Sırbistan, Balkan Savaşlarında kazandığı Kosova topraklarından daha fazlasını aldı. Böylece, Balkanlarda yaşayan etnik Arnavutların yarısından çoğu yeni kurulan Arnavutluk’un dışında bırakılmış oldu.

Sırp'lar Kosova topraklarına girdiğinde, buraya “Eski Sırbistan” olarak hitap etti ve burada yaşayan etnik Arnavutlara da sanki burada yaşama hakkı yokmuş gibi davrandı. Üstelik bu dönemde sivillere karşı yoğun saldırılar gerçekleşti²⁰⁴. Bir Sırp subayın “*sınırı geçmemizle beraber dehşet başladı... bütün Arnavut köyleri küle döndü...*” şeklindeki sözleri Sırp'ların 1912-1913 yıllarında Kosovalı Arnavutlara karşı tutumuna bir örnek olarak gösterilebilir²⁰⁵. Nitekim 1914’te Carnegie Uluslararası Barışı Koruma Vakfı’nın Balkan Savaşları ile ilgili yayınladığı raporda da, Sırp'ların ve Karadağlıların Kosovalı Arnavutlara karşı “etnik temizlik” başlattığı kabul edilmektedir²⁰⁶.

---

²⁰² Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 517

²⁰³ Ramet, 2002, s. 314

²⁰⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 518-520

²⁰⁵ Leo Trotsky, *The Balkan Wars, 1912–1913*, New York: Monad Press, 1980, ss. 267-268’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 520

²⁰⁶ Carnegie Endowment for International Peace 1914: 51’den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 512

2.2.1. Birinci Dünya Savaşı ve Yugoslavya Krallığı

28 Haziran 1914'te Saraybosna'yı ziyaret eden Avusturya-Macaristan veliahtı Arşidük Franz Ferdinand'ın Bosnalı Sırp Gavrilo Princip tarafından öldürülmesinin ertesinde gelişen olaylar neticesinde Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etti²⁰⁷. Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki savaş, etkili bir sonuca ulaşamıyorken; desteğe gelen Alman ve Bulgar birlikleri 1915'te Sırbistan'ı işgal etti. Kosova ise Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasında paylaşıldı. Bu sırada Sırp hükümeti, kralı ve ordusu, kendi topraklarını terk etmişti²⁰⁸. Kosova'yı ve Karadağ'ı geçen Sırp lar, hava şartlarının sert olduğu bilinen Arnavutluk dağlarını aşarak Shkoder, Durres ve Vlore limanlarından müttefikleri Fransa ve İngiltere tarafından alınarak Corfu'ya götürüldü²⁰⁹. Bu yolculuk ve savaş süresinde ölen Sırp ların sayısının yaklaşık 100.000 olduğu tahmin edilmektedir. Kosovalı Arnavutlar da bu süreçte, Sırp ların kendilerine 1912-1913'te yaptığı zulmün intikamını alma fırsatı buldu²¹⁰. Diğer bir yandan ise, soğuk havayla birlikte gelen hastalık ve açlığa, Arnavutların duyarsız kalması, Sırp ölümlerini arttırdı²¹¹.

Sırp ordusundan geri kalan askerler, Corfu'ya ulaşip yeniden güçlendikten sonra, Selanik Cephesi'nde Müttefiklerle yerini aldı. Avrupalılar da, Avusturya-Macaristan Dev'ine karşı gelen *küçük Sırbistan*'ı Hz. Davud'a benzeterek kahramanlaştırdı²¹². Sırp ların Bağlaşma Devletlerine karşı giriştiği bu ağır savaşta, 800.000 insanını, diğer bir deyişle neredeyse nüfusunun dörtte birini kaybetti. Bundan sonra Müttefiklerin gözünde, kahraman Sırp lar hata yapmaz bir millete dönüştü²¹³.

---

²⁰⁷ Avusturya, bu savaş ile yıllardır istediği Sırbistan, Bosna ve diğer güney Slav, *Yugoslav*, topraklarını almayı hedefliyordu. Macar başbakanı Kont Istvan Tisza ise bu savaşı, daha fazla Sırp toprağı veya nüfusunun imparatorluğa dahil olmaması gizli şartıyla kabul etmişti. Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 403 Judah, s. 40

²⁰⁸ Judah, s. 40

²⁰⁹ Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 237, 522 ve Judah, s. 40

²¹⁰ Judah, ss. 97-100 ve Vickers, s. 92

²¹¹ Malcolm, 1999, s. 260 ve Vickers, ss. 91-92

²¹² Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 237 ve Judah, s. 41

²¹³ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 522

1915-1918 yıllarında, Kosova toprakları ikiye ayrıldı. Pristina'dan Prizren'e kadar Bulgar yönetiminde kalan Kosova'nın doğusunda, Arnavutlar eziyet ve baskı görerek, eğitim ve gelişim açısından geride bırakıldı. Bulgarlar, Arnavutlara yaptıkları kötü muamelenin yanı sıra, kiliselere de zarar verdi. Ne var ki, Sırlar geri döndükten sonra bu zararlardan Arnavutları sorumlu tuttu²¹⁴. Avusturya-Macaristan'ın kontrolündeki geri kalan topraklarda ise, Sırp etkisini azaltmak için; 300'den fazla Arnavutça eğitim veren okul açıldı ve Arnavutlar'ın kendi bayraklarını kullanmasına izin verildi. Buna karşılık Arnavutların bir kısmı da, kendilerini Sırp ve Bulgar tehdidine karşı koruyacağına inandıkları İkili Monarşi'nin ordusuna katılmaya başladı²¹⁵.

Ekim-Kasım 1918'de, artık savaşı kazandığı belli olan İngiliz ve Fransızlar'ın desteğini alan Sırp *komitadji* birlikleri Kosova'ya gelince, zaten parçalanmakta olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan, Kosova'dan çekildi. Bu sayede, Sırların binlerce Kosovalı Arnavut'un evini bombaladığı ve pek çoğunu öldürdüğü, geri dönüş ve öç alma süreci başladı. 1919'dan itibaren Arnavutlar dağlık bölgelere göçe zorlandı²¹⁶. Arnavut kayıtlarına göre, 1912-1920 yıllarında, Sırlar 150.000 Kosovalı Arnavut'u Kosova'dan gönderdi ve 12.000'ini öldürdü²¹⁷. Bütün bunlara tepki olarak, 1915'te Sırlara karşı oluşmuş yasa dışı Kosova Milli Savunma Komitesi, (Kosova Komitesi, KK) harekete geçti. Komite'nin amaçlarından ilki, Londra'da yapılan Büyükelçiler Konferansı'nın sınırlarla ilgili kararlarına Kosova'nın özgürlüğü ve Arnavutların yaşadığı toprakların birleşmesi yönünde etki etmektir. Diğer amaç ise, Sırbistan'daki isyancı "Kaçaklar"²¹⁸ a silah sağlamaktır²¹⁹.

---

²¹⁴ Vickers, s. 92

²¹⁵ Hall, s. 4'ten Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 522 : Vickers, s. 92

²¹⁶ Vickers, ss. 93-95

²¹⁷ İtalya'da yayınlanan bazı istatistiklere göre, sadece Ocak-Şubat 1919'da, 6.040 Arnavut'u öldüren Sırlar 3.873 evi harap etti. Ramet, 2011, s. 333: J. Lample, *Yugoslavia as History*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 371'den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 522

²¹⁸ Kaçaklar, Kosova'dan kaçarken Sırbistan sınırında, dağlarda küçük gruplar halinde yaşayan ve Kosova Komitesi'nden destek alan gerilla grubuydu.

²¹⁹ Vickers, s. 93 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 522 : Judah, s. 42

Savaşın son yıllarında, Avusturya-Macaristan toprakları dağıldı. Bu sırada açığa çıkan Hırvat ve Sloven toprakları, hali hazırda bir bağımsız devleti olan Sırlarla birleşerek, “bir millet-3 isim” mottosuyla “Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı” adını aldı. İlk olarak 1917 Corfu Deklarasyonu ile ortaya çıkan üçlü Krallık, Karayorgeviç hanedanı tarafından, Sırp liderliğinde, 1918’de hayat buldu. Özünde Sırp hakimiyetine dayanan krallığın başkenti de Belgrad seçildi²²⁰. Krallığın ilk yılları, Sırlara göre daha gelişmiş olan Hırvatlar ve Slovenlerin, gittikçe şövenleşen Sırp merkezîyetçiliğine karşı gösterdiği direnç ile geçti²²¹. Güney Slavlarının (Yugoslav) oluşturduğu bu krallık, bir Slav devleti olarak tanımlandı ve Slav olmayanların etnik, dini veya dilsel farklılıkları, özellikle göz ardı edildi. Anayasal bir monarşi olarak kurulan 3lü Krallık’ta Sırp monarşi, ordu ve bürokrasisinin ön planda olması, sanki “Büyük Sırbistan”mış gibi yönetilmesine ve dolayısıyla Hırvat ve Slovenlerin rahatsızlıklarının artmasına yol açtı²²².

1919-1920 Paris Barış Konferansı’nda Kosova’dan “Eski Sırbistan” veya “Güney Sırbistan” olarak bahseden Sırlar, Arnavutların “çoğunluk” oldukları iddiasını bastırarak Kosova’yı topraklarına katmayı başardı²²³. Arnavutluk’un güneyi ise Yunanistan’a verildi. Arnavutluk, sınırların belirlenmesi için Uluslararası Komisyon talep edince; İngiliz, Fransız ve İtalyan araştırmacılar bölgede incelemelerde bulundu. Ancak İngiltere ve Fransa’nın savaşta büyük kahramanlık gösteren Sırlara karşı olan hassasiyeti, Komisyon’un vereceği kararda etkili olunca, sınır aslında Sırbistan ile Arnavutluk arasında değil, Arnavutların kendi arasında çizilmiş oldu²²⁴.

1921 Vidovdan Anayasasıyla, Kral Aleksandr, ortak bir Yugoslav kimliği yaratabilmek adına krallığın topraklarını 9 bölgeye, *banovina*, böldü²²⁵. Bölünmüş

---

²²⁰ Vickers, s. 85 ve Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 237

²²¹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 237 ve Bideleux ve Jeffries, 1998, s. 425

²²² Bideleux ve Jeffries, 2007, s.237 ve Vickers, s. 95

²²³ Lample, ss. 114-5’ten Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 522

²²⁴ Vickers, s. 96

²²⁵ Jasna Dragović-Soso, “Rethinking Yugoslavia: Serbian Intellectuals and the 'National Question' in Historical Perspective” *Contemporary European History*, Vol. 13, No. 2, May 2004, s. 174

toprakların 6sı Sırp kontrolündeyken, Hırvatlar 2sinde, Slovenler 1inde hâkimdi. Müslüman ve Arnavutlar ise hiçbir bölgede hâkimiyet alamadı²²⁶.

Anayasal bir monarşi olan üçlü Krallık, 12 milyonluk nüfusunda 400.000 de Arnavut barındırıyordu. 1921 nüfus sayımına göre, Kosova'nın 436.929 kişilik nüfusunun 280.440ı (%64,1i) Arnavut idi²²⁷. Arnavutların ise, % 72,6sı Müslüman iken, %26sı Ortodoks ve %1,4ü Katolik'ti²²⁸. 8 yıl süren savaş ve çatışmaların sonunda, Arnavutların bölgedeki sayısı, Sırp'lar'da endişe yaratıyordu.

Krallık kurulduktan sonra 1921-1928 yıllarını kapsayan ilk kolonileştirme dönemi başladı. İlk olarak, Arnavutların kısa süren Habsburg yönetiminde açtığı Arnavutça okullar kapatıldı. Devlet okulları sadece Sırpça ve Hırvatça olarak düzenlendi ve Arnavutların herhangi bir devlet kurumunda, resmi veya kültürel belgeler ve aktivitelerde kendi dillerini kullanması imkansız hale getirildi. Ancak 1920lerin ortasında, açıkça engellemek yerine, daha gizli bir politika izlenmeye başlandı. Krallık Arnavutların, Müslüman okulları olan *mektep* ve *medreselerde* ve Katolik rahip okullarında eğitim alarak cahil ve geri kalmalarını sağlamak amacıyla, devlet okullarında eğitim almalarına verdiği desteği çekti. Ancak hükümetin düşündüğünün aksine, Arapça ve Türkçe okutulan bu okullar, gizli milli eğitim ve muhalif aktivitelerin merkezi haline geldi²²⁹. Yine de, iki savaş arasındaki dönemde, Arnavutların %80inden fazlası okumamış ve kırsal kaldı²³⁰. Bir yandan da, 1924'te Pec'te piskoposluk kuran Sırp'lar, yeni Krallık'ın ilk dini merkezini yine Metohiya yaptı²³¹.

Eğitim ve yaşam şartlarını zorlaştırmak aslında Arnavutları toplu göçe zorlanmaktı. Noel Malcolm'a göre 1918-1941 yıllarında arasında, 90.000-150.000 arasında Arnavut ve diğer Müslümanlar, bu zorlama sonunda Kosova'dan ayrıldı²³².

---

²²⁶ Vickers, s. 97

²²⁷ Bu sayım anadili Arnavutça olanlar üzerinden yapıldı.

²²⁸ Vickers, s. 95

²²⁹ Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History and Politics*, NY: Cornell University Press, 1988, ss. 299-300

²³⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 523

²³¹ Vickers, s. 101

²³² Malcolm, 1999, s. 286'dan Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 523

Ancak resmi Yugoslav kayıtları, 1927-1939 arasında, Türkiye'ye 19.279, Arnavutluk'a da 4.322 etnik Arnavut'un gittiğini gösterir. Bir yandan da, yine bu yıllarda ekonomik nedenlerle ABD'ye giden Sırp, Hırvat ve Slovenlerin sayısını 30.000 olarak göstererek, Arnavut göçünü önemsizleştirir²³³.

Haziran 1921'de Kosovalı Arnavutlar, Milletler Cemiyeti'ne Arnavutluk ile birleşmek için dilekçe verdi. MC Soruşturma Komisyonu ise "sınır bölgelerinde" yaşanan çatışma ve zulümlerin, sınırlar düzgün çizilmemiş olduğu için kasıtsız ancak karşılıklı olduğu kararına vardı. Her iki tarafın da suç işlediği ancak artık daha fazla sınır ihlali istemediği gözönüne alınarak; Yugoslav ve Arnavut otoritelerinin kendi aralarında bir karar vermesi gerektiğine hükmedildi. Komisyon'un bu kararıyla bir araya gelen Arnavutluk ve üçlü Krallık yetkililerinin görüşmelerinin sonucu, mart ayında, üçlü Krallık resmi olarak Arnavutluk hükümetini tanıdı²³⁴. Böylece, Kosova'nın Arnavutluk ile birleşme isteği çözümsüz kaldı.

1922'de Arnavutluk İçişleri Bakanı Ahmed Zogu, Arnavutluk'un kuzeyindeki dağlık bölgeleri ve sınırda Kosova toprağındaki Junik bölgesini silahsız bölge haline getirdi ve Arnavutluk hükümeti 1.000 kişilik Kaçak gücünü Yugoslav birliklerine teslim etti. 24 Aralık'ta Sırp desteğiyle, Arnavutluk'un başına geçen Zogu, Arnavutluk'u diktatörlüğe çevirdi ve Kosova Komitesi'ni kanlı bir şekilde durdurdu. Kosovalı Arnavutlar da, Kaçakların bastırılmasıyla, Osmanlı döneminde yaşadıkları ayrıcalıklı statünün geri gelmeyeceğini sert yoldan görmüş oldu. 1928'de Krallığını ilan eden Zogu, politikasını "önce Arnavutluk, Arnavutlar değil" şeklinde belirleyerek "Büyük Arnavutluk"tan vazgeçildiğini ilan etti²³⁵. Bu sayede, Kosovalı Arnavutlar, bir kez daha, Arnavutluk ile birleşmeleri konusunda yalnız bırakıldı.

Birinci kolonileştirmenin sonunda Sırp; Pristina çevresinde, Kosova Meydan Muharebesi'nin kahramanlarının isimleriyle (Milosevo, Obiliç, Devet Jugoviçi ve Lazarevo) köyler kurarak yaşam alanlarını genişletti²³⁶. Bunlara rağmen, 1931 nüfus

---

²³³ Vickers, s. 119

²³⁴ Vickers, ss. 98-99 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 522

²³⁵ Vickers, ss.99-102 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 522 : Judah, ss. 43-45

²³⁶ Vickers, s. 108

sayımında, Kosova'nın 552.064 olan nüfusunun 347.213ü (%62,8i) Arnavut olarak belirlendi²³⁷.

6 Ocak 1929'da, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın Kralı Aleksandr, meclisi dağıtarak diktatörlüğünü ilan etti ve devletin resmi adını “Yugoslavya” olarak değiştirdikten sonra ikinci kolonileştirme dönemine başladı. 1929-1941 yıllarını kapsayan bu yeni dönemde, Kosova'yı 3 farklı banovinya ve yönetime bölerek, ortak kimliği ve Arnavut yoğunluğunu yok etmeyi amaçladı²³⁸. Bu doğrultuda, Kosovalı Arnavutların tapusuna sahip olmadığı toprakların çoğu yeni gelen Slavlara dağıtıldı²³⁹.

2.2.2. İkinci Dünya Savaşı ve İkinci Yugoslavya'nın Kurulması

1934'te öldürülen Kral Aleksandr'ın yerine, oğlu II. Peter henüz küçük yaşta olduğu için, kardeşi Prens Pavle geçti. 25 Mart 1941'de Mihver Devletlerin anti-Komintern Paketi'ne katılmak zorunda kalan Prens Pavle hükümeti, iki gün sonra İngiliz destekli Sırp milliyetçilerin yaptığı bir darbeyle düşürüldü. Yeni hükümet milliyetçi General Simović'in başkanlığında, Kral II. Peter'a verildi²⁴⁰.

Nazi Almanyası'na yakınlaşan hükümetin devrilmesi üzerine, yeni Kral II. Peter, Yugoslavya'nın Üçlü Pakt'a girmesini onaylamadı. Bunun üzerine Hırvatları da kendi tarafına çeken Hitler, Yugoslavya'yı cezalandırmak için 6 Nisan 1941'de Belgrad'ı bombalama emri vererek Yugoslavya'yı işgale başladı. Peter Londra'ya kaçarken, Hırvatlar 10 Nisan 1941'de Almanya destekli bir kukla devlet kurdu. Bu yeni devlette yaşayan ve Katolik olmayan Yugoslavlar, Katolikler ve Müslümanlar tarafından öldürüldü ya da eziyet gördü²⁴¹.

---

²³⁷ Vickers, s. 116

²³⁸ Vickers, s. 104

²³⁹ Eylül 1920 tarihli Yugoslavya'nın Güney Bölgeleri'nin Sömürgeleştirilmesi Kararı ve 11 Haziran 1931 tarihli Güney Bölgelerin Sömürgeleştirilmesi Yasası ile. Vickers, ss. 105-106

²⁴⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 238-9 ve Vickers, s. 121

²⁴¹ Daha sonra kurulacak olan Komünist Yugoslavya hükümeti, Ustaşa ve Müslümanlar tarafından öldürülen Sırpların sayısının 600.000 olduğunu bildirdi. Ancak Hırvat milliyetçi ve tarihçiler bu sayının 300.000 civarında olduğunu ve hepsinin Ustaşa yönetimi tarafından öldürülmediğini 80.000'inin gerilla

Yugoslavya'dan geri kalan topraklarda, 29 Ağustos 1941'de General Milan Nedić'in başbakan olduğu, işbirlikçi Milli Kurtuluş Hükümeti kuruldu. Böylece Yugoslavya Krallığı dağılmış oldu. Gerçekte yönetimi elinde tutan Almanlar ise, Kosova'nın en önemli maden bölgesi Trepça'yı kendi kontrolüne aldı²⁴² ve Kosova'da özerk bir Arnavut rejimi kurdu²⁴³. Bu sırada, Kosova'nın 820.000'lik nüfusunun yaşadığı Debar, Tetovo, Gostivar ve Struga toprakları, Mayıs 1941'de, İtalyan işgali altındaki Arnavutluk'a eklendi²⁴⁴. Burada oluşturulan "Eski Arnavutluk" aslında "Büyük Arnavutluk" hayallerinin gerçekleşmesiydi²⁴⁵. Kendisini "Arnavutların özgürleştiricisi" ve "birleşmiş Arnavutluk'un yaratıcısı" olarak gören İtalyan yönetimi, ilk defa Kosova topraklarında Arnavutça eğitime izin verdi. Bu sırada, Kosova'daki Slavlara saldırılar başladı²⁴⁶. Bu saldırılar, bazen tutuklama ya da çalışma kamplarına gönderme, bazen de yerinden ederek sürme şeklinde oldu. Bunun yanı sıra, öldürülen binlerce Slav da vardı. Yeni Slavların yerleştiği evler yakılarak, yerleşenler Kosova'yı terk etmeye zorlanıyordu. Çalışma kamplarına yollanan Slavlar ya Trepça'daki madenlerde Almanlar için ya da Arnavutluk'ta İtalyanlar için çalışıyordu. Bu süreçte 30.000 ile 100.000 arasında Slav'ın Kosova'yı terk ettiği iddia edilirken, 1942 Nisan'ına kadar Belgrad'a gelen Sırp sayısı 70.000 idi²⁴⁷.

Parçalanmış Yugoslavya içinde, işgalcilere karşı direnen 2 büyük hareket vardı: Draza Mihailoviç'in liderliğindeki Çetnik hareketi ve Josip Broz Tito liderliğindeki komünist Partizan hareketi. Başlangıçta müttefik Devletlerin desteğine sahip Mihailoviç, sürgün Kral Peter'in dönüşü ve eski Yugoslav politik sistemi için

---

savaşlarında ve 20.000'inin de casusluk nedeniyle öldüğünü iddia etmektedir. Vickers, s. 121 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 191, 239

²⁴² Vickers, s. 121

²⁴³ Judah, s. 47

²⁴⁴ Vickers, s. 121

²⁴⁵ Judah, s. 47

²⁴⁶ Tam olarak hangi Slavların saldırıya uğradığı konusunda net bir bilgi olmasa da; Tim Judah'a göre sadece yeni gelenlere değil *rajalar* da saldırıldı. *Raja*, 1912'den önce de Kosova'da yaşayan "yerli Slav"lara verilen isimdir. Miranda Vickers'a göreyse, sadece yeni gelen Slavlara saldırıldı, ancak *rajalar* hem bu saldırılardan hem de işgal güçlerinden hoşnut olmadığı için direniş güçlerine katıldı. Judah, s. 47: Vickers, s. 122

²⁴⁷ Judah, s. 47

savaşıyordu. Ayrıca Sırp milliyetçiliğinin oluşumunda kilit rol oynayan Sırp Ortodoks Kilisesi de, Mihailoviç'e ve anti-Sovyet hareketlere destek veriyordu. Kosova'da kalan Sırp da, Çetnik hareketine katılıyordu²⁴⁸. Tito yönetimindeki partizanlar ise, YKP ile Yugoslavya'nın topraklarına zaten yayılmış halde olduğu için her kesimden destek görebiliyordu. Kosova'daki komünistler için ise direniş yeraltındaydı ve küçük çaplı sabotajlardan ibaretti. YKP'nin "özgürlüğün ve milli beraberliğin sağlanmasının tek yolu birlikte çalışmak" mesajı, yeniden Sırp yönetimine girmek istemeyen Arnavutlar için yeterli olmuyordu²⁴⁹.

İlk Arnavut Partizan oluşumu Eylül 1942'de başladı. Kosova'daki Partizanları bir arada tutmak için Tito tarafından Kosova'ya gönderilen Svetozar Vukmanoviç Tempo; Yugoslavya topraklarındaki bütün halklar ortak hareket etmediği sürece, Mihver devletlere karşı direnişten başarılı bir sonuç alınamayacağını savunuyordu. Bu birlikteliği kurmak için Tempo, Mayıs 1943'te Enver Hoca ile birlikte hareket etmek için anlaştı. Bu anlaşma ile, Arnavutların partizanlara entegre olmasını sağlamak için, savaş sonunda Kosova'daki halka kendi kaderlerini tayin etme garantisi verildi²⁵⁰. Ancak 2. Arnavut Ulusal Kurtuluş Konferansı'na YKP'den gelen mektuptaki "*Yeni Yugoslavya özgür insanların ülkesi olacak ve bu yüzden de, Arnavut azınlığın kontrol edilmesi söz konusu olmayacak*" cümlesi bu garantinin işlevsiz olacağını gösterdi²⁵¹.

8 Eylül 1943'te Müttefiklere teslim olan İtalya, Arnavutluk'ta ve Kosova'da yerini Almanlara bıraktı. Almanya, Kosova'nın Arnavutluk'a katılmasını destekliyor ve Arnavutların Partizanlara destek vermesini engellemek için, onların gerçek düşmanının Rusya'nın desteklediği Ortodoks Yugoslavlar olduğu propagandasını yayıyordu. Partizanlar ise bu sırada, teslim olan İtalyanların silahlarını ele geçirdikleri için askeri açıdan güçlenmekteydi²⁵².

---

²⁴⁸ Vickers, s. 122 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 239

²⁴⁹ Vickers, s. 125

²⁵⁰ Vickers, s. 130

²⁵¹ Vickers, ss. 131-132

²⁵² Vickers, s. 133 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 239

29 Kasım 1943'te Mareşal Tito'nun başkanlığında, Bosna'nın Jaçe kentinde düzenlenen Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi'nde, yeni Yugoslavya'nın temelleri atıldı. Kosovalı Arnavutları temsilen hiçbir delegenin olmadığı Konsey, Yugoslavya'da bütün halkların eşit ve özgür olmasını öngörüyordu²⁵³. 31 Aralık 1943 ile 2 Ocak 1944 arasında Kosova'da toplanan Buyan Konferansı'nda Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesinin savaş sonrasına bırakılması sonucu çıktı.²⁵⁴

Tito'ya yakınlığıyla bilinen yazar Milovan Dijaz, en makul çözümün Yugoslav-Arnavut Federasyonu içinde ayrı bir Arnavut Cumhuriyeti olduğunu belirtse de²⁵⁵; YKP'nin çoğunluğu Slavların etnik Arnavutlardan üstün olmasını istiyordu²⁵⁶. İngilizlere göre ise Partizanlar savaş sonrasında, 1941 Atlantik Şartı'na uygun olarak Kosovalı Arnavutların kendi kaderlerini tayin etmelerine izin vermeliydi²⁵⁷.

Arnavutlar ve Sırpalar arasında I. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen karşılıklı intikam saldırıları II. Dünya Savaşı sonrasında da tekrarlandı ve Kosovalı Arnavutlar, Arnavutluk ile birleşememenin yanında, yeni kurulan devlete de bir tehdit olarak görülmeye başlandı²⁵⁸.

2.3. İkinci Yugoslavya Yönetiminde Kosova

29 Kasım 1943'te geçici hükümeti kurulmuş olan Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti, Haziran 1945'te, Prizren'de "Kosova ve Metohiya Milli Meclisi"'ni topladı. Buradan çıkan Prizren Kararı'na göre Kosova, Sırbistan'ın kurucu bir parçası olarak, yeni kurulan Yugoslavya federasyonuna, "kendi özgür iradesiyle" katılıyordu²⁵⁹. Böylece Kosova, önce "özerk bölge" olarak Sırbistan'a, sonra da yeni

---

²⁵³ Vickers, s. 134 : Judah, s. 48

²⁵⁴ Malcolm, 1999, s. 308 : Judah, s. 48

²⁵⁵ Vickers, s. 137

²⁵⁶ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 526

²⁵⁷ Vickers, ss. 139-140

²⁵⁸ Vickers, s. 143

²⁵⁹ Vickers, s. 144

Yugoslav devletine bağlanmış oldu²⁶⁰. 7 Ağustos 1945'te Kosova Metohiya Özerk Bölgesi, Sırp Meclisi'nin onayıyla ilan edildi²⁶¹.

Yugoslavya içinde Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar ve Makedonlar, birer “ulus” sayılarak kendilerine ait birer “ulus” cumhuriyet oluşturmuyordu. Bosna-Hersek ise bir ulus oluşturmada, cumhuriyet kurma hakkına sahip oluyordu²⁶². Ancak Kosovalı Arnavutlar sadece bir “milliyet” olarak tanımlandığı için, “milli azınlık” statüsüne bile sahip olamadı²⁶³. Yugoslavya içinde en çok nüfusa ve toprağa sahip Sırbistan'ın, kontrolü altındaki Kosova ve Voyvodina'nın özerklik kazanmasına rağmen,²⁶⁴ Sırların yoğun olarak yaşadığı Hırvatistan'da, onlara böyle bir özerklik tanınmaması Sırların gücünü azaltmaya yönelik olarak görüldü. Diğer yandan etnik Arnavutlar da, Sırbistan, Karadağ ve Makedonya'ya dağıtıldı²⁶⁵. Böylece yeni Yugoslav hükümet, her iki tarafa da ödün vererek uzlaşa bulmuş oldu²⁶⁶. Tito, ulusal eşitlik ve halklar arasında uyum yaratmak istiyordu. Bunu başarabilmesi de, yönetimindeki komünist partinin ve kendisinin gücüyle mümkün oluyordu. Tito'nun ayrılıkçılığa izin vermemesi ve sağ kolunun Sırp kökenli Aleksandr Rankoviç olması, Sırlar için kendi çıkarlarının korunacağını garantiyordu²⁶⁷.

Kosovalı Arnavutlar, nüfus açısından dağıtılarak ve Sırbistan sınırları dahilinde “özerklik”le sınırlandırılarak pasifleştirildi. Yine de, İtalyan yönetiminden kalmış olan Arnavutça eğitim veren okulların yeniden açılması ve sayısının artırılması da yönetimin politikalarından biriydi. 1945 itibariyle Kosova'nın 392 okulunda 300 Arnavut öğretmen vardı. Üstelik kitaplar da yetersizdi. Bu da Kosovalı Arnavutların yine cahil kalmaları anlamına geliyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)

---

²⁶⁰ Judah, s. 49

²⁶¹ Vickers, s. 151

²⁶² Vickers, s. 147

²⁶³ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 526

²⁶⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 240 : Judah, s. 51

²⁶⁵ Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 239, 240, 526 : Judah, s. 51

²⁶⁶ Vickers, 145

²⁶⁷ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 240

modelini takip eden komünist Yugoslavya, Arnavutların kültürel etkinliklerine ve geleneklerine destek veriyordu²⁶⁸.

2.3.1. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nde Tito Dönemi (1946-1963)

1946 Anayasası ile devletin adı Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti oldu. Bu Anayasa, bütün milletlerin ve azınlıkların eşit olduğu ve birinin diğerinden üstün olmadığı bir yönetim benimsiyordu. Ancak aslında Kosovalılara tam özerklik sağlamayarak Arnavutların isteğini göz ardı ediyordu. Üstelik Kosova ve Metohiya, yerel yönetimin bağımsız karar almasının mümkün olmadığı Özerk Bölge statüsüne layık görülürken; Voyvodina, cumhuriyetin yönetim yapısına benzeyen bir Özerk Eyalet ilan edilmişti. Ayrıca 1946 Anayasası'nın 103. maddesiyle, her iki özerk yönetimin de hakları Sırbistan Cumhuriyeti'nin anayasası tarafından belirleniyordu²⁶⁹. Aslında Kosovalı Arnavutlar için eski ve yeni Yugoslavya arasında bir fark yoktu. Aynı şekilde yeni Yugoslavya da yine Arnavut milliyetçiliğini en büyük tehditlerden biri olarak görüyordu²⁷⁰. Bu korku nedeniye Arnavutları kontrol altında tutabilmek isteyen yeni devlet, Kosova'daki kurumlara ve güvenlik güçlerine, daha çok Sırp ve Karadağlıları yerleştirdi.²⁷¹.

Devlet kurulduktan sonra Tito, savaş sırasında İtalyanların ve Almanların yaptığı gibi, 1948'e kadar Arnavutluk ile Kosova Özerk Bölgesi'nin sınırlarını açık tuttu. Böylece, savaş sırasında Arnavutluk'a kaçanlar geri dönebiliyordu. Ancak iki savaş arasındaki dönemde kolonileştirme planının bir parçası olarak gelip işgalden sonra kaçan Sırp ve Karadağlıların Kosova'ya dönmesi yasaktı²⁷².

2.3.1.1. Arnavutluk ile Gerilen İlişkiler

Tito'nun Balkanlarda güçlenen bir yönetime sahip olması, Stalin tarafından kontrol edilmesini zorlaştırıyordu. Hem ekonomik açıdan hem de siyasi ve ideolojik

---

²⁶⁸ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 527

²⁶⁹ Vickers, s. 147

²⁷⁰ Vickers, s. 148

²⁷¹ Judah, s. 51

²⁷² Judah, ss. 49-51

açılardan farklılaşan Yugoslav ve Sovyet sistemleri, Stalin'in tepkisini çekiyordu. Özellikle Tito'nun Yugoslavya'nın 5 Yıllık Kalkınma Planını hızlı endüstrileşmeye dayalı hazırlaması, önemli bir dönüm noktası oldu. Bunun yanında Tito'nun Arnavutluk ve Bulgaristan'ı da içine alan bir Balkan Federasyonu yaratma isteği de, Stalin'in Doğu Avrupa'daki çıkarlarına uygun değildi²⁷³. Balkan Federasyonu'yla Arnavutluk'u da yönetecek olan Tito, Kosova'yı Arnavutluk'a bağlayarak bu soruna da bir çözüm bulmuş olacaktı. Bu da Stalin'in Yugoslavya'ya müdahale etmekte kullanacağı bir kartı elinden almanın yanı sıra Tito'nun itibarını da artırırdı²⁷⁴.

Bulgaristan başbakanı Georgi Dimitrov ile Yugoslav devlet başkanı Tito arasındaki Balkan birleşmesi görüşmelerinin de etkisiyle, Haziran 1948'de Yugoslavya Kominform'dan atıldı. Amerika'dan gelen Truman ve Marshall yardımlarına karşı kurulan Kominform'dan çıkmasıyla beraber, Tito'nun hem Yugoslavya içindeki hem de dış politikadaki saygınlığı arttı ve Batı'dan ekonomik ve askeri destek gelmeye başladı²⁷⁵.

Yugoslavya'dan Sovyet desteğinin çekilmesiyle, Enver Hoca, Sovyetler ile yaklaşarak, açıkça Yugoslavya'nın karşısında olduğunu gösterdi. 1948'de Arnavutluk ile de ilişkileri gerilen Yugoslavya'da ise, Kosova'nın Arnavutluk ile birleşme ihtimalleri gündeme gelmeye başladı. Ancak iki devletin aralarının bozulması, sınırların kapanmasıyla sonuçlandı²⁷⁶. Bu bozuşma, Kosova'daki Arnavutların milli bilincinin hızla artmasını yol açtı. Tirana'nın da kışkırttığı Arnavut milli bilincini engellemek için Yugoslav hükümeti bu kez Kosovalı Arnavutları Türk kimliğine yakınlaştırma politikası uygulamaya başladı. Zaten Osmanlı'dan kalma bir alışkanlık olarak, Müslümanlara Türk diyen Slavlar, bunu bir politika haline getirdi²⁷⁷ ve 1951'den itibaren Türkçe okullar açarak Arnavutların özellikle Türkiye'ye göç etmeleri amaçlandı. Üstelik çok sayıda Arnavut, milliyetini Türk olarak beyan etmesi için zorlandı. 1953'te Türkiye'yle

---

²⁷³ Darko Bekich, "Soviet Goals in Yugoslavia and the Balkans" *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, AAPSS, Vol. 481, Soviet Foreign Policy in an Uncertain World, Sep. 1985, s. 83

²⁷⁴ Vickers, s. 149

²⁷⁵ Dekich, s. 83

²⁷⁶ Vickers, s. 149

²⁷⁷ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 527

imzalanan anlaşma ile birlikte, “Türk” Arnavutların Kosova’yı terk etmesi amacına önemli oranda ulaşıldı²⁷⁸. 1945 ile 1966 arasında, Makedonlar’a ilaveten yaklaşık 100.000 Arnavut, bu sayede, Türkiye’ye göç etti²⁷⁹.

Kosova topraklarında çoğunluk olan Arnavutların, yönetime katılımları nüfuslarıyla doğru orantılı değildi. 1953 yılı nüfus sayımına göre, Arnavutlar %73 iken, Sırp ve Karadağlılar nüfusun %27siydi. Ancak bu %27lik kısım, yönetimde %68lik ve fabrikalarda %50lik bir paya sahipti. 1956’da, devlet polis şefi ve Tito’nun sağ kolu Aleksandr Rankoviç’in güçleri Uprava Drzavne Bezbednosti (UDBa)’nin Kosova’daki yapılanmasının %56sı Sırp, %28i Karadağlı ve sadece %13ü Kosovalıydı. 1971’de Sırp ve Karadağlılar Kosova’nın %21ini oluştururken, yönetimde %52 payları vardı. 1981’de nüfusun sadece %15i olan Sırp ve Karadağlılar, yine kamu görevlerinin %32sinde görevdeydi²⁸⁰.

Yeni bir Yugoslav kimliği yaratmak isteyen Tito, genel olarak eski folk ve mitlerin unutulması için çalıştı. Kosova’yı Sırlar için eşsiz kılan 1389 Kosova Meydan Muharebesi ve Prens Lazar efsanesinin yerini Partizanların işgalcilere karşı kazandığı zaferler aldı. Yugoslavya’nın genelinde hakim olan cahillik ve okuyamamanın önüne geçmek için, bütün cumhuriyetlerde olduğu gibi, Kosova’da da okullar açıldı. Bu okullar Arnavutça olsa da, öğretmen bulunamadığı için eğitim şartları gelişemiyordu. Yine de, Kosova’daki Arnavutlardan üniversiteye başvuranlar geri çevrilmiyor, hatta burs imkânı sağlanıyordu²⁸¹.

Sovyet-Yugoslav ayrılığından sonra, Kosova’daki Arnavut kimliğinin gelişimini teşvik eden Tirana, artık Tito için tehlikeli hale geliyordu. Zaten Yugoslavya içinde Tito karşıtı gruplar çıkmışken, bir de Arnavut diasporasının desteğini alan göçmenler ve Yugoslavya içindeki Arnavutlar artık bilgi taşımaya başladı. Aynı şekilde Arnavutluk

---

²⁷⁸ Vickers, s. 149

²⁷⁹ Malcolm, 1999, s. 323

²⁸⁰ Malcolm, 1999, ss. 321, 323, 326, 337

²⁸¹ Vickers, ss. 152-3

da Yugoslavya'nın ajan ve eylemlerden şikâyetçiydi. İki devlet karşılıklı olarak suçluları yakalayıp iade ediyor veya aralarında bu konuda ihtilaf çıkıyordu²⁸².

2.3.1.2. Yugoslavya Federal Yönetiminin Merkezileşmesi

Rejim karşıtlarının ve Stalincilerin artmasıyla, Yugoslav hükümeti yeni tedbirler almaya başladı. 1953 Anayasası ile birlikte, Voyvodina ve Kosova'nın özerkliğinin Federasyon ile bir ilgisi kalmadı ve bu konudaki yetkiler Sırbistan Halk Cumhuriyeti'ne devredildi. Aynı zamanda Yugoslavya hükümetindeki Milliyetler Odası'nın da kaldırılmasıyla özerklikleri iyice azalan Kosova ve Voyvodina, neredeyse Sırbistan'ın herhangi bir bölgesi haline geldi. Bütün bunların yanında, cumhuriyetler bile artık tam olarak özerk değillerdi. Gittikçe güçlenen merkezi yönetim, bütün cumhuriyetler üzerinde baskıyı artırıyordu ve ilk defa özellikle ekonomik alanda, güç federasyonda toplanıyordu. Nispeten daha gelişmiş Slovenya, gelişmemiş cumhuriyetlere aktarılan paranın çoğunun kendisinden alınmasından rahatsızdı ancak yeni ekonomik sistemde ekonomik özerkliği yok olmuştu²⁸³.

Merkezileşen yönetimle beraber gelen hoşnutsuzluğu azaltmak ve milli kimliklerin ayrışmasını engellemek için, YKP “Kardeşlik ve Birlik” kampanyasıyla ortak Yugoslavlığı yaratmanın peşindeydi. 1959'da Sırp Partisi'nin Yönetim Komitesi'nin kararıyla, azınlıkların statüsü artırılarak “ulus” haline getirildi. Böylece, bir azınlık ulus olan Kosovalı Arnavutlar, Yugoslavya ile Arnavutluk arasında köprü olacaktı²⁸⁴.

1953'te Stalin öldükten sonra da, Arnavutluk ile ilişkiler düzelmedi. Yugoslav hükümeti de Kosova'daki milliyetçi hareketleri engellemek adına, asimilasyon ve ulussuzlaştırma (denationalisation) programlarına devam ediyordu²⁸⁵. Bu sırada, UDBa

---

²⁸² Vickers, s. 153

²⁸³ Vickers, s. 156

²⁸⁴ Vickers, ss. 156, 166

²⁸⁵ Yeni politikaya göre Arnavutça, Sırpça-Hırvatçayla eşit olarak kabul edilmiyordu. Herhangi bir Arnavut ulusal sembolü ya da bayrağı kullanmak ve Arnavutların milli bayramlarını kutlamak yasaktı. Arnavut tarihi, edebiyatı ya da geleneklerini öğretmek bile, milli bir ayrışma olarak kabul ediliyordu. Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 528

da, Rankoviç'in emriyle, Arnavutların evlerine tek tek girerek silahları toplamaya başladı. Shkelzen Maliqi'nin raporuna göre, bu ev aramaları süresince, 600.000 Arnavut'a işkence edildi²⁸⁶. Üstelik Arnavutların zaten güvenmedikleri bir devlete karşı direnebilecekleri tek varlıkları olan silahları da teslim etmek zorunda bırakılması da, onlar için büyük bir tehdit yaratıyordu. Bu nedenle, kolonileştirme kapsamında çok sayıda Sırp ve Karadağlı Kosova'ya yerleşti ve Arnavutlar da Kosova'dan göç etti²⁸⁷.

Rejime bağlılığının çok düşük olması nedeniyle, sanayi yatırımının yapılmadığı Kosova; zengin krom, çinko ve kömür madenleri ile ekonomik yaşamını devam ettirmeye çalışıyordu. Kosova, zorunlu plan çerçevesinde daha zengin bölgelerden gelen sermayenin %40'ını tek başına alıyordu. Yine de, eğitimsiz halk yaşamı pazarlarda ürün satarak ve büyük şehirlerde mevsimlik işçi olarak sağlıyordu²⁸⁸.

2.3.2. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde Tito Dönemi (1963-1980)

1963'te yeni anayasa ile devletin adı Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC/SFRY) olarak değişti. Ayrıca Kosova'nın statüsünde bazı değişiklikler yapıldı. Bu anayasayla ilk defa Kosovalı Arnavutlardan, sadece bir azınlık olarak değil, Yugoslavya'nın uluslarından biri olarak bahsedildi. Kosova'nın "özerk bölge"den "özerk eyalet" statüsüne geçmesi ve dolayısıyla "bölgesel konsey"inin "eyalet meclisi"ne dönüşmesi de yine bu anayasayla oldu. Ancak Kosova halen cumhuriyet olamıyordu²⁸⁹. Daha da önemlisi ise, bu anayasa, aynı zamanda cumhuriyetlere, yeni özerk yönetimler oluşturabilme veya bir bölgenin özerkliğini kaldırabilme hakkı veriyordu²⁹⁰. Bu da Kosova'nın özerklik derecesinin Sırbistan Cumhuriyeti'nin ellerinde olduğunun göstergesiydi. Ayrıca, sınırların netleştiği bu anayasa ile,

---

²⁸⁶ Ramet, 2002, s. 313

²⁸⁷ Vickers, s. 157

²⁸⁸ Vickers, s. 159

²⁸⁹ Judah, s. 53 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 528

²⁹⁰ Vickers, s. 160

Kosova'nın doğu sınırlarındaki Arnavutların yaşadığı Presevo/Preşeva, Buyanovaç ve Medveda, Sırbistan topraklarına dahil edildi²⁹¹.

Özerk Eyalet statüsüyle birlikte Kosovalı Arnavutların yönetime ve siyasete katılımı artmış olsa da; Yugoslavya devletinin pek çok kısmı, onları hala düşman olarak görüyor ve onlara güvenmiyordu. Özellikle UDBa'yı yöneten Yugoslavya Başkan Yardımcısı Aleksandr Rankoviç, uyguladığı Sırp-merkezciliği politikasını, Arnavutların baskı altında tutmak için kullanıyordu. 1960larda pek çok Kosovalı Arnavut yakalanarak tutuklandı. Çoğunluğu Sırp olan UDBa'nın bu uygulamaları, Rankoviç'in yönetim kademesindeki ikinci büyük güç olması sayesinde kolaylıkla da gizlenebiliyordu. Ancak 1966'daki Sırp Komünist Partisi 6. Genel Kurulu'nda, devletin güvenlik güçlerinin, özellikle Arnavutlara karşı ayrımcılık ve yasadışı uygulamalarda bulunduğu belirtilerek, UDBa'nın etkinlikleri kınandı. Nihayetinde Parti Merkez Komitesi 4. Genel Kurulu'nda, Rankoviç görevden alındı. Rankoviç'e sadakatiyle bilinen UDBa güçleri de yetkilerinden arındırılarak görevlerine son verildi²⁹². Tito'nun ve diğer pek çok liderin konuşmalarını yasadışı dinlediği de ortaya çıkan Rankoviç'in görevden alınmasının ardından, Rankoviç'in sıkılaştırmış olduğu merkezileşme, yerini âdemi merkeziyetçiliğe bırakmaya başladı. Bunun bir nedeni de, Rankoviç'in “Büyük Sırbistan” amacı için yaptığı uygulamalara karşı “Büyük Arnavutluk” idealinin güçlenmesi ve ayrılıkçı isteklere dönüşmesine engel olmaktı. Genel Kurul'da ayrıca, Kosovalı Arnavutlara yapılan deformasyonun giderilmesi ve Arnavut ulusunun yaşam şartlarının yeniden yaratılması kararı alındı. Diğer yandan, Sırlar, Rankoviç'in gidişinin arkasından Arnavutların lehine yapılan değişikliklerin Sırp çıkarlarına karşı olduğunu düşünüyordu. Bu sırada, Arnavutlara ek olarak, Hırvat ve Slovenler de Rankoviç'siz Yugoslavya'yı kutluyordu²⁹³.

Rankoviç'in gidişiyle, baskıdan kurtulan Kosovalı Arnavutlar, Rankoviç'in eski haksız uygulamalarını, istekleri yönünde reform yaptırmak için fırsat olarak kullanmaya başladı. Kosova Eyalet Savcısı Rezak Salja, Arnavutların, Yugoslavya içinde ayrı bir

---

²⁹¹ Judah, s. 52

²⁹² Ramet, 2002, s. 314

²⁹³ Ramet, 2002, s. 314 : Vickers, s. 162

cumhuriyeti olması isteğinde bulundu. Böylece, kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olacaklar ve ayrılarak Arnavutluk ile birleşeceklerdi. Bu talebe, reformlarla Kosova'daki durumu düzeltmek isteyen Tito'dan olumlu bir yanıt gelmedi. Cumhuriyet olmanın Kosova'nın sorununu çözmeyeceği ve bunu çözmek için Kosova Eyaleti'nin var olan haklarını düzgün kullanması gerektiğini düşünen Tito, reformlara başladı. Arnavutluk'tan eğitim ve kültürün geliştirilmesi için kaynak gelmesine izin verildi. Bu reformlarla, Kosova'daki bakışı değiştirmeyi amaçlayan Tito, 1967'de ilk defa, Kosova'ya geldi. Kosovalılar, Pristina'dan Metohiya'ya uzanan bu ziyareti heyecanla karşıladı. Bu ziyaret sırasında, güvenlik önlemlerinin Arnavutlardan çok Sırlar için alınması ise, Sırların reformlar karşısındaki hoşnutsuzluğundan kaynaklanıyordu²⁹⁴.

Rankoviç'in gidişiyle rahatlayan Arnavutluk, 20 yıldır küs olduğu Yugoslavya'ya yaklaştırmaya başladı²⁹⁵. Rankoviç sonrası reformlarla başlayan Arnavutluk kültür ve eğitim desteği gittikçe arttı. Özellikle Arnavut tarihine dayanan kitaplar, Arnavutluk kimliğini güçlendirdi. Üstelik Kosova'daki Rilindja gazetesi, Sırp sosyalist yazar Dimitrije Tucoviç'in 1914'te yazdığı ve Sırların Kosova üzerindeki emperyalist politikasını kınayan "Sırbistan ve Arnavutluk"²⁹⁶ kitabını da Arnavutça'ya çevirdi²⁹⁷. Mayısın başında, Tirana'da ve Pristina'da Arnavut milli kahramanı İskender Bey'in doğumunu anmak için sempozyumlar düzenlendi²⁹⁸. Bu kültürel gelişmelerle, Arnavutların geçmişe yönelik bilgilerinin ve dolayısıyla milli dürtüleri artmaya başladı. Bu süreçte artık Sırlar, iş alanlarında sistemli bir ayrımcılığa maruz bırakılıyor ve işsiz kalıyordu. 1968 ile 1971 yılları arasında, 15.000 Sırp'ın Kosova'yı terk etmesi de bu nedenleydi²⁹⁹.

2.3.2.1. 1968 Ayaklanmaları ve Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti

---

²⁹⁴ Vickers, s. 164

²⁹⁵ Bekich, ss. 83-4

²⁹⁶ Tucoviç, kitabında ayrıca, o dönemdeki Sırp propagandasının aksine, Arnavutları "kuyruklu adamlar" olarak değil; gerçek insanlar olarak yazmıştı. bknz. Vickers, s. 166

²⁹⁷ Vickers, s. 166

²⁹⁸ Vickers, s. 165 : Judah, s. 53

²⁹⁹ Ramet, 2002, s. 314

1968'in sonlarına doğru, Sırp milliyetçiliğinin eleştirilmesinden de yararlanan Kosovalı Arnavutların “cumhuriyet” statüsü kazanma isteği artmıştı. Kosovalı Arnavutların, cumhuriyet bir yana daha fazla özerklik için bile sonuç alamaması üzerine; Ekim 1968'de, Prag Baharı'nın da etkisiyle öğrenciler; çeşitli şehirlerde Arnavut bayraklarıyla yürümeye başladı³⁰⁰. Öğrencilerin, Belgrad Üniversitesi'nin bir parçası olan Pristina'daki üniversitede, kendi dillerinde eğitim görme isteğiyle başlattıkları eylemler, zamanla büyüdü. 27 Kasım 1968'de Pristina Felsefe Fakültesi önünde toplanan öğrenciler eylemlerine başladı. Eylemler kısa zamanda ayrılıkçı yürüyüşlerine dönüştü³⁰¹. Asker ve tankların gelişiyle eylemler bastırılana kadar 10 polis ve birçok öğrenci ağır yaralanırken; bir genç yaşamını kaybetti³⁰². İsteklerini dile getirmenin yolunu değiştiren Kosovalı Arnavutlar ise, politik ve ekonomik bir talep listesi hazırladı. Bu listede; cumhuriyet statüsü, dil eşitliği, Arnavut bayrağını özgürce açabilme, Kosova'da bağımsız bir üniversite ve Kosova'nın isminden Sırp eklemesi olan “Metohiya”nın çıkarılması istekleri vardı³⁰³.

Yugoslavya içinde Sırp Cumhuriyeti'nden ayrı bir cumhuriyet olmak isteyen Kosovalı Arnavutlar, kendi cumhuriyeti olan Karadağlı ve Makedonlardan daha büyük nüfusa sahip olduklarına göre, cumhuriyet statüsünü hak ettiklerini düşünüyordu. Ne var ki, buna federasyonun bakışı çok daha farklıydı. Yugoslavya oluşturulurken, topraklarındaki insanlar, “milletler” veya “milliyetler” olarak ayrılmıştı. Yugoslavya'da Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı ve Makedon – 1971'den sonra Bosnalı Müslüman – “millet”leri, cumhuriyet kurma ve dolayısıyla, en azından teoride, ayrılma hakkına sahipti. Arnavutlar ve Macarlar ise “milliyetler” olarak kabul edilmişti ve bazı milletlerden sayıca fazla olsalar dahi, dışarıda birer anavatanları oldukları için sadece azınlık statüsüne sahip olabildi³⁰⁴.

Kosovalı Arnavutların ayaklanmalarının önüne geçmek için, isteklerinin bir kısmının gerçekleştirilmesi gerekiyordu. 26 Aralık 1968'de, 1964 Anayasası'na VVI-

---

³⁰⁰ Judah, s. 53

³⁰¹ Ramet, 2002, s. 314: Vickers, s. 166

³⁰² Vickers, s. 167

³⁰³ Vickers, s. 168 : Judah, ss. 53-54 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 528

³⁰⁴ Judah, s. 54

XIX maddeleri eklendi ve Kosova'nın resmi adı, "Metohiya" eklentisi kaldırılarak "Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti" (KSÖE) oldu. Buna ek olarak, eyaletlere kendi anayasasını yapma hakkı verildi. Özerk eyaletler, cumhuriyetler gibi direk olarak federal birimlere bağlı olmasa da, federasyon'un bileşenlerinden biri haline getirildi. Özerk eyaletlere kendi yargıtayını kurma izninin yanı sıra; eyalet meclisinin onayıyla, sınırlarını değiştirme hakkı da verildi. Üstelik bu değişiklik, "milli azınlık" yerine, "etnik grup" terimini kullanırken; bu etnik grupların, Yugoslavya'nın halkıyla eşitliklerini anayasal garanti altına aldı³⁰⁵.

Bu anayasanın getirdiği haklar, Ocak 1969'da Sırp Parlamentosu'nun çıkardığı Kosova için hazırlanan anayasayla uygulanmaya başlandı. Sırp Cumhuriyeti'nin getirdiği anayasayla, Kosova'nın kendi yargısı ve belli bir düzeye kadar bağımsız politika yapma hakkı oldu. Arnavutça, Sırpça-Hırvatça ve Türkçe, eşit statüde diller olarak kabul edildi. 1969'un sonlarına doğru Belgrad Üniversitesi'nin bazı fakültelerinin bulunduğu Pristina'da, iki dilli (Sırpça-Hırvatça ve Arnavutça) Pristina Üniversitesi³⁰⁶ kuruldu. Bu değişikliklerle, KSÖE Yugoslavya'nın bileşenlerinden biri haline geldi. Arnavutlar KSÖE'nin topraklarına Sırp, Makedon ve Karadağ cumhuriyetlerindeki Arnavutların yaşadıkları toprakları da katmak isteyince; 4 Şubat 1969'da, Yugoslavya bunu "devletin toprak bütünlüğüne tehdit" olarak nitelendirerek reddetti³⁰⁷.

2.3.2.2. 1974 Anayasası ile Kosova'nın Yükselen Statüsü

1974'te, Kosova'nın aynı zamanda hem Sırp Cumhuriyeti hem de Yugoslavya Federasyonu'nun bir parçası olduğu "ikili statü"yü oluşturan, YSFC Anayasası oluşturuldu. 1974 Anayasası'nın temel prensipleri, cumhuriyetlerin de, özerk eyaletlerin

³⁰⁵ 1964 Anayasası, Değişiklik VVI-XIX. Bknz.

http://www.arhivju.gov.rs/active/en/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/amandmani_na_ustav_iz_1963.html (17.10.2014)

³⁰⁶ Böylece Kosova'daki Arnavutlar, dünyadaki pek çok milletin bile sahip olamadığı bir ayrıcalığa sahip hale gelmişti. Pristina Üniversitesi'nden Profesör Hayrettin Hoca, bir röportajda, pek çok ulusal üniversitenin, Pristina Üniversitesi kadar özerk yönetimden yararlanmadığını belirtmiştir. Bknz. Hajredin Hoxha interview, *Vjesnik*, 9 May 1981'den Vickers, s. 193

³⁰⁷ Vickers, ss. 169-170 : Judah, s. 54 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 529

de federal yönetimde eşit katılımının olduğu; ancak hem cumhuriyetlerin hem de özerk eyaletlerin, gelişimlerinden kendilerinin sorumlu olduğu belirtiliyordu. Anayasa'nın 291. maddesine göre, özerk eyaletler YSFC Parlamentosu'nun her iki meclisinde de temsil ediliyordu. 321. madde ise, federal başkanlıkta her cumhuriyet ve özerk eyaletin birer temsilci bulundurmasını gerektiriyordu. 1974 Anayasası, ayrıca Kosova'yı, ekonomik ve sosyal gelişimler konusunda da, cumhuriyetlerle eşit statüye getiriyordu. Kosova'nın kendi Ulusal Bankası, yargıtayı ve başkanlık makamı olması, bu anayasayla sağlandı. 1974 Anayasası, Sırp Cumhuriyeti'nin, Kosova Eyalet Meclisi'nin karışmasını istemediği konularda, eyaletin kendi meselelerine karışmasını da yasaklıyordu³⁰⁸. Yeni anayasayla, başlıca federal birimlerde direk temsil hakkına da sahip olan KSÖE, neredeyse bir cumhuriyetin bütün haklarından yararlanır hale gelmişti. Ancak Kosova'nın, federasyondan ayrılma hakkı yoktu. Bu da Kosovalı Arnavutların, hala "milliyet" olarak tanımlanmasından, "millet" olmamalarından ileri geliyordu. İtirazlarını bu noktaya yapan Kosovalı Arnavutlara, Yugoslavya resmi olarak "millet" ve "milliyet" in Yugoslavya'daki ayrımını hatırlatarak cevap veriyordu.

Yine de Kosova, Yugoslavya içinde ilk defa bu kadar geniş haklara sahip olmuştu. Ancak bu hakları elde etmek için çıkan sokak hareketlerinden sonra, pek çok kişi, gizli örgütlere katılım ve ayrılıkçılık suçuyla tutuklanmıştı. Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi, Birleşmiş Arnavutlar Devrim Hareketi ve Arnavut Marxist-Leninist Komünist Partisi ile ilişkili kişiler bunların başında geliyordu³⁰⁹.

1974 Anayasası'yla birlikte pek çok hakka sahip olan Kosovalı Arnavutlar için artık eğitim ve sağlık kalitesi ile kültür düzeyi artmıştı. Kosova'da Arnavutça eğitime de³¹⁰ izin verilmesiyle okur-yazarlık oranı yükselmişti. Arnavutlar arasındaki okur-

---

³⁰⁸ Constitution of Socialist Federal Republic of Yugoslavia, *Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, No. 9/1974 : Written Contribution of Kosovo, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, "International Court of Justice, 17 Nisan 2009, ss. 49-51

³⁰⁹ Vickers, s. 179 : Malcolm, 1999, s. 326

³¹⁰ Sırpça eğitim hala zorunluydu. Ancak Arnavutlar kendi dillerinde de eğitim alabiliyordu.

yazarlık, 1948’de %27 iken, 1971 ve 1979 sayımlarında, %68,5 olarak görünüyordu³¹¹. Bu dönem için oran, Yugoslavya’nın genelinden bile fazlaydı. Eğitim seviyesiyle orantılı şekilde sağlık şartları da gelişti ve hastalıklar nedeniyle ölümler azaldı. Bunun yanı sıra yaşam standartlarının iyileşmesi ve ortalama yaşam süresinin uzaması³¹² sonucunda Kosovalı Arnavutların nüfustaki oranı arttı³¹³.

Tablo 3 - 1971’de Yugoslavya Nüfusunun Milliyet Yapısı

	1000	%
<u>YUGOSLAVYA’NIN</u>		
<u>“MİLLET”LERİ</u>		
Karadağlılar	509	2,5
Hırvatlar	4527	22,1
Makedonlar	1195	5,8
Slovenler	1678	8,2
Sırpalar	8143	39,7
<u>MİLLİ AZINLIKLAR</u>		
Arnavutlar	1310	6,4
Bulgarlar	59	0,3
Çekler	25	0,1
İtalyanlar	22	0,1
Macarlar	477	2,3
Çingeneler	59	0,3
Ruthenyanlar	25	0,1
Slovaklar	84	0,4
Türkler	129	0,6

Kaynak: “The Population of Yugoslavia”, *Demographic Research Center, Institute of Social Sciences*, Belgrade, 1974, s. 39

³¹¹ Denisa Kostovicova, “Shkolla Shqipe” and “Nationhood” in Stephanie Schwadner-Sievers ve Bernd J. Fischer (ed.), *Albanian Identities: Myth and History*, London:Hurst, 2002, s. 159 : “The Population of Yugoslavia”, *Demographic Research Center, Institute of Social Sciences*, Belgrade, 1974, s. 37 : Malcolm, 1999, s. 273

³¹² 1945lerde Kosova’daki ortalama yaşam süresi 45 yıl iken, 1980ler bu yaş 65’e çıkmıştı. Bknz. Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 530

³¹³ Judah, s. 56

Tablo 3'te görüldüğü gibi, 1971'de Yugoslavya topraklarının üzerinde yaşayan toplamda, 1.310.000 Arnavut vardı.

Tablo 4 ile birlikte görülüyor ki, aynı yıl Yugoslavya'daki Arnavutların yaklaşık %70'i, Kosova'da yaşamaktaydı. Bunun yanında, 1961'de Kosova'da %27,5'lik nüfusa sahip olan Slavlar (Sırlar ve Karadağlılar), 1971'de %20,9'a düşerken; Arnavutların oranı %67,2'den %73,7'e çıkmıştı. Nüfustaki bu değişikliğin nedenlerinden biri, daha önce bahsedildiği gibi, Kosova'nın yükselen statüsüyle beraber iyileşen yaşam standartları sayesinde Arnavut nüfusunun hızla artmasıydı. Başka bir neden de, artan nüfusa yetecek iş alanı bulunmamasının getirdiği sorunlardı. Geçimini tarımla sağlayan Arnavutların nüfusunun artmasıyla topraklar yetersiz kalmaya başladı ve başkalarının sahip olduğu toprakları ele geçirmeye başladı. Bir kısmı ise kamu sektörüne yöneldi. Bu süreç boyunca Slav komşularına karşı saldırganlıkları artan Arnavutlar, öncelikle Ortodoks kiliselerine yönelik saldırılara başladı. Eskiden daha ılımlı görünen Arnavut kültürü, artık Slavlara karşı bir güç kullanımına dönmüştü. Bunun yanında, ortaya çıkan işsizliğe çözüm bulmak isteyen Federal Hükümet'in de desteğiyle, yerel yönetimlerde Arnavut yoğunluğu arttı. 1981'de Kosova Komünist Ligi'nin 2/3'ü Arnavutlardan oluşuyordu. Ayrıca yerel polislerin ve diğer kamu görevlilerinin 4/5'i Arnavut'tu. Endüstriyel alanlarda da, iki dil bilme avantajı Arnavutlardaydı ve Slavlar Arnavutça öğrenmedikleri sürece işsiz kalmaktaydı. Bütün bunların sonucunda, büyük oranda Slav, Kosova'yı terk etmek zorunda kaldı³¹⁴. Slav sayısı azaldıkça, Arnavutların nüfustaki oranı artmış oluyordu.

Tablo 4 - Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti 1961 ve 1971 Nüfus Sayımı

	1961		1971	
Arnavutlar	646.605	%67,2	916.167	%73,7

³¹⁴ Ramet, 2002, ss. 314-5; Vickers, ss. 173, 174, 177, 179, 180 ; Judah, s. 57 ; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 529

Sırp	227. 016	%23,6	228.261	%18,4
Karadağlılar	37.588	%3,9	31.555	%2,5
Türkler	25.764	%2,7	12.244	%1,0
Makedonlar	1.142	%0,1	1.048	%0,1
Diğer	11.228	%1,1	40.95	%3,3

Kaynak: *Yugoslav Statistics Bitten*, no. 727, 1972, s. 11

Kosova bunların yanı sıra, yerel yönetimler dışında, federal yönetime de katılma hakkı kazanmıştı. 1978 yılında, ilk defa bir Kosovalı Arnavut, Fadıl Hoca, YSFC'nin 9 üyeli Devlet Başkanlığı'nda başkan yardımcısı seçildi³¹⁵. O zamana kadar politik haklarının hiçe sayıldığını düşünen Kosovalı Arnavutların siyasi isteklerinin yerini, artık ekonomik sorunlarına çözüm talepleri aldı. Bütün uğraşlara rağmen, Kosova'nın kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılası, Yugoslavya'nın geneline bakıldığında, 1953'te %43 iken, 1971'de %32'ye düşmüştü. Bu düşüş, aslında Kosova içindeki zengin ile fakir arasındaki uçurumun da artması anlamına geliyordu. 1971'de %18,6 olarak belirlenen işsizlik oranı, 10 yılın içinde %27,5'e çıktı³¹⁶.

Kosova'daki durum bu haldeyken, Tito'nun ölümü ile o güne kadar bastırılan veya kontrol altında tutulabilen arzular ortaya çıkmaya başladı. Bütün bu altyapı ve tarihsel neden-sonuç ilişkisi ışığında, sonucunda savaşa yol açan Arnavut ve Sırp istekleri ve uluslararası toplumun müdahalesi açıklanacaktır.

³¹⁵ Vickers, s. 183 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 530

³¹⁶ Vickers, ss. 189, 223

3.NATO’NUN KOSOVA’YA MÜDAHALESİ

Tito’nun ölmesinin ardından Yugoslavya’da baş gösteren huzursuzluklar, hızla artan ekonomik sorunlar sonrasında, 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan referandum yaparak bağımsızlıklarını ilan etti. 1992’de bu devletlerin bağımsız devlet olarak tanınırlık kazanmasıyla birlikte, Yugoslavya’nın birliğinin sona yaklaştığı görüldü. Slovenya ve Hırvatistan’ın varlığıyla Sırpı dengelemesi sayesinde Sırp hakimiyetine göğüs gerebilen Bosnalı Müslümanlar, bağımsız olmak istiyordu. Bu sırada Hırvatistan ile birleşmek isteyen Bosnalı Hırvatlarla ittifak oluşturan Bosnalı Müslümanların karşısında, Bosnalı Sırpı ve onlara destek veren Sırbistan vardı. Sırp askeri güçleri ve paramiliterleri ile Bosnalı Hırvat ve Müslümanlar arasındaki iç savaş, insanlık suçuna dönüştü. Temmuz 1995’teki Srebrenitsa’da Bosnalı Müslümanlara yönelik soykırım yapıldı. Uluslararası toplumu harekete geçiren soykırım sonrasında NATO, Sırp hedefleri hava saldırısı ile durdurmuştur. “NATO’nun o zamana kadarki tarihinin en büyük saldırısı” ile Yugoslavya’da duraklama dönemine giren iç karışıklıklar yerini, 1998’de bu kez Kosova’da artan Arnavut huzursuzluğu ile çıkan çatışmalara bıraktı³¹⁷. Haziran 1998’de Sırbistan ile Kosovalı Arnavutlar arasından savaş halini alan bu çatışmalar, Mart 1999’da NATO’nun müdahalesi ile durduruldu.

3.1. 1998-1999 Kosova Savaşı’na Giden Süreçte Kosova’nın Durumu

Kosova’nın neredeyse bir cumhuriyet statüsüne kavuşmuş olması, aynı zamanda, merkezi yönetimin kontrolünden daha uzak olması demektir. Bu aynı zamanda

---

³¹⁷ Altuğ Günel, “Sırbistan Cumhuriyeti”, Nazif Mandacı ve Murat Necip Arman (ed.) *Çağdaş Balkan Siyaseti – Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme*, (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 130

Kosova'nın, Sırp hakimiyetinden önemli oranda kurtulmuş olması anlamında geliyordu. Bunun bir sonucu Kosovalı Arnavutlar ile Kosovalı Sırların uygulamada eşit statülerini kaybetmesiydi. Kosova'da Arnavutlar güçlendikçe Sırların rahatsızlıkları artıyordu.

3.1.1. Tito'nun Ölmesiyle Kosova'da Artan Gerginlik

Yugoslavya topraklarındaki farklı millet ve milliyetlerin beraber “Yugoslav” olarak yaşayabilmeleri için çaba harcayan Tito'nun 4 Mayıs 1980'de ölmesiyle, daha önce tasarlanmış olan, 8 üyeli³¹⁸ rotasyonlu başkanlık modeli işlemeye başladı. Ancak Tito döneminde milli kimliğini “Yugoslav” olarak benimseyenlerin artan sayısı³¹⁹ Tito'nun ölümüyle düşüşe geçti ve “Yugoslav birlik ve kardeşliği” yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı³²⁰.

Yugoslav halkını birbirine bağlayan ana etken olan Tito'nun ölümüyle, Kosova'da ertelenmiş sorunlar tekrar gün yüzüne çıktı. 1978'deki eylemlerde de başrolde olan öğrenciler, bu kez hiçbir politik istek olmaksızın, Pristina Üniversitesi'ndeki yurt ve yemekhane şartlarının kötülüğünden şikayet etmek için 11 Mart 1981'de eylemlere başladı. 15 Mart'ta, Pec'teki Patrikhane'de bir yangın çıkınca, bu da Arnavutlara mal edildi³²¹.

Kosova yerel otoriteleri, çıkan ayaklanmaların liderlerini 23 Mart 1981'de Tito'nun doğum günü kutlamalarından önce ortaya çıkarmak istiyordu. Yerel otoritelerin bu hamlesi sonucu ise bu kez 23 Mart'ta öğrenci ayaklanmaları başladı ve 2 Nisan'a kadar eyaletin tamamına sıçradı³²². Zamanla fabrika işçilerinin, çiftçilerin ve

---

³¹⁸ Tito ölmeden önce, altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden gelen üyeler ile Tito'nun kendisinin oluşturduğu dokuz kişilik başkanlık sistemi; Tito'nun ölümüyle sadece cumhuriyet ve özerk bölgelerin temsilcilerinden oluşuyordu.

³¹⁹ 1971'de halkın %4,3ü kendini “Yugoslav” olarak tanımlarken, 1981'de bu oran %5,2ye çıkmıştı. Bknz. Vickers, s. 195

³²⁰ Judah, s. 57 : Vickers, s. 194 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 530

³²¹ Ancak mahkemede, yangının çıkma nedeninin elektrik kaçağı olduğu kararı çıktı. Sırlar, mahkemedeki hakimın Arnavut olmasından dolayı, bu karara inanmıyordu ve Arnavutların suçlu olduğunu düşünüyordu Vickers, s. 197 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 531

³²² Ramet, 2002, s. 315

toplumun diğer katmanlarının da katıldığı ayaklanma artık öğrencilerin yaşam standartları için başlattığından farklı bir noktadaydı. Sokaklarda, “Biz Arnavutuz, Yugoslav değiliz!”, “Birleşik Arnavutluk istiyoruz!” sloganlarıyla yürüyen Arnavutlar, Slavlara ve onların yaşam alanlarına saldırmaya başladı. 18 Mayıs’ta Pristina’daki yurt binasını ele geçirmelerinden sonra 19 Mayıs’ta, müdahale eden polis ile çatışmalar başladı. Aşırı gücün kullanıldığı, 30.000 güvenlik gücünün tanklarla geldiği çatışmalar sırasında, resmi kayıtlara göre 11 ila 57 kişi hayatını kaybetti. Arnavutlara göre, bu sayı 1.000 civarındaydı³²³. Ayrıca pek çok kişi, ayaklanmanın liderliğini yaptığı gerekçesiyle tutuklandı³²⁴. Böylece, en önemli yeraltı Arnavut örgütlerinden biri olan KUKH’nin liderleri olan Gervalla kardeşler ve Kosova Marxist-Leninist Grubunun lideri Kadri Zeka da açığa çıkmış oldu³²⁵.

Ayaklanmalar başlangıçta, Arnavutluk destekli olarak görülmedi. Bu dönemde, Yugoslavya içindeki herhangi bir çalkantının Sovyetlerin yararına olacağını bilen Arnavutluk, Yugoslavya’nın istikrarını destekliyordu. Arnavutluk için Yugoslavya, Sovyetlerle arasındaki “tampon bölge”ydi.³²⁶ Ancak Arnavutluk’un *Zeri-i Popullit* gazetesinde yayınladığı raporda, Yugoslavya’nın aşırı güç kullanımını kınaması ve Arnavutluk-Yugoslavya sınırını belirleyen ancak Arnavutluk’a çok söz hakkının tanınmadığı Londra ve Versay Antlaşmalarının artık Arnavutlar’a empoze edilemeyeceğini de ilan etmesiyle³²⁷, Yugoslavya’daki bakış açısı değişti. Bunu kendi toprak bütünlüğüne bir tehdit olarak gören Yugoslavya, Tirana’yı ayaklanmalara destek vermekle suçladı. Bununla kalmayıp Sovyetlerin ayaklanmalar ve/veya Yugoslavların güç kullanımı sırasında tepkisiz kalışını da, Sovyet-Yugoslav işbirliği olarak niteleyen Arnavutluk’un Kosova ile bağını kesen Yugoslavya, kitap gelişini yasakladı. Artık

---

³²³ Vickers, ss. 197-8 : Judah, s. 58 : Bideleux ve Jeffries, s. 531

³²⁴ Tutuklananların birçoğu daha sonra Kosova Kurtuluş Ordusu’nu oluşturacaktı. Bknz. Judah, s. 58

³²⁵ 1982’de Gervalla kardeşlerin ve Kadri Zeka’nın öldürülmesi sonrası, takipçileri biraraya gelerek Kosova Kurtuluş Ordusu’nu oluşturmuştur. Suikastlerin Arnavut istihbarat veya Yugoslav gizli servisi tarafından işlendiği ve bir savaş ilan edildiği görüşü, takipçilerin tutuklandıktan sonra bile davalarından vazgeçmemelerine neden olmuştur. Bknz. Judah, s. 77: Vickers, s. 204

³²⁶ Vickers, s. 206

³²⁷ Zeri-i Popullit, Tirana, 8 Nisan 1981

Kosovalı Arnavutlara okutulan kitaplar, daha güvenilir olması için, Sırpların çevirilerinden seçildi³²⁸.

Kosova’da sıkıyönetim ilan edilmesi ve Kosova Komünist Ligi’nden pek çok üyenin hapsedilmesi üzerine Hırvat ve Slovenler Sırbistan’ı, kendisine düşman yarattığı konusunda uyardı. Sırbistan; Kosova Eyalet Komitesi başkanlığını, Enver Hocayla ilişkileri güçlü olan Mahmut Bakalli’den aldı ve yerine Sırp milliyetçiliğine karşı olan, ancak aynı şekilde Arnavutluk ile yakın ilişkiler kurmak da istemeyen Veli Deva’yı getirdi³²⁹.

Sırp yönetimi 1981 eğitim yılının başında, Pristina Üniversitesi’ndeki eğitime bazı sansürler getirirerek³³⁰ Kosovalı Arnavutları kontrol altında tutmaya çalıştı. Aşırı milliyetçi Arnavutlar da, “etnik açıdan temiz”, “saf Arnavut” bir Kosova yaratmak için Slavları göndermek amacıyla özellikle dini binaları hedef almaya başlayınca, Sırp Ortodoks Kilisesi de Kosova’daki Sırlara desteğini arttırdı³³¹.

Kilise’den de güç alan Kosovalı Sırp, Belgrad’la gizli görüşmelere başladı ve Sırbistan’daki Sırp milliyetçilerin de desteğini kazandı. 1982’den itibaren, Sırp milliyetçiler Vuk Drasković, Dobrica Cosic, Antonije Isakovic ve Veselin Djuretic, gittikçe güçlenen revizyonist açıklamalarla, Sırp milliyetçiliğini alevlendirdi³³². Bunun yansıması ise, 1983’te Ranković’in cenazesine gelen onbinlerce Sırp’ın, cenazeyi kitlesel protestoya çevirmesi oldu³³³.

---

³²⁸ Vickers, s. 207

³²⁹ Vickers, s. 207

³³⁰ Arnavut tarihi, edebiyat, dil ve kültürünün eğitimdeki payı azaltıldı. Üniversiteye gelen Arnavut öğrenci sayısı, her yıl düşürülecek ve Arnavut öğrenciler için ayrılan çalışma alanlarının sayısı azalacaktı. Daha da önemlisi ise, yerel otoriteler, öğrenci alımında söz sahibi olacak ve öğrencileri ahlaki ve siyasi güvenilirliklerini değerlendirerek onaylayacaklardı. Ayrıca 6 profesör ve 18 öğrenci de, üniversiteden atıldı. Vickers, s. 210

³³¹ Vickers, s. 220

³³² M. Tanner, *Croatia: A Nation Forged in War*, New Haven, Conn: Yale University Press, 1997, ss. 211-2

³³³ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 531

Hem Kiliseden hem de Dobrica Cosic'ten destek alan Sırlar, 15 Ocak 1986'da 200 imzalı dilekçelerini, *Knjzevne Novine*³³⁴ 'de yayınladı. Dilekçede,

“Bu ülkede, olanlara kayıtsız kalamayan herkes, Kosova'daki soykırım ile, tüm ülkede derinlemesine bir sosyal değişiklik yapılmadan savaşılamayacağını farkındadır. Bu değişiklikler özerk eyalet ile Sırbistan Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler değiştirilmeden yapılamaz. Soykırım, ... Kosova ve Metohiya'nın aşama aşama Arnavutluk'a katılımıyla engellenemez (...)”

cümleleri ile açıkça, Arnavutların Sırlara karşı tutumları “soykırım” olarak nitelendirilmiştir³³⁵.

24 Eylül 1986'da, Sırp Bilim ve Sanat Akademisi (SBSA/SANU) Bildirisi'nin oluşturduğu Kosova Yugoslav Programı ile Kosova'da 3. Slav kolonileştirmesi başladı³³⁶. Sırların, Yugoslavya içinde, özellikle zayıf bırakıldığından şikâyet edilen bildirinin oluşturulmasında, SBSA başkanı Dobrica Cosic'in düşünceleri etkiliydi. Bildiriye göre, Yugoslavya, “Zayıf Sırbistan, güçlü Yugoslavya” ilkesi üzerine oturtulmuştu. Üstelik 1974 Anayasası'nın öncesinde Sırbistan'a bağlı olan özerk eyaletleri neredeyse cumhuriyet statüsüne getirerek direk federasyona bağlaması da, bunun örneklerinden biriydi. Bildiri öncelikle Kosova olmak üzere bütün Yugoslavya'da “Sırlara karşı savaş” verildiğini savunuyordu. Bildiriye göre, 1974 Anayasası, Sırbistan'ı üçe bölmüştü ve sonrasında Kosova'daki Sırları bölme planının önünü açmıştı. Amacın Sırp milletinin birliğini yok etmek olduğuna inanan Sırlar; Arnavut şovenizminin sona ermesi için Kosova'ya, Sırbistan içinde ve Sırp otoritelerinin uygun bulduğu ölçüde bir özerklik gerektiğini düşünüyordu³³⁷.

---

³³⁴ Belgrad'da yazılan edebi dergi.

³³⁵ Branka Magaş, *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-1992*, London: Verso, 1993, s. 49

³³⁶ Vickers, s. 223

³³⁷ SANU Memorandum, 24 Eylül 1986: bkzn.

https://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/sanu_memo_e3b3615076.pdf

3.1.2. Slobodan Milosevic Döneminde Kosova ve Yükselen Sırp Milliyetçiliği

Artan Sırp milliyetçiliğine siyasetten gelen destek, 11 Şubat 1987’de, YSFC Başkanlığı’nın Anayasal Değişiklik Önerisi ile açığa çıktı. Öneri Kosova’nın özerkliğinin kaldırılmasını içeriyordu. Ancak bu, anayasa gereği Kosova yerel yönetiminin onayı olmadan gerçekleşemezdi³³⁸. Bu sırada, Sırp Komünist Partisi lideri, Slobodan Milosevic, 20 Nisan 1987’de, Kosova’ya gelerek anayasa değişikliği talebinin yankılarıyla ilgili Kosova Komünist Partisi yetkilileriyle görüştü. Bu sırada Kosova’daki Sırp’lar, kendi sorunlarını dinlemesi için tekrar gelmesini isteyince, önce Belgrad’a giderek gerekli hazırlıkları yaptı ve 24 Nisan 1987’de, Pristina’nın hemen dışında, Sırp’ların çoğunlukta olduğu Kosova Polje / Fushe’ye geldi³³⁹.

Milosevic, Fushe’de görüşme halindeyken, Sırp’ların polislerle çatışma haline olduğunu gördü ve bulunduğu binadan çıkıp “*bir daha kimse Sırp’lara vurmaya cesaret edemeyecek!*” diyerek Sırp’lara desteğini gösterdi. Bu sırada yayın yapan Sırp televizyonlarında da, Sırp’lar için sesini yükselten lider olarak kendini göstermiş oldu. O gün yaşananların kurgulanmış olduğu ve Milosevic tarafından bizzat planlandığı tahmin edilmektedir³⁴⁰. Konuşmasının devamında Milosevic, Kosova’daki ekonomik sorunların kalifiye Sırp ve Karadağlılar’ın Kosova’dan gitmesine neden olduğunu ve bunun engellenmesi gerektiğini anlattı. Bunu ise “... *burada kalmalısınız! Burası sizin toprağınız! Evleriniz, hatıralarınız burada!*” diyerek ifade etti. Ayrıca, şartların kötü olmasından dolayı pes etmemelerini isteyerek Sırbistan’ın da, Yugoslavya’nın da Kosova’dan vazgeçmeyeceği sözünü verdi.³⁴¹

Aralık 1987’de Yugoslavya Devlet Başkanı olan Milosevic, “Gerçeklikler Mitingleri” (Mitings of Truth)’ne başladı. Mayıs 1988’de Kosova Parti Komitesi’nin başkanı Azem Vlassi’nin yerine, Kaquha Jashari’nin getirildi. Ancak bu Sırp’lar için yeterli değildi çünkü Jashari de, Milosevic’in istediği değişiklikleri onaylama taraftarı

---

³³⁸ Vickers, s. 228

³³⁹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 241 ve Vickers, s. 228

³⁴⁰ Judah, s. 65 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 241

³⁴¹ Speech of Slobodan Milosevic at Kosovo Polje, 24 Eylül 1987 : bknz.

<http://www.slobodan-milosevic.org/news/milosevic-1987-3-eng.htm> (23.11.2014)

değildi³⁴². Kosova'nın özerkliğinin önemini vurgulayan Jashari'ye karşı gelişen Sırp protestoları, 7 Haziran'da Novi Sad'da başlayarak iki gün sürdü. 5 Ekim'de, Kosova'dan gelen 100.000 Sırp protestocu, Jashari'nin istifa etmesini istedi³⁴³.

Milosevic'in öncelikli hedefi, Kosova'nın yerel yönetimini kontrol edebilmektir. Eylül/Ekim 1988'de Voyvodina Eyalet Yönetiminde kendi istediği lideri göreve getiren Milosevic, 17 Kasım 1988'de Kaqusha Jashari'yi istifaya zorladı ve yerine Rahman Morina'yı getirdi. Bu değişiklik, Trepça yakınındaki Stari Trg madeni işçilerinin protestosuna ve Pristina'ya yürümelerine neden oldu. Madenciler Pristina'ya ulaştıklarında, diğerleriyle birleşerek 5 gün sürecek bir milli bir ayaklanma çıkardı. Amaçları Sırp'ların istediği anayasa değişikliğinin reddedilmesini ve Azem Vlassi'nin göreve iadesini sağlamaktı. Arnavutluk ile birleşme çağrılarının yapılmadığı bu yürüyüşte, Yugoslav ve Arnavut bayrakları beraber açılmış ve Tito posterleri taşınmıştı³⁴⁴. 18 Kasım'da eyalet dışından 400 takviye polis ve Yugoslav askeri gücünü harekete geçiren Sırp yönetimi, Olağanüstü Hal ilan ederek kontrolü ele aldı³⁴⁵. 21 Kasım 1988'de, Milosevic Belgrad'da Uşçe yakınlarında bir mitingde, Kosova'nın Sırp'lar için önemi vurguladı. *"Kosova, Sırp'ların tarihi, kültürü ve hatıralarının merkezindedir. Herkesin kalbini sonsuza dek yakan bir aşkı vardır. Bir Sırp için, bu aşk Kosova'dır. Bu yüzden Kosova, Sırbistan'ın kalmalıdır"* sözleriyle Kosova'dan vazgeçmemelerini Sırp'lara bir kez daha öğütleyen Milosevic, siyasi eylemlerine devam etti³⁴⁶.

27 Şubat 1989'da, Sırp Meclisi, Kosova için anayasal düzenlemeler yaparak "özel önlemler" oluşturdu ve Kosova Eyalet Meclisi'ni onay için zorlamaya başladı³⁴⁷. Bunun üzerine, 1000 madenci açlık grevine başlayarak; bunu onaylayan 3 eyalet yetkilisi Rahman Morina, Husamedin Azemi ve Ali Shukria'nın istifasını talep etti.

---

³⁴² Ramet, 2002, s. 317

³⁴³ Ramet, 2002, s. 29

³⁴⁴ Judah, s. 66 : Vickers, s. 230

³⁴⁵ Silber, s. 64 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 242

³⁴⁶ Slobodan Milosevic at Kosovo Brotherhood and Solidarity Rally in Belgrade, *BBC Summary of World Broadcasts*, 21 Kasım 1988, bkzn. <http://slobodan-milosevic.org/documents/sm112188.htm> (20.11.2014)

³⁴⁷ Ramet, 2002, ss. 30, 317

Ayrıca kasımda yürüyüşünün, 1981 ayaklanmalarının devamı olarak nitelendirilmesini istemediklerini; ayrılma isteğinin olmadığı Titocu bir protesto yaptıklarını duyurmak istiyordu. Daha da önemlisi, politik istekleri anayasa değişikliğinin demokratik bir tartışmaya sunulmasıydı. Karşılığında ise onbinlerce Sırp da Belgrad'da toplanıp Kosova'da düzenin sağlanması ve Azem Vlassi'nin tutuklanması için protestoya başlamadı³⁴⁸. 2 Mart'ta Azem Vlassi tutuklandı ve Sırp güvenlik güçlerinin binayı tanklarla çevirerek zorlaması ile 24 Mart'ta, Kosova'da OHAL sürmekteyken, Kosova Eyalet Meclisi 10 ret ve 187 kabul oyuyla Kosova'nın yasal, siyasi ve ekonomik kontrolünü Sırbistan'a veren anayasal değişikliği onayladı³⁴⁹. Bu onayla protestolar şiddetlendi ve 28 Arnavut ölürken; pek çoğu da yaralandı³⁵⁰. Ancak Sırp ve Kosova meclislerinin onayı, Kosova'nın Sırbistan'a bağlanması için yeterli değildi ve 8 üyeli Yugoslav Federal Başkanlığı'ndan da beş kabul oyu gerekiyordu. Bu durumda Sırbistan, Karadağ ve Voyvodina'ya eklenen Kosova oyu yeterli değildi. Ne var ki, geriye kalan bir oyun alması mümkün olmayacaktı çünkü artık Yugoslavya'nın dağılma zamanı gelmişti³⁵¹.

3.1.2.1. Kosova'nın Özerkliğinin Kaldırılması

Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması kararı ve Azem Vlassi'nin yargılanmasını protesto eden Kosovalı Arnavutların gösterileri artık barışçıl olmaktan çıkmıştı. 31 kişinin öldüğü ve yüzlercesinin yaralandığı protestolar, eyalet dışından gelen polisler ve tutuklamalar ile bastırıldı³⁵².

28 Haziran 1989'da, Kosova Meydan Muharebesi'nin 600. Yıldönümü nedeniyle Kosova'ya gelen Milosevic, Gazimestan'da bir tören konuşması yaptı. Bu konuşma, uluslararası basın tarafından Milosevic'in Sırp mililyetçiliğini alevlendirmesi olarak nitelendi. Ancak Milosevic, Sırlara verdiği desteği açıkça belirttiği konuşmasında, Yugoslavya içinde herhangi bir düşman veya öteki grup belirtmiyordu.

---

³⁴⁸ Vickers, s. 234

³⁴⁹ Ramet, 2002, s. 31

³⁵⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 242

³⁵¹ Judah, s. 67

³⁵² Judah, s. 67

Milosevic, konuşmasının genelinde Yugoslavya'nın içindeki ayrışmadan bahsetti. Sırları ve Yugoslavya çatısı altındaki eşit uluslara birlik çağrısı yapmanın yanı sıra; dışarıdan gelecek tehditlere karşı halkı uyardı. Bu sırada Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olduğunu özellikle vurgulayarak tören alanındaki Sırlara Kosova'nın önemini hatırlattı. Ancak bir yandan da konuşma sırasında, Yugoslavya ve Sırbistan'da sadece Sırların yaşamadığını ve diğer etnik kimliklerle barış içinde eşitçe yaşandığını dile getirdi. Konuşmanın etkisi Sırların artan milliyetçiliği olarak görünse de; düşünüldüğü gibi direk olarak Kosovalı Arnavutlar veya başka bir iç unsur hedef gösterilmedi³⁵³.

5 Temmuz 1990'da Sırbistan Meclisi, Kosova Eyalet Meclisi'ni feshetti ve 114 vekil hakkında, protestolara katıldıklarına iddiasıyla tahkikat başlattı. Bunun sonucunda Kosova'nın hükümeti resmen ortadan kalkmış oldu³⁵⁴. Ancak gizlice Kacanik'te toplanan 111 eski vekil, 7 Eylül 1990'da Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nı kabul etti³⁵⁵. Kosova'nın özerkliğini kaldıran Sırp otoriteler radyo ve TV istasyonlarıyla birlikte, eyaletin kontrolünü de tamamen ele geçirdi. Rilindja gazetesi, Arnavutlara dair kütüphaneler, sanat galerileri, müzeler, sinemalar kapatıldı ve ilkokuldan üniversiteye kadar, eğitim dili yeniden Sırpça yapılarak Arnavut öğretmenler kovuldu. Üniversite öğrenci birliklerindeki Arnavut öğrenci sayısının azaltılması için uğraşarak, Sırp öğrencilerin birliklerde yerini alması desteklendi. Buna karşılık ise, Kasım 1991'de, Kosovalı Arnavutlar, Arnavutça "paralel üniversite"lerini kurarak, üniversiteden atılan Arnavut profesör ve öğrencilerle, yeraltı (underground) eğitim sistemi oluşturdu³⁵⁶.

28 Eylül 1990'da, Sırp meclisi, Kosova'nın "özerkliği" tamamen ortadan kaldırdı³⁵⁷. Özerkliğin kalkmasından sonraki süreçte ise Kosovalı Arnavutların yaşamlarını devam ettirmek için bazı seçimler yapması gerekiyordu. İşsiz kalmak istemeyen Arnavutların, Sırbistan Cumhuriyeti'ne "sadakat yemini" etmeleri

---

³⁵³ *Independent*, 28 Haziran 1999: <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/slobodan-milosevic-469744.html>; Milosevic's Speech, Kosovo, 28 June 1989 BBC Translation: <http://emperors-clothes.com/milo/milosaid2.htm>

³⁵⁴ Ramet, 2002, s. 31

³⁵⁵ Judah, s. 73

³⁵⁶ Vickers, ss. 245-7; Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 532-4, Ramet, 2002, 317

³⁵⁷ Vickers, ss. 245-7; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 532; Ramet, 2002, s. 317

gerekiyordu; aksi takdirde işe alınmıyorlardı³⁵⁸. Üstelik İstisnai Durumlarda Cumhuriyet Yönetiminin Eylemleri Hakkında Kanun ve Emek İlişkileri Kanunu ile 100’den fazla Arnavut işten çıkarıldı. Yeni istihdam politikasının bir diğer özelliği ise, her bir Arnavut için bir Sırp işe alma zorunluluğuydu. Bu şartlarla mücadele edebilmek için ise, Kosovalı Arnavutlar, Kosova Bağımsız İşçi Sendikaları Birliği’ni kurarak, özellikle işten atılan işçilere moral ve mümkün olduğu kadar finansal destek sağlamaya çalışıyordu³⁵⁹.

İstihdam politikası, aslında Yeniden Yerleştirme programının bir koluydu. Bu programa göre, işten çıkarılan Arnavutların yerine işe almak ve bölgedeki Slavların yoğunluğunu arttırmak için, Kosova dışından Sırp ve Karadağlı getirildi. Kosovalı Sırp aktivist Kosta Bulatoviç’in ısrarıyla programı hızlandıran Sırp yönetimi, Arnavutların topraklarına el koydu ve bu toprakları Kosova’ya gelen Slavlara ücretsiz dağıttı³⁶⁰. Arnavutlara karşı kötü tutumlar, sadece işten çıkarmak veya topraklarını ellerinden almakla sınırlı kalmadı. Helsinki İnsan Hakları İzleme Komitesi’nin 1993 raporuna göre Arnavutlar; Sırp polisi, YFC ordusu ve paramiliterlerin şiddetine ve özellikle sorgulama sırasında işkencelerine maruz kaldı. Üstelik Komite raporunda, askerlerin Arnavutlara uyarıda bulunmadan ateş ettiği bazı olaylar olduğunu kaydetti³⁶¹. Bütün bu politikalarla istenilen amaca ulaşıldığı ise, Kosovalı Arnavutların topraklarını terk etmesi ile ortaya çıkmaktadır³⁶².

3.1.2.2. “Kosova Cumhuriyeti”nin İlanı ve Pasif Direniş

Kosovalı Arnavutlar, özerkliklerinin kaldırılması sonrasında kendilerine uygulanan baskıya karşı, yeraltında pasif-direniş örgütlüyordu. Kosova Demokratik Birliği LDK) önderliğinde oluşturulan bu direniş, Kacanik’te oluşturulan Anayasa üzerinden, 22 Eylül 1991’de bağımsız Kosova Cumhuriyeti’ni ilan etti. 26-30 Eylül

³⁵⁸ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 533

³⁵⁹ Vickers, ss. 246,9: Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 533

³⁶⁰ Ramet, 2002, s. 317

³⁶¹ Julie Mertus, *Open Wounds: Human Right Abuses in Kosovo*, NY: Human Rights Watch/Helsinki, Mart 1993, s. 14

³⁶² Delo, 13 Ocak 1995, s. 16 (çev.) FBIS, *Daily Report (Eastern Europe)*, 13 Şubat 1995, s. 43

tarihleri arasında düzenlenen referandumdan %99,87'lik oran ile bağımsızlık kabul edildi.³⁶³ Sırp Meclisi referandumu yasadışı ilan etti. 19 Ekim'de Anayasa üzerinde değişiklikler yapılarak ilan edilen bağımsız egemen Kosova Cumhuriyeti'ni sadece Arnavutluk tanıdı³⁶⁴. Arnavutluk'un paralel Kosova Cumhuriyeti'ni tanımasının altında ise, Demokratik Parti'nin başındaki Sali Berisha'nın, Kosova ile demokratik birleşme isteği vardı. Ne var ki, 1992'de Arnavutluk başkanı olan Berisha, Batı'dan ekonomik yardım alabilmek için eski Yugoslavya'nın içişlerine karışmama kararı aldı. 1991-2'de, YFC ordusuna katılmamak için Arnavutluk'a gelen Kosovalı Arnavutların yarattığı sorunlar da³⁶⁵ bu kararda etkiliydi.

Rugova başkanlığındaki paralel "Kosova Cumhuriyeti"nde, 24 Mayıs 1992'de bir seçim düzenlendi. Bu seçimden %76,4 oy ile çıkan LDK'yi, %4,9 oy ile milliyetçi hareketin lideri Adem Demaji'nin Kosova Parlamenter Partisi, %3,2 oy ile Kosova Köylü Partisi, %3,1 oy ile Arnavut Hristiyan Demokrat Partisi ve %3,3 ile bağımsızlar takip etti. Başkanlığın tek adayı olan Rugova ise oyların %99,5'ini alarak başkan seçildi. Seçimlerin, Kosovalı Sırp'lar ve Karadağlılar tarafından boykot edilmiş olması ise, Milosevic'in seçimleri tanımaması ve yasadışı olarak nitelemesi için yeterli bir nedendi.

Kosovalı Arnavutlar, bu dönemde insan hakları ihlallerini ve Sırp otoritelerinin zulmünü uluslararası arenaya taşıyarak, Londra'da görüşmelere başladı. Uluslararası topluluk, YFC başbakanı Milan Panic'ten insan haklarının iyileştirilmesi ve özerklik için görüşmeler yapılması konusunda söz aldı ve karşılığında Kosovalı Arnavutların Panic'i seçimlerde desteklemesini istedi ancak Kosovalı Arnavutlar seçimleri boykot etti. Ne var ki bu sadece Milosevic'in karşısında oluşabilecek bir muhalefeti engellemiş oldu³⁶⁶. Bu durumda, Milosevic'in zaten uluslararası tanınma kazanmamış bir devletin

---

³⁶³ Malcolm, 1998, ss. 347-50; Vickers, ss. 248-54; Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 533-4; Ramet, 2002, ss. 316-7

³⁶⁴ Kosovalı Arnavutların, Kosova Cumhuriyeti'ni tanıması için 23 Aralık'ta başvurduğu Avrupa Topluluğu ise, bu paralel devleti tanımadı.

³⁶⁵ Kosovalı Arnavutlar, ya direk Arnavutluk'a giriş yapıyor ve zaten yüksek seviyelerde olan işsizlik oranını kötü etkiliyordu; ya da Arnavutluk sınırlarındaki dağlarda konuşlanarak, yasadışı aktiviteler içine giriyor ve kaçakçılık, uyuşturucu Thacirliği vb. suç oranlarını arttırıyordu. Vickers, ss. 255-9, 269; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 533

³⁶⁶ Ramet, 2002, s. 317; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 535

seçimlerini engellemek için çaba sarf etmesinin zaten bir onemi yoktu. Ancak Kosovalı Arnavutların seçimleri boykot etmesi, aslında ultra milliyetçi Sırp Radikal Partisi (SRP/SRS)’nin seçimden gl çıkmasına neden oldu. Diğerk yandan da, Panic’i desteklemek aslında Kosovalı Arnavutların yararına değıildi çünkü Panic’in oyunun artması Milosevic’i gszleştirebilirdi. Böylece Kosova, ancak Panic’in sözünü verdiğı iyi şartlar ve bir ihtimal, özerklik ile yetinmek zorunda kalabilirdi. Oysa Milosevic gücünü koruduğı sürece, onun liderliğıindeki Sırplar, “kötü” olarak kalacak ve Arnavutlar da, Sırp olmadıkları için “iyi” grnecekler, sonunda da istedikleri bağımsızlığı kavuşabileceklerdi³⁶⁷.

Bu sırada, Yugoslavya toprakları içindeki savaşlar nedeniyle Kosova’daki pasif direnişçilerin içi de zorlaştı çünkü Kosova’nın Sırp ve Karadağılı erkekleri silah altına alınarak YFC ordusu veya paramiliterlerine³⁶⁸ kaydediliyordu; ancak Kosovalı Arnavutlar silahsız bırakılıyordu³⁶⁹. Rugova bulundukları durumu şöyle tarif ediyordu:

*“Bizim Slovenler ve Hırvatlar gibi kendi askeri gücümüz yok. Bütün silahlarımız Sırp polisi tarafından alındı. Buradaki Sırp askeri ne kadar güçlü bilemiyoruz, ama bildiğimiz tek şey, Sırpların elindeki modern silahlara ve tanklara karşı koyacak hiçbir şeyimiz yok. Sırp ordusuna direnmek için hiç şansımız yok. Zaten Sırplar Arnavut nüfusa saldırarak bizi ortadan kaldırmak için sadece bir bahane bekliyor. Bu yüzden, inanıyoruz ki, hiçbir şey yapmamak ve hayatta kalmak, topluca kıyıma uğramamızdan daha iyidir.”*³⁷⁰

Ancak Rugova’nın pasif direnişte ısrarı ve Sırp seçimlerine katılmayı reddederken başka bir politika ortaya koymaması Kosovalı Arnavutlara yeterli gelmiyordu. Bu

---

³⁶⁷ Vickers, s. 268

³⁶⁸ Vojislav Seselj’in “Beyaz Kartalları”na veya Zeljko Raznatović’in (Arkan’ın) “Kaplanlar”ına katılım teşvik ediliyordu. Ultra milliyetçi Sırp Radikal Partisi’nin lideri Seselj, Pristina niversitesi’nde profesör oldu. Zejko Raznati ise, Kosova seçim bölgesi temsilcisi olarak Sırp meclisine seğıildi. Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 535

³⁶⁹ Yugoslav ordusuna girmek istemeyen 400.000 Arnavut ise, Batı Avrupa ülkelerine giderek, dönerlerse Bosna’da yapılan etnik temizliğıin bir parçası olmaya zorlanacakları gerekçesiyle sığınma talep ediyordu. Arnavutlar, gençlerin bu toplu kağışına, “sessiz etnik temizlik” demektedir. Vickers, s. 273

³⁷⁰ İbrahim Rugova, *Inipaa International*, 10 Nisan-7 Mayıs 1992, s. 10: Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 535: Vickers, s. 264

sırada, ABD Başkanı George Bush'tan 25 Aralık 1992'de gelen “Kosova’da Sırlar yüzünden çıkacak bir çatışma durumunda, ABD Kosova’daki Sırlara ve Sırbistan anakarasına askeri güç uygulamaya hazır olacaktır³⁷¹” mesajı ise Kosovalı Arnavutları rahatlatan bir gelişme oldu.

3.1.3. Kosova’daki Pasif Direnişin Sonu ve Kosova Kurtuluş Ordusu

Rugova, Berisha ile beraber Kosova’daki sorunu uluslararası gündemde tutabilmek için Batı ülkelerine ve ABD’ye giderek görüşmelerde bulunuyordu. Bu görüşmelerde, Rugova sadece hükümet-dışı örgütten bir temsilci olarak tanınıyor olsa da; Arnavut medyası, devlet başkanı olarak gittiği yönünde haberler yapıyordu. Bu da Kosovalı Arnavutlar için Kosova Cumhuriyeti’nin tanındığı algısını oluşturuyordu.

1992’de İngiltere ve ABD, Bosna’da yapılan etnik temizliği durdurmak ve barışı sağlamak için, yeni kurulmuş ancak henüz tanınırlığı olmayan YFC ile Londra’da görüşmelere başladı. Bu görüşmelerde Kosova’dan da Arnavut temsilciler gözlemci olarak bulunuyordu. Ne var ki, Bosnalı Müslümanlar ile kendilerinin aynı çözümü hak ettiğine inanan Kosovalı Arnavutlar için, görüşmelerde söz hakkının olmaması³⁷², uluslararası toplum ile ilgili bir hayal kırıklığı yarattı. Görüşmeler sonucunda Kosova ile ilgili çıkan tek sonuç, eğitim sorununun çözülmesi için Kosovalı Arnavutlar ve Sırp yönetimi arasında görüşmeler yapılması yönündeydi³⁷³.

Bosna’da savaş devam ederken Arkan, Kosovalı Sırları kışkırtmak ve kendi militerlerine katmak için, Arnavutlar’ın güçlendiği takdirde Sırları yok edeceğini söyleyerek; gerektiğinde kullanmaları için manastırlara silahlar saklıyordu. Kosovalı Arnavutların boykot ettiği Aralık 1992 seçimlerinde güçlenen Seselj’in stratejisi ise, Sırp yönetimi altında yaşamayı kabul etmeyen Arnavutların Kosova’dan gitmesi gerektiğini dile getirerek, Sırların milliyetçiliğini zinde tutmaktı³⁷⁴.

---

³⁷¹ David Binder, “Bush Warned Serbs Not to Widen War”, *New York Times*, 28 Aralık 1992
<http://www.nytimes.com/1992/12/28/world/bush-warns-serbs-not-to-widen-war.html> (10.10.2014)

³⁷² Vickers, s. 265

³⁷³ Vickers, s. 266

³⁷⁴ Vickers, ss. 267,263

Sırpların Kosova’da savaşa hazır durumda olması³⁷⁵, Kosovalı Arnavutların da duruşunu değiştirmesine neden oldu. Kosova Parlamenter Partisi (KPP) lideri Adem Demaji, 24 Mayıs 1993’te, Kosova basınının tahribini protesto etmek için açlık grevine başlamasıyla, Avrupa ve ABD’deki Arnavut diasporası harekete geçti. Bu sırada, Cenevre’de yapılan görüşmelerde, Kosova’nın bağımsızlığı konusunun hiç gündeme gelmeden eğitim konusunda anlaşılmaya çalışılması da, görüşmelerin çıkmaza girmesine neden oldu³⁷⁶. Uluslararası arenada, bağımsızlık konusunun öne çıkmaması ise, hayalkırıklığı içindeki Kosovalı Arnavutların Rugova’nın pasif direnişinden uzaklaşmasına yol açıyordu.

1993 baharında, artık hiçbir şey yapmadan beklemenin yararsız olacağını düşünen Kosova Cumhuriyeti Halk Cephesi örgütü, *Popular Front of Republic of Kosovo*, (KCHC) “Birleşmiş Arnavutluk” için çabalamadıklarını düşündükleri Arnavut liderlerin yönetimi bırakmasını istedi. Diğer bir örgüt olan Kosova’nın Kurtuluşu Ulusal Hareketi, *National Movement for Liberation of Kosovo*, (LKCK), 2 Mayıs 1993’te, Glogovac’ta 2 Sırp polisini öldürdükten sonra Decan’da yakalandı³⁷⁷. 1992-93’te gizli toplantılarla bir araya gelen farklı grupların oluşturduğu Kosova Halk Hareketi, *Popular Movement for Kosovo*, (LPK); Aralık 1993’te eylem ayağı olan Kosova Kurtuluş Ordusu, *Kosovo Liberation Army*, (KKO/UÇK)’nu kurdu³⁷⁸. Bu silahlı eylemlerin kendi kontrolünde olmadığını savunan Rugova; Sırp medyası tarafından yalanlanıyordu. Sırpların yayınları, Arnavut silahlanmasının özel kuvvetler ve ordudan oluşan iki kolu olduğunu ve hem Arnavut iş adamları hem de kaçakçı ve uyuşturucu satıcıları tarafından finanse edildiğini iddia ediyordu. Buna göre, özel kuvvetler Arnavutluk’tan gelen askerler tarafından Kukes ve Tropoja’da eğitiliyordu. Ordunun ise, Kacanik, Prizren, Pristina ve Podujevo’da 10.000’er kişilik 4 alayı vardı³⁷⁹. Sırp yetkilileri de, KKO ve LKCK’nın savaşçılarının, Boşnaklar ile beraber de savaşmış paralı askerler olduğunu ve eski Yugoslav ordusu subayları tarafından eğitildiğini iddia etti. Savaşçılar,

³⁷⁵ Pristina havaalanı askeri üs olarak kullanılıyor; okullar ve hastaneler Sırp askerleri için yatacak yer oluşturuyordu. Vickers, s. 273

³⁷⁶ Vickers, s. 271

³⁷⁷ Vickers, s. 278

³⁷⁸ Judah, s. 76

³⁷⁹ Aleksandar Vasovic, “Braced (and Armed) for Confrontation” *Balkan War Report*, Ocak 1993, s. 19

Arnavutluk, İran ve Pakistan'dan eğitim konusunda destek alıyordu; ayrıca ileri iletişim tekniklerine ve ağır silahlar, havanlar ve otomatik/yarı otomatik silahlara sahipti³⁸⁰.

Kosovalı Arnavutlar Ocak 1994'te yapılan YFC seçimlerini de boykot etti. Bu nedenle kaybedilebilecek uluslararası desteği devam ettirebilmek adına, Adem Demaji 24 Ekim'de İsviçre'deki insan hakları gruplarıyla görüştü. 2 Kasım'da ise Rugova, Eski Yugoslavya Hakkında Uluslararası Konferans'a katılarak, konferans başkanları, Lord David Owen ve Thorvald'a "*Hem Arnavutluk hem de Sırbistan'a açık olan, bağımsız ve nötr Kosova'nın, bölge için tek makul çözüm*" olduğunu bildirdi³⁸¹.

Görüşmeler yaparak sonuç sağlayamayacaklarına inanan Arnavut gruplar, Nisan 1995'te şiddet eylemlerine başladı. En önemli saldırılarından biri, Kosova-Arnavutluk sınırındaki Kukes'te, üç Arnavut'un Sırp sınır devriyesine otomatik silahlar ve el bombalarıyla saldırdığı ve sınır koruyucularından birinin öldüğü eylemdir. Bu saldırının, bir yıl önce öldürülen bir Arnavut öğretmenin intikamı olduğu iddia edildiği halde ne Kosova ne de Arnavutluk medyası tarafından halka duyuruldu. Bir başka saldırıda ise silahlı Arnavutlar, Decani'deki Sırp polis merkezine bomba atarak 2 polisi ağır şekilde yaralamıştır. Böylece, şiddet yanlısı Arnavutlar artık organize bir şekilde saldırıya başlamış oldu³⁸².

Dayton görüşmeleri sürerken, 20 Temmuz 1995'te Kosova'ya gelen Milosevic, uluslararası topluma barış elçiliği yapabileceğini göstermek istiyordu. Bu amaç doğrultusunda Kosova'nın beraber yaşanabilen ve karşılıklı işbirliğine dayanan bir bölge olacağını ve Kosovalıların³⁸³ "her milletin eşit olacağı" bir yönetim altında, Sırp yönetimini kucaklaması gerektiğini belirtti. 31 Ekim'de paralel başbakan Bujar Bukoshi Kosova'ya özerklik verilmesiyle sorunun çözülemeyeceğini ve Kosova halkının sadece ve sadece bağımsız bir cumhuriyet için çalıştığını açıkça belirten bir konuşma yaptı.

---

³⁸⁰ Vickers, s. 291

³⁸¹ Bulletin of the Ministry of Information of the Republic of Kosovo, no. 194, 7 Kasım 1994'ten Vickers, s. 232

³⁸² Vickers, s. 291

³⁸³ Burada etnik ayrım yapılmaksızın Kosova'da yaşayan bütün etnik gruplar kastedilmiştir.

Bukoshi ayrıca uluslararası toplumun, Kosova'nın bu isteğini ne kadar erken anlarsa, o kadar çabuk yol alınacağını söyledi³⁸⁴.

Dayton Antlaşması'nda, Kosova'daki sorunlardan ve Kosovalı Arnavutların bağımsızlık isteklerinden hiç bahsedilmemesi³⁸⁵, Kosovalı Arnavutların uluslararası topluma olan güvenini iyice azalttı. Böylece, Kosovalı Arnavutların artık Bosna'daki gibi şiddet kullanmaları gerektiği inancı arttı. Diğer yandan Milosevic'in barışın koruyucusu olarak görülmesi, şiddet yanlısı Arnavutları seçimsiz bıraktı.

Şubat 1996'da, beş Sırp mülteci kampını aynı anda bombalayan LKCK, bunun sadece bir başlangıç olduğunu ilan etti³⁸⁶. 9 Nisan 1996'da Avrupa Komisyonu Başkanlığı'nın YFC'yi tanıma kararı³⁸⁷ almasının ardından, silahlı Arnavutlar Sırp polislere saldırmaya başladı. Bir Sırp'ın bir Arnavut öğrenciyi vurmasına ise, Decan ve Pec'de altı Sırp'ın vurulmasıyla cevap verildi. Bu saldırılar Sırp polislerine yapılsa da, Decan'daki bir café'ye yapılan saldırıda siviller de hedefler arasındaydı. Saldırıları BBC'ye yazdıkları mektup yoluyla açıkça üstlenen KKO, "*Kosova'nın kurtuluşu için, kesin zafer kazanana kadar durmayacak olan savaşı yönettiğini*" ilan etti³⁸⁸. Sırp yönetiminin bölgedeki polis ve askeri gücünü arttırması ise, tansiyonu yükselten bir faktör oldu.

29 Mayıs 1996'da, Glogovaç'ta devam eden saldırılar sonucunda, iki Sırp polis öldürülürken, beşi yaralandı. Bu da Pristina'da ABD Danışma Bürosu'nun açılmasına hız kazandı. Paralel başbakan Bukoshi de, Büro'nun açılışının sadece gözlem değil,

---

³⁸⁴ Denisa Kostovicova, *Parallel Worlds: Response of Kosovo Albanians to Loss of Autonomy in Serbia: 1986-1996*, Keele University European Research Centre, 1997, ss. 66-70

³⁸⁵ Kosova'nın antlaşma içinde adı geçmemekte, ancak bütün bölgelerde insan haklarına uyulması kararlarının, Kosova'yı da kapsadığı düşünülmektedir.

³⁸⁶ Vickers, s. 291

³⁸⁷ Avrupa Konseyi Başkanlığı'nın 9 Nisan'da YFC'yi tanıma ilanı, 21-22 Haziran 1996 Floransa Avrupa Konseyi Başkanlık Kararları'yla onaylanmıştır. bkz. Florence European Council Conclusions, 21-22 Haziran 1996: http://www.europarl.europa.eu/summits/fir1_en.htm#up (18.11.2014)

³⁸⁸ Linda Tenenbaum ve Peter Symonds, *The record of the Kosovo Liberation Army: ethnic politics in alliance with imperialism*, 24 Nisan 1996: <http://www.wsws.org/en/articles/1999/04/kla-a24.html> (13.11.2014); Vickers, s. 292

kendileriyle işbirliği amaçlı açılmış olduğu düşüncesini dile getirerek, ABD'nin desteğini kendi tarafında göstermeye çalıştı³⁸⁹.

Gerilimin tırmanmasında bir diğer faktör ise Sırp Bilim Akademisi Başkanı Alexandar Despic'in konuşmasıdır. Despic, Kosova'da Arnavut çoğunluğu olması nedeniyle, bulunabilecek en iyi çözümün Kosova'nın barışçıl yollarla federasyondan ayrılması olduğunu belirtti. Bu da, Sırlarda bir şok etkisi yarattı ve Sırların örgütlenmelerini hızlandırmasına neden oldu. Sırlar Gracanica Manastırı'nda toplanıp Sırp Direniş Hareketi'ni, *Serbian Resistance Movement* kurarken (SDH/SRM); Arnavutlar da, bunu Sırların saldırganlığına karşı galibiyet olarak algıladı³⁹⁰.

16 Ocak 1997'de, Pristina Üniversitesi'nin Sırp olan rektörü Radivoje Popovic, arabasına bırakılan bombanın patlamasıyla, ağır yaralandı. Hem Arnavut hem de Sırp muhalafet partileri, bu olaydan Milosevic'in gizli polisini sorumlu tutarken; Pristina'nın Sırp Sosyalist Partili (SSP/SPS) belediye başkanı "Arnavut teröristler"i suçlu gösterdi. Nitekim Arnavut medyası da, KKO'nun saldırıyı üstlendiğini belirtti³⁹¹. 31 Ocak'ta ise, KKO, ilk kayıplarını verdi ve biri KKO komutanlarından Zahir Pajaziti olmak üzere 3 KKO üyesi öldürüldü³⁹².

12 Nisan 1997'de, Kosova'ya gelerek Rugova ve LDK üyeleriyle görüşen ABD Dış İşleri Bakanı John Kornblum ve Robert Gelbard, Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olarak kalması gerektiğini ve ABD'nin 24 Mayıs'ta yapılacak olan Kosova seçimlerine destek vermeyeceğini söyledi. Bunun üzerine, uluslararası toplumun ve tabi ki ABD'nin desteğini kaybetmek istemeyen Rugova, seçimleri erteledi. Rugova'nın bu uygulaması ise, KPP ve Kosova Sosyal Demokrat Partisi (KSDP) tarafından eleştirildi. Uluslararası toplum ise, bu seçimlerde de Rugova'nın kazanacağını gözlemlediği için seçimlerin ertelenmesinin iç politika amaçlı olmayıp uluslararası toplumun desteğini almak için olduğunun farkındaydı³⁹³.

---

³⁸⁹ Vickers, s. 297

³⁹⁰ Vickers, s. 304

³⁹¹ *International Herald Tribune*, 21 Ocak 1997, s. 4: Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 536

³⁹² Judah, s. 79

³⁹³ Vickers, s. 311

KKO, Mayıs 1997’de, Sırplarla işbirliği yapan Arnavutlara da saldırmaya başladı ve SSP belediye meclisi üyesi Arnavut Malic Seholi’nin öldürülmesini üstlendi. KKO, yayınladığı bir mesajda, uluslararası toplumu, daha önce yaptığı gibi Kosovalıların isteklerini hiçe saymaması konusunda uyardı³⁹⁴. Arnavutluk başkanı Berisha’nın kontrolü kaybetmesinin ardından çıkan karışılık sonucu Arnavutluk ordusunun bir kısmının özellikle sınırdaki görevlerini, silahlarıyla beraber terk etmesi sonucu, KKO aralarında çok sayıda Kalaşnikof’un da olduğu 700.000 civarında silahı rahatça ele geçirdi³⁹⁵. KKO’nun silah sayısının artmasına karşılık Milosevic ise sınırdaki YFC askerlerinin sayısını arttırdı. Sınıra gelen askerler, KKO’ya üye oldukları iddiasıyla 19 Arnavut’u yakaladı. Yakalanan Arnavutlar Yugoslavya’yı bölme ve terör hazırlığı suçlamasıyla yargılanmaları sırasında, terörist olmadıklarını ve Kosova’nın kurtuluşu için savaşan kişiler olduklarını söyledi³⁹⁶. Bu sırada dışarıda mahkemeyi protesto etmekte olan 20.000 Arnavut ise ağır silahlara sahip polis gücü tarafından dağıtıldı³⁹⁷.

1997 yazı boyunca KKO, Sırp polisi ve onlara yardım ettiğini düşündüğü Kosovalı Arnavutlara³⁹⁸ saldırılarına devam etti. Bunun yanında KKO finansal desteğe ihtiyacı olduğunu da dile getirerek halktan açıkça destek istiyordu. KKO, Kasım’dan itibaren, Sırp polisine saldırılarını iyice yoğunlaştırdı ve Drenica’yı “Kurtarılmış Bölge (Liberated Zone)” ilan etti³⁹⁹. Bu saldırılar sırasında, orada bulunan aktivist bir Arnavut öğretmenin ölümüne yol açtı. Öğretmenin 28 Kasım’da düzenlenen ve 20.000 kişinin katıldığı cenazesinde, üç maskeli KKO üyesi “*Sırbistan Arnavutlara soykırım yapıyor. KKO, Kosova’nın kurtuluşu ve ulusal birliği için savaşan tek güçtür!*” sözleriyle örgütü tanıtmış oldu⁴⁰⁰. BBC de, KKO’nun Çin’den tanksavar ve Almanya’dan füze rampaları aldığını bildiriyordu⁴⁰¹. 1998’in başında KKO, “Ayaklanma” (insurrection) ilan etti⁴⁰².

---

³⁹⁴ Vickers, s. 307

³⁹⁵ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 537; Judah, s. 80

³⁹⁶ V.L.P, *Daily News Report*, Sayı: 1002, Belgrad, 2 Haziran 1997

³⁹⁷ Vickers, s. 312

³⁹⁸ LDK’nin “Sırp rejiminin halkı” ismini taktığı bu Arnavutların çoğu, özellikle SSP’ye üye olanlardı.

³⁹⁹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 537

⁴⁰⁰ Judah, s. 81; Vickers, s. 313

⁴⁰¹ *BBC News*, 10 Haziran 1998’den Ramet, 1997, s. 318

1998 itibariyle Kosova Kurtuluş Ordusu artık üniforma ve ağır silahlara sahip, bilinen bir örgüt haline geldi.

3.2. 1998-1999 Kosova Savaşı

22 Ocak 1998’de, Sırp polisi, KKO’nun en önemli liderlerinden biri olan ve Drenica’yı kontrol eden Adem Jashari’yi tutuklamak istedi ancak KKO güçleri tarafından geri püskürtüldü. 28 Şubat 1998’de, Drenica’nın Likoshan köyüne saldıran Sırp özel polisi, burada on yedi Kosovalı Arnavut’u öldürdü. Human Rights Watch’ın Drenica raporuna göre, yirmi dördü kadın ve çocuk olan elli üç Kosovalı Arnavut sivil de öldürüldü. Prekaz’da üç gün boyunca Adem Jashari’nin evini kuşatan Sırp güçleri, sonunda 8 Mart’ta, ailesinden yirmi kişiyle birlikte Adem Jashari’yi öldürdü. Böylece Adem Jashari, İskenderbey’den sonra, Kosovalı Arnavutlar için en önemli kahramanlardan birisi oldu. 1389 Kosova Muharebesi’nden sonra Prens Lazar’ın efsaneleştirildiği ve Sırp Ortodoks kilisesi tarafından Aziz ilan edildiği gibi; bugün Jashari de Kosova’nın simgesi ve kahraman bir “Şehit” kabul edilmektedir⁴⁰³.

Güç kazanmış Sırp lar, mart ayı boyunca, yaklaşık 100 kişiyi öldürdü⁴⁰⁴. Mayısta 300 civarında özel polis Glogovac’a saldırarak on Arnavut’u ele geçirdi⁴⁰⁵. 1998’deki Drenica Katliamı, Kosova’da 1990ların ortalarından beri devam eden karşılıklı saldırıların artık savaş halini almasına neden oldu. Sivillere de verilen bu zararlar, Kosovalı Arnavutların, korku içinde KKO’ya destek vermesinin önünü açtı. KKO, artık Arnavutluk’tan daha fazla silah getirmeye ve üniforma dağıtmaya başladı. Bu sırada Kosovalı Sırp lar için kaçmaktan başka bir yol kalmamıştı aksi takdirde öldürülüyorlardı. Sırp lar kadar korkmuş Kosovalı Arnavutlar ise bundan önce KKO’lu olsun ya da olmasın, yaşamları ve bağımsızlıkları için savaştan KKO’ya katılıyordu. Bunun sonucunda örgütün Mart 1998’de birkaç yüz olan üye sayısı haziran sonunda, binlere ulaştı⁴⁰⁶.

---

⁴⁰² Ramet, 2002, s. 318

⁴⁰³ Judah, ss. 27, 81

⁴⁰⁴ *International Herald Tribune*, 18 Mart 1998, s. 4: 23 Mart 1998, s. 5: 7 Nisan 1998, s. 6

⁴⁰⁵ *Human Rights Watch*, 2001: <http://www.hrw.org/reports/2001/kosovo/undword-04.htm> (5.12.2014)

⁴⁰⁶ Judah, ss. 80-2: Ramet, 1997, s. 318: Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 538

Kendine güveni tamamen artmış olan KKO, Trepca madenine el koydu. Sonrasında Sırp ve Arnavutların beraber yaşadığı Orahovac/Rahovec'i ele geçirdi ancak Sırp polisi 4 gün içinde burayı neredeyse tamamen yok ederek de olsa geri aldı. Sırp güvenlik güçleri bölgeyi sarmaya çalışırken, temmuzda, Mitrovica-Pec-Pristina üçgeninin kontrolünü kaybetti⁴⁰⁷. Daha fazla askerin Kosova'ya sevk edilen Sırp güçleri, KKO'nun ele geçirdiği bölgeleri tek tek geri kazandı. Bu çatışmalar sırasında, yanan köyler nedeniyle binlerce insan evsiz kaldı ve göç etmek zorunda kaldı⁴⁰⁸. Savaşan taraflar, karşılıklı yapılan saldırıların sonuçlarından etkilenen etnik Sırp ve Arnavutların katılımıyla güçlenirken; savaşın tam anlamıyla başlaması, Haziran'da Sırp tanklarının arka arkaya Kosova'ya girmesi ve Sırp helikopterlerden Arnavut köylerine ateş etmesiyle oldu⁴⁰⁹.

3.2.1. Uluslararası Toplumun Tepkisi

9 Mart 1998'de Londra'da, ABD, Rusya, Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere temsilcileri, Temas Grubu (Contact Group) toplandı. Temas Grubu, Sırp polisinin uyguladığı "kabul edilemez güç kullanımı"nı ve KKO'nun gerçekleştirdiği terörist aktiviteleri kınadı. Karar bildirgesinde;

- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK/UNHCR) Kosova Misyonu'nun kurulması isteği,
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT/OSCE)'nin Sancak ve Voyvodina'dan Kosova'ya geri gelmesi yönündeki desteği,
- Kosova'da insani yardım ve barışçıl bir sivil toplum oluşturulması için uluslararası bir konsorsiyum kurulması önerisi,
- Temas Grubu diplomatlarının Pristina'da durumu sık sık gözlemlemesi talebi yer aldı.

Ayrıca Temas Grubu, BM Güvenlik Konseyi'ni toplanmaya çağırarak, Kosova'da dâhil olmak üzere Yugoslavya'ya, silah ambargosu kararı çıkarmasını talep etti. Temas Grubu'nun 5 ülkesi Yugoslavya'ya giden devlet-destekli ticari krediler ve yatırımı

---

⁴⁰⁷ Ramet, 2002, ss. 318-9

⁴⁰⁸ Judah, s. 82

⁴⁰⁹ Ramet, 2002, s. 318

durdururken; Rusya, Yugoslavya'daki durumun değişmesini beklemeyi tercih etti. Temas Grubu Milosevic'in on gün içinde, sivil halka zarar veren her türlü eylemi durdurmasını ve özel polis güçlerini geri çekmesini; şiddeti durdurarak soruna politik bir çözüm bulunması için diyaloga başlamasını istedi. Aksi takdirde, daha fazla yaptırım uygulanacağı ve Yugoslavya ile Sırp hükümetinin yurtdışındaki mal varlıklarının dondurulacağını belirtti. Temas Grubu, amacının Kosova'nın bağımsızlığı veya belirsiz statükonun korunması olmadığını özellikle belirterek; Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin (YFC) toprak bütünlüğü bozulmadan, Kosovalı Arnavutların haklarına da saygı gösterilen bir özerkliği desteklediğini belirtti⁴¹⁰.

Sırp yönetimi, Temas Grubu'nun bu isteklerine 10 Mart'ta Kosova'daki Arnavut temsilcileriyle görüşme talebiyle cevap verdi. 12 Mart'ta Pristina'ya gelen Sırp heyeti, "en yüksek derecede özerklik" teklif etti. Ancak, onların görüşme talebini, en iyi çözümün "yerli Sırp halkın ve Sırp çıkarlarının garantiye alındığı bağımsız bir Kosova" olacağını açıklayarak kabul eden Rugova⁴¹¹; Sırp tarafının bu kadarını bile sadece gelen dış baskıdan dolayı kabul ettiğini ve bunu bir tuzak olduğunu düşünerek, yabancı bir arabulucu istedi⁴¹². Temas Grubu 25 Mart'ta yeniden bir araya gelerek, Milosevic'e verdiği süreyi dört hafta daha uzattı.

3.2.1.1. BMGK 1160 Kararı

Yugoslavya özel polis güçlerinin Kosova'daki sivilleri de etkileyen aşırı güç kullanımı ve çatışmaların, özellikle de Drenica'daki kayıpların ardından, 31 Mart 1998'de, BMGK 1160 Sayılı Kararı'nı çıkarttı. Bu kararda, 9 ve 25 Mart'taki Temas Grubu kararları da dikkate alındı. BMGK, Sırp polis güçlerinin Kosova'daki sivillere ve barışçıl göstericilere karşı kullandığı aşırı güç ile beraber Kosova Kurtuluş Ordusu'nun *terör eylemlerini* de kınadı. Temas Grubu Bildirgesi'nde olduğu gibi, YFC'nin toprak bütünlüğüne saygı gösterilerek, Kosova'da insan haklarına ve halkın isteğine göre derecesi belirlenecek bir özerklik kurulması talep edildi. Ayrıca, teröristlerin olduğu

⁴¹⁰ Londra Temas Grubu Görüşmeleri - Kosova Bildirgesi, 9 Mart 1998, http://1997-2001.state.gov/www/travels/980309_kosovo.html (7.04.2014)

⁴¹¹ *The Guardian*, 12 Mart 1998, s. 14

⁴¹² *Financial Times*, 27 Nisan 1998, s. 21

kadar, YFC güvenlik güçlerinin de daha fazla silahlanmasına engel olmak için Yugoslavya'ya silah, uçak gibi her türlü mühimmat satışını durdurdu⁴¹³.

7 Nisan'da Pristina'ya gelen Sırbistan başkanı Milan Milutinovic, diyalog talep etti ancak Arnavut tarafı, Sırp paramiliter polisi Kosova'dan çıkmadan ve yabancı bir arabulucu olmadan, bu talebi kabul etmeyeceğini açıkladı. 23 Nisan'da ise yabancı bir arabulucunun Kosova ile ilgili çözüme etki etmesini isteyip istemediği sorulan Sırbistan halkı, bunu %97,4 ile reddetti. 29 Nisan'da Temas Grubu, 9 Mayıs'a kadar görüşmeler başlamazsa, Yugoslav ve Sırp hükümetlerinin mal varlıklarının dondurulacağını ilan etti. ABD Diplomatik Temsilcisi Richard Holbrooke, tarafları, 15 Mayıs'ta Belgrad ve 22 Mayıs'ta da Pristina'da görüşmeye ikna etti⁴¹⁴. Ayrıca Holbrooke, 2.000 gözlemci ile, Kosova Diplomatik Gözlem Misyonu (KDGM/KDOM)'nu oluşturdu⁴¹⁵.

Mart ile Haziran arasında, KKO büyük bir saldırı başlatarak, Kosova'nın üçte birini kontrolüne aldı. Bideleux ve Jeffries, Batılıların başlarda terörist KKO'nun artan kontrolünden memnun olduğunu çünkü bu sayede Milosevic üzerindeki baskının artacağını düşündüklerini ifade etmektedir. Ayrıca, Batılı yetkililerin KKO temsilcileriyle görüşerek, Kosovalı Arnavutlar ile Sırp hükümeti arasındaki görüşmelerle katılmasını talep ettiğini de belirtmektedir⁴¹⁶. Haziran 1998'e gelindiğinde ise, Yugoslav Ordusu Hava Kuvvetleri ve Sırp polisi, KKO'ya ağır silahlarla saldırdı. Binlerce sivilin zarar gördüğü çatışmalar sonunda, sadece birkaç KKO üyesi öldürüldü veya yakalandı. Sırp güçlerinin amacı aslında uluslararası toplumdan gelecek tepkilerden önce, yok edebildikleri kadar çok köy ve şehir yok etmektir⁴¹⁷. 4 Haziran'da Rugova, ertesi gün başlaması beklenen Sırp'larla görüşmelerini iptal etti. 8 Haziran'da, İngiliz Dış İlişkiler Bakanı Robin Cook, Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu adına, "son bir uyarı"da bulundu⁴¹⁸ ve AB'nin Sırbistan'a yapacağı yeni yatırımları durduruldu⁴¹⁹.

---

⁴¹³ BMGK 1160 Sayılı Kararı, 31 Mart 1998

⁴¹⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 539

⁴¹⁵ Judah, s. 84

⁴¹⁶ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 539

⁴¹⁷ Ramet, 2002, s. 319

⁴¹⁸ *The Guardian*, 9 Haziran 1998, s. 2

⁴¹⁹ Karadağ, bundan muaf tutuldu. Gelecek olan yatırımların arasında, Sırp iletişimi için 1 milyar dolarlık İtalyan-Yunan yatırımı da vardı. Bideleux ve Jeffries, s. 540

NATO Genel Sekreteri Javier Solana, NATO'nun Bosna'da yaşananların tekrarlanmasına izin vermeyeceğini söyledi⁴²⁰. Milosevic'in bu orantısız güç kullanımını acilen durdurulmaması halinde, NATO'nun daha fazla tedbir alacağı; buna, BMGK'nın izin vermesi gereken yaptırımların da dâhil olduğu belirtildi. NATO, bu kez Kosovalı Arnavut milis güçlerini ve örgütlerini de uyardı. ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada ve Japonya, Yugoslav Hava Yolları'nın (YHY) uçuşlarını yasakladı⁴²¹. 15 Haziran'da NATO, Arnavutluk ve Makedonya'nın Kosova sınırlarındaki bölgelerde test uçuşlarına başladı.

Bu sırada Rusya, NATO'nun yapacağı bir operasyon için hem BMGK hem de Belgrad hükümetinin onayı gerektiği konusunda ısrar ediyordu⁴²². 16 Haziran'da, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Milosevic ile görüştü. Ne var ki Milosevic, Kosova'dan güçlerini çekmeyi reddetti ve sadece Rugova ile müzakerelere devam etmeyi kabul ederek; uluslararası örgüt temsilcilerinin bölgeye girmesine ve evlerinden olan mültecilerin geri dönmelerine izin verdi. 11 Haziran'da ise NATO, Robin Cook'un "son uyarı" söylemini terk etmişti⁴²³.

Haziran sonunda 50.000'e yaklaşan özel polis gücü ve askerle gittikçe güçlenmiş olan Sırp'lar; 29 Haziran'da KKO'ya saldırdı. Böylece, KKO'nun silahlarının aslında yetersiz olduğunu gördü. KKO artık kaybediyordu ve ölü sayısı 700'ü geçmişti⁴²⁴. Ancak KKO teslim olmak yerine karşı saldırıya geçti ancak çatışmalar sonunda en çok zararı yine siviller gördü. Artık siviller savaşın hedefi olmasa da, en önemli kurbanlarıydı.

6 Temmuz 1998'de Milosevic'in kabul ettiği; Amerikan, Rus, Avusturyalı ve Polonyalı diplomatlardan oluşan gözlemciler, Kosova'da devriye görevine başladı. 8 Temmuz'da Temas Grubu, çatışan güçlerin tek taraflı çekilmesinin ve statünün tek taraflı değiştirilmesinin mümkün olmadığını; Kosova'nın kendi polisinin, vergisinin,

---

⁴²⁰ *International Herald Tribune*, Tokyo, 15 Haziran 1998 s. 8

⁴²¹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 540

⁴²² *The Guardian*, 9 Haziran 1998, s. 11

⁴²³ Ramet, 2002, s. 319

⁴²⁴ *International Herald Tribune*, Tokyo, 30 Haziran 1998, s. 1

bayrak ve ambleminin, dış politikasının olacağı özel yasal bir yönetim oluşturulması gerektiğini ilan etti⁴²⁵.

Temmuz ve Ağustos'ta Sırp güçleri, Kosovalı Arnavutların yaşadığı yerleri harap eden saldırılarını arttırdı. Öyle ki BMMYK'ya göre, Ağustos sonuna kadar Kosova'nın nüfusunun %10'u evlerinden olmuştu⁴²⁶. The Guardian 100.000 civarında Arnavut'un evsiz kaldığını bildirdi; ki bu sayının Eylül'de 265.000'i bulduğu tahmin edilmektedir⁴²⁷. Sırplar bu saldırılarla, KKO'nun kontrolündeki Junik'i ve toplam 159 köyü ele geçirdi. Topraklarını terk eden Arnavutların evleri, çiftlikleri, iş yerleri; Sırplar tarafından yok edildi⁴²⁸. Kaybetmeye başlayan KKO, politik temsilcisi Adem Demaşi'nin vur-kaç taktiğini uygulamaya başladı.

Uluslararası medyada Sırpların Arnavutlara soykırım yaptığına yönelik çıkan haberler nedeniyle, dış basın ülkeden tamamen çıkarılmak isteniyordu. Sırp medyası ise, bir nehirde otuz dört Sırp cesedi bulunduğu ve Arnavutların Sırp kadınlarına tecavüz ettiği haberleriyle, kamuoyunun desteğini tekrar almaya çalışıyordu. Ayrıca KKO'nun Sırpları kaçırdığı ve seksenden fazla kişinin kayıp olduğu haberleri, Kosovalı Sırpların bölgeyi terk etmesine neden oluyordu. Eylül ortalarına kadar, Kosova'nın güneyinde olan çatışmalar, Sırp güçlerinin Kosova'nın kuzeyindeki 12 köyü bombalamasıyla genişledi⁴²⁹.

3.2.1.2. BMGK 1199 Kararı

BMGK, 23 Eylül 1998 tarih ve 1199 Sayılı Kararı'nda, Kosova'da yaşananları insani felaket ve insan hakları ile uluslararası insani hukukun ihlali olarak niteledi.⁴³⁰ Kararda, Temas Grubu'nun istekleri tekrarlandı. BMGK, YFC'den; sivilleri etkileyen güvenlik güçleri eylemlerinin hepsini durdurmasını ve güvenlik güçlerini geri çekmesini, Avrupa Topluluğu Gözlem Misyonu'nun Kosova'da çalışmasına izin

⁴²⁵ FT, 13 Ağustos 1998, s. 2'den Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 541

⁴²⁶ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 540

⁴²⁷ Ramet, 2002, s. 319

⁴²⁸ *International Herald Tribune*, 17 Ağustos 1998, ss. 5-8

⁴²⁹ *Washington Post*, 17 Eylül 1998, s. 24

⁴³⁰ Çin bu toplantıya katılmadı

vermesini, BMMYK ve Kızıl Haç'ın sayısı 230.000'i bulan yerlerinden edilmiş insanlar ve mültecilere yardım etmesine izin vermesini ve Kosova'daki duruma politik bir çare bulunmasını istedi. İsteklerinin yerine getirilmemesi durumunda, BM Şartı'nın 7. Bölümü'ndeki, askeri yaptırımı da içeren, zorlayıcı yaptırımlar uygulayacağını da açıkça belirtti⁴³¹.

BM'den gelen bu ultimatom üzerine, Sırbistan Başbakanı Mirko Marjanovic, Belgrad'ın Kosova'daki "terör karşıtı eylemleri"nin durdurduğunu ancak terörist aktiviteler olduğu takdirde tekrar devam edeceğini ilan etti⁴³². Ancak bunun ertesi günü Batılı diplomatlar, Gornje Obrinje'de, başından vurulmuş on beş sivil Arnavut'un kalıntılarını buldu⁴³³. İnsan Hakları Monitörleri'nin raporlarına göre 26 Eylül'de, YFC ordusuna ait kırk yedi askeri araç Drenica'nın bir bölgesinden diğerine ağır silah taşımaya başladı. Çatışma yoğunlaştıkça, tarafların kaybı da arttı⁴³⁴. Bu aylardır "son uyarısı"nı yapan NATO'nun, hava atakları için yaptığı planları artık hazır konumda bekletmesine neden oldu.

3.2.2. Belgrad Antlaşması ve Sonrasındaki Süreç

5 Ekim'de Richard Holbrooke, Milosevic ile görüşmelere başladı ve Rusya'nın "söz konusu olamaz" dediği NATO müdahalesinin askıya alınmasını sağladı. 13 Ekim'de açıklanan Belgrad Antlaşması'na göre;

- NATO keşif uçaklarıyla desteklenen ve ABD, AB ve Rusya'nın askeri uzmanlarından oluşan 2.000 kişilik silahsız AGİT ekibi Kosova'ya gelecek,
- ateşkes devam edecek,
- Sırp silahlarını bırakacak,
- Sırp özel polisi ve askeri çekilerek Mart 1998'den önceki pozisyonlarına geri dönecek,

⁴³¹ BMGK 1199 Sayılı Kararı, 23 Eylül 1998.

⁴³² *International Herald Tribune*, Tokyo, 29 Eylül 1998, s. 6

⁴³³ *International Herald Tribune*, Tokyo, 30 Eylül 1998, s. 5

⁴³⁴ Gornje Obrinje: Massacre In The Forest, bkz. http://www.hrw.org/reports/1999/kosovo/obrinje6-02.htm#p279_32193 : Drenica Region, bkz. http://www.hrw.org/reports/1999/kosovo/Obrinje6-02.htm#P279_32193

- polisler Kosova'daki etnik bileşime göre yerel otoritelerin kontrolünde olacak,
- mülteciler evlerine dönecek,
- AGİT gözetiminde dokuz ay içinde seçim yapılacak,
- Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM/ICTY) yargılama yetkisi olmayan bir ekip gönderecek,
- 2 Kasım'dan önce özerklik ile ilgili anlaşılacaktı⁴³⁵.

Yukarı sayılanlara ilaveten BMGK onayıyla, KGDM'nin içinde Kosova Denetleme Heyeti (KDH/KVM) oluşturuldu. Avrupa'daki NATO komutanı General Wesley Clark, 15 Ekim'de YFC ordusuyla, NATO uçaklarının ülke üzerinde uçuşuna izin veren bir anlaşma imzaladı. 16 Ekim'de⁴³⁶ NATO, Sırp güçlerine verilen son çekilme tarihi olan 17 Ekim'i, 27 Ekim'e uzattı ve 18 Ekim'de U2 uçakları keşif uçuşlarına başladı⁴³⁷. NATO'nun aktif tuttuğu hava saldırısı planları, Rusya'nın saldırı durumunda Batı ile ittifakını bitireceği ve Milosevic'e uyguladığı silah ambargosunu kaldıracağı tehditleriyle karşı karşıya olsa da; Holbrooke ile Milosevic anlaştıktan sonra bile geçerliliğini yitirmedi⁴³⁸.

24 Ekim'de, Antlaşma'nın imzalanmasını olumlu karşılayan BMGK, 1203 sayılı Kararı'nı çıkardı. Bu karar bütün terör eylemlerini kınamanın yanı sıra, EYUCM'nin kurulmasını istedi⁴³⁹. 26 Ekim'de Milosevic, Sırp kuvvetlerinin Kosova'dan bir gün önceden çekileceğini bildirdi. Böylece Kosova'da toplamda 5.000'den az özel polis gücü kaldı ve düzenli Sırp birliklerinin sayısı, kışlarında kalmak üzere 10.000'e düşürüldü, ağır silahlar depolara kaldırıldı. Sadece sınırlardaki silah ve uyuşturucu ticaretini engellemek ve sınırları korumak amacıyla 1.500 sınır polisi kaldı. Böylece NATO'nun hava saldırısı için bir neden kalmamış oldu⁴⁴⁰. Milosevic'in gösterdiği "iyi

⁴³⁵ Billy Vann, The Holbrooke-Milosevic agreement on Kosovo, 20 Ekim 1998:

<http://www.wsws.org/en/articles/1998/10/koso-o20.html> (25.11.2014)

⁴³⁶ İlk defa Alman parlamentosu, 503 oyla, NATO toprakları dışındaki bir bölgede kullanılabilme ihtimali olan hava saldırılarına savaş uçağı verme kararı aldı.

⁴³⁷ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 542

⁴³⁸ BBC News, 13 Ekim 1998, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/192453.stm> (25.11.2014)

⁴³⁹ BMGK 1203 Sayılı Kararı, 24 Ekim 1998

⁴⁴⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 542

niyet”e karşılık, Arnavut liderler ise gözaltında tuttuğu iki Sırp gazeteci ile Sırp yanlısı Arnavut’u serbest bıraktı⁴⁴¹.

Milosevic’in, Balkanların Buldozeri de denilen Holbrooke ile yaptığı bu antlaşma sırasında, pasif direnişçi Arnavutların da KKO’nun da ne fikirlerin alındı ne de temsilcisi kabul edildi. Üstelik antlaşma, en başından beri “tam bağımsızlık” isteyen KKO’yu da, barışçıl yollarla mücadeleyi tercih eden Rugova’yı da, Kosova’nın elde edeceği statüyü YSFC’de 1974 anayasası ile elde ettiğinden bile azına mahkum bırakacağını düşünmeleri nedeniyle memnun etmedi⁴⁴². Yine de, KKO’nun İsviçre’deki sözcüsü Barduhl Mahmuti, üç yıllık geçiş döneminin kendi kaderini tayin etmeyle sonuçlanacak olmasından dolayı, sonunda bağımsızlığın kazanılacağını düşündüklerini ifade etti. Ancak Londra’daki Kosova Bilgi Merkezi sözcüsü Isa Zymberi gibi KKO’nun pek çok üyesine göre, bu özerklik kabul edilemezdi. Ayrıca ABD Dış İşleri Bakanı Madeleine Albright’ın açıkça belirttiği gibi, uluslararası toplumun da Milosevic’e tamamen güvenmesi söz konusu değildi⁴⁴³. Aynı şekilde, ABD Başkanı Bill Clinton’ın, “*Balkanların arka bahçesi, Başkan Milosevic’in bozulmuş sözleriyle dolu*” sözleri de bu güvensizliğin bir başka ifadesiydi. İngiltere Başbakanı Tony Blair’a göre bu nedenle, NATO saldırı seçeneği her an göze önünde bulundurulmalıydı⁴⁴⁴. NATO’nun saldırısına, İtalya’daki Ramono Prodi hükümeti ve Almanya’daki Yeşil Parti lideri Joschka Fischer’dan da destek vardı. Ancak Clinton ve Holbrooke’un saldırıdan kaçınmak istemesinin nedeni, NATO saldırısı ve Kosova’da ABD varlığının, Arnavutların acı çekmesi ve insan haklarının kötüleşmesine yol açabileceği düşüncesi idi. Bu da, o sırada bunun ABD çıkarına olmadığını söylemenin başka bir yolu idi⁴⁴⁵.

4 Kasım’da, Fransız Binbaşı Pierre Brunel, yirmi beş sayfadan oluşan NATO’nun hava saldırısı planını Sırlara vermeye çalıştığı iddiasıyla tutuklandı. Brunel

---

⁴⁴¹ Ramet, 2002, s. 321

⁴⁴² BBC News, 13 Ekim 1998

⁴⁴³ Jane Perlez, 14 Ekim 1998: <http://www.radioradicale.it/exagora/nyt-holbrooke-milosevic-agreements-0> (25.11.2014)

⁴⁴⁴ BBC News, 13 Ekim 1998

⁴⁴⁵ Billy Vann, 20 Ekim 1998

2001'deki yargılanmasında; Fransız istihbaratının emri doğrultusunda, amacının Sırlara planları göstererek NATO'nun saldırısını getirecek süreci durdurabilmek olduğunu itiraf etti⁴⁴⁶.

3.2.2.1. Ateşkesin Sona Ermesi

Ateşkes, Sırlar ile Arnavutlar arasındaki çatışmanın durduğunu göstermiyordu. 23 Kasım'da, Kosova ve Metohiya için bir politik öneri oluşturan Sırp yönetimi, Arnavutlardan karşılık göremedi. Özerklik öngören öneri aslında Sırların çok gizli "At Nalı Operasyonu"⁴⁴⁷ nun bir parçasıydı. Bu plan çerçevesinde, Sırp güçleri Arnavutların tapularına ve diğer belgelerine el koyuyor, sivil Sırları silahlandırıyor ve masumların öldürülmesi için terör kampanyası oluşturmuyordu⁴⁴⁸.

Saklanmakta olan KKO ise daha fazla teknolojiyle yeniden ortaya çıktı. KKO'nun artık sivillere yönelik terör eylemleri gerçekleştirmesinin⁴⁴⁹ karşılığında; sayısı istendiği gibi 12.500'e düşürülmeyip 23.500'e çıkarılan Yugoslav askerleri⁴⁵⁰, 24 Aralık'ta tanklarla Podujevo'ya girdi ve ateşkes sona erdi⁴⁵¹. KKO'nun dört Sırp polisini öldürmesinden sonra, Sırlar da, 15 Ocak'ta Racak köyüne saldırarak, kırk beş Kosovalı Arnavut'u öldürdü. Sırp yetkililer öldürülenlerin KKO mensubu olduğunu ancak diğer örgüt üyeleri tarafından cesetlerinin taşınarak soykırım görünümü verildiğini savunuyordu. Kadın ve çocukların da öldürüldüğü bu saldırı, kurbanların baş ve karınlardan vurulduğunun tespiti sonunda, "insanlık suçu" ilan edildi ve kurbanlar Finlandiyalı bilim adamları tarafından incelenmek istendi. Buna izin vermeyen Sırp hükümeti, 19 Ocak'ta, KDH yöneticisi William Walker'a da topraklarını terk etmesi için kırk sekiz saat verdi. Bunun nedeni ise, Walker'ın Sırların soykırım ve etnik temizlik yaptığını söylemesiydi. General Clark ve Klaus Naumann'ın Milosevic'i hava

⁴⁴⁶ Ramet, 2002, s. 324; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 290

⁴⁴⁷ Operation Horseshoe adıyla bilinen plan, Sırların KKO ve Arnavut halkını üç taraftan kısıtlayarak tek kaçacak yeri Arnavutluk ve Batı Makedonya olarak işaret ettiği, Kosova'nın etnik Arnavutlardan temizlenmesine yönelik olarak 1999'da hayata geçirildi. Bu isim, at nalı şeklini alan stratejisi nedeniyle, Bulgar hükümeti tarafından verildi.

⁴⁴⁸ Ramet, 2002, s. 326

⁴⁴⁹ 14 Aralık'ta Pec'teki bir café'de oturan altı Sırp gence ateş açıldı. Judah, s. 84

⁴⁵⁰ Ramet, 2002, s. 325

⁴⁵¹ *Independent*, Aralık 1998, s. 5; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 542

saldırılarının olabileceği yönünde uyarması sonucu ise, Walker’a verilen süre yirmi dört saat daha uzatıldı ve 22 Ocak’ta donduruldu. Uluslararası gözlemciler de, Racak’taki katliamın, Sırp güvenlik güçlerinin dört adamının öldürülmesinin intikamı olduğunu rapor etti⁴⁵².

Ocak ayı boyunca, 151 Arnavut’un öldürüldüğü Kosova’da, toplam 20.000 Arnavut’un evsiz kaldığı bilinmektedir. Böylece Kosova’da yerinden edilmiş kişilerin sayısı (displaced person) 200.000 olarak hesaplanmıştır⁴⁵³. Sırpların saldırılarında, sivil hedeflerin nasıl belirlendiği ve saldırıların nasıl gerçekleştiği ise Miroslav Filipoviç’in röportaj yaptığı YFC ordusundaki askerlerden birinin ifadesiyle şu şekilde ortaya çıkmıştır: *“Bize emir gelir, söylenen yere gidip tanklardan ateş ederiz. Bir köyün önüne geldiğimizde birkaç kere uzaktan ateş ederiz, polisin gidip orayı temizlemesini, (evleri) soymasını ve yakmasını bekler; sonra biz de gideriz.”* Bu röportajlarda, ordu mensupları, sivilleri en çok öldürenlerin Sırp polisler olduğunu belirtirken, Arnavutlara güven olmayacağı ve teröristlere destek verecekleri için sivillerin yerlerinden edilmesinin gerekli olduğunu söylemiştir⁴⁵⁴.

3.2.2.2. Rambouillet Barışı

Racak’taki sivil ölümleri sonrası uluslararası toplum yeniden harekete geçti. Bu saldırının direk Belgrad tarafından yönetildiği Sırp Başbakan Yardımcısı ve İç İşleri Bakanı arasındaki telefon konuşmalarının dinlenmesiyle ortaya çıktı. Buna göre Racak olaylarının bir çeşit ara-yok et görevi olduğu öğrenildikten sonra, 27 Ocak’ta, KKO yetkilisi Yakup Kraniqi, barış formülü üzerinde çalışan ABD temsilcisi Chris Hill ve Avusturyalı Wolfgang Petritsch ile görüşerek yapılacak bir barış konferansının işe yarayabileceğini söyledi⁴⁵⁵. 28 Ocak’ta BM Genel Sekreteri Kofi Annan, denenen bütün yolların başarısız olması durumunda, tepkisiz kalınmayacağını söyleyerek, müdahalenin

⁴⁵² *International Herald Tribune*, 23 Ocak 1999, s. 4

⁴⁵³ Ramet, 2002, s. 326

⁴⁵⁴ Interview, Three Serb Soldier,

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/interviews/serbs.html> (21.11.2014)

⁴⁵⁵ Newsline, 28 Ocak 1999: <http://www.rferl.org/content/article/1141831.html> (21.11.2014)

uyarısını yaptı⁴⁵⁶. Temas Grubu'nun davetiyle gerçekleşen konferansın 3 hafta içinde bir çözümle bitirilmesi gerekiyordu. Konferansın başkanlığını İngiliz Dış İşleri Bakanı Robin Cook, Fransız Dış İşleri Bakanı Hubert Vedrine yaparken; Hill ve AB adına, Petritsch ile birlikte Rusya temsilcisi Boris Mayorsky de bulunacaktı. Kosovalı Arnavutları temsilen LDK lideri Rugova, Bujar Bukoshi ve Fehmi Agani'nin yanında, KKO'nun siyasi yöneticisi Hashim Thaci, KKO Askeri Komutanı Azem Syla, Veton Surroi, Yakup Krasniqi ve Xhavit Haliti konferansa katıldı. Sırp'ların adına ise Sırbistan Başbakan yardımcısı Nikola Sainović ve Müslüman, Türk, Romen ve Mısırlı azınlık gruplardan önemsiz kişilerden oluşan bir heyet gönderildi. Bununla birlikte Sırp'ları temsil edebilecek tek kişi olan Milosevic katılmadı. Sırbistan Cumhurbaşkanı Milan Milutinovic ise, görüşmeler başladıktan beş gün sonra katıldı⁴⁵⁷.

6 Şubat 1999'da başlayan Rambouillet Konferansı'nda, Hill'in planı olarak bilinen koşullar, hem Sırp hem de Arnavutlar tarafından önce reddedildi. Arnavutlar, "bağımsızlık" yerine "özerklik" elde etmeyi; Sırp'lar da, anlaşmayı garanti altında tutmak için 30.000 kişilik NATO kara birliğinin Kosova'da bulunmasını kabul etmedi. Bu sırada da Sırp tank ve topları; Podujevo, Decan, Vushtrri, Mitrovica, Suhareka ve Orahovac'a ilerliyordu⁴⁵⁸. Anlaşmanın gittikçe çıkmaza girmesine cevaben, Albright ve Cook'un, Arnavutların çözüm arayışlarına hayır demesi durumunda, uluslararası toplumun Sırp'lara karşı bir harekette bulunamayacağını hatırlatması üzerine; Batı'nın desteğini kaybetmekten korkan Arnavutlar, 23 Şubat'ta prensipte anlaşmayı kabul etti⁴⁵⁹. Antlaşmaya göre üç yılın sonunda, Kosova'nın statüsü halkın kararına bırakılacaktı. Ancak direk olarak referandum terimi kullanılmamıştı. Statünün bu

---

⁴⁵⁶ "The international community should have no illusions about the need to use force when all other means have failed. We may be reaching that point once again in the former Yugoslavia." bknz. Joseph Fittchett, "NATO Chief Warns Serbs and Rebels on Attacks", *The New York Times*, 29 Ocak 1999 http://www.nytimes.com/1999/01/29/news/29iht-kosovo.t_23.html (4.12.2014)

⁴⁵⁷ Bideleux ve Jeffries, 2007, ss. 543-4: Judah, s. 85

⁴⁵⁸ Ramet, 2002, s. 326

⁴⁵⁹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 544

şekilde esnek bırakılması ise, görüşmelere katılmayı reddeden KKO siyasi sözcüsü Adem Demaji'nin antlaşmanın reddedilmesi için baskı yapmasına neden oldu⁴⁶⁰.

Sırp ve Yugoslav otoritelerinin imzalamadığı Rambouillet Antlaşması, Kosova için net bir statü oluşturmaya da, anlaşmanın geçerli olacağı üç yıl boyunca özerk bir yönetim olacaktı. Bu yönetim ise, Antlaşma'nın I. Bölümü, I. maddesine göre, hem Sırbistan Cumhuriyeti'ne hem de Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ne bağlıydı. II. Bölüm VI. Maddeye göre ise, uluslararası sınırları koruma görevi federal ordunun ve sayısı yetmiş beşi geçemeyecek cumhuriyet sınır polisinindi. Bu asker ve polis gücünün kullanacağı silahlar da sınırlandırıldı⁴⁶¹. Ayrıca, KKO da dahil tüm paramiliter grupların üç ay içinde yasaklanması ve Sırp polis gücünün sayısının KDM ile işbirliği yaparak 10.000'den 2.500'e indirilmesi istendi⁴⁶². Kosova'ya getirilecek yönetim, 28.000 kişilik Kosova Barış Gücü (KFOR) ile NATO tarafından yönetilecekti. VIII. Bölüm IV. Madde 2(a) fıkrasına göre, YFC ordusu sınırda 1.500 kişi bulunduracaktı. YFC polisinin sayısı 2.575'e düşürülecek ve antlaşmada Ek B'de ifade edildiğine göre, NATO personeline sadece Kosova değil, tüm YFC içinde dolaşma ve yetki sahibi olma hakkı verilecekti⁴⁶³. Yabancı askerlerin YFC sınırlarına girmesi Sırp için kabul edilemezdi. Bu nedenle Milosevic de anlaşmayı imzalamamanın müdahale edilmesi anlamına geldiğini göze alarak anlaşmaya yanaşmadı.

ABD istihbaratına göre, 25 Şubat'ta Sırpların Kosova'da 25.000'den fazla asker ve polisine ek olarak kuzeyde bekleyen 200 tank ve 7.500 kişilik destek birliği vardı. Albright ve General Clark'ın Sırpların Kosova'ya girmesi halinde NATO'nun müdahale edeceği konusunda Milosevic'i uyardığı gün; Çin, Makedonya'daki BM Önleyici Barış Gücü Kuvvetleri (BMÖBGK/UNPREDEP)'nin sayısının artırılmasını veto etti⁴⁶⁴.

---

⁴⁶⁰ Henry H. Perritt Jr., *The Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 46; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 544

⁴⁶¹ Rambouillet Accord, 23 Şubat 1999:

http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990123_RambouilletAccord.pdf

⁴⁶² Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 544

⁴⁶³ Rambouillet Accord

⁴⁶⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 545

1 Mart 1999'da Hashim Thaci, dokuz ay içinde seçimler yapılana kadar geçici Kosova hükümetinin başkanı ilan edildi. Artık, KKO'nun siyasi temsilciliğini bırakan Demaji ve LDK lideri Rugova'nın, yönetimde ve Arnavutlar arasında önemi kalmadı⁴⁶⁵. 10 Mart'ta YFC birlikleri tanklarla Kosova'ya girdi, mühimmat ve yakıt depolamaya devam etti⁴⁶⁶.

18 Mart'ta Arnavut temsilciler, Rambouillet Anlaşması'nı imzaladı. Sırp tarafının kabul etmemesinden dolayı; Rusya'nın gözlemcisi Mayorsky de antlaşmayı imzalamadı. Sırp tarafının anlaşmaya yanaşmaması ve hatta YFC'nin 40.000 kişilik yeni saldırı ekiplerinin Kosova'da konuşlanması üzerine⁴⁶⁷, ABD ve Avrupa elçileri Belgrad'dan ayrıldı. 20 Mart'ta William Walker'ın yönetimindeki uluslararası insan hakları gözlemcilerinin de ayrılmasıyla, artık Kosovalı Arnavutlara karşı uygulanacak tam güçte At Nalı Operasyonu'nun önüne geçecek hiçbir şey kalmamıştı. Bu da, 20 Mart'ta, 20.000 Arnavut'un Sırp güçleri tarafından evlerinden edilmesinin önünü açtı⁴⁶⁸. NATO'nun saldırılarının önüne geçmek için ABD'ye gitmek üzere yola çıkan Rusya Başbakanı Yevgeny Primakov da, görüşmeler sırasında bile NATO'nun saldırıyı başlatmayacağını garantisinin olmadığını anlayınca, yönünü tekrar Moskova'ya çevirdi⁴⁶⁹.

3.3. NATO'nun Müdahalesi

Srebrenitsa'da 7.000'den fazla Boşnak'ın ölmesinden sonra, bir kez daha müdahale etmekte tereddüt yaşayarak ölümlere izin verilemeyeceğini 19 Mart'ta açıkça belirten ABD Başkanı Bill Clinton ve Albright'in sözleri, artık müdahalenin geleceğinin habercisiydi⁴⁷⁰. Milosevic ise hâlihazırda saldırıyı beklemekteydi ve daha fazla Sırp gönüllüyü askeri güçlerine katıyordu. BMMYK raporlarına göre o zamana kadar 250.000 olan yerlerinden edilmiş Arnavutların sayısı, çatışmaların yoğunlaşmasıyla

---

⁴⁶⁵ FT, 3 Mart 1999, s. 2; Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 545

⁴⁶⁶ Ramet, 2002, s. 326

⁴⁶⁷ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 546

⁴⁶⁸ Perritt, ss. 46-7 : Ramet, 2002, s. 327

⁴⁶⁹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 546

⁴⁷⁰ Ramet, 2002, s. 327

artmaya devam ediyordu⁴⁷¹. Holbrooke'un Milosevic'i anlaşmaya ikna etmek için son denemesinden de sonuç alamaması üzerine 24 Mart 1999'da, NATO'nun 19 üyesinin oluşturduğu saldırı ekibi; Kosova, Sırbistan ve Karadağ'ı bombalamaya bařladı⁴⁷².

3.3.1. Müdahalenin Kosova'daki Çatışmalara Etkisi

NATO'nun müdahalesinden önceki son BMGK kararı, 23 Ekim 1998'de alındı. 1203 sayılı kararda, uluslararası barış ve düzeni tehdit eden durumlarda müdahaleye izin verme yetkisine sahip olan BMGK'nın, güç kullanımını içeren bir yaptırım uygulanmasına dair bir çağrı bulunmamaktadır. Diğer yandan da, NATO herhangi bir kararı olduğu gibi müdahale kararını da, yirmi sekiz üye ülkenin oybirliđi⁴⁷³ ile almıştır. Dolayısıyla NATO'nun Kosova, Sırbistan ve Karadağ'a başlattığı hava saldırısı BMGK onayı olmadan başlamıştır. Saldırıda kullanılan uçakların %80'inin ABD tarafından karşılanması, müdahalenin gerçekleşmesinde en büyük payın ABD'nin olduğunu göstermektedir. Bu müdahale NATO'nun, kurulduğu günden beri ilk defa egemen bir devlete karşı başlattığı bir güç kullanımı olmanın yanısıra⁴⁷⁴; Flora Lewis'in ifadesiyle, *“fethetmek, savunmak veya siyasi güç dayatmak için değil, davranış standardı getirmek için yapılan ilk savaş”*tır⁴⁷⁵.

3.3.1.1. Savaş Süresinde Müdahale

NATO müdahalesinin başlaması üzerine Sırp hükümeti; Romanya, Arnavutluk, Macaristan, Bulgaristan ve Makedonya'yı NATO'ya destek vermemesi konusunda uyardı. Ancak bundan hemen önce NATO da, bu ülkelere karşı gelişecek bir Sırp tehdidini kabul etmeyecekleri konusunda garanti vermiřti⁴⁷⁶.

---

⁴⁷¹ Judah, s. 87

⁴⁷² Ramet, 2002, s. 327

⁴⁷³ NATO Resmi Sitesi: <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html> : NATO'da oybirliği ile alınan karardan sonra üye devletler, kendi askeri güçlerini çekme hakkını kullanabilmektedir. bkzn. Commander Pedro Perez-Seoane Garau, *NATO's Criteria for Intervention in Crisis Response Operations: Legitimacy and Legality*, Copenhagen: Royal Danish College Publishing, 2013, s. 4

⁴⁷⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 546

⁴⁷⁵ *International Herald Tribune*, 18 Mart 2000, s. 8

⁴⁷⁶ *International Herald Tribune*, 12 Nisan 1999, s.1

NATO'nun planı müdahalenin kısa zamanda biteceği düşüncesine dayanmaktaydı⁴⁷⁷. Ne var ki Tim Judah, Milosevic'in de bu şekilde düşündüğünü ve bir kumar oynadığını belirtir. Üstelik Milosevic de, aslında ülkesini ve halkını değil sadece kendi politik çıkarlarını düşündüğünü, Alman Dış İşleri Bakanı Fischer'a, "*Ben cesetler üzerinde yürümeye hazırım ama Batı değil. İşte bu yüzden yenen ben olacağım.*" diyerek göstermişti⁴⁷⁸.

NATO bombardımanının ilk aşamasının öncelikli hedefleri Sırp hava savunma ve emir kumanda merkezlerinin yanı sıra elektrik şebeke ağlarıydı. Bu şekilde Sırp polisi ve YFC askerleri arasındaki iletişimi, destek gücün gelişini ve silah ikmalini engellemek isteyen NATO; Milosevic'i durduramadığı gibi savaşı daha da hiddetlendirdi⁴⁷⁹. Üstelik röportaj veren gönüllü askerlerin söylediklerinden anlaşıldığına göre Sırpların, ülkelerine saldıran dış güçlere destek veren Arnavutlara karşı hırsları daha da arttı. Kosova'nın Sırbistan'a ait olduğuna inanan askerler, KKO'ya destek verebileceğini düşündükleri için – sonradan bunun vahşet olduğunu itiraf etseler de – sivilleri evlerinden etti⁴⁸⁰ ve saf bir Kosova oluşturmak için çalıştı.

İngiliz Savunma Bakanı George Robertson'ın raporu, henüz bombardımandan üç gün sonra, 27 Mart'ta yaşananları şu şekilde gözler önüne serdi: "*Sırp (..) Bosna savaşındaki vahşetin yansıması gibi, erkekleri ailelerinden alıyorlar ve vuruyorlar (..) köyleri yok etmek için bombalıyorlar. Bazı köylerin artık tamamen yok olduğu haberlerini alıyoruz.*"⁴⁸¹ Yaşananların etkisiyle, 26 Mart 1999'da alınan 6659 sayılı

---

⁴⁷⁷ Richard A. Falk, "Kosovo, World Order and the Future of International Law", *The American Journal of International Law; Editorial Comments: NATO's Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, s. 859

⁴⁷⁸ *International Herald Tribune*, 4 Haziran 1999, s. 8: İngiltere, Avam Kamarası, Dış İşleri Komitesi, Dördüncü Rapor (Kosova Raporu), Haziran 2000, parag. 70, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm199900/cmselect/cmfaif/28/2809.htm#n106> (10.12.2014)

⁴⁷⁹ Permitt, s. 47 : Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 547

⁴⁸⁰ Interview, Three Serb Soldier

⁴⁸¹ *Sunday Post*, 28 Mart 1999, s. 1

BMGK Kararı'nda; Rusya, Beyaz Rusya ve Hindistan'ın, müdahalenin durdurulması yönündeki talebi, 12 oyla reddedildi⁴⁸².

27 Mart'ta başlayan müdahalenin ikinci aşamasındaki bombardıman da Sırları durdurmakta başarılı olamadı. Bu sırada, 1 Nisan'da Yugoslav televizyonlarında, Rugova'nın Milosevic ile NATO'yu durmaya çağıran bir anlaşmayı imzaladığına dair görüntüler yayımlanmaya başladı. Ancak daha sonra ortaya çıktı ki; Rugova Belgrad'da esir olarak tutulmuş ve ailesini kurtarmak için bu antlaşmayı imzalamıştı. 3 Nisan'da üçüncü aşama başlatıldı ve Sırbistan'daki altyapı, YFC ordusuna tedarik sağlayan ve askerlerin saklandığı iddia edilen fabrikalar, İçişleri Bakanlığı binası, elektrik santralleri ile TV istasyonları bombalandı⁴⁸³. 23 Nisan'da NATO'nun üç askerinin yakalanması ve bir savaş uçağının düşürülmesi endişe yarattı⁴⁸⁴. Üçüncü aşamaya kadar Milosevic'e etki edemeyen bombardımanda daha etkili olmak isteyen İngiltere ve Fransa, kara kuvvetlerinin de müdahaleye dâhil olmasını istiyordu. ABD, İtalya, Yunanistan ve Almanya ise; kendi halkının bunu destekleyeceğini düşünmediği için bu fikre sıcak bakmıyordu. Yine de hava ve kara operasyonlarıyla, bombardımanın fazla yüksekte yapılması nedeniyle oluşan istenmeyen hasarlar ve sivil kayıpların en aza indirileceği ve tarafların çatışmalarının da önüne geçileceği konusunda ikna edilmeye çalışıldılar. Bu sayede Kosova'daki düzen en kısa zamanda sağlanabilirdi⁴⁸⁵. Stratejistler de saldırıların sadece havadan olmasının, zaiyatı arttırdığını savunuyordu.

Javier Solana 3 Nisan'da, Milosevic'in güçlerini "tamamen" Kosova'dan çekerek çatışmayı durdurması ve mültecilerin uluslararası güvenlik güçleri eşliğinde evlerine geri dönmesine izin vermesi gerektiğini belirtti. Ancak NATO yetkilileri bunun Solana'nın şahsi açıklaması olduğunu açıkladı. 12 Nisan'da ise bu kez müdahaleye katılan NATO üyelerinin Dış İşleri Bakanları ortak bir bildiri yayınladı. Buna göre, Milosevic askeri çatışmayı ve baskıyı durdurup Kosova'da uluslararası askerlerin bulunmasını; Sırp asker, polis ve paramiliterlerini Kosova'dan çekileceğini; mülteciler

---

⁴⁸² Çin, Namibya ve Rusya müdahalenin durdurulması yönünde oy kullandı. BMGK 6659 Sayılı YFC'ye Güç Kullanımının Durdurulması İsteğinin Reddi Kararı, 26 Mart 1998

⁴⁸³ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 548

⁴⁸⁴ Ramet, 2002, s. 327

⁴⁸⁵ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 547

ile yerlerinden edilmiş kişilerin şartsız ve güvenli şekilde evlerine döneceğini; Rambouillet Antlaşması, uluslararası hukuk ve BM Şartı'na uygun çalışacağını güvencesini verene kadar, NATO'nun hava saldırısı durmayacaktı. Aslında bu kez Milosevic'ten istenen, Rambouillet Antlaşması'nın şartlarının çok daha ağırdı ve Kosova'daki "bütün" Sırp kuvvetlerin ayrılmasını içeriyordu⁴⁸⁶. NATO'nun 23-25 Nisan'da toplanan 50. Yıl Zirvesi sonucunda kullanılan "Milosevic Kosova'dan asker, polis ve paramiliterlerini çekmelidir" cümlesinde ise, bu kez "bütün güçler" kelimesi yer almamıştı⁴⁸⁷.

6 Mayıs'ta, Rusya da dahil olmak üzere G8 ülkeleri⁴⁸⁸ dış işleri bakanları, Kosova'daki sorunun siyasi çözümü için genel ilkelerini, "*Kosova'daki şiddet ve baskının acilen bitmesi*"; "*Sırp polis, ordu ve paramiliterlerinin Kosova'dan çekilmesi*"; "*BM tarafından oluşturulan uluslararası sivil ve güvenlik ekiplerinin Kosova'ya girişi*"; "*BMGK kontrolünde geçici hükümet kurulması ve Kosova halkı için barışçıl şartları oluşturması*"; "*yerlerinden edilmiş insanların güvenlik ve özgür şekilde dönüşünün sağlanması ve insani yardım örgütlerinin sorunsuz Kosova'ya gelmesi*"; "*Rambouillet anlaşmasına ve YFC'nin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı çerçevesinde bir geçici yönetim oluşturulması ve KKO'nun silahsızlandırılması*"; ve "*Balkanlarda ekonomik gelişim için bir çerçeve oluşturulması*" olarak ilan etti⁴⁸⁹. Bu ilkeler BMGK'ya sunuldu ve Çin hükümetine de bildirildi⁴⁹⁰. 14 Mayıs'ta, BMGK'nın 1239 sayılı kararında da, bu isteklerin uygulanmasına ek olarak Kosova'dan kaçan mültecilerin sorunsuz geri dönebilmesi ve evsiz kalanların şartlarının iyileştirilmesi için uluslararası yardım kuruluşlarının çalışmasına izin verilmesi istendi. YFC'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı duyulduğunun vurgulandığı 1160, 1199 ve 1203 sayılı kararlardan farklı olarak; 1239 sayılı karar bu kez bölgedeki tüm devletlerin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı gösterilmesi istenmiştir⁴⁹¹. Bunun nedeni ise artık

⁴⁸⁶ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 552

⁴⁸⁷ *International Herald Tribune*, 3 Mayıs 1999, s. 8

⁴⁸⁸ G8: ABD, Japonya, Kanada, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya

⁴⁸⁹ BMGK 1244 Sayılı Kararı, Ek 1, 10 Haziran 1999

⁴⁹⁰ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 553

⁴⁹¹ BMGK 1239 Sayılı Kararı, 14 Mayıs 1999

Kosova'daki krizin, kaçan mülteciler yoluyla Arnavutluk ve Makedonya'ya sıçramasından duyulan endişedir.

Sırpların saldırıları nedeniyle Kosova'daki sivillerin çoğu evlerini terk etmiş ve açık alanlarda, kamplarda yaşamaktaydı. Bu sayede hava bombardımanına maruz kalmaktan kurtuldular. Yine de geride kalanların bir kısmı bombardımandan payını almıştı. Bombardıman bittiğinde, BMMYK'ya göre 848.100 Arnavut Kosova'yı terk etmişti. Daha öncekiler de hesaba katıldığında, toplamda yaklaşık 1.5 milyon Arnavut yerinden edilmiş oldu⁴⁹². Üstelik bunların birçoğunun kimliklerine sınırda Sırp polisi tarafından el kondu ve Kosova'ya geri dönmek istemeleri durumunda artık Kosova ile hiçbir bağlantılarının kalmayacağı, diğer bir deyişle, Kosova'ya dönmelerine izin verilmeyeceği garanti altına alınmaya çalışıldı⁴⁹³. Böylece bir nevi, Milosevic'in Kosova'yı Arnavutlardan temizleme amacı gerçekleşmiş oldu. Aslında savaşın sonsuza kadar sürmeyeceğini bilen Milosevic, ateşkes gerçekleştikten sonra da büyük ihtimalle gidenlerin geri dönmeyeceğini düşünüyordu.

Bombardıman genel olarak değerlendirildiğinde, hedeflerin gerçekten YFC güvenlik güçlerinin destek alabileceği veya saklanabileceği yerlerden seçildiği görülmektedir. Üstelik NATO'nun amacı daha fazla insan öldürmek olmadığı için çoğunlukla bombalanacak yerlerin bilgisini verdi ve binaların boşaltılmasını sağladı⁴⁹⁴. Örneğin 23 Nisan'da Belgrad'daki RTS (Sırp Radyo Televizyonu) binasının bombalanacağı bilgisi de verilmişti. Hatta bu bilgiye rağmen on altı Sırp çalışanın ölmesinden Sırp yetkililer sorumlu tutuldu⁴⁹⁵. Ancak bir yandan da örneğin, 7 Mayıs'ta, atılan msket bombaları (cluster bomb) Nis'te 14 sivilin ölümüne neden oldu⁴⁹⁶.

---

⁴⁹² Judah, s. 88

⁴⁹³ *Prosecutor vs. Milutinovic*, IT-05-87 trial transcript 060710IT at 452-67, 10 Haziran 2006, s. 453: <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/trans/en/060710IT.htm> (10.12.2014)

⁴⁹⁴ Judah, s. 89

⁴⁹⁵ *The Times*, 27 Ocak 2001, s. 16: Sırp meydası 2001'de, RTS yönetiminin sadece seçtiği çalışanları ve yabancı medya mensuplarını bombardıman konusunda uyardığını ortaya çıkardı. Bknz. *The Times*, 22 Haziran 2002, s. 17

⁴⁹⁶ Judah, 89 : Bu kaza bomba tankının havadayken açılmasında bir sorun çıktığı için sivil halkın yaşadığı bölgede açılmasıyla gerçekleşti. Kaza sonra ABD'nin kendi güçlerinin msket bombası kullanmasını yasaklarken; İngiltere kullanmaya devam etti. bknz. Avam Kamarası Kosova Raporu

Arnavut ve Sırp sivillerin ölümüne neden olan bunun gibi başka kazalar da oldu. Yugoslav hükümeti ölen sivillerin sayısının 1.200-5.000 arasında olduğunu iddia etse de; İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2000 yılındaki NATO Hava Saldırısının Sivil Ölümleri raporuna göre; Sırbistan'da 181, Karadağ'da 8, Kosova'da 232-281 ve Voyvodina'da 8 sivil öldü⁴⁹⁷. Ölenlerin çoğunlukla Arnavut olması ise, Sırp güçleri tarafından canlı kalkan olarak kullanılmalarının bir sonucuydu. Üstelik Sırplar bir yandan Arnavutları öldürmeye de devam ediyordu. 27 Nisan'da Meja köyünde 345-377 erkek ve çocuğu; 13 Mayıs'ta da Korisha köyünde, durdurduğu 48-87 mülteciyi öldürmesi; NATO bombardımanının dolaylı etkileri oldu⁴⁹⁸. Ayrıca 7 Mayıs'ta Çin Büyükelçiliği binasının bombalanmasıyla, üç Çinli gazeteci öldü ve yirmi yedi Çinli sivil de yaralandı. Bunun üzerine, Çin'de ABD ve İngiltere elçilikleri önünde eylemler yapıldı. NATO, o binanın Federal Yugoslaya Tedarik ve İkmal Müdürlüğü, diğer bir deyişle yarı-askeri, binası olduğu bilgisine sahip olduğu için yanlışlıkla bombaladığını açıklasa da; Çin yetkililer bunu kabul etmedi. NATO ölenlerin ailelerine ve yaralananlara 4,5 milyon dolar ve zarar gören bina için de 28 milyon dolar tazminat ödedi⁴⁹⁹. Aslında insani gerekçelerle yapılmış olan müdahalede, insan kayıplarına verilen değer de bu şekilde ortaya çıkmış oldu.

25 Mayıs'ta NATO, Kosova'ya gönderilecek barış gücündeki asker sayısının 28.000'den 48.000'e yükseltilmesine yönelik bir planı onayladı ve kara harekâtına yönelik tartışmalar artmaya başladı. NATO genel sekreteri Solana ise kara kuvvetlerinin sadece barış gücü olarak girmesi gerektiğini savunsa da, gerektiği takdirde kullanılabileceğinin sinyalini veriyordu. İngiltere ise, Sırp güçleri bombardımanla tahrip edildikten sonra kara kuvvetlerinin Belgrad'ın izni olmadan da giriş yapabileceğini savunmaktaydı. Ancak Almanya, ABD, İtalya ve Yunanistan buna hala karşıydı⁵⁰⁰.

3 Haziran'da eski Rusya başbakanı Victor Chetnomyrdin ve eski Finlandiya başkanı Martti Ahtisaari, Milosevic ile görüşmeye geldi. 28 Mayıs'ta Milosevic'i,

---

⁴⁹⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Civilian Deaths in the NATO Air Campaign*, Sayı 12, No 1(D), Şubat 2000, Ek B: http://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-03.htm#P1212_254868

⁴⁹⁸ Judah, s. 90

⁴⁹⁹ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 555

⁵⁰⁰ *International Herald Tribune*, 26 Mayıs 1999, s. 10

bombardımanda rol almayan NATO ülkelerinden oluşacak barış koruma misyonlarını kabul etmeye ikna eden Chetnomyrdin⁵⁰¹, bu kez sunulan barış şartları nedeniyle Milosevic'in güvenini kaybetti. Burada sunulan ve kabul edilen şartlar ise, bütün polis, paramiliter ve askeri güçlerin Kosova'dan çekilmesini içeren ve daha önceki şartları terkarlayan bir barış antlaşmasını oluştıuruyordu. Şartlar, Sırp meclisinde, Sırp Radikal Partisi lideri Vojislav Seselj'in karşı çıkmasına rağmen aynı gün kabul edildi⁵⁰². 9 Haziran'da Milosevic, Kumonova Antlaşması adı verilen askeri-teknik anlaşmayı imzaladı. Bun göre Sırp askeri hızlı bir şekilde çekilecek, NATO bombardımanı duracak, BMGK kararı çıkacak, barış gücü gelecek ve Sırp askerinin çekilmesinin tamamlanmasını takiben NATO hava saldırısı da resmi olarak sonlandırılacaktı. YFC'ye verilen Kosova'daki askerlerini çekme süresi yedi günden on güne çıkarılacak; Sırbistan'ın Kosova ve Makedonya sınırında 5 km'lik tampon bölge – kara güvenlik alanı (ground security zone) – ve 25 km'lik “uçuşa yasak bölge” oluşturulacaktı⁵⁰³. BMGK kararı çıkmadan NATO saldırısının duraklatılması, özellikle Rusya ve Çin'in ısrarının bir sonucuydu. NATO adına, NATO Hızlı Tepki Gücü ve Kosova Barış Gücü (KFOR)'nün İngiliz komutanı tümgeneral Michael Jackson ve YFC adına iki generalin, askeri-teknik antlaşmayı imzalaması ile 9 Haziran'da NATO bombardımanı durduruldu.⁵⁰⁴ 10 Haziran 1999'da, YFC güvenlik güçlerinin Kosova'dan çıkışının başlamasıyla NATO'nun hava harekâtı resmen sona erdi⁵⁰⁵.

3.3.1.2. Müdahale Sonrasında Kosova'nın Durumu

BMGK'nın 10 Haziran 1999'da aldığı 1244 sayılı Kararı, Kosova Barış Antlaşması / Kumonovo Antlaşmasının YFC tarafından kabul edilmesini olumlu bir gelişme olarak kabul etti. Bu karar ile Kosova'nın geçici yönetiminin şartları tamamen belirlendi. Karar, Sırp güçlerinin Kosova'dan çıkmasını ve yerine NATO liderliği ve

---

⁵⁰¹ Bu sırada, Rusya da, Rusya ve çatışma sırasında tarafsız kalmış devletlerin ağır silahlara sahip olmayan bir barış gücüyle Kosova'ya girmesini destekliyordu. Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 554

⁵⁰² Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 556

⁵⁰³ Kumonovo Antlaşması, 9 Haziran 1999: <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>

(12.12.2014)

⁵⁰⁴ Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 556

⁵⁰⁵ Judah, s. 90

BM yönetimindeki güçlerin girmesini öngörüyordu. Bazı Sırp güvenlik güçlerinin, sınır güvenliğini sağlamak ve tarihsel bölgelerdeki varlıklarını korumak için daha sonra bölgeye dönmesine izin verilecekti⁵⁰⁶. Ancak gelen Barış Gücü'nün Sırp askerlerine güvenip onların dönüşüne izin verme ihtimali de düşük görünüyordu. Milosevic'in bu şekilde teslim olmayı kabul etmesinin iki nedeni olabilirdi. İlk neden, Kosova'yı Arnavutlardan arındırma amacını başarmasından dolayı geçici BM yönetimini önemli görmemesi olabilirdi. Üstelik Rusya zaten BMGK'da YFC lehine veto oyu kullandığı için BM yönetiminin uzun olacağına inanmıyordu. Diğer yandan da ikinci neden, NATO bombardımanı sırasında elektrik hatlarının vurulması sonrasında oy kaybettiği bölgelerle ilgilenmek istemesi olabilirdi⁵⁰⁷. Bu anlaşma ile Milosevic, Kosova'nın özerk bir yönetimle, YFC'nin içinde kalmasını ve NATO'nun Kosova Gücü (KFOR)'nün BMGK otoritesinde olmasını, üstelik Kosova Gücü'nde Rus askerlerin de olmasını sağladı⁵⁰⁸. Nihayetinde, Kosova Gücü 12 Haziran 1999⁵⁰⁹'da, Sırp güvenlik güçlerinin çıkmasına eş zamanlı olarak Kosova'ya girmeye başladı. Kosova'daki askeri idare beşe ayrıldı. Pristina'da İngiliz, Gnjilane'de Amerikan, Prizren'de Alman ve Türk⁵¹⁰, Mitrovica'da Fransız ve Pec'te İtalyan karargahı oluşturuldu. Ayrıca Amerikan, Alman ve Fransız bölgelerinde, Rus askeri de işbirliği anlaşması kapsamında Kosova'da görev yapıyordu⁵¹¹.

Uluslararası güçlerin gelişi ile binlerce mülteci için Kosova'nın kapıları tekrar açıldı⁵¹². Ancak KFOR'un gelmesi, o zamana kadar eziyet çeken Arnavutlar'ın intikam alması için uygun ortam yarattı. Prizren başta olmak üzere pek çok yerde Sırpların evlerini yakmaya başlayan Arnavutlar, toplamda 300'den fazla evi yok etti ve bombalanan altyapıların dışında, Kosova genelinde 120.000'i aşkın ev yandı veya yok

---

⁵⁰⁶ BMGK 1244 Sayılı Kararı, 10 Haziran 1999

⁵⁰⁷ Perritt, s. 51

⁵⁰⁸ Altuğ Günel, "Nihai Statüsünün Belirlenmesi Aşamasında Kosova", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 9, Şubat 2007, s. 94

⁵⁰⁹ Bu gün 1244 sayılı BMGK kararı Ek B'de K-Day, yani K-Günü olarak geçmektedir.

⁵¹⁰ Türk askerinin tesadüfen Kosova Meydan Muharebesi'nin 610. yıldönümünde Kosova'ya giriş yaptı.

⁵¹¹ Agreed Points of Russian Participation in KFOR, 18 Haziran 1999:

<http://www.nato.int/kosovo/docu/a990618a.htm>

⁵¹² Judah, ss.90-1

oldu⁵¹³. Böylece bu bölgedeki toplam zarar, savaş sırasındakinden çok daha fazla oldu. Bunun sonucunda da, savaş öncesi Sırp nüfusunun %97'si Kosova'yı terk etti⁵¹⁴.

Kosova'nın tamamını yöneten Sırp otoritelerin gitmesiyle, bölgede yasa ve düzen kalmadı. Kosova'daki yerel otoriteler tamamen çöktü, ancak kuzeydeki Mitrovica'daki Sırp bölgelerinde Belgrad'ın da desteğiyle işlerliğini sürdürdü. Buradaki Arnavutlar ise Sırp'ların saldırılarına maruz kalıyordu⁵¹⁵. Üstelik burada Sırp'ların kendilerini yönetiyor olması ve Arnavutlara yönelik saldırılarının bölgedeki Fransız KFOR'unca engellenmemesi, Kosova'nın da Bosna gibi bölünme riski taşıdığını gösteriyordu.⁵¹⁶ Kahraman ilan edilen KKO, Kosova'nın yönetimi ile beraber fabrika ve okulları da kontrolüne aldı. Bu süreçte, savaş sırasında kaçmak zorunda kalıp artık geri dönen mülteci Arnavutlara ait pozisyonlar KKO savaşçıları ile doldurulduğundan, iki grup arasında huzursuzluklar çıkmaya başladı⁵¹⁷.

3.3.2. Müdahale Sonrası BM'nin Kosova'daki Yönetimi

İlk defa bir ülke yönetecek olan BM, Kosova'daki varlığını yavaş yavaş oluşturmaya başladı. Ayrıca KFOR da hemen göreve başlayamamıştı. KKO'nun sivil alanda güçlenmesi ise halkın UNMIK ve KFOR'dan önce KKO'yu ciddiye almasını sağladı⁵¹⁸. Ancak BM yönetimi ve KFOR'un varlığı buna uzun süre izin vermedi ve KKO'nun yönetmeye çalıştığı yerlerde önce kendi personelini göreve başlattı, sonra da Ekim 2000'de yapılan ilk seçimlerde seçilenleri göreve getirdi⁵¹⁹. Böylece daha önce başbakanlığını ilan etmiş olan Hashim Thaci'nin Kosova Demokratik Partisi (PDK) liderliğinde geçici hükümet kuruldu.

---

⁵¹³ Judah, s. 93

⁵¹⁴ OSCE, *Kosovo/Kosova: As Seen, As Told*. Part II. A Report on the Human Rights Findings of the OSCE Mission in Kosovo, Pristina, Haziran-Ekim 1999, ss. 122–123

⁵¹⁵ Perritt, s. 53

⁵¹⁶ Perritt, s. 54

⁵¹⁷ Ahmet Shala, Yakup Krasniqi, Agron Dida ve Agim Gjinali ile röportajlar, Perritt, s.52

⁵¹⁸ Perritt, s. 52

⁵¹⁹ Her ne kadar bunların çoğu KKO üyesi olsa da, en azından bu kez seçilmişlerdi. Judah, 2002, s. 93

1244 sayılı BMGK kararında, Kosova’da sivil, güvenli ve barışçıl bir yönetimin BM gözetiminde kurulması ve sonrasında bunun yerel otoritelere transferi kararı alındı; ancak bunun şartları 12 Haziran’da BM Genel Sekreteri’nin oluşturduğu plan çerçevesinde tanımlandı. Raporun 8-11. paragraflarında tanımlanan yönetimin ilk sütunu, UNMIK’in altında kurulacak polis, sivil ve askeri birimleri içeriyordu. Bu şekilde eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetleri düzenlenecek; uzun vade için Kosova Polis Gücü oluşturulacak ve yargı sistemi yeniden düzenlenecekti. UNMIK’in başında ise, BM Genel Sekreteri (BMGS/UNSG) Özel Temsilcisi olacaktı. BMGS’nin 12 Temmuz’da BMGK’ya sunduğu yazısında ise 2 Temmuz’da Bernard Kouchner’i Özel Temsilcisi olarak atadığını belirtti⁵²⁰. İkinci sütun, 12. paragrafta, BMMYK’nın gözetiminde, yerlerinden edilmiş kişiler ve mültecilerin güvenli bir şekilde geri dönmelerinin sağlanması ve dönenlere yapılacak insani yardımlar tanımlandı. Üçüncü sütun ise, UNMIK ile işbirliği içerisinde AGİT’in kurum-kurma göreviydi. 13. paragrafta, AGİT’in dört fonksiyonu vardı: yargı, polis ve kamu yönetim alanlarında insan kaynakları oluşturma; demokratikleşme ve yönetim; insan haklarına saygılı çevreyi oluşturma ve seçimlerin serbest olması için çalışma ve gözlemleme. Bu başlıca görevlerinin yanı sıra, özerk medyanın ve bağımsız sivil toplum kuruluşlarının oluşmasını teşvik etmek de AGİT’in sorumluluğundaydı. Dördüncü ve son sütun ise Kosova’nın yeniden yapılandırılması ve kalkındırılmasına yönelikti. Bu görevi üstlenen AB ise hem fiziksel, hem ekonomik hem de sosyal altyapıyı yeniden kurarak, kısa dönemli veya uzun dönemli yatırım projeleriyle ekonomiyi canlandırmak için çalışacaktı. Bu sayede uluslararası insan yardım etkili bir şekilde gelecek ve ticaret, finans ve bankacılık alanları gelişecekti⁵²¹. Bu sütunların önemi zamanla değişikliğe uğradı. Örneğin mültecilerin yerleştirilmesi başarıldıktan sonra BMMYK’nın görevinden çok, yargı sistemi daha önemli hale geldi⁵²².

UNMIK’e dair Kosova’da iki görüş hakimdi. Kosovalı Arnavutların bir kısmı UNMIK’i Kosova’daki insanları ve kurumları yönetimi ele alabilecek güce getirecek ve

---

⁵²⁰ BMGS 779 Sayılı UNMIK Raporu, 12 Temmuz 1999

⁵²¹ BMGK 1244 Sayılı Kararı 10. Paragrafı Uyarınca Hazırlanan BMGS Raporu, 12 Haziran 1999

⁵²² Erika de Wet, “The Governance of Kosovo: Security Council Resolution 1244 and the Establishment and Functioning Eulex”, *The American Journal of International Law*, Sayı 103, Cilt 1, Ocak 2009, s. 84

yetiştirecek bir “vasi” olarak görüyordu. Bu vesayet yönetimi birkaç yıl sonra – Rambouillet’de söylendiği üzere üç yıl sonra – yerini yerel yetkililere bırakacak ve Kosova, bağımsızlık veya YFC yönetimi altında bir özerklik elde edecekti. Sırbistan ve Rusya ise UNMIK’i, savaş sonrası giden Sırp güçlerinin yerine geçen işgalci güç olarak görüyordu. Buna göre UNMIK var olan kurumlara çok az düzeyde karışmalı ve zamanı geldiğinde Kosova’yı 1989 öncesi statüsüyle, Sırbistan’a tekrar teslim etmeliydi. UNMIK’in Kosovalı halkın isteklerini ve hatta Thaci hükümetinin getirdiği düzeni ve başarıyı görmezden gelmesi ise, Kosovalı Arnavutları da UNMIK’i böyle görmeye yönlendiriyordu⁵²³. UNMIK ise Kosova halkının isteği doğrultusunda sonuçlanacak “son statü”ye kadar, Kosovalıların adına egemenliği kullanmak üzere kuruldu⁵²⁴.

UNMIK, 1999’da Kosova Polis Gücü’nü kurdu; meclis, hükümet, pasaportlar vb. kamu kurum ve hizmetlerini oluşturdu. Kosova Polis Servisi’nde 2007 yılı itibariyle 7.214 polisin 6.802si Arnavut iken sadece 746’sı Sırpı ancak bu etnik dağılımın bir sonucu sayılabiliyordu. Diğer bir yandan 21 Eylül’de KKO üyelerinin çoğu, acil durumlarda çağrılacak olan Kosova Koruma Kolordusu (TMK)’na katıldı ancak Kosovalılar bunu Kosova’nın ordusu olarak görme eğilimindeydi. Ekim 2000’de yapılan seçimlerde, UNMIK bir yandan eski KKO’lu Hashim Thaci’nin gücü azalsın, diğer yandan da Kosovalı Arnavutlar arasında çok fazla ayrılık çıkmasını istiyordu. Zaten seçim sonucunda da, Thaci’nin PDK’sinden daha fazla oy olan Rugova’nın LDK’sı ve başka bir eski KKO’lu Ramush Haradinaj’ın Kosova Geleceği İttifakı (AAK)’nın oluşturduğu geçici koalisyon hükümeti kuruldu⁵²⁵. 2002’deki seçimler ile Rugova geçici hükümette devlet başkanı seçilirken; 2006’da Rugova’nın ölmesiyle Fatmir Sejdiu başkanlığındaki devletin başbakanı KKO komutanı Agim Ceku oldu⁵²⁶.

2001’de seçim, meclis, hükümet ve başkanlığın oluşumunu sağlayan anayasa oluşturulduktan sonra ve özellikle 2004’ten itibaren yönetim aşamalı olarak

---

⁵²³ Perritt, s. 64

⁵²⁴ Perritt, s. 65

⁵²⁵ Tek başına KKO temelli hükümet oluşturmamak için koalisyon hükümetleri kurulmasına dair yöntem bugün Kosova’da halen kullanılmaktadır. Perritt, s. 69

⁵²⁶ Nigel Thomas ve Krunoslav Mikulan, *The Yugoslav War: Bosnia, Kosovo and Macedonia 1992-2001*, NY: Osprey Publishing, 2006, s. 51

Kosovalılara bırakıldı⁵²⁷. Ne var ki bu süreç uzun sürüyordu ve Kosova halkı, gazeteci ve eski KKO temsilcisi olan barış yanlısı Veton Surroi'nin tersine, UNMIK'i "geçmişin baskısı ile geleceğin bağımsız devleti arasındaki köprü"⁵²⁸ olarak görmüyor ve daha fazla kalması için desteklemiyordu. Diğer yandan ise KFOR, Kosova'yı kurtaran bir güç olarak görüldüğü için her zaman destek görüyordu⁵²⁹. Ancak UNMIK'in görevi devretme süresinin uzamasının nedeni özellikle Rusya ve bazı BM üyelerinin, yönetimin Kosovalılara bırakılmasını istememesiydi, çünkü böyle bir otorite transferi Kosova'yı bağımsızlığa taşıyabilirdi⁵³⁰. 2003'te BMGS Özel Temsilcisi Michael Steiner, "önce standard sonra statü" adıyla anılan bir çözüm oluşturdu. Bu çözüme göre, Kosova'nın insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi şartlar yerine getirilmeden, son statünün ne olacağı tartışılmamalıydı. Kosovalı Arnavutlar içinse bu bir oyalama taktiği olarak yorumlandı⁵³¹.

BM yetkilileri ve BMGS Özel Temsilcisi, Sırbistan'da reformlar yapılmasını bekliyordu. Bu sırada da hem Milosevic'ten başkanlık görevini almayı başaran Vojislav Kostunica⁵³² hem de başbakan Zoran Djindjic ile görüşüyordu. Ancak 2003'te Djindjic'in öldürülmesiyle, Sırbistan'daki ılımlı hava yok oldu. Djindjic'in Kosova'yı uluslararası toplumun oluşturacağı statü ile kabul edebileceğine inanan Batı, onun öldürülmesiyle, Sırbistan'ın bunu kabul edemeyeceğini anladı⁵³³. Ancak belirsiz statüden memnun olmayan Kosovalı Arnavutlar daha az UMMIK, daha fazla öz yönetim için ayaklandı. Bu dönemde özel temsilci olan Soren Jessen Petersen, bir yandan Kosova'nın geçici hükümetinin yeni başbakanı Haradinaj ile bir yandan da

---

⁵²⁷ Wet, s. 84

⁵²⁸ Judah, ss.95-6

⁵²⁹ Perritt, s. 73

⁵³⁰ Perritt, s. 71

⁵³¹ Perritt, s. 75

⁵³² 25 Eylül 2000'de yapılan ve Avrupa'dan hiçbir gözlemcinin kabul edilmediği ancak Rus, Çin ve Hint temsilcilerin gözlemlediği seçimlerden, Kostunica %53,5 (ya da %49) oy alırken Milosevic %37,9 (ya da %39) oy almıştı. Ancak seçimlerin hileli olduğuna karar veren Anayasa Mahkemesi yeni seçim yapılmasını istedi. Ancak yapılan protestolar sonucunda Kostunica'nın başkanlığı kabul edildi. Bideleux ve Jeffries, 2007, s. 271 : Perritt, s. 67

⁵³³ ABD Halkla İlişkiler Sorumlusu Mike McClellan, "Sırbistan'da kimse Kosova'yı umursamıyor. Onlar Kosova'nın zaten çoktan bağımsız olduğunu düşünüyor..." diyerek Sırbistan'ın bağımsızlığa olumlu yaklaşacağını belirtti. Perritt, s. 77

Sırbistan devlet başkanı Boris Tadic ile iyi ilişkiler geliştirerek bir çözüm bulmaya çalışıyordu. Haradinaj'ın, EYCM tarafından çağırılmasından sonra, aynı zamanda Kosovalı Sırların da desteğini almak için çalışan Jessen Petersen, bunun için Mitrovica belediye başkanı Sladjan Ilic ile görüşerek 2005'te yapılacak seçimlere destek vermesini istedi. Ancak Ilic Belgrad destekli medya ve Kosovalı Sırlar tarafından hain ilan edildi⁵³⁴.

2005'te Kosova'nın, statüsünün belirlenmesine hazır olup olmadığını denetlemek için seçilen Norveç'in NATO Daimi Temsilcisi Kai Eide, BMGK'ya bir rapor sundu. Bu raporda, hem Sırbistan'ın hem de Kosovalıların, son statünün belirlenmesi için çalışmalara hazır olduğu belirtildi⁵³⁵. Bu rapora dayanarak Temas Grubu da Kasım 2005'te Kosova'nın statüsü için ilkeler oluşturarak BMGK'ya sundu. Buna göre Kosova'nın statüsü Mart 1999 öncesine dönmeyecek, tek taraflı ve güç kullanımından doğan bir çözüm kabul edilemeyecek, Kosova'nın mevcut topraklarında değişiklik olmayacak; diğer bir deyişle Kosova'nın bölünmesi veya herhangi bir ülke ile ya da ülkenin parçası ile birleşmesine müsaade edilmeyecekti⁵³⁶. Annan'ın statü müzakerelerini yürütmekle görevlendirdiği Ahtisaari, Kosova'nın da Sırbistan'ın da farklı olan istekleri arasında bir uzlaşma yolu bulmaya çalışsa da; müzakereler başlamadan önce tarafları bir araya getiremedi. Bu nedenle sonuçlanması için bir zaman kıstası bulunmayan görüşmeler mekik diplomasisi ile gerçekleştirildi. Ancak Kosovalı Arnavutların daha önce de bahsedildiği üzere statünün bir an önce belirlenmesi isteklerini sık sık ve kimi zaman şiddete başvurarak dile getirmeleri nedeniyle daha hızlı hareket edildi⁵³⁷ ve görüşmeler 20 Şubat 2006'da başladı. Sonunda 26 Mart 2007'de BMGK'ya sunulan Ahtisaari Planı, Temas Grubu⁵³⁸'nin ilkelerini de göz önüne alarak BM kontrolünde Kosova'nın bağımsızlığını öngörüyordu. Kosova, multi-etnik

---

⁵³⁴ Perritt, ss. 82, 84, 85, 87

⁵³⁵ Kai Eide, *A Comprehensive Review of the Situation in Kosovo*, U.N. Doc. S/2005/635, 7 Ekim 2005

⁵³⁶ Guiding Principles of the Contact Group for a Settlement of the Status of Kosovo, Kasım 2005 : <http://www.unosek.org/docref/Contact%20Group%20-%20Ten%20Guiding%20principles%20for%20Ahtisaari.pdf>

⁵³⁷ Günel, 2007, s. 98

⁵³⁸ Temas Grubu'nun bu ilkeleri oluşturması sürecine Rusya dahil değildi. Bu şekilde beş ülkeden oluşan gruba, "Quint" (Beşler) de denmektedir. Bu ilkeler de dolayısıyla Quint ilkeleridir.

karakterini yansıtacak şekilde milli sembolü, bayrağı, mührü ve milli marşı olan bir yönetime sahip olacaktı. Resmi dili Arnavutça ve Sırpça olacak; Türkçe, Romanca ve Bosnaca belediye seviyesinde gayri resmi olarak kullanılabilecekti.⁵³⁹

Sırp liderler bağımsızlığı andıran bu plana karşı çıktı ve Steiner’in önce standard sonra statü ilkesine devam etmesini istedi. Sırbistan ve Rusya, bir ülkeye danışılmadan sınırlarının değiştirilmesinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunarak, Kosova’nın bağımsızlığının bu şekilde dayatılamayacağı konusunda ısrar etti. Temas Grubu ise bunların empoze edilmediğini, tartışılmış kararlar olduğunu savunuyordu⁵⁴⁰. Rusya ve Sırbistan, kendi kaderini tayin etme hakkının, bir başka devletten ayrılma durumunda kullanılamayacağını iddia ederek; Badinter Komisyonu’nun Bosna’nın, YSFC içerisinde bir cumhuriyet olduğu için, ayrı bir devlet oluşturmaya izin verirken⁵⁴¹, Kosova’nın cumhuriyet değil bir cumhuriyetin parçası olduğu için ayrı bir devlet kurmasına karşı çıktığını hatırlattı⁵⁴². Üstelik BMGK 1244 sayılı kararında öngörülen tek statü, Sırbistan’ın egemenliğinin devam ettiğini gösteren “özerklik” ve “kendi kendini yönetme” idi. Sırbistan ve ona destek veren Rusya’nın hukuki argümanlarına, 2001’de bir kavram olarak yeni oluşturulmuş “Koruma Sorumluluğu” ile cevap verildi ve Sırbistan’ın kendi halkını koruma sorumluluğunu yerine getirmemenin ötesinde, bizzat halka uygulanan şiddetin kaynağı olduğu savunuldu. İkinci savunmaları ise Kosova’ya bağımsızlık verilmezse burada çatışmanın devam etmesinden dolayı BM Şartı’nın hükmettiği uluslararası barışı ve güvenliği korumanın gerçekleşmeyeceğiydi. Üstelik BMGK 1244 sayılı kararında, özerk ve kendi kendini yönetmenin, geçici hükümet dönemi ile ilgili olması dolayısıyla bu kararın bağımsızlığın kapısını kapatmadığı da; Rusya ve Sırbistan’a verilen cevaplardan biriydi. Diğer bir cevap ise bir devletin bir toprak üzerinde hak iddia edebilmesi için o topraktaki egemen olması gerekliliğinden yola çıkılarak; Sırbistan’ın 1999’dan beri resmi olarak Kosova’da bir yönetimi olmamasıydı. NATO’nun müdahalesi başladığında

---

⁵³⁹ Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement, BMGK S./2007/168, 26 Mart 2007

⁵⁴⁰ Perritt, s. 120

⁵⁴¹ Conference on Yugoslavia Arbitration Commission: *Opinions on Questions Arising from the Dissolution of Yugoslavia*, 31 I.L.M. 1488, 1499–1500, 1992

⁵⁴² Richard Caplan, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*, NY: Cambridge University Press, 2005, s. 70

Çöken yönetimden sonra Kosova'daki yönetim UNMIK tarafından sağlanıyordu ki bu da dokuz yıldır Sırbistan'ın Kosova üzerinde egemen olmadığı anlamına geliyordu⁵⁴³.

4 Şubat 2008'de, AB Konseyi, UNMIK'in hukukun üstünlüğünü gözetme fonksiyonunu yürütmesi için Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu Kosova – EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosova)'nın göreve başlaması kararını aldı⁵⁴⁴. AB'nin en büyük ve en önemli Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası (CFSP) misyonu olarak kurulan EULEX⁵⁴⁵, 10 Aralık 2008'de göreve başladı⁵⁴⁶.

Bu sırada Ahtisaari Planı ile başlayan 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlandı. Kosova Meclisi'nin bağımsızlık ilanıylar, Ahtisaari Planı'nda belirtilen şartlar tekrar onaylandı⁵⁴⁷. EULEX'in denetimi ve UNMIK'in gözetimi koşuluyla bağımsızlığını elde etmiş olan Kosovalı Arnavutlar, aslında bağımsızlık uğruna egemenliklerini feda etmiş oldu⁵⁴⁸.

Rusya'nın, yine Sırbistan'a destek vererek, tanımadığı Kosova'nın bağımsızlığı; bu tezin yazılmakta olduğu 2014 itibariyle BM üyelerinin 110'u tarafından tanınmaktadır. Ayrıca İspanya, Slovenya, Romanya, Kıbrıs ve Yunanistan dışındaki AB üye ülkeleri de Kosova'nın bağımsızlığını tanımaktadır⁵⁴⁹.

3.3.2. Müdahalenin Meşruluğuna Yönelik Tartışmalar

24 Mart 1999'da başlayan müdahalenin hemen ardından, Çin ve Rusya, BMGK'nın bu müdahaleyi durdurmak için toplanmasını istedi. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, BMGK NATO'nun müdahalesini durdurma yönünde alınacak bir

---

⁵⁴³ Perritt, ss. 120-124

⁵⁴⁴ Council of EU, Council Joint Action 2008/124/CFSP, 2008

⁵⁴⁵ Wet, s. 83

⁵⁴⁶ EULEX göreve başladı: <http://www.haberturk.com/dunya/haber/113853-eulex-goreve-basladi> (20.11.2014)

⁵⁴⁷ Kosovo Declaration of Independence, 17 Şubat 2008: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635> (10.12.2014)

⁵⁴⁸ Altuğ Günel, "The Development of the Political System since February 2008", Sabrina P. Ramet, Albert Simkus ve Ola Listhaug (ed.) *Civic and Uncivic Values in Kosovo: Value Transformation, Education and Media*, (Basım Aşamasında), 2015

⁵⁴⁹ <http://www.kosovothanksyou.com/>

kararı, üçe karşı on iki oy ile reddetti. BMGK'nın müdahaleyi hukuka aykırı ilan etmemesi de aslında NATO'yu desteklemesi demektir. Müdahalenin BM tarafından uluslararası hukuka aykırı ilan edilmemesi de, BM'nin güvenilirliğinin ve insani müdahale kavramının genel olarak tartışılmasına neden oldu.

Müdahalenin savunucularına göre NATO'nun gerekçelerinden ilki, Kosova'da Sırp güçlerinin gerçekleştirdikleri saldırıların 1948 BM İnsan Hakları Deklarasyonu ve 1949 Cenevre Konvansiyonu'na aykırı olan göç ve insan hakları ihlalleri halini almasıydı⁵⁵⁰. Bu da aslında, Sırbistan'ın komşu devletleri için bir tehlike oluştuyordu. Müdahale savunucuları bu tehlikeyi, BM Şartı VII. Bölüm m. 51'deki "meşru müdafaa"yı gerektiren "silahlı saldırı" ile eş tutarak, müdahalenin de aslında bir meşru müdafaa olduğunu ileri sürüyordu. Müdahale karşıtları da buna, silahlı saldırının meşru müdafaaı gerçekleştiren devlete yapılması gerektiğinden dolayı bu müdahalenin meşru müdafaa olarak kabul edilemeyeceğini ifade ederek karşı çıkıyordu⁵⁵¹.

NATO'nun müdahale için gerekli yetkiyi AGİT'in azınlık hakları söz konusu olduğunda iç işlerine karışmayı mümkün kılmasından aldığı da müdahale savunucularının ortaya koyduğu başka bir gerekçeydi⁵⁵². Ne var ki, AGİT'in yetkilerini düzenleyen *Prague Document of Further Development of CSCE Institutions and Structures*'ın 16. Maddesinde, insan hakları ihlalleri olduğu durumlarda barışçıl yollar kullanılarak sorunun çözülmesi gerektiği belirtiliyordu⁵⁵³. Buna ek olarak, bölgesel bir örgüt olan AGİT adına da; BM Şartı'nın VIII. Bölümü m. 53(1)'deki "(...) *Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar*

---

⁵⁵⁰ W. Michael Reisman, "Kosovo's Antimonies" in "Editorial Comments: NATO's Kosovo Intervention", *The American Journal of International Law*, Sayı 93, Cilt 4, Ekim 1999, s. 860

⁵⁵¹ Ian Johnstone, "Responsibility to Protect", in "The Power of Deliberation", Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 63

⁵⁵² Iwo H. Daalder ve Michael O'Hanlon, *Winning Ugly: NATO's War to Save Kosovo*, Washington DC: The Brookings Institution, 2000, s. 51

⁵⁵³ Prague Document on Further Development of CSCE Institutions and Structures, 30 January 1992: http://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cab24b9fe1/d4390551-4e6e-43ba-bce0-4abcc2c41e33/Resources#ce03d71d-5014-491d-b1ce-80c8373d6519_en&overlay (17.12.2014)

tarafından hiçbir zorlama eylemine girililmeyecek(...)”⁵⁵⁴ olmasından dolayı NATO müdahale gerçekleştirme hakkına sahip değildi.

Müdahale savunucularının diğer bir görüşü ise, NATO’nun insan hakları ve uluslararası hukuk adına müdahaleyi gerçekleştirmiş olduğu idi. 1160, 1199 ve 1203 sayılı BMGK kararlarıyla Milosevic’e yapılan güç kullanımını durdurma çağrısının işe yaramaması, NATO’yu harekete geçirmişti⁵⁵⁵. Özellikle 1160 sayılı kararın on dokuzuncu paragrafında “*yapıcı gelişmelerin olmaması halinde ek önlemlerin alınmasının düşünüleceği*”nin söylenmesi ancak bu önlemin ne olduğunun belirtilmemesi, müdahaleye açık kapı olarak kabul edildi. Üstelik 1199 sayılı kararın YFC içindeki durumu uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak nitelendirmesi sonucu NATO’nun, BM Şartı V. Bölüm m. 24(1)’de BMGK’ya verilen “*uluslararası barış ve güvenliği koruma*” sorumluluğunu uluslararası toplum adına gerçekleştiriyordu. Kaldı ki, BMGK bu kararlarda müdahaleye izin vermiyordu; ancak yasaklamıyordu da. Ne var ki, ilgili BMGK kararlarının müdahaleyi yasaklamamış olmasının uluslararası hukuk açısından bir önemi yoktu çünkü zaten BMGK’ya karar verme yetkisini veren BM Şartı güç kullanımını yasaklıyordu. Ancak müdahale savunucuları buna karşı çıkıyor ve BM Şartı’nın VII. Bölüm 39. maddesinde, uluslararası barışa tehdit olduğu belirlenen bir durumda uygulanacak önlemlerin ne olduğunu tayin etme yetkisinin 41. ve 42. maddeler uyarınca yine BMGK’ya verilmiş olduğunu söylüyordu. Aynı zamanda, BMGK’nın müdahaleye açık kapı bırakan kararlarının müdahale için geçerli olmasının, BM Şartı’na olan ihtiyacı ortadan kaldıracağı için sadece müdahaleye BMGK kararıyla onay verildiği durumlardaki müdahalelerin yasal olabileceği de savunuluyordu⁵⁵⁶.

NATO’nun müdahalesini gerekçelendirerek uluslararası hukuka aykırı olmadığını belirtenler genellikle NATO veya müdahaleci devlet yetkilileri değil; akademisyenlerdi. NATO yetkilileri genellikle müdahaleyi sadece politik açıdan

---

⁵⁵⁴ BM Şartı

⁵⁵⁵ Emily Schroeder, “The Kosovo Crisis: Humanitarian Imperative versus International Law”, *The Fletcher Forum of World Affairs*, Sayı 28 Cilt 1, 2004, s. 182

⁵⁵⁶ Johnstone, 2011, s. 63

meşrulaştırmaya çalışırken; resmi meşrulaştırma, YFC'nin 29 Nisan 1999'da 10 NATO ülkesine⁵⁵⁷ Uluslararası Adalet Divanı (UAD/ICJ)'nda açtığı dava sırasında, sadece Belçika tarafından yapılmaya çalışıldı. Davanın gerekçesi bu 10 ülkenin, müdahale ile BM Şartı I. Bölüm m. 2(4)'teki “(...) başka bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan” kaçınması kuralını ihlal etmeleriydi⁵⁵⁸. 10 Mayıs'taki savunmasında Belçika, NATO müdahalesinin yasal dayanakları 1160, 1199 ve 1203 sayılı BMGK kararlarını öne sürdü. Özellikle 1199 sayılı kararda, BMGK'nın “(...) Genel Sekreter'in raporunda tarif edilen yaklaşan insani felaket için alarmda (...)” olduğunu ifadesinin 1203 sayılı kararda da vurgulanmış olmasına dikkat çekti. Bu kararın da diğer kararlar gibi YFC tarafından gözardı edilmesine bağlı olarak Kosova'da ölü sayısının ve yaklaşan tehdidin her geçen gün artması ve BMMYK'ya göre 200.000 yerinden edilmiş insan olmasının NATO'yu harekete geçirdiğini savundu. Ayrıca BMGK kararlarında da belirtilen ve BM Şartı'nın VII. maddesindeki şekilde uluslararası barış ve güvenliğin tehdit ediliyor olması ve insani felaketler yaşanması dolayısıyla; yaşam hakkının korunması ve işkencenin engellenmesinin üstün hukuk *jus cogens* statüsünde yer alması nedeniyle müdahalenin gerçekleştiğine vurgu yaptı. Müdahalenin diğer bir özelliği ise NATO'nun müdahalesinin amaçları arasında YFC'nin toprak bütünlüğü veya siyasal bağımsızlığına karşı hiçbir eylemde bulunmaması ve amacının sadece ölüm ve sürülme tehlikesi altındaki insanları korumak olmasıydı. Bu açıklamalarla birlikte, Belçika NATO'nun müdahalesinin BM Şartı m. 2(4) ile uyumlu olduğunu savundu⁵⁵⁹.

Davayı açan YFC'nin avukatları 12 Mayıs'taki duruşmada, Belçika dışındaki hiçbir davalı ülkenin “insani müdahale” terimini kullanmadığını özellikle vurguladı. Ayrıca bu devletlerin, sivil kayıpların kaçınılmaz olduğunu söylemesi ve hatta ABD Başkanı Bill Clinton ile birlikte diğer devlet başkanlarının diplomatik personelin

⁵⁵⁷ Bu ülkeler: Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, İngiltere ve ABD

⁵⁵⁸ Anne-Sophie Massa, “Does Humanitarian Intervention Serve Human Rights? The Case of Kosovo”, *Amsterdam Law Forum*, Sayı 1, Cilt 2, Ocak 2009, dipnot 62: <http://amsterdamlawforum.org/article/view/63/120> (18.12.2014)

⁵⁵⁹ *Legality of Use of Force* case:provisional measures, ICJ, pleadings of Belgium, 10 Mayıs 1999, CR 99/15: <http://www.icj-cij.org/docket/files/105/4515.pdf> (18.12.2014)

yanlışlıkla zarar görmesi veya ölmesinden dolayı özür dilemesini çelişkili ifadeler olarak değerlendirdi. Buradan yola çıkarak da, insani olduğunu söyledikleri müdahale sırasında Belgrad’da zarar gören siviller için neden aynı şekilde tepki vermedikleri sorusunun üzerinde durarak, bunun insani müdahalenin bir parçası olamayacağını savundu⁵⁶⁰. YFC avukatının ikinci iddiası ise Yugoslavya’nın bombalanmasının 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Konvansiyonu,’nun “*bir etnik, milli, ırka dayalı veya dinsel grubun tamamını veya bir bölümünü yok etmek amacıyla gerçekleştirilen*⁵⁶¹” eylemleri soykırım olarak kabul eden 2. maddesinin ihlali olduğudur. İhlal olarak nitelendirmesinin nedeni ise Yugoslavya’da halkın yaşadığı bölgelerin bombardımandan etkilenmiş olmasıydı. YFC avukatı bombardıman nedeniyle çok sayıda sivilin öldüğü, patlayan füze ve bombaların geniş bir çevreyi etkilediği, kullanılan silahların yangın çıkardığı, kentlerin harap olduğu, sağlık sistemine büyük oranda zarar verildiği ve altyapıların bombalanması sonucu kesilen elektriklerin özellikle hastalar için büyük risk yarattığı konularında suçlamalarda bulundu⁵⁶². Sonunda 15 Aralık 2004’te Divan, Uluslararası Adalet Divanı Tüzüğü’nün II. Bölüm 3. Maddesine göre, Sırbistan ve Karadağ, ya da başvuru yapıldığı sıradaki ismiyle YFC, BM üyesi ve tüzüğe taraf olmadığı için davayı karar almadan sonuçlandırdı⁵⁶³.

Müdahalenin hukuki olup olmamasının yanında süregelen tartışmalardan biri de nedeni ve amacı üzerinedir. Kosova’daki etnik Arnavutlara uygulanan At Nalı Operasyonu neticesinde, çok sayıda Arnavut’un ölmesinin yanında; Sırp güvenlik güçleri bir yandan da giden Arnavutların bir daha geri dönmemesini garanti altına amak için mültecilerin ellerindeki her türlü kimlik ve evrakı toplamıştı⁵⁶⁴. Kosova’da gittikçe kötüleşen duruma dair Kofi Annan, 2012’de yazdığı kitabında, Milosevic’in “gaddarca

---

⁵⁶⁰ *Legality of Use of Force* case: Requests for indication of provisional measures, ICJ, 12 Mayıs 1999, CR 99/25, s. 13

⁵⁶¹ Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Konvansiyonu, 9 Aralık 1948:

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf>

⁵⁶² *Legality of Use of Force* case: Requests for indication of provisional measures, ICJ, 12 Mayıs 1999, CR 99/25, s. 14

⁵⁶³ BM, Uluslararası Adalet Divanı, 18 Nisan 1994: <http://www.icj-cij.org/documents/?p1=4&p2=2>

⁵⁶⁴ Perritt, ss. 47-8

kıyımının uluslararası toplum tarafından engellenmesi ve yeni bir Bosna krizinden kaçınılması gerekiyordu”⁵⁶⁵ diye durumu anlatıyordu. Müdahale taraftarları, NATO bombardımanının, Sırpların zulmü ile birlikte KKO’nun gerilla saldırılarını da durdurmak için başladığını savunuyordu. Buna karşıt düşüncelerden biri, NATO’nun bombardımanının başlamasıyla Sırp saldırılarının artması ve At Nalı Operasyonu’nun hız kazanmasıydı. Bunun yanı sıra Doğu Avrupa Çalışmaları Merkezi yöneticisi Robert Hayden’ın, bombardımanın ilk üç haftası boyunca kaybedilen Sırp sivillerin sayısının bombardımanın başlamasından önceki üç ayda ölenlerin tümünden daha fazla⁵⁶⁶ olduğunu söylemesi müdahalenin insani boyutuna şüphe düşürdü. Ancak YFC’nin bu rakamı 1.200-5.000 olarak vermesinden kaynaklanan söz konusu argüman, İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün toplam sayıyı 197 olarak ilan etmesiyle⁵⁶⁷ inandırıcılığını yitirdi.

Müdahalenin yasallığını değerlendirenlerden biri olan Louis Henkin, NATO’nun, BMGK onayı olmadan müdahaleyi başlatmasının nedeninin; Rusya ve Çin’in veto kullanacağından emin olunması ve veto edilmiş bir müdahaleyi uygulamanın çok daha sorunlu olacağı olduğunu savunmaktadır. Buna ilaveten Kosova’daki durumun kendisinin başlı başına bir müdahale çağrısı olduğunu ve NATO’nun da bu çağrıya cevap verdiğini, İngiltere’nin bu nedenle BMGK onayına ihtiyaç olmadığını düşündüğünü açıklar. ABD’nin de yine aynı nedenle, BMGK 1160, 1199 ve 1203 sayılı kararlarının bir yetki niteliğinde olduğunu kabul ettiğini ekler⁵⁶⁸. Bu dönemde Kanada’nın teklif ettiği şekilde, sorun BM Genel Kurulu’na götürülerek 1950’de olduğu gibi Barış içi Birleşme (Uniting for Peace)⁵⁶⁹ kararı alınabilirdi. Ancak

---

⁵⁶⁵ Kofi Annan ve Nader Mousavizadeh, *Interventions: A Life in War and Peace*, NY: Penguin Books, 2012, s. 23

⁵⁶⁶ Noam Chomsky, Kosovo Peace Accord, *Z Magazine*, Temmuz 1999:

<http://www.chomsky.info/articles/199907--.htm>

⁵⁶⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2000

⁵⁶⁸ Louis Henkin, “Kosovo and the Law of ‘Humanitarian Intervention’”, *The American Journal of International Law; Editorial Comments: NATO’s Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, s. 825

⁵⁶⁹ 1950’deki BM 294. Genel Kurulu’nda, uluslararası barışı tehdit eden durumlarda BMGK’nın veto etmesi ve karar verememesi durumunda Genel Kurul’un 2/3 çoğunlukla barış operasyonu kararı vermesine izin veren 377 sayılı Genel Kurul kararıdır. <http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A%28v%29.pdf>

Bağlantısızlar Hareketi'ndeki diğer ülkeler ile müdahaleyi en başından beri engellemeye çalışan Rusya ve Çin'in etkisindeki ülkelerin YFC'ye müdahaleyi kabul etmemesi ihtimali bulunduğundan, ABD ve sonra da İngiltere bunu reddetti⁵⁷⁰. Üstelik NATO müdahalesi tek bir devlet tarafından değil, BMGK'nın uluslararası barış ve güvenliği koruması için büyük sorumluluk yüklediği daimi üyelerden üçünün katılımıyla gerçekleştiğinden dolayı; Henkin müdahalecilerin sınırlı çıkarlarından çok ortak çıkarları, diğer bir deyişle uluslararası toplumu soykırım veya diğer insanlık suçları gibi tehditlerden koruduğunu ifade eder. Bu nedenlerle NATO'nun müdahalesini destekleyen ve bunun için BMGK onayı olmadığını düşünenleri Oscar Schachter'in *“(BMGK) Onay olmadan bile, bir devlet ya da devletlerin, müdahalenin gerekli ve insani amaçlarla olduğu belli ise zulümleri durdurmak için güç kullanması affedilebilir”*⁵⁷¹ sözleri ile destekler⁵⁷². Bunun yolunu açmanın da BM Şartı'nın resmen değiştirilmesine gerek duyulmadan, BMGK daimi üyeleri arasında bir “centilmenlik anlaşması” (gentlemen's agreement) olabileceğini belirtmiştir⁵⁷³.

Ruth Wedgwood, müdahalenin BMGK onayı olmadan gerçekleştirmesine yapılan eleştirilere cevap verirken; Liberya ve Sierra Leone'a bölgesel örgüt Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu tarafından yapılan müdahalede de onay olmadığını hatırlatır⁵⁷⁴. BMGK bu müdahalelere onay vermemiş ancak durdurma kararı da vermeyerek, uygulamada kabul etmiştir. Aynı şekilde Kosova'ya başlayan müdahalenin durdurulması için Rusya'nın verdiği öneri de; Afrika'daki müdahaleler emsal gösterilerek Güvenlik Konseyi'nin bazı zamanlarda, bölgesel tehditler bölgesel örgütlerin kaldırmasına sessiz kalabileceği gerekçesiyle reddedilmiştir⁵⁷⁵.

Müdahalenin tamamen yasaklanması yerine açık bir kapının kalmasını savunan Jonathan Charney de NATO'nun müdahalesini eleştirenlerdendir. Öncelikle insani

---

⁵⁷⁰ Heike Krieger, *The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 377

⁵⁷¹ Oscar Shachter, *International Law in Theory and Practice*, 1991, 126'dan Henkin, s. 826

⁵⁷² Henkin, s. 826

⁵⁷³ Henkin, s. 828

⁵⁷⁴ Ruth Wedgwood, “NATO's Campaign in Yugoslavia”, *The American Journal of International Law*, *Editorial Comments: NATO's Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999

⁵⁷⁵ BMGK/6659

gerekçeler arasında sunulan geniş çapta ve kitle ölümlerinin, AGİT ve yabancı devlet diplomatlarının Kosova'dan ayrılmasıyla ortaya çıktığını belirtir. Üstelik müdahalenin gerçekleşmesine neden olarak gösterilen kırk beş Arnavut'un öldüğü Racak'taki katliamın, müdahaleden iki ay önce olduğunun altına çizer. Böylece müdahale için gösterilen sebeplerin aslında işlerliğinin tartışılabilir olduğu gösterir. Diğer yandan Kosova'daki durumun sakinleşmesi için, güç kullanımına başvurmadan önce yeterince yaptırım uygulamadığını savunur⁵⁷⁶.

Christine Chinkin ise BMGK onayı olmadan gerçekleşen NATO müdahalesinin de kabul edilebileceği görüşünü savunur. Bunun nedeni de BM'nin uyguladığı yaptırımlar ve AGİT ile işbirliği içinde oluşturulmaya çalışılan Arnavut-Sırp anlaşmalarının yetersiz kalması ve etnik temizlik, tecavüz ve sistematik insan hakları ihlallerinin artması sonucu, devletlerin ahlaki sorumluluklarını yerine getirmiş olmalarıdır. Ayrıca müdahale tek bir devlet tarafından değil; BM'nin Bosna'da gerçekleştirdiği operasyona katılan ülkelerin de dahil olduğu bir bölgesel grup tarafından gerçekleştirilmiştir⁵⁷⁷. NATO ve BM'nin müdahaleye izin veren bir yasal çerçeveleri olmamasının da etkisiyle, müdahalenin öncelikle gerekliliğinin ve orantılılığının incelenmesi gerektiğini dile getirerek insan haklarının hiçe sayılmasına vurgu yapan Chinkin, güç kullanımının uygulanışına da değinmiştir. Ona göre insanlara ve insanlık onuruna karşı gerçekleştirilen saldırıları durdurmak için yapılan müdahalelerde, zarar gören halkın müdahale nedeniyle daha çok zarar görmemesi gerekir. Özellikle BMGK onayı olmayan müdahalelerde aşırı güç kullanımının önüne geçmenin önemli olmasının altını çizdikten sonra Chinkin, NATO'nun bombardımanı çok yüksek irtifadan yapması ve kara kuvvetlerini dahil etmemekteki ısrarının sivil kayıpları arttırdığı ve dolayısıyla da müdahaleyi orantısız hale getirdiğini belirtmiştir⁵⁷⁸.

Müdahalenin hukuk açısından sorunlu noktaları olsa da, etik açıdan savunulabileceğini savunanlardan bir tanesi Çek Cumhuriyeti Devlet Başkanı Victor

---

⁵⁷⁶ Jonathan I. Charney, "Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo", *The American Journal of International Law, Editorial Comments: NATO's Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, s. 840

⁵⁷⁷ Christine M. Chinkin, "Kosovo: A 'Good' or 'Bad' War?", *The American Journal of International Law, Editorial Comments: NATO's Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, s. 843

⁵⁷⁸ Chinkin, 1999, ss. 844-5

Havel'in görüşlerinde ortaya çıkmaktadır. Havel, NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin ulusal çıkarların gözetilmediği, aksine tamamen ilkeler ve değerler uğruna çıkan ilk savaş olduğunu söylemiştir. Kosova'da petrol bulunmaması, müdahale eden devletlerin hiç birinin Kosova topraklarında hak iddia etmemesi ve Milosevic'in hiçbir müdahalecinin devleti tehdit etmemiş olmasına rağmen müdahale edilmiştir. Dolayısıyla da bu savaş, aslında başka insanların devlet tarafından sistematik ölümünü engellemek ve onları kurtarmak içindir⁵⁷⁹.

1977 Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokolü m. 51(4) ve m. 51(5)⁵⁸⁰, askeri müdahalelerde sivil-askeri ayrımı yapılmadan saldırıyı yasaklamaktadır. Protokolün 52. maddesi 3(b) fıkrası⁵⁸¹ ise sivil kullanımına açık olan ancak askeri hareketlere önemli destek sağlayan bina ve altyapılara saldırılmayacağını kabul etmektedir. Peter Rowe bu maddenin, ayrım yapılan saldırılarda bir kaza olması durumunda bunun uluslararası hukuka aykırı olmayacağı anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ancak buna dayanarak NATO'nun "yanlışlık"la zarar verdiği saldırıların hukuka aykırı olmadığını iddia edilmesine Ian Brownlie karşı çıkmıştır. Ona göre, NATO'nun kullandığı patlayıcılar aslında halka baskı yapmak için kullanılmıştır; böylece de aslında tüm Yugoslav halkı devlet politikaları yüzünden cezalandırılmış ve insanlık dışı bir muamele görmüştür. Christine Chinkin, yüksekten bombalamanın ve msket bombaların kullanımının insan haklarına ve hukukuna uygun olmadığını altını çizerek; Christopher Greenwood müdahalenin genel olarak uluslararası hukukun dışına çıkmadığını düşündüğünü dile getirmiştir. Bunun yanı sıra müdahalenin 78 gün sürmesi Brownlie'ye göre herhalukarda "insani" boyutu ortadan kaldırmıştır⁵⁸². Robert Fisk de aynı şekilde, NATO'nun ilk 55 günde başarıya ulaşamaması, Kosovalı Arnavutları Sırpların işlediği savaş suçlarından koruyamaması, Sırp güvenlik güçlerinin Kosova'dan çıkmasını

---

⁵⁷⁹ Vaclav Havel, *Kosovo and the End of the Nation-State*, NY: Revolution Books, Haziran 1999, ss. 4,6

⁵⁸⁰ 1977 Ek Protokolü m. 51(5): *"an attack by bombardment (...) which treats as a single military objective a number of clearly separated and distinct military objectives located in a city, town, village or other area containing a similar concentration of civilians or civilian objects"*

⁵⁸¹ 1977 Ek Protokolü 52. madde 3(b) fıkrası: *"In case of doubt whether an object which is normally dedicated to civilian purposes, such as a place of worship, a house or other dwelling or a school, is being used to make an effective contribution to military action, it shall be presumed not to be so used"*.

⁵⁸² İngiltere Avam Kamarası Kosova Raporu, paragraf 146

sağlayamaması ve BM onayı olmadan müdahaleyi başlatarak uluslararası hukuka karşı gelerek egemen bir devlete saldırması ve sadece bombardıman yöntem kullanarak masum Sırpların ölümüne neden olması nedeniyle eleştirmiştir⁵⁸³. Ayrıca 13 Mayıs 1999'daki yazısında Fisk, Çin Büyükelçiliği'nin de Mira Markovic ve Milosevic'in Çin hükümeti ile olan iyi ilişkileri ve hatta Yugoslav başkanı ve eşinin, elçilik binasında kalıyor olması ihtimaline karşı bombalanmış olabileceğine de vurgu yaparak; NATO'nun başarılı olamadığı savaşı bu şekilde lehine çevirmek istediğini savunmuştur. Bu başarısızlıkların ve verdiği zararlar nedeniyle de, NATO'nun zamanının dolduğunu ve bir Avrupalı olarak kendisinin, “(...) *Avrupa'nın daha fazla ABD tarafından 'korunması'nı istemediğini*” söylemiştir⁵⁸⁴.

Richard Falk, müdahalenin bütün diplomatik yolların denenmesi ve Holbrooke'un Milosevic'i durmaya ikna edememesi üzerine başladığı üzerinde durmasına karşı; özellikle Çin ve Rusya'nın bunu ABD'nin hegemon güç olma isteğinin bir yansıması olarak algıladığını belirtir. Hukuki tartışmalara da farklı bir açıdan bakan Falk, 1999'da aslında NATO'nun Balkan halklarının korunmadığı durumlarda bu sorumluluğu aldığını belirtmiştir. Ancak NATO'nun sonrasında da bölgede kalarak, tarafların tekrar böyle bir savaşa kalkışmaması ve onun getirdiği insani sorunları yaşamamasını garanti altına alması gerektiğini vurgulamıştır⁵⁸⁵. Bütün bu tartışmalar sonunda müdahale, Kosovalı Arnavutların gördüğü şiddeti durdurulması nedeniyle meşru olmadığı halde haklı olarak kabul edilir.

Müdahalenin haklı olup olmadığı ve hatta insani boyutunun olup olmadığına yönelik bu tartışmalar, uluslararası toplumda, çoğunluğun kabul edebileceği bir kurallar bütününe duyulan ihtiyacı bir kez daha gösterdi. Bu ihtiyacın giderilmesi için ortaya çıkan Koruma Sorumluluğu ise, insani müdahalenin gelişmesi açısından büyük bir öneme sahip olması dolayısıyla ayrıca incelenecektir.

---

⁵⁸³ Robert Fisk, “Who Needs NATO?”, *Progressive*, 22 Haziran 1999, s. 22

⁵⁸⁴ Robert Fisk, “What is the point of NATO? An Atlantic alliance that has brought us to this catastrophe should be wound up”, *Independent*, 13 Mayıs 1999: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/what-is-the-point-of-nato-1093219.html> (19.12.2014)

⁵⁸⁵ Falk, 1999, s. 856

4. KORUMA SORUMLULUĞU

Komünist bloğun yıkılması ile ortaya çıkan uluslararası sistem değişikliği beraberinde çatışmalarda da değişiklik getirdi. Artık devletlerin birbirleriyle doğrudan veya piyonları yoluyla dolaylı olarak savaşmasından ziyade; devletlerin içindeki grupların birbirleriyle veya mesubu oldukları devlete karşı savaşmaları söz konusu olmaya başladı. Devletin kendi içinde çıkan bu çatışmaları ve ağır insan hakları ihlallerini durdurmak için yapılan güç kullanımları⁵⁸⁶ her ne kadar kavramın tanımı üzerinde uzlaşılması mümkün olmadıysa da, insan müdahale olarak adlandırılmaktadır⁵⁸⁷. Bir diğer görüş ise, çok gerekli durumlarda BMGK onayı olmadan müdahale etmenin de bir ahlaki sorumluluk olarak kabul edilebileceğini değerlendirmektedir⁵⁸⁸.

İnsani müdahale kavramı, insan hakları ihlallerini engellemek ve devletlerin uluslararası insancıl hukuka uymasını sağlamak için yeterli belirleyicilik sağlayamadı⁵⁸⁹. Bu nedenle de insani müdahale yerine, karar mekanizması ve kriterleri net bir şekilde belirlenmiş bir yasal ve ahlaki çerçeve oluşturulmasına ihtiyaç duyuldu. Bu yasal çerçeve 2000’de Kanada Dış İşleri Bakanı Lloyd Axworthy’nin teşviğiyle kurulan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu-International Commission on Intervention and State Sovereignty (UMDEK/ICISS)⁵⁹⁰,’nun hazırladığı Koruma Sorumluluğu Raporu ile Aralık 2001’de oluşturuldu. 2005’teki BM Dünya

---

⁵⁸⁶ Anne Ryniker, “The ICRC’s Position on Humanitarian Intervention”, *IRRC*, Sayı 83, Haziran 2001, s. 527

⁵⁸⁷ Nicholas J.Wheeler, “The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society,” in Jennifer M.Welsh, (ed.) *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004, ss. 32–41

⁵⁸⁸ Michael Walzer, “The Politics of Rescue”, in *Arguing About War*, New Haven: Yale University PRes, 2004, ss.67-73

⁵⁸⁹ Ryniker, s. 529

⁵⁹⁰ Komisyon’un başkanları Avustralyalı eski milletvekili ve bakan Gareth Evans ile Cezayirli diplomat ve eski BM temsilcisi Mohamed Sahnoun’dur. Üyeler: Gisele Cote-Harper ve Michael Ignatieff (Kanada), Lee Hamilton (ABD), Vladimir Lukin (Rusya), Klaus Naumann (Almanya), Cyril Ramaphosa (Güney Afrika), Fidel V. Ramos (Filipinler), Cornelio Sommaruga (İsviçre), Eduardo Stein Barillas (Guatemala) ve Ramesh Thakur (Hindistan)

Zirvesi'nde tartışılan Koruma Sorumluluğu, oldukça kısaltılmış bir şekilde BM Genel Kurulu tarafından kabul edildi⁵⁹¹.

4.1. UMDEK'in Koruma Sorumluluğu Raporu

Devletin egemenliği ile çatıştığı gerekçesiyle şüphe ile bakılan insani müdahale, bir devlette iç savaş, ayaklanma, baskı veya devletin başarısızlığı nedeniyle zarar gören toplulukların insan haklarının korunabilmesi için kullanılmaktadır. Ancak halkın ezildiği veya acı çektiği durumlarda, kendi devleti, halkını koruma sorumluluğunu yerine getiremiyorsa; sorumluluk ülke dışına doğru taşar. Koruma Sorumluluğu Raporu da, bu sorumluluğun ne zaman ülke dışına taşacağını ve diğerleri tarafından nasıl yerine getirileceğini orta koymaktadır. İnsani müdahalenin bir hak mı yoksa sorumluluk mu olduğuna dair süregelen tartışmalara bir nokta koymayı başaran rapor, isminden de anlaşılabilir. Üzere bunu bir sorumluluk olarak kabul etmiştir. Bu sorumluluğun aşamaları ise raporda önleme sorumluluğu, tepki sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğu olarak özetlenirken; en önemlisi önleme boyutu olmuştur. Genel olarak "haklı neden eşiği, tedbir ilkesi, doğru otorite ve operasyon ilkeleri" üzerine kurulan Koruma Sorumluluğu, detaylı bir müdahale öncesi-süreci-sonrası planı oluşturmuştur⁵⁹².

4.1.1. Koruma Sorumluluğu'nun Temel İlkeleri

Koruma Sorumluluğu; egemenlik, BM Şartı'nın m. 24'teki uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi, insan hakları, ilgili uluslararası hukuk kuralları, devlet pratikleri, bölgesel örgütler ve BMGK'ya dayanmaktadır. Ancak Koruma Sorumluluğu üçlü bir sorumluluk olarak tanımlanarak, önleme, tepki gösterme ve yeniden inşa üzerine kurulmuştur.

---

⁵⁹¹ David Wippman, "Enforcing the Peace: ECOWAS and the Liberian Civil War", Lori F. Damrosch (ed.) *Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts*, NY: Council of Foreign Affairs, 1993, dipnot 21, s. 185

⁵⁹² ICSS, The Responsibility to Protect, Aralık 2001, s. xii

Koruma Sorumluluğu egemenliğin kontrol anlamına geldiği “tarihi geçmiş” bakış açısını reddederek, egemenliğin sorumluluk olduğu zeminine oturtulmuştur. Bu sorumluluk ise üç seviyededir. İlk olarak devlet, halkının hayatını, mallarını korumak ve refahını sağlamakla sorumludur. İkincisi, ulusal otoriteler hem halkına hem de uluslararası topluma karşı sorumludur. Üçüncü olarak ise devlet içindeki birimler kendi hareketlerinden, görev ve ihmallerinden sorumludur. Bu sorumlulukların hepsinin kapsamında ise, halkların insan hakları ve güvenliğinin korunması vardır. İnsan hakları, uluslararası ilişkilerin en önemli kavramlarından birisi haline gelirken; insan güvenliği, yüzyıllardır devlet için hayati öneme sahip toprak güvenliğinin yerini almıştır. İnsan güvenliği ise halkın fiziksel, ekonomik ve sosyal güvenliğinin sağlanması ve insan haklarının korunmasıdır. Bunun içerisinde yaşama, sığınma, yiyeceğe erişme, işe sahip olma ve çevre güvenliğinin dışında, insani gelişim, sağlık, insanlık onuru da yer almaktadır. Dolayısıyla Koruma Sorumluluğu, etnik temizlik, açlık, tecavüz ve kendi güvenlik güçleri tarafından öldürülmeyi insan güvenliği ve insan hakları çerçevesinde değerlendirerek, bunların uluslararası bir korumaya da sahip olduğunu göstermeye çalışır⁵⁹³.

İnsani gerekçelerle müdahale etmenin bir hak olmadığı, aksine bir Koruma Sorumluluğu olduğuna vurgu yapan raporda, ilk sorumluluk öncelikle müdahale gerçekleştirmek değil; yardıma ihtiyacı olanların istek ve görüşlerini göz önüne almaktır. Bu konudaki Koruma Sorumluluğu öncelikle ilgili devlettedir. O devlet bir çözüm bulmuyor ya da bulamıyor ve zararı engelle(ye)miyorsa, ya da bizzat zararın kaynağıysa, sorumluluk uluslararası topluma devrolmaktadır. Ancak bu sorumluluk temelinde tepki gösterme, önleme ve yeniden inşa olarak üçe ayrılır⁵⁹⁴.

4.1.1.1. Önleme Sorumluluğu

Önleme sorumluluğu da yine ilk olarak devlete aittir. Devlet, bütün kurum ve kuruluşlarıyla beraber halkına hesap verebilir bir yönetime sahip olma sorumluluğuna sahiptir. Bu yönetim içerisinde insan haklarını korumak ile sosyal ve ekonomik gelişimi sağlamak görevine sahip devlet, problemleri konuların çözümü için de sorumluluğa

---

⁵⁹³ ICISS, s. 15

⁵⁹⁴ ICISS, s. 17

sahiptir. Hem devlet için, hem de önüne geçilmezse uluslararası toplum için tehdit oluşturabilecek niteliğe sahip problemlerde, ilk sorumluluğa sahip devlet de, ikincil sorumluluğa sahip uluslararası toplum da; sorunun kökenini göz ardı edemez. Rapor, sorunun çözülmesi için öncelikle nedenlerinin anlaşılabilmesi ve buna yönelik bir çatışma yönetimi oluşturulabilmesi için üç koşul olduğunu belirtir.

İlk koşul, “erken uyarı” (early warning) olarak gösterilen; durumun hassasiyetinin ve araya girildiğinde oluşabilecek riskin derecesini saptamaktır. Bir eylemin önleyici olabilmesi için öncelikle ortada çatışma yaratabilecek sorunlar olduğunun tespit edilebilmesi önemlidir. Bu sorunların bilgisine sahip olabilmek demek, daha fazla kaynak ve bunları analiz edebilecek uzman gereklidir. Sorunun kaynağı devletin kendi birimleri olduğunda, o devletin verdiği bilgilerden ziyade; diğer devletlerin elçileri ve istihbaratları, BM temsilcileri veya varsa barış gücü ekipleri, uluslararası insan hakları gözlemcileri ve çeşitli uluslararası örgütlerin raporları belirleyici rol oynar. Bu farklı kaynaklardan doğru bir analiz oluşturabilmek için ise konunun uzmanlarından yararlanılmalıdır. Ancak hem her devletin kendi özel yapısıyla ilgili uzman bulmak hem de doğru bilgiye ulaşabilmek kolay değildir. Üstelik gelişmiş devletlerin; siyasi, ekonomik ve hukuki açıdan gelişmemiş bambaşka kültürlere sahip devletlerde çıkan anlaşmazlıkların esas nedenlerini çözümleyebilmesi kolay değildir.

İkinci koşul, “önleyici enstrümanlar” (preventive toolbox) ile gerekli önlemlerin ve politikaların ne olacağını belirlemektir. Politik ve diplomatik önlemler bu konuda, önemli bir paya sahiptir. BM Genel Sekreteri’nin başrol oynadığı önlemler, siyasi yaptırımlar, izole etme, örgütten çıkarma, mal varlıklarını dondurma ve kamuoyu önünde “ifşa etme ve utandırma” (naming and shaming) şeklinde gerçekleştirilebilir. Ekonomik önlemlerde olumlu yönlendirme ve teşvik teklifi yeterli değilse; ticari yaptırım ve yatırımları durdurma yöntemleri kullanılabilir. Bunların yanı sıra sorunlu taraflara arabulucular ve uluslararası gözlem görevleri de gönderilerek yasal çözüm bulunmaya çalışılabilir.

Son olarak da, devlet veya uluslararası toplumda, bu sorunu çözmek için “politik istek” (political will) olması gerekir. Ancak bu istek sadece sorunu çözmeye yönelik

olmalıdır; bunun dışında devletin egemenliğini sonlandırmak ya da yönetim biçimini değiştirme amacı, sorumluluğunun kötüye kullanılmasıdır ve kabul edilemez⁵⁹⁵.

4.1.1.2. Tepki Sorumluluğu

Önleme sorumluluğu kapsamında uygulanan her türlü yaptırım, en düşük düzeyden başlayıp artırılarak uygulanır. En güçlü düzeydeki zorlayıcı yaptırımlar da işe yaradıysa ve sorun bir çatışma halini aldıysa; şartları daha sonra ifade edilecek olan askeri müdahale yapılmadan önce daha güçlü yaptırımlar bu kez çatışmanın durdurulması için uygulanır. Koruma Sorumluluğu Raporu, çatışmaya verilecek tepkiler açıkça şu şekilde ortaya koymuştur:

- *Silah ambargosu*
- *Askeri işbirliği ve eğitim programlarının durdurulması*
- *Devletin veya çatışan tarafların, hatta tarafların liderlerinin, yurt dışındaki finansal varlıklarının dondurulması*
- *Başlıca gelir kaynağı olan mallara ticari ambargo uygulanması*
- *Petrol ürünlerine ulaşımının engellenmesi*
- *Hava sahasının kapatılması*
- *Diplomatik temsilin sona erdirilmesi*
- *Çatışanların liderlerine ve ailelerine yurt dışında seyahat sınırlaması*
- *Devletin veya grupların üyesi olduğu uluslararası ve bölgesel örgütlerden çıkarılması*
- *Yeni bir örgüte üye olarak kabul edilmemesi*⁵⁹⁶

Bu yaptırımların yeterli görülmediği aşırı şiddetli çatışmalarda ise, başka bir çözüm kalmadığı durumlarda askeri müdahalenin de tepki sorumluluğuna girdiğini belirten raporda, bu aşırılıkların ne olduğu da açıkça anlatılmıştır. Ancak rapor, devlete muhalefet bir grubun, uluslararası toplumun desteğini sağlamak için devleti şiddete yöneltebileceği ihtimalinin de altını çizerek; önleme sürecindeki istihbaratın doğru analizinin önemini ortaya koyar.

---

⁵⁹⁵ ICISS, ss. 21-7

⁵⁹⁶ ICISS, s. 30

4.1.1.3. Barış İnşası Sorumluluğu

UMDEK, askeri müdahaleden kaçınılmadığı durumlar sonunda ise yeniden inşa süreci olduğunu ortaya koyarak hem müdahalenin nasıl olması gerektiğini hem de müdahale sonrası süreci detaylandırır. Müdahale sonrası sürecin barış inşası ile başladığı ortaya konduktan sonra; güvenliğin, uzlaşının, adaletin ve gelişmenin sağlanacağı açıklanır. Üstelik raporda, barışın korunması ve zarar gören sivil yönetimin yeniden kurulması için BM otoritesi altında bir yönetim oluşturulması ve gerekli şartlar sağlandığında otoritenin devredilmesi de ayrıntılı gösterilir.

Öncelikle barışı sürdürmek için, aynı operasyon sürecinde olduğu gibi oradaki halkın desteği alınır. Destek sağlanabilmesi için de halka kasıtlı zarar verilmemiş olması önemlidir. Halkın ve yerel yetkililerin de desteğiyle barış inşası sürecini başlatacak olan müdahalecilerin önceliği sivil yönetim ve yeniden yapılanmayı sağlarken; çatışma sonrası bölgelerde en fazla görülen eski alışkanlıklara dönüş, organize suç eğilimi, silahlanma ve intikam saldırılarını durdurmaya odaklanmalıdır.

Bu süreçte müdahalecilerin beş önemli görevi vardır. İlk görev, azınlıkları korumak ve çatışma sürecinde göç etmek zorunda kalan mültecilerin geri dönüşünü güvence almaktır. İkinci görev, yerel otoritelere güvenlik güçleri oluşturmada yardım etmek; gerektiğinde eğitim vererek dengeli bir güvenlik sistemi oluşturmaktır. Üçüncü görev, bu ikisini birleştirerek silahlanmanın önüne geçme ve toplumun yeniden bütünleşmesini sağlamaktır. Ancak yeni çatışmadan çıkmış ve düşmanlıkların henüz azalmadığı yerel halkı silahsızlandırmak zor bir süreçtir ve çoğu zaman bu düşmanlığı da ortadan kaldırmak için detaylı bir çaba gerektirir. Dördüncü görev, kimi bölgelerde bulunan mayınların ve gerilla tuzaklarının kaldırılmasını sağlamaktır. Son olarak da, savaş suçlularının cezalandırılması için Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderilmesini sağlayarak, yerel halka adaletin olduğunu göstererek onları barışa inandırmaktır⁵⁹⁷.

---

⁵⁹⁷ ICISS, s. 65

4.1.2. Koruma Sorumluluğu'nun Altı Kriteri

İnsani gerekçelerle yapılan müdahalelerin temelindeki “Haklı Savaş” kriterlerini içinde barındıran evrensellik oluşturabilecek bir kurallar bütünü oluşturmak isteyen UMDEK, altı kriter oluşturmuştur. Bu kriterler Richard Miller’ın haklı savaş kriterleri olarak listelediği Tablo 2’de de görülen *ius ad bellum* ve *ius in bello* kriterlerinin içiçe geçmiş halidir. Bu kriterler baraj kriteri olarak oluşturulan *haklı neden* (just cause), tedbir kriterleri olarak *doğru niyet* (right intention), *son çare* (last resort), *orantılılık* (proportional means) ve *yüksek başarı şansı-makul beklenti* (reasonable prospects) ve son olarak da *haklı otorite* (right authority)dir. Böylece ne zaman ve nasıl müdahale edileceği konusunda net kurallar olmuş oldu. Diğer yandan müdahalenin meşruluğunun çerçevesi oluşturuldu. Üstelik bu kriterler, müdahale kapsamında olması gerekenleri sınırladı ve insanlara daha fazla zarar verilmesinin önüne geçmenin yolunu göstermeye çalıştı⁵⁹⁸.

4.1.2.1. Haklı Neden

Haklı savaş kriterleri arasında üzerine en çok düşünülen kriteri olan haklı neden, Koruma Sorumluluğunda “baraj kriteri” olarak nitelendirilir. Bir halka yapılmakta veya yapılması yakın olan telafi edilemeyen haklı nedenlerin barajı oluşturularak, UMDEK müdahaleyi gerektirecek durumları belirledi. İlk olarak soykırım amacı olsun ya da olmasın büyük çapta yaşam kaybına yol açan; bir devletin kasıtlı hareketi, ihmali veya önüne geçmedeki yetersizliği ya da ‘başarısız devlet’ (failed state) olduğu durumlara yapılan müdahale meşru kabul edilir. İkinci haklı neden ise ölüm, göçe zorlama, terör eylemleri veya tecavüz içeren büyük çapta etnik temizliktir⁵⁹⁹.

Bu haklı nedenlerin, Koruma Sorumluluğu çerçevesinde genişlediğinin en önemli göstergesi; geniş çapta ölüm ve etnik temizliği devletin yapması veya engelle(ye)memesinin bir önemi olmamasıdır. Devletin öncelikli sorumluluğunu halkını korumak olması dolayısı ile bu sorumluluğu yerine getir(e)miyor olması, sorumluluğun uluslararası topluma aktarımını gerektirir ve insanların ölüyor olması da en önemli kıstastır.

---

⁵⁹⁸ Schroeder, s. 195

⁵⁹⁹ ICSS, s. 33

Koruma Sorumluluğu raporu, haklı neden olarak insanların vicdanını şok edecek durumları şu şekilde belirtir:

- 1948 Cenevre Konvansiyonu'nda tanımlanan eylemler sonucunda geniş çapta can kayıpları
- Soykırım amaçlı olup olmadığı ya da devlet eylemi olup olmadığı farketmeksizin ortaya çıkan geniş çapta can kayıpları
- Bir bölgedeki varlığı yok edilmek istenen bir grubun üyelerinin sistematik olarak öldürülmesi veya orada bulunmalarının engellenmesi;
insanları göçe zorlayacak terör eylemleri;
belli bir grubun kadınlarına, politik bir mesaj vermek için, sistematik tecavüze dayalı ortaya çıkan etnik temizlik
- Cenevre Konvansiyonları ve Ek Protokollerinde tanımlanan ve geniş çapta ölüm veya etnik temizlik yaratarak savaş hukukunun çiğnenmesi ve insanlığa karşı işlenen suçlar
- Devletin çökmesi sonucu halkın iç savaş ve açlıkla mücadedelesi
- Devletin engellemek istemediği veya engelleyemediği, ya da yardım istediği doğal felaketler sonucu yaşanan can kayıpları⁶⁰⁰

Diğer yandan UMDEK, sadece müdahale gerektiren durumları açıklamakla kalmayıp aynı zamanda müdahale gerektirmeyen koşulları da açıklayarak da haklı nedenleri ayrıntılandırmış oldu. Öncelikle sistematik öldürme veya etnik temizliğin olmadığı durumları kesinlikle haklı nedenin dışında bırakan UMDEK, dolayısıyla ırk ayrımcılığı yapma, muhaliflere baskı altında tutma veya hapsedme gibi koşulların olduğu bir ülkeye yapılabilecek müdahalenin ekonomik, politik ve askeri yaptırım olduğunun altını çizdi. Diğer yandan BMGK onayı olsa bile, yine sistematik ölüm ve etnik temizliğin yaşanmadığı, askeri darbe ile demokratik rejimin değiştirilmesini, devletin devrik lideri istese de; insani müdahale için haklı neden olarak kabul etmeyen UMDEK, sadece “insani” amaçlı ve geniş çapta ölüm ve etnik temizlik durumlarında olduğunu açıkladı. Ayrıca başka bir devlette yaşayan kendi vatandaşlarını korumak amacı ya da o devletteki terörden kendi vatandaşlarını kurtarmak niyetiyle, BM Şartı

---

⁶⁰⁰ ICSS, s. 33

VII. bölüm m. 51'den yararlanarak yapılan askeri müdahale, yine haklı neden değildir⁶⁰¹.

Koruma Sorumluluğu kapsamında bir müdahale için sadece büyük çapta etnik temizliğin ve ölümlerin haklı sebep olarak kabul edilmesinin nedeni, askeri müdahalenin son çare olarak ve çok zorunlu durumlarda gerçekleşeceğini garantiye almak istenmesidir. Ancak ne kadar büyüklükte bir etnik temizlik olması veya kaç kişinin ölmesi gerektiği konusu tam olarak tanımlanmamıştır. Bunun nedeni ise alt sınır konulması durumunda, insanlar büyük bir etnik temizliğe maruz bırakılıyor ya da öldürülüyorsa; ancak alt sınıra ulaşamadığı için uluslararası toplumun tepki gösterme yetkisi bulunmayacak ve müdahale etmesi için haklı nedeni yok kabul edilecektir⁶⁰². Bunun önüne geçilebilmesi için tanım “büyük çapta” olarak bırakılmıştır.

4.1.2.2. Doğru Niyet

Koruma Sorumluluğu, askeri müdahalenin meşru insani müdahale olabilmesi için müdahaledeki amacı, sadece insanların acı çekmesi durdurmak veya önlemek olarak gösterir. Diğer yandan sınırları değiştirme, savaşan taraflardan birine destek verme, bir rejimi devirme, toprak parçası işgal etme gibi amaçlar varsa, o müdahale meşru kabul edilemez. Ancak müdahale edebilmek için bir toprağı işgal etmekten başka bir seçeneğin olmadığı durumda, amaçlanan işgal olmaması kaydıyla, düşmanlıklar bitirilince topraklar, oranın egemen sahibine ya da bunun imkanı yoksa BM geçici yönetimine bırakılması kabul edilebilir.

Gerçek niyetin, ifade edilen niyetle aynı olup olmadığı konusunda net bir karara varmak mümkün olmadığından; Koruma Sorumluluğu, bu ilkenin alt prensiplerini de oluşturdu. Bunların ilki, tek bir devlet müdahale ettiğinde çıkarları için müdahale etmiş olma ihtimali yüksek olacağı için, ortak müdahale yapılması ilkesidir. İkincisi ise zarar görmelerinin önüne geçmek için müdahale edilen halkın da bu müdahaleye destek olmasıdır. Ayrıca gerçek niyetin ölçülememesi sorununa karşı olarak da, ekonomik ve stratejik çıkarlar dışında, mültecilerin kendi ülkesine girişini veya terörist ve uyuşturucu

---

⁶⁰¹ ICISS, s. 34

⁶⁰² Evans ve Sahnoun, s. 103

satıcılarının müdahale edilmek istenen devlette bir üs oluşturmalarını engellemek de; insanların acı çekmesini durdurmak ve hayatlarını korumak niyetinden sonra, ikincil niyet olursa kabul edilir⁶⁰³.

4.1.2.3. Son Çare

Koruma Sorumluluğunun üç aşamasından biri olan önlem sorumluluğu çerçevesinde, askeri müdahale yapılmadan önce uygulanabilecek yaptırımlar denenmiş olmalıdır. Bütün yaptırımların tek tek denenmesi zorunluluğu olarak anlaşılmaması gereken bu koşul, özellikle devlet ile devlet içindeki bir azınlık grup arasındaki çatışmalar için açıklanmıştır. Bu durumlarda, önlem sorumluluğu kapsamındaki yaptırımlara ek olarak öncelikle tarafların anlaşmaya zorlanması gerekir; bu süreçte de ateşkesin sağlanması, barış güçleri veya arabulucuların bölgeye gelerek görüşmelerin gözlemlenmesi gerekir⁶⁰⁴.

Ayrıca önleyici kuvvetlerin de hedef devletin izniyle buraya gelerek, çatışmanın savaşa dönmesini engellemesi de, müdahale öncesi denenmesi gereken yollardan biridir. Ancak burada karşı devletin izninin olması önemlidir. Buna ek olarak, askeri müdahale yapmadan durumu değiştirmek amacıyla askeri kaynakların, bu kez hedef devletin izni olmadan, müdahale bölgesine getirebilir. Ancak operasyon tamamen savunma amaçlıdır ve çatışmalar başka bölgelere sıçramasın diye bir tür güvenlik duvarıdır⁶⁰⁵.

4.1.2.4. Haklı Otorite

Haklı Savaş öğretisinde Aquinas'ın belirlediği, savaş ilan etme hakkının sadece egemende olması; modern dünyada güç kullanmaya, sadece meşru müdafaa durumunda, izin verme yetkisinin BM Şartı VII. bölüm m. 51 ile BMGK'ya verilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece BMGK, uluslararası arenada en yüksek otorite kabul edilir. Ne var ki, daimi üyelerden birinin müdahaleyi, gerekli olduğu halde, kabul etmemesi dışında

---

⁶⁰³ ICISS, s. 36

⁶⁰⁴ ICISS, s. 36

⁶⁰⁵ ICISS, s. 58

devletlerin müdahale için onay alabileceği başka bir mekanizma yoktur. Bu da, daimi üyelerin çıkarlarına uygun müdahalelerin gerçekleşmesi ancak çıkarlarına ters olduğu durumda üyenin müdahale yolunu, veto ederek durdurmasını getirir. BM Şartı gereği, konu BMGK'ya sunulabilir ya da BMGK kendisi bunu gündemine alır. Bir diğer ihtimal ise Şart'ın 99. maddesine göre, BM Genel Sekreteri'nin konuyu Konsey gündemine almasıdır.

Yetkinin BM Şartı ile resmen BMGK'ya verilmiş olması UMDEK için de önemli bir temel oluşturur. Koruma Sorumluluğuna göre de, müdahale için karar verme yetkisi, BMGK'dadır. Ancak haklı sebebi, doğru niyeti olan ve son çare olarak kullanılan askeri müdahale kararını, BMGK daimi üyelerinden birinin veto etmemesi için; yeni bir ilke oluşturuldu. Daimi üyeler için bir çeşit “ Davranış Kuralı” öngören UMDEK, daimi üyelerin kendi ülkelerinin hayati çıkarları söz konusu olmadığı bir müdahale kararını veto etmemeyi kabul etmesiyle bu sorunun çözüleceğini belirtti. Eğer BMGK, insanlık onuruna aykırı bir duruma müdahale emri vermezse, en yüksek otorite olarak güvenilirliği azalır⁶⁰⁶. BMGK'nın onay vermediği, ancak haklı nedeni ve doğru niyeti bulunan ve son çare olarak askeri müdahalenin gündeme geldiği durumlarda, uluslararası toplumun tepkisiz kalması engellenmeliydi. Bunun için BMGK'ya alternatif bulmanın aksine; Konsey'in daha işlevsel çalışabilmesi için sırayla, BM Genel Kurulu, bölgesel örgütler ve *ad hoc* bireysel veya ortak devlet gruplarının müdahaleyi gündeme getirmesi çözümü bulundu⁶⁰⁷.

BMGK'nın onayı gerçekleşmezse konu Genel Kurul'da “Acil Durum Oturumu”da ve “ Barış için Birleşme” kapsamında tartışılır. BM Genel Kurulu'nun müdahale emri verme yetkisi bulunmaması nedeniyle, buradan çıkan sonucun bir bağlayıcılığı olmayacaktır; ancak bu karar 2/3 çoğunlukla alındığı için BM üyelerinden bu kadar çok sayıda kabul gören bir kararın BMGK'ya örnek teşkil edeceği düşünülür. Ancak burada daimi üyelerin Genel Kurul'u etkilemeleri ihtimali de söz konusudur.

---

⁶⁰⁶ ICISS, s. 53

⁶⁰⁷ Evans ve Sahnoun, s. 106

Yine de konuyu bu şekilde tüm üyelere sunmak bile BMGK'nın hem otoritesinin hem de güvenilirliğinin azaltıldığını gösterir⁶⁰⁸.

BM Genel Kurulu'nun da müdahaleyi desteklememesi durumunda ise; bölgesel örgütlerin müdahale yetkisi olur. BM Şartı m. 52(3)⁶⁰⁹, müdahalenin bölgesel örgütler tarafından yapılmasının açık bir şekilde yasaklanmaması, maddenin bölgesel örgütlere müdahale yetkisi verdiği şeklinde esnek yorumlanabilir. Bir devlet içindeki çatışmalardan, ölüm ve etnik temizlikten en fazla zarar gören o devletin komşuları olduğu için UMDEK, müdahale etme yetkisini oradaki bölgesel devletlere bırakır. Üstelik bölgedeki diğer devletler, o devletin siyasi sistemine, coğrafi yapısına ve kültürüne çok yabancı olmayacağı için Koruma Sorumluluğunu gerçekleştirirken, daha fazla zarar vermesi ihtimali azalır. Diğer bir yandan da, komşu devletlerin yakınlığı ve o devlete dair bilgileri, aynı derecede zarara da sebep olabilir ve komşu devletlerin müdahale sonrasında hedef devleti kontrolüne alma ihtimali de vardır. Bunlara ek olarak, UMDEK, bölgesel örgütlerin sorumluluk alanı örgütün tanımlanan sınırlarıyla sınırlar⁶¹⁰. Bu sırada ise sınırları içinde ancak üye olmayan bir devlete yapılabilecek bir müdahalenin kabul edilip edilemeyeceğini net bir şekilde belirtmez.

BMGK, Genel Kurul ya da bölgesel örgütlerin müdahale etmediği bir durumla karşı karşıya gelindiğinde, *ad hoc* koalisyon veya bireysel devletlerin müdahalelerini ise uluslararası toplumdan kabul görmesi çok zor bir son seçenek olarak belirten UMDEK; BM Şartı'nın bu şekilde kalması durumunda, BMGK onayı olmayan müdahalelerin meşruluk kazanamayacağını belirtir. Bu müdahalelerin herhalukarda uluslararası hukuku çiğnemiş olarak kabul edileceği ve dolayısıyla da, gerçekten müdahalenin baraj kriterlerine uyup uymaması da müdahaleciler tarafından esnetilebilir konuma gelir. Dolayısıyla böyle müdahaleler BMGK'nın ve dolayısıyla BM'nin prestijini azaltır⁶¹¹.

---

⁶⁰⁸ ICISS, s. 53

⁶⁰⁹ m. 52(3): "Güvenlik Konseyi, yerel uyuşmazlıkların, ya ilgili devletlerin girişimi üzerine ya da Güvenlik Konseyi'nin göndermesi yoluyla, bu tür bölgesel anlaşmalar ya da bölgesel kuruluşlar aracılığıyla barışçı yoldan çözülmesinin gelişmesini teşvik eder"

⁶¹⁰ ICISS, s. 54

⁶¹¹ ICISS, s. 55

4.1.2.5. Orantılılık

Müdahaleciler, mümkün olduğu kadar az güç kullanarak en etkili ve hızlı şekilde, uluslararası hukukun dışına çıkmadan ve müdahalenin insani boyutuna önem vererek güç kullanmalıdır. Bu nedenle operasyonun süresi ve yoğunluğu, sivilin etkileneceği ve hedef devletin politik yapısına karışılmayacağı şekilde belirlenmelidir. Bir yandan da müdahale sırasında uluslararası insancıl hukukun bütün ilkelerine uyulmalıdır. Müdahalenin belli bir nedeni ve amacı olduğu için kapsamı da tüm devlet boyutuna ulaştırılmadan sadece bununla sınırlandırılmalıdır. Operasyon böyle sınırlı bir hedef ve olay içerdiği için standartlarının da daha yüksek olması gerekmektedir⁶¹².

Müdahaleyi gerçekleştirenler birden fazla devlet veya örgüt ise, komutanların çeşitli olması ve ülke birliklerinin sadece kendi ulusal komutanlarından emir alması eğilimleri hem süreci uzatacağı hem de operasyonun birliğini sağlayamayacağından, operasyonun kısa sürede başarıya odaklanması gerekir. Mümkün olan en hızlı şekilde başarıya ulaşılan müdahalelerde, sivilin de süreçten etkilenmesi daha kısa sürer ve zarar görme ihtimalleri azalır. Bu nedenle önceden belirlenmiş ortak “Angajman Kuralları” oluşturulması önemlidir. Bu kuralların mutlaka uluslararası savaş hukukuna aykırı silahları dışarıda bırakacak şekilde, insan haklarını gözeterek şekilde oluşturulması belirtilir. Belirlenen kurallar çerçevesinde operasyonun süresinin kısa olması; sürpriz ve gizli operasyonlarla hedef askeri kuvvetlerin, gerektiğinde maksimum güç ve modern silah kullanarak etkisiz hale getirilmesi sağlanır⁶¹³.

4.1.2.6. Yüksek Başarı Şansı

Bir devlet sınırlarında gerçekleşen geniş çapta ölüm ve etnik temizliğe müdahale edilecekse, öncelikle bu müdahalenin gerçekleşmesi durumunda başarının sağlanıp sağlanamayacağı ölçülür. Müdahaleden sonraki durumun, müdahaleden önceki durumdan da kötüye gitme ihtimali olan ve başarısız olunacağı önceden belli olan bir müdahale meşru görülmez. Ayrıca böyle bir müdahaleye başlanması, müdahalenin

---

⁶¹² ICISS, s. 37

⁶¹³ ICISS, ss. 61-4

amacının zaten orada zarar gören halkı kurtarmak değil, müdahalecilerin gündemindeki başka çıkarların olduğunu gösterir. Başka bir açıdan bakılırsa, bütün diğer kriterlerin sağlanması ihtimalinde BMGK daimi üyelerinden birine müdahale edilmesi, büyük ve uzun süren bir savaş çıkaracağı için meşru olamaz⁶¹⁴.

Başarı şansının önceden belirlenebilmesi için hem orantılı bir operasyonun nasıl olacağı planlanır hem de asker koalisyonun ortak zeminde buluşabilmesi için müdahaleye en düşük düzeyde önem veren koalisyon üyesinin standartları üzerinden bir plan yapılır. Beklenmedik karşı saldırılara nasıl tepki verileceği, sivil yaşamlarını korumaya nasıl özen gösterileceği ve güç kullanımının sadece askeri odaklı olacağının yanı sıra, çıkış stratejisi de belirlenir⁶¹⁵.

4.2. Koruma Sorumluluğu'nun Uluslararası Kabulü

Koruma Sorumluluğu Aralık 2001'de hazırlandıktan sonra ilk defa 2005 yılında BM Dünya Zirvesi'nde gündeme geldi. BM 60. Genel Kurul toplantısında tartışılan Koruma Sorumluluğu, değiştirilerek de olsa kabul edildi.

4.2.1. Devletlerin Kavrama Bakış Açısı

BM 60. Genel Kurulu'nda Kanada, Almanya ve İngiltere ile birlikte, Arjantin, Avustralya, Kolombiya, Hırvatistan, İrlanda, Güney Kore, Yeni Zelanda, Norveç, Peru, Ruanda, İsveç ve Tanzanya destekledi⁶¹⁶. Buna karşılık başta ABD, Rusya ve Çin olmak üzere pek çok devlet kavramı kabul etme konusunda isteksizliğini dile getirdi.

4.2.1.1. Kavramı Destekleyen Devletler

İngiltere Dış İşleri Bakanı Jack Straw, AB adına yaptığı Genel Kurul konuşmasında, BM'nin geçen on yıldan ders almasını gerektiğini söyledi. Koruma Sorumluluğu'nun ileride göreceğimiz bir kural olduğunu belirten Straw, dünyanın görmemezlikten gelmek için artık çok küçük olduğunu söyledi. Bu nedenle de Koruma

---

⁶¹⁴ ICISS, s. 37

⁶¹⁵ ICISS, s. 59

⁶¹⁶ Alex J. Bellamy, "Whither Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit", *Ethics and International Affairs*, Sayı 20 Cilt 2, Haziran 2006, ss. 143-69

Sorumluluğu'nun uluslararası toplumun ortak bir değeri olduğunu ve takip edilirse soykırım, etnik temizlik ve insanlık suçları engellenmiş olacağını belirtti. Ayrıca AB'nin bu eşi görülmemiş Koruma Sorumluluğunun, uluslararası toplum tarafından kabul görmesinden memnun olacağını kaydetti⁶¹⁷.

Güney Kore Dış İşleri ve Ticaret Bakanı Ban Ki-moon ise konuşmasında, Koruma Sorumluluğu ile uluslararası toplumun, devletlere halklarını korumalarında yardım etme sorumluluğu olduğunun hatırlatıldığını söyledi. Koruma Sorumluluğunun büyük insan hakları ihlallerini engelleyebilecek bir mekanizma olduğu için devletler tarafından kabul edilmesini istedi⁶¹⁸.

İsveç Dış İşleri Bakanı Laila Freivalds, konuşmasında dünyanın soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenmiş suçları engellemek için tepki sorumluluğunun olduğunu ve BMGK'nın da, bir devlet kendi vatandaşları için gerekli sorumluluğu yerine getirmiyorsa, bu sorumluluğu almaya hazır olması gerektiğini belirterek, Koruma Sorumluluğunun kabul edilmesini beklediğini söyledi⁶¹⁹.

Ruanda adına konuşan Charles Murigande, Ruanda'daki BM Kalıcı Yönetimi'nin Koruma Sorumluluğu'nun kabulünü memnuniyetle karşılayacağını belirtti. Ruanda'nın vurguladığı da Koruma Sorumluluğunun içindeki soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suç önleme sorumluluğu oldu. Ruanda'da yaşanan felaketin başka bir yerde yaşanmaması için Koruma Sorumluluğunun gerektiği durumlarda acilen uluslararası topluma aktarılması gerektiğini vurgulayan Murigande, böyle bir durumda BMGK'nın harekete geçmesini gerektiğini belirtti⁶²⁰.

Daimi üye Fransa, Koruma Sorumluluğunu insanlığın belirtilen şekilde tehdit edildiği durumlarda, uluslararası toplumun harekete geçmeden durmamasını öngördüğü

⁶¹⁷ Jack Straw'un BM Genel Kurulu'ndaki Konuşması, NY, 17 Eylül 2005:

<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/uki050917eng.pdf>

⁶¹⁸ Ban Ki-moon BM 60. Genel Kurul Konuşması, NY, 18 Eylül 2005:

<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/kor050918eng.pdf>

⁶¹⁹ Laila Freivalds, BM 60. Genel Kurul Konuşması, 17 Eylül 2005:

<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/swe050917eng.pdf>

⁶²⁰ Charles Murigande, BM 60. Genel Kurul Konuşması, 18 Eylül 2005:

<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/rwa050918eng.pdf>

için memnuniyetle karşıladığını ve bunun için bir insan hakları konseyi kurularak Koruma Sorumluluğunun uygulanmaya başlanmasını istediği belirtti⁶²¹.

4.2.1.2. Kavramı Kabul Etmeyen Devletler

İngiltere dışındaki daimi üyelerden olan ve bir müdahaleci olan ABD ise BM'nin 60. Genel Kurul'unda Koruma Sorumluluğu ile ilgili bir yorumda bulunmadı. Aslında ABD, herhangi bir çıkarı olup olmadığını bilmediği bir müdahalede bulunacağı sorumluluğunu, önceden almak istemiyordu. Bu şekilde kısıtlanmak ve ne zaman nereye müdahale edileceği kararını başka bir organa, yani kurallar bütününe bırakmak istemeyen ABD'nin, 2004'ten itibaren Koruma Sorumluluğunu kabul etmeyeceği biliniyordu⁶²².

Çin ise 5 Haziran 2007'deki bildirisinde, her devletin halkını Koruma Sorumluluğu olduğunu ve bir ülkede çatışmaya varacak kadar sorunlar çıktığında bunun nedeninin çeşitliliğini sadece ilgili devletin anlayabileceğini belirtti. Bu nedenle de ihtiyatsız müdahalelere izin verilmemeliydi. Sorunun çok geniş çapta bir insanlık krizi haline geldiği durumda ise ilgili devletin ve komşu devletlerin de görüşü alınarak, sadece BMGK onayı ile uluslararası toplum o bölgeye müdahale edebilirdi⁶²³.

Diğer daimi üye Rusya ise Koruma Sorumluluğunu söylem olarak destekliyor olsa da; Çin'in duruşuna katılarak BMGK kararı olmadan herhangi bir müdahalenin gerçekleştirilemeyeceğini düşünüyordu.

---

⁶²¹ Philippe Douste-Balzy, BM 60. Genel Kurul Konuşması, 18 Eylül 2005: <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/fra050918eng.pdf>

⁶²² Jennifer M. Welsh, "Conclusion: Humanitarian Intervention after 11 September," *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 180 : S. Neil Macfarlane, Carolin J. Thielking, ve Thomas G. Weiss, "The Responsibility to Protect: Is Anyone Interested in Humanitarian Intervention?", *Third World Quarterly* 25, Sayı 5, 2004, s. 98

⁶²³ Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM Reformları ile İlgili Raporu, 7 Haziran 2007: <http://www.china-un.org/eng/smhwi/2005/t199101.htm>

Venezuela, Koruma Sorumluluğunun zayıf devletlere müdahale etmek isteyen güçlü devletler için bahane olduğunu söylüyordu⁶²⁴. Bağlantısızlar Hareketi ortak görüşte birleşememiş olsa da, onlar adına Malezya hükümeti, Koruma Sorumluluğunun, insani müdahalenin yeniden kavramlaştırılması olduğunu ve hiçbir uluslararası hukuk ile bağdaşmadığını belirtti.

4.2.2. Kavramın BM Literatüründeki Yeri

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 2003'te istediği "Tehdit, Fırsat ve Değişim" Üst Düzey Panel raporu 2004'te genel sekrete sunuldu. "A more Secure World: Our Shared Responsibility" adıyla Annan'a sunulan rapor, 2005'teki BM Dünya Zirvesi'nde Koruma Sorumluluğu'nun tartışılması ve bir kısmının da olsa kabul edilmesiyle sonuçlandı.

4.2.2.1. "Daha Güvenli Bir Dünya" Raporu

Raporda, devletlerin kendi haklarının Koruma Sorumluluğu olduğuna vurgu yapıldı. Ancak devletler bunu yerine getir(e)mediği durumlarda, uluslararası toplumun acilen ortak hareket etmesi gerektiğini kabul eden raporda, insani hukuk için BMGK'nın da veto ile feçli kalmaması gerektiğini belirtti⁶²⁵. Bunun için de Koruma Sorumluluğunda baraj kriteri olarak belirlenen soykırım, etnik temizlik ve geniş çapta ölümlere, uluslararası insancıl hukuku çiğneyen olayları da ekledi. Bunu "tehditin ciddiliği" başlığı adı altında inceleyen Panel; tehdidin gerçek mi yaklaşmakta olan tehdit mi olduğunun önemli olduğu belirtti. Son çare ve ortalılık ilkelerini de tekrarladıktan sonra başarı ihtimalini de "sonuçların eşitliği" olarak değiştirdi. Ayrıca BMGK'nın karar alma yönetime değişiklik de öneren Panel, "belirleyici oylama" yöntemiyle, BMGK'dan veto çıkmasını önlemeye amaçlıyordu. Buna göre oylamaya geçilmeden önce açık bir oylama yapılacak ve buradaki "hayır" oyları görüldükten sonra

---

⁶²⁴ Statement by Hugo Chavez, President of Venezuela, at the General Debate of the 60th Session of the United Nations General Assembly, 15 Eylül, 2005; available at www.embavenez-us.org/news.php?nid%174 'den Bellamy, 2006, s. 147

⁶²⁵ Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Changes, "A More Secure World: Our Shared Responsibility", 2004, paragraf 202-3

resmi oylamaya geçilecektir. İlk oylamadaki hayır oyları veto olarak kabul edilmezken; ikinci oylama resmi olarak kabul görecektir⁶²⁶.

Bu raporun da etkisiyle BM 2005 Dünya Zirvesi sırasında Koruma Sorumluluğunu destekleyen ülkelerin öncelikli amacı, BM 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Koruma Sorumluluğundan bahsedilmesini sağlamaktır. İkinci amaç ise BMGK'nın kararlarında Koruma Sorumluluğunu kabul etmesini sağlamaktır. Böylece haklı neden barajı ve tedbir ilkesinin var olduğu durumlara müdahale etmek için BMGK'nın felç bırakılamayacağı ve hayati çıkarları olmayan BMGK daimi üyelerinin veto etmeyeceğini düşünüyorlardı⁶²⁷.

4.2.2.2. BM Genel Kurul Kararları

Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138. paragrafında geçen Koruma Sorumluluğu, her devletin halkını yukarı bahsedilen Panel raporundaki gibi *“soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suç”*tan korumak olarak tanımlandı. Genel Kurul, bunu sorumluluğun yerine getirilmesini sağlamak için devletlere yardım edeceği teminatını verdikten sonra 139. paragrafında diğer yollar tüketildikten sonra, BMGK yoluyla, ortak harekete hazır olunacağını belirtti. Ancak harekete geçmesi için *“barışçıl yolların yeterli olmaması ve ulusal otoritelerin kendi sınırlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa aykırı suçlardan korumakta açıkça başarısız olması”* gerekmektedir.

Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ndeki 138. ve 139. paragraflar, BMGK'nın 2006 yılındaki 1674 sayılı kararı 4. paragrafında⁶²⁸ tekrar onaylanarak, Koruma Sorumluluğu da ilk defa bir BMGK kararında geçmiş oldu. İkincisi kez, yine 2006'da, BMGK 1706 sayılı kararında, 138. ve 139. paragraflar onaylandı.

---

⁶²⁶ Threats, Challenges and Changes, paragraflar 203, 207, 257

⁶²⁷ Bellamy, 2006, s. 153

⁶²⁸ BMGK 1674 sayılı kararı: *“Reaffirms the provisions of paragraphs 138 and 139 of the 2005 World Summit Outcome Document regarding the responsibility to protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity”*

BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, 12 Ocak 2009'da BM Genel Kurulu'na sunduğu raporda, Koruma Sorumluluğu'nun olan BM Şartı'nı ve dolayısıyla BM üyelerinin sorumluluklarını değiştirmekten ziyade, aslında güç kullanımına izin verilmemesi dışındaki sorumluluklarını pekiştirdiğini belirtti⁶²⁹. Raporun 10. paragrafın (a) bendinde “*Koruma Sorumluluğunun egemenliğin düşmanı değil; müttefiki olduğu*” ifade ediliyor; ayrıca bu sorumluluğun devletin egemenliğinin doğasından kaynaklandığı hatırlatılıyor. Üstelik devletlere bu sorumluluğu yerine getirmeleri için yardım amacı güdüldüğü; bir devletin hata yapmasını bekleyerek müdahale maksadına sahip olunmadığı vurgulanıyor. Koruma Sorumluluğunu üç sütuna oturtan Ban Ki-Moon, ilk olarak devletin sorumluluğunun korunmasını ayrıntılı açıkladı. İnsan haklarına saygı duyan, uluslararası insan hakları hukuku anlaşmalarına taraf olan ve bununla ilgili örgütlerle işbirliği içinde çalışan devletler olmanın, Koruma Sorumluluğunun içinde yer aldığını açıkladı. İkinci sütunu bu sorumluluk sürecinde uluslararası destek sağlamak olarak belirten Ban Ki-Moon, devletin suç işleme ve insan haklarını ihlal etme durumunda, destek ve işbirliğinin işe yaramayacağını vurgulayarak böyle bir durumda, üçüncü sütunun, yani zamanında ve etkili cevabın devreye direceğini belirtti. Ancak üçüncü sütuna geçmeden önce, devletin Koruma Sorumluluğu kapsamında kabul edilen hukuka ve insanlığa aykırı suç işlemesine izin verilmeden önce yardımcı programların detaylı olması gerektiğini açıkladı. Çatışma ihtimali olan bir devlete giden uluslararası barış ve çatışma çözüm gruplarının, çatışmaya gidebilecek nedenlerin ne olduğunu ve objektif olarak öğrenmesi önemlidir. Aksi takdirde, dışarıdan gelen yardım, bir süre sonra işlevsiz kalır⁶³⁰. Son sütunda, kısa zamanda ve etkili tepkinin gerçekleşebilmesi için ise BMGK daimi üyelerinin bir müdahale kararını veto etmemeleri ya da veto etme tehdidinde bulunmamaları gerektiğini söyleyen Ban Ki-moon, ortak sorumluluk ve beklentileri paylaşması gerekenleri sadece BMGK üyeleri değil; tüm BM üyeleri olarak gösterdi⁶³¹.

21 Temmuz 2009'daki BM Genel Kurulu'nun 96. oturumunda da bu üç sütunu kısaca anlatan Ban Ki-moon, BM üyelerine üç hatırlatmada bulundu. İlk olarak,

⁶²⁹ BM Genel Sekreteri Raporu A/63/677, 12 Ocak 2009, 3. paragraf

⁶³⁰ BMGS Raporu A/63/677, 12 Ocak 2009, par. 16, 28, 29, 44

⁶³¹ BMGS Raporu A/63/677, 12 Ocak 2009, par. 61

Koruma Sorumluluğunu devletin yerine getirmediği ve sorumluluk kapsamındaki zulümlerin uygulandığı durumlara uluslararası toplum tepki göstermekten başka yapacağı tek şeyin işlevsiz politik söylemler olduğunu söyledi. Bu nedenle de, uluslararası barış ve güvenliğin koruyucuları olarak BM'nin bundan daha iyisini yapması gerektiğini vurguladı. İkinci olarak, Ocak'ta Genel Kurul'a sunmuş olduğu raporun 71. Paragrafında yapmış olduğu çağırışı tekrarlayarak, Genel Kurul'un Koruma Sorumluluğunu geniş olarak da kabul etmeyi düşünmesi gerektiğini belirtti. Son olarak ise BM'nin neden kurulduğunun ve üyelerin neden bir araya gelerek toplandığının unutulmamasını istedi⁶³².

23 Temmuz 2009'daki BM Genel Kurulu'nun 97. oturumundan önce İnteraktif Dialog toplantısına katılan Gareth Evans, Koruma Sorumluluğunun, müdahalenin bir "hak"tan bir "sorumluluk" olmasına vurgu yaparken; önceliğin müdahalenin hedefi olacak devletin olmadığını belirtti. Koruma Sorumluluğun öncelik verdiği, zulümler dolayısıyla zarar gören kurbanların (öldürülen veya öldürülmek üzere olan insnalar, tecavüz edilen veya edilecek olan kadınlar, açlıktan ölen veya ölmek üzere olan çocuklar) korunmasıdır⁶³³.

BM Genel Kurul oturumunda bu dialog değerlendirildi ve söz alan BM temsilcileri Koruma Sorumluluğu ile ilgili gelişmelerden memnuniyetini dile getirdi. Ancak Genel Kurul başkanı, Gazze'ye yapılması istenen müdahalenin Koruma Sorumluluğunun bir doktrin olarak kabul edilmemiş olmasından dolayı mı yapılmadığı yoksa BMGK'da reform yapılmamış olmasından mı kaynaklandığı sorusunu sordu. Koruma Sorumluluğunun doktrinleşmemesini, mevcut ortak güvenlik sisteminin böyle bir doktrini kabul etmek için yetersiz olmasına bağladı. Bunun nedeni olarak da, gelişmemiş devletler ile gelişmiş devletler arasındaki güven sorunu ve taraflardan birinin, çoğunlukla ilkinin, diğerinin kuralları esnetmesinden korkmasıydı. Ayrıca sadece devletlerin insan haklarına saygı gösterme ve Koruma Sorumluluğu suçlarından kaçınma kapasitelerini arttırmaya çalışmaya odaklandıkça, insani müdahale teriminin

⁶³² BM Genel Kurulu A/63/PV.96, 21 Temmuz 2009

⁶³³ Gareth Evans, "Implementing the Responsibility to Protect: The Need to Build on the 2005 Consensus", *UNGA Interactive Dialogue on the Responsibility to Protect*, NY, 23 Temmuz 2009: <http://www.gevans.org/speeches/speech405.html> (22.12.2014)

“öldüğü” gibi, Koruma Sorumluluğunun da itibarının sarsılma ihtimali olduğunu belirtti⁶³⁴.

4.3. Koruma Sorumluluğu ile NATO’nun Kosova Müdahalesi

24 Mart 1999’da başlayan ve 78 gün süren NATO’nun Kosova müdahalesi, hukuki ve insani yönleriyle tartışılmıştır. Ruanda’da çok geç kalınan müdahalenin Kosova’da çok erken yapıldığı iddiasından yola çıkılarak bir kural oluşturmaya çalışmış olan UMDEK’in Koruma Sorumluluğunun kriterleri, teker teker Kosova müdahalesine uygulanırsa, hangi sorunlara nasıl çözümler bulunmuş olduğu da ortaya çıkacaktır.

4.3.1. Baraj Kriteri: Haklı Neden

Milosevic’in 1987’de başlayan yükselişiyle beraber, Kosovalı Arnavutların ellerinden alınan eğitim ve çalışma haklarına ek olarak, Milosevic’in söylemleriyle artan Sırp milliyetçiliği, Kosova’daki Arnavutlar ile Sırp otoriteleri arasındaki gerginliği arttırdı. Birleştirici bir güç olarak görülen Tito’nun ölümü sonrasında, gerginliğin çatışmaya dönüşmesi için engel kalmadı.

Kosova’daki yönetimi değiştirerek, kendi istediği şekilde yönetmek amacıyla olan Milosevic, Kosova Komünist Parti Komitesi başkanı Arnavut Azem Vlassi’yi istifaya zorladı. Bunun arkasından gelişen protestoları Sırp yönetimi, Kosova’da olağanüstü hal ilan ederek kontrol altına alabildi. 1989’da Sırp Meclisi Kosova’nın özerkliğini kaldırmak için karar alırken; Arnavutların siyasi eylemlerinde şiddet unsuru güçlenmeye başladı. 1991’de pasif direniş yanlısı İbrahim Rugova liderliğinde ilan edilen paralel Kosova Cumhuriyeti, Sırbistan’daki yönetimi ve seçimleri tanıımıyordu. Özellikle eğitim, sağlık hizmetleri ve çalışma hakkından mahrum kalan Arnavutlar, yeraltında kendi okullarını ve hastanelerini açtı. Ancak işsizlik ve fakirliğin önüne geçilemiyordu.

1995 Dayton Barışı’ndan Kosovalı Arnavutların kazanımları olmaması üzerine, Kosova Kurtuluşu Ulusal Ordusu 1996’da Sırlara saldırmaya başladı. Sırp güçlerinin saldırılara cevap vermesiyle, saldırılar çatışma halini aldı. Şubat 1998’den itibaren

---

⁶³⁴ BM Genel Kurulu A/63/PV.98, 23 Temmuz 2009

saldırılarını artıran Sırp polisi ve özel güvenlik güçleri Drenica’da elli üç sivil Arnavut’u öldürdükten sonra, Srebrenitsa’da yaşanan katliamlardan dolayı Milosevic’e güvenmeyen uluslararası toplum, Kosova’ya dikkat kesildi⁶³⁵.

BMGK kararlarına rağmen, Haziran 1998’de, Yugoslav Ordusu Hava Kuvvetleri ve Sırp polisi ağır silahlarla Kosova’ya saldırdı ve savaş başladı. Eylül 1998’de evsiz kalmış Arnavutların sayısı 265.000 ile 300.000 arasında belirlendi⁶³⁶. 1998 sonuna kadar ölen Arnavut sayısı ise 1.500’e ulaştı. Eylül 1998’e gelindiğinde, Sırp güçlerinin 226 köyü ağır silahlar kullanarak tamamen yok ettiği ve 217’sini boşalttığı ortaya çıktı⁶³⁷. Sırp güvenlik güçlerinin, 15 Ocak 1999 Racak Katliamı’nda kırk beş sivil Arnavut köylüyü öldürmesi ise uluslararası toplumun sabrını taşırdı. Bunun yanı sıra Arnavutları bir şekilde Kosova’dan uzaklaştırarak, Arnavutlardan arınmış bir Kosova yaratmaya çalışılan At Nalı Operasyonu kapsamında, gönüllü Sırp askerler de Arnavutlara karşı zulmünü arttıyordu.

Diğer yandan KKO gerillalarının sivillere yönelik saldırılarının artması, karşılığında Sırp polisi ve askerinin saldırılarının şiddeti arttırdı ve sadece Ocak 1999’da 151 Arnavut öldürülerek ve 20.000 Arnavut evsiz kaldı⁶³⁸. BMMYK raporlarına göre, Mart 1999’a gelindiğinde Kosova’da 250.000’den fazla Arnavut evsiz vardı⁶³⁹. Ölüm sayısının gittikçe artıyor oluşu, Bosna-Hersek’te insanların toplama kamplarına gönderilerek orada soykırım yapılması ya da Srebrenitsa’daki gibi “güvenli bölge”ye saldırıların gerçekleştirilerek soykırımın kolaylaşmasını sağlaması gibi olayların tekrarlanmasından korkan uluslararası toplumu bir an önce müdahale yapmaya yöneltti⁶⁴⁰.

---

⁶³⁵ Judah, ss. 27, 81

⁶³⁶ Ramet, 2002, s. 319

⁶³⁷ Altuğ Günal, “Kıbrıs ve Kosova Sorunlarının Hakkaniyet ve Uluslararası Hukuk Açısından Karşılaştırılması”, *Ege Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Seminerleri 2009-2010*, Haziran 2010, s. 66

⁶³⁸ Ramet, 2002, s. 326

⁶³⁹ Judah, s. 87

⁶⁴⁰ Falk, s. 849

Bütün bunlar gösterdi ki; Sırbistan, kendi vatandaşlarını yani Kosovalı Arnavutları koruma sorumluluğunu yerine getirmiyordu. Üstelik Koruma Sorumluluğu kapsamında suç olarak kabul edilen saldırıları da gerçekleştiren Milosevic ve Sırp birlikleri, At Nalı Operasyonu ile de etnik temizlik yapıyordu. Öldürülen Arnavut sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde; Kosova’da Arnavutlar ile Sırpalar arasındaki iç savaş artık devlet güçlerinin (Sırbistan ve Yugoslavya devleti) de taraf olması ve halkın bir kesimine, Arnavutlara, saldırması nedeniyle, bir devlet terörü ve soykırımdı. Bu da Sırp yönetimin Koruma Sorumluluğu Raporu’nda belirtilen ve BM Genel Kurulu’nda kabul edilen suçları işleyerek, halkını koruma sorumluluğunu yerine getirmeyi reddettiğinin göstergesi oldu. Her iki Koruma Sorumluluğu suçunun birden Kosova’da var olması ise Kosova’da zarar gören sivil halkın korunması sorumluluğunun uluslararası topluma düşmesinin haklı nedeni oldu.

4.3.2. Tedbir Kriterleri: Doğru Niyet, Son Çare, Orantılılık ve Yüksek Başarı Şansı

Doğru Niyet

Koruma Sorumluluğu çerçevesinde, zulüm gören halkı kurtarma sorumluluğu gerçekleştirilirken, başka amaçların olmaması, müdahaleyi gerçekleştirenlerin niyetinin doğru olduğunu gösterir. Kosova müdahalesinde, NATO üyelerinin oy birliğiyle almış olduğu kararda, devletlerden birinin Kosova’da yaşanan insanlık suçunu bitirmek dışında bir motivasyonunun olup olmadığının bilinmesi mümkün değildir. Yine de Kosova’da petrol bulunmaması, müdahale eden devletlerin Kosova topraklarında hak iddia etmemesi ve Milosevic’in hiçbir müdahaleci devleti tehdit etmemiş olması, niyetin doğru olduğunu düşündürür⁶⁴¹. Üstelik müdahale edilen devletin yönetimi veya yöneticisini değiştirmek amaçlanmadığı için, müdahaleci güçlerin Milosevic’in bir sonraki seçimleri kazanmasına açıkça bir etkisi de yoktur. Bunlar da aslında müdahalenin, sivillerin öldürülmesini engellemek amacıyla yapıldığını gösterir.

---

⁶⁴¹ Havel, ss. 4,6

Diğer bir yandan ise, İngiltere Başbakanı Tony Blair'ın "*Kosova'da hem insani değerler hem de milli çıkarlarımız çakışmaktadır.*" sözleri, niyetin insani olmadığına inanılmasına neden olmaktadır. Ancak Koruma Sorumluluğu kapsamında, asıl niyetin soykırım ve geniş çapta ölümleri durdurmak olduğu takdirde; hayati önem taşımayan mülteci akınını engellemek gibi amaçlar reddedilmemektedir⁶⁴². Kosova'da yerlerinden edilmiş insanların önce komşu sonra diğer Avrupalı ülkelere göç etmesi, ev sahibi ülkenin ekonomisini ve sosyal standartlarını düşürdüğü gibi, savaşın sıçrama ihtimalini de arttırdığından; Blair'ın bu sözleri Koruma Sorumluluğu'nun gözardı edebileceği bir ikincil niyet olarak kabul edilmelidir. Üstelik Blair'in "eğer ki güvende olmak istiyorsak diğer ülkelerde yaşanan insan hakları ihlallerine ve çatışmalara arkamızı dönmeyiz" sözleri de, asıl gündemin yine insani olduğunu gösterir.

Diğer yandan NATO, Çin büyükelçiliğinin bombalanmasından sonra burada yaralanan ve ölen sivillere ve ailelerine tazminat öderken; kurtarmak için gittiği sivil Arnavutların ailelerine böyle tazminat ödemesinin söz konusu olmaması, müdahalecilerin niyetinin insaniliğini sorgulatır. Üstelik müdahalecilerin, UAD'da sivil kayıplardan kaçılmayacağını belirtmesi ve bu kayıplar için üzgün olduklarını belirtmesi de; niyetin sorgulanmasının haklılığını gösterir.

Genel olarak bakıldığında, müdahalenin niyetinin doğru olduğu düşüncesinin ağır bastığı söylenebilir. Ne var ki, müdahale yapılmadan önce de müdahale sırasında da YFC'nin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına dokunulmaması gerektiğini savunan NATO ve BM'nin, 1244 sayılı BMGK kararıyla Kosova'da kurulacak geçici yönetimin yerel otoritelere devretmesi gerekirken; 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığında etkili olması, niyetin doğruluğu açısından olumsuz bir sonuç oluşturdu. Doğru niyet kriteri çerçevesinde bakıldığı zaman; müdahalenin niyeti insanlara uygulanan etnik temizliği durdurmak olması ve barış inşası çerçevesinde kurulan geçici hükümetin, kurulan sivil sistemi yerel otoritelere devretmesi gerekliydi. Kosova'nın yönetiminin, Sırbistan'a devredilmeyerek bağımsızlık olması ve bu süreçte BM ve AB geçici yönetiminin varlığını sürdürmesi; bugünkü Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına

---

⁶⁴² ICISS, s. 36

duyulacağı belirtilen saygının hiçe sayıldığını gösterir. Müdahaleye başlarken doğru niyet kriterine uygun olarak savunulan, Sırbistan ve müdahale dönemindeki Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne saygının müdahale sonrası süreçte yok olması, başlangıçtaki niyetin de sadece insanlığa aykırı suçları bitirmek olmadığı sonucunu getirir. Bütün bunlar beraber değerlendirildiğinde ise, NATO'nun Kosova müdahalesinin niyetinin, Koruma Sorumluluğu açısından doğru kabul edilemeyeceğini gösterir.

Son Çare

NATO müdahalesinin son çare olup olmadığı konusu incelendiğinde görülür ki; uluslararası toplum da BM de, çatışmaların başlamasından, müdahalenin başladığı 24 Mart 1999'a kadar, Milosevic ile anlaşmaya çalıştı. Uluslararası aktörler, öncelikle Milosevic'in pasif direniş lideri Rugova ile eğitim anlaşması yapması konusunda başarıya ulaşamadı. Ayrıca 1160, 1199, 1203 sayılı BMGK kararları ile de Milosevic'in durdurulması sağlanamadı. 13 Ekim 1998'de Holbrooke ile bir şekilde anlaşabilen Milosevic, bu kez de KKO'nun sivillere yönelik saldırılar başlatmasıyla, ateşkesi bozdu. Bu sırada Temas Grubu'nun ve AB ülkelerinin pek çoğu, ekonomik yaptırımlar uyguladı, Sırbistan ve Karadağ ile yapılan yatırım antlaşmalarını dondurdu, Milosevic ve bazı Sırp liderlerin yurtdışındaki mal varlıklarına el konuldu. Ayrıca YHY'nin Avrupa'ya uçuşu kapatıldı ve Sırp hava sahası uçuşa yasak bölge ilan edildi. Bütün bunlara rağmen Milosevic, müdahaleden hemen önce teklif edilen Rambouillet Antlaşması'nı imzalamayı da reddetti. Milosevic'in bu antlaşmayı reddeceği, özellikle de NATO askerlerinin Yugoslavya içinde dolaşmasına izin verilmesini içeren maddesi gereği, biliniyordu. Bütün müdahale planı hazır olmasına rağmen, Richard Holbrooke son bir kez daha Milosevic ile görüşerek onu ikna etmeye çalıştı. Ancak bu görüşmede de, Milosevic bombardmanın başlayacağını bilmesine rağmen antlaşmayı imzalamadı⁶⁴³. Böylece Milosevic, uluslararası topluma müdahaleden başka bir seçenek bırakmamış oldu.

---

⁶⁴³ Holbrooke, Milosevic'e imzalamamasının ne anlama geldiğini bilip bilmediğini sorduğunda; Milosevic bombardmanın başlayacağını bildiğini söyledi. Günel, 2007, s. 94, dipnot 29

Orantılılık

Müdahalenin orantılı olup olmadığı değerlendirilirken; ilk olarak ortaya konması gereken 15000 feet yükseklikten uçan NATO uçaklarının, sivilleri de öldürmüş olmasıdır. Bombardımanın direk etkisiyle, Sırbistan, Kosova, Karadağ ve Vojvodina’da 500 civarında sivil öldü. Ayrıca ilk üç hafta, Sırp kuvvetlerini zayıflatmayı başaramayan bombardıman, aksine Sırpların intikam duygularını alevlendirerek; dolaylı olarak 400 Arnavut sivilin ölümüne neden oldu. Bunlara ek olarak, NATO kayıtlarına göre 1.000.000 kişi Kosova’yı terk etmek zorunda kaldı.

Bunların dışında Sırp televizyonu RTS ve Çin büyükelçiliğinin bombalanması da, sivil kayıpları arttırdı. Bombardıman çoğunlukla ekonomik hedefleri vursa da; sadece hava hareketi kullanıldı ve hareket 78 gün sürdü. Ayrıca kullanımı yasaklanmış olan uranyum ve misket bombaları kullanıldı. Diğer yandan Kosova’daki 20.000 Sırp asker ve 16.000 polis ve güvenlik güçlerine karşı NATO 912 uçak ve 35 gemi ile gece gündüz bombardımana devam ederek kayıp vermeden savaşı tamamladı⁶⁴⁴. Bütün bunlar genel olarak değerlendirildiğinde, müdahalenin orantılı olduğunu söylemek de zordur.

Yüksek Başarı Oranı

Hava saldırısının tek başına yeterli olmadığı ve kara hareketine ihtiyaç duyulduğu yönünde, müdahaleye katılan bazı NATO üyelerinden baskı yapılmış olsa da, son ana kadar kara askerleri devreye sokulmadı. Dünyanın en güçlü devletlerinden oluşan NATO ittifakına karşı Rusya’dan yardım beklemiş olan Milosevic, Sırpların alevlenmiş milliyetçiliğine güveniyordu. Ancak bombardımana karşı YFC’nin sayıca yetersiz olan hava gücü ve varolanların da etkili kullanılamaması savaşın seyrinin NATO lehine olacağını gösteriyordu.

Yine de, NATO kuvvetleri gelene kadar öldürülebilecekleri kadar Arnavut öldüren Sırplar; savaş sonunda yenik de düşülse, Arnavutları ölmesi veya göç etmesi yoluyla Kosova’yı Arnavutlardan arındırmaya çalışıyordu. NATO’nun bombardıman

---

⁶⁴⁴ Günel, 2010, ss. 79-80

süresine dar beklentisi 78 gün olmadığı ve Milosevic'i, Sırp güçlerini Kosova'dan kısa sürede çıkararak halka yapılan zulmü durdurmaya ikna edeceğini düşünmesi, Sırpların bu At Nalı Operasyonu'na yardımcı oldu. Yine de, NATO'nun Milosevic'i hafife almış olmasına, operasyonun uzun sürmesine ve sivil kayıplara neden olmasına rağmen, başarılı olması ihtimali, halkın da NATO'nun destek vermesi ile birlikte yüksekti.

4.3.3. Haklı Otorite

İnsani müdahalenin de, Koruma Sorumluluğu'nun da yasal meşruluk kriteri haklı otoriteye dayanmaktadır. Buna göre haklı sebebi ve doğru niyeti olan bir müdahale, yapılmadan önce BMGK onayını almalıdır. Ancak Kosova'daki etnik temizliği durdurmak için 24 Mart 1999'da başlayan NATO müdahalesinden önceki son BMGK kararı olan 1239 sayılı kararda silahlı güç kullanımına yönelik bir BMGK izni söz konusu değildi. Ancak 1160, 1199 ve 1203 sayılı kararlarında YFC'den silahlı çatışmaları ve Kosova halkına uygulanan şiddeti durdurmasını isteyen BMGK'nın, Milosevic tarafından dinlenmemiş olmasının, uluslararası topluma müdahale hakkı verdiğini savunanlar bulunmaktadır. Yine de bu güç kullanımı BM Şartı'na göre yasal kabul edilmemektedir.

Koruma Sorumluluğu'nun BMGK'dan sonra gösterdiği ikinci otorite kaynağı ise BM Genel Kurulu'dur. Yasallığı bir açıdan da olsa sağlayabilmek adına Kanada'nın BM Genel Kurulu'nu "Acil toplantı"ya çağırıp "Barış içi Birleşme" kararı çıkarttırma teklifi, 2/3 çoğunluğun sağlanamayacağı düşüncesiyle reddedildiği için, Koruma Sorumluluğu'nun bu otorite kaynağını da kullanılmadı.

BM Genel Kurulu kararı opsiyonunun da olmadığı durumlarda, bölgesel örgütlere, sınırları içindeki bölgelerde müdahale izni veren Koruma Sorumluluğu; NATO'nun müdahalesinin prensipte meşruluk kazandırabileceği düşünülebilir. NATO'nun örgüt sınırları içinde bulunmayan Sırbistan ve Kosova, NATO üyelerinin komşusu olması dolayısıyla aslında NATO'nun komşusu niteliğinde görülebilir. Bu açıdan bakıldığında da NATO, kendisine komşu olan Sırbistan'da insanlığa karşı işlenen suçlara bir dur diyerek örgüt içerisindeki NATO üyelerini de korumuş olur.

Yine de tam anlamıyla Koruma Sorumluluğu'nun tanımladığı bölgesel örgüt müdahalesine uymayan NATO müdahalesi, son seçenek olan *ad hoc* bir araya gelmiş ülkelerin yaptığı askeri bir güç kullanımı olarak kabul edilerek meşrulaştırılmaya çalışılabilir. Ancak burada şu aşıkardır ki: NATO belli temeller ile amaçlar çerçevesinde oluşturulmuş ve *ad hoc* olmayan bir örgüttür. Bütün bunlar çerçevesinde, NATO'nun müdahalesi Koruma Sorumluluğu'na göre de tam anlamıyla meşru değildir.

Koruma Sorumluluğu Raporu'nda, bir müdahalenin Koruma Sorumluluğu kapsamında haklı ve meşru kabul edilebilmesi için kaç kriterin yerine gelmesi gerektiği belirtilmediği için, NATO'nun Kosova müdahalesinin haklılığı ve meşruluğu konusunda net bir sonuca varılamamaktadır. Altı kriterin hepsinin sağlanması durumunda tamamiyle haklı ve meşru sayılacağı veya bu kriterlerin birinin sağlanmaması durumunda meşruiyetini/haklılığını kaybedeceği belirsizliğinin, Koruma Sorumluluğu'nun BM Şartı'nda bir hukuk kuralı olarak yerini alması durumunda çözüleceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Devletlerin ilişkilerini çıkarlarına göre belirlediği uluslararası sistem içerisinde, sadece insanların haklarını korumak ve acı çekmelerini engellemek için yapılan müdahaleleri görmek birçok insanın beklentisidir. Ne var ki uluslararası sistemdeki aktörler, güç kullanımlarını “insani müdahale” kavramı ile meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bu da temelini Haklı Savaş öğretisinden alan “insani müdahale” kavramının, içerik ve sınırlarının net bir şekilde ortaya konamamış olmasından kaynaklanmaktadır. İnsani müdahalenin kurallarının belirsiz bırakılmasının, gerçekten gerekli durumlarda müdahalenin, söz konusu kurallara takılıp engellenmemesi açısından aslında faydalı olduğu, Jonathan Charney gibi akademisyenler tarafından belirtilse de; kuralların açık bir şekilde ortaya konulması, kavramın hukuki ve bağlayıcı bir nitelik kazanabilmesi açısından hayatidir.

Haklı Savaş kriterlerinin haklı bir müdahale için de yol gösterici olduğu kabul edilmektedir. Ancak insani müdahale henüz BM Şartı’nda kendisine yer bulamadığı gibi, hiçbir uluslararası antlaşma/sözleşmede bulunmamaktadır. Dolayısıyla devletlerin hukukken bu kriterlere uyma zorunluluğu olmadığı gibi; müdahalenin yapılmasını engelleyebilecek tek yasal düzenleme BM Şartıdır. Ancak görülmüştür ki; ne BM Şartı ne de BMGK kararının olmaması, bir devletin veya örgütün istediğinde müdahale ederek, bunu da insani gerekçelere dayandırmasına her zaman engel olamamaktadır. Üstelik BM Şartı içerisinde çelişkiler bulunmaktadır. Öncelikli I. bölüm m.2(4) ile güç kullanmayı yasaklayan BM Şartı, BMGK’ya VII. bölüm m. 51 ile güç kullanma yetkisi vermekte ve bunu da BM Şartı’nın girişi ve V. bölüm m. 24(1)’deki “uluslararası güvenlik ve barışı koruma sorumluluğu”na dayandırmaktadır. Ayrıca yine VII. bölüm m. 42 ile BMGK’nın uluslararası barışı korumak için “hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde” bulunması hakkını getiren BM Şartı, aslında uluslararası güvenliği ve barışı korumak adına devlet egemenliğinin güç kullanarak çiğnemesine izin vermektedir. Böylece uluslararası barış ve güvenliği koruma ve sağlama gerekçeleriyle, devletlerin güç kullanma yasağını çiğnemesi için hukuki bir boşluk yaratır. Üstelik I. bölüm m. 1(3) – IX. bölüm m. 55(c) ile insan haklarına ve özgürlüklerine vurgusuyla insan hakları konusunu devletlerin iç işlerinden

ıkararak devletlerarası bir konuma getirmekte ve uluslararası bir örgütün sorumluluğuna vermektedir. Şart'ın bu kurallarıyla ile devletlerin, insan haklarına aykırı olduğunu iddia ettikleri durumlarda, g kullanımıını meşru göstermelerine imkan sağlamaktadır. Bütün bunlar, insani müdahalenin kavramsal yetersizliğinden ve doktrin haline gelememesinden kaynaklanan hukuki boőluklar olarak gösterilebilir.

Bu çalışmada, insani müdahalenin ortaya konan eksikliklerinin Koruma Sorumluluğu (RtoP) ile sorumluluk, otorite ve müdahale sonrası durum bağlamında giderildiği savunuldu. Buna göre söz konusu eksiklikler, Koruma Sorumluluğu sayesinde  seviyede giderilir. Sorumluluk seviyesinde ilk olarak, Koruma Sorumluluğu ile insani müdahalenin karşısındaki en büyük düşman olarak değerlendirilen egemenlik kavramı arasındaki negatif iliőki ortadan kaldırılır. Koruma Sorumluluğu aslında egemenliği kendi içinde barındırır. Rapor sorumluluğu, Toplum Sözleşmesi'nden beri süregelen, devletin kendi halkını korumak için var olduğu ve egemenliğini devam ettirebilmesi için Koruma Sorumluluğunu yerine getirebilmesi gerektiği dőncesine dayandırır.

Sorumluluk bağlamında, ikinci olarak; Koruma Sorumluluğu müdahaleyi bir sorumluluğa dayandırdığı için insani müdahaleyi kendi çıkarlarına göre gerçekleştiren devletlerin realist bakış açılarının yerine, aslında olması gerekeni göz önünde bulunduran ahlaki bakış açısının önemini vurgular. Böylece devletlere, halkın kendisine gösterdiği rıza ile ve halkı korumak için kurulduğu da unutturulmamaya çalıőılır. Bu anlayıő bugün için ütopik görünse de, Koruma Sorumluluğu'nun BM Genel Kurulu tarafından kısmen kabul edilmiş olması, savunucularına bir umut ıőıđı oluşturur.

Koruma Sorumluluğu'nun "sorumluluk"tan kaynaklanan diğer bir sonucu, müdahalenin, çıkarları gerçekleőtirebilmek adına bir değer, insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak adına bir sorumluluk olarak oluşturulması, müdahalelerin doğru niyete dayanmasının daha fazla mümkün kılar. Buna ek olarak, insanların kurtarılmasına yönelik bir sorumluluk olan müdahalenin, sivil kayıplara neden olmamak için daha dikkatli icra edileceği de aşıkardır.

İkinci seviye ise otorite alanındadır. İnsani müdahale, müdahale etmeme prensibine meydan okuyor olmasının yanı sıra; BM Şartı'na uygun gerçekleşmesinin tek istisnası BMGK onayının olmasıdır. Ancak hukuken BMGK daimi üyelerinden herhangi birinin veto etmesi durumunda, haklı nedene ve doğru niyete sahip olursa dahi, müdahale gerçekleşemez. Buna karşın, Koruma Sorumluluğu ile bu otorite sorunu çözülmeye çalışılarak; BMGK onayının sağlanamadığı durumlarda, BM Genel Kurulu'na ve oradan da sonuç alınamazsa, bölgesel örgütlere gidilmesinin müdahalenin meşruiyetini arttıracığı sonucuna varılır.

Üçüncü seviye ise müdahale sonrası şartlarının oluşturulmasıdır. İnsani müdahale öğretisinde müdahale sonrası için herhangi bir vizyon yoktur; yine de çoğunlukla müdahaleci aktörlerin bazıları ya da hepsi, müdahalenin hedefi olan bölgede tekrar bir sivil otorite oluşması sırasında orada bulunur. Ancak bu süreçte müdahalecinin ne derece aktif olacağı belirsizdir. Koruma Sorumluluğu ise çatışmanın bitmesinden sonraki süreçte müdahaleciye öncelikle sorunun kaynağına inip çözüm arayarak barış-inşası, sonrasında da devlet-inşası görevini verir. Barış inşası, genelde çatışmaların kaynağı tarihsel ve çok derin olduğu için, uzlaşmanın sağlanmaya çalışılmasıyla gerçekleşir. Devlet-inşası sürecinde ise müdahaleci aktörler, kendi istediği yönetim biçimini getirmek için değil; kaybolan otoriteyi yeniden kurmak ve bu süreçte yerel halkın yer almasını sağlamak için çalışır. Zamanla hem barışı hem de yönetimin işleyip işlemediğini denetlemek suretiyle, müdahaleci aktörler bölgenin kontrolünü yerli sivil otoriteye bırakarak görevini sona erdirir.

Koruma Sorumluluğu'nun yeniliklerinin bu şekilde oluşmasında NATO'nun Kosova müdahalesinin etkisine bakıldığında ise ilk göze çarpan otorite konusudur. Müdahalenin BMGK onayı olmadan gerçekleşmesi, müdahalenin insani boyutundan önce hukuki boyutunun tartışılmasına neden olarak; müdahale meşru bulunmamanın yanı sıra BM Şartı'nı çiğnemesi nedeniyle hukuka aykırı bulundu. Ancak Koruma Sorumluluğu'nun doğru otorite kriteri ile BMGK'nın işlevsiz kaldığı durumlarda BM Genel Kurulu'na, oradan da sonuç alınmazsa bölgesel örgütlere yüklediği sorumluluk, Kosova'nın coğrafi konum itibarıyla Avrupa'da olması nedeniyle bir Avrupa-Atlantik örgütü olan NATO tarafından gerçekleşmesi ile prensipte doğru bir otoritedir.

Sorumluluk açısından bakıldığında ise NATO'nun, Avrupa'da yer alan ancak örgüte üye olmayan Sırbistan'da yaşanan zulme sessiz kalmadığı söylenebilir. Sırbistan'ın halkına karşı kendi sorumluluğunu yerine getirmemesi ve daha da önemlisi çatışmanın taraflarından biri haline gelmesi nedeniyle NATO üye devletlerinin, sorumluluğun artık uluslararası topluma ve coğrafya itibarıyla de en çok kendilerine düştüğü düşüncesiyle müdahale ettiğini söylemek, Koruma Sorumluluğu ile birlikte, yanlış olmaz. Bu müdahaledeki niyet, Sırbistan'ı yıkmak veya Kosova'yı Sırbistan'dan ayırmak değil; sadece buradaki çatışmaları ve insan hakları ihlallerini durdurmaktır. Üstelik yine müdahale sonrası duruma bakıldığında müdahaleciler, aşama aşama sivil otoritenin oluşumunda rol almaktadır. Müdahaleyi yapan NATO'nun üyeleri ile aynı Avrupalı devletlerin yer aldığı bir başka bölgesel örgüt olan AB'nin de bugün EULEX vasıtasıyla Kosovalıların demokratik bir hukuk devleti kurmasına yardımcı olması, Koruma Sorumluluğu'nun müdahale sonrası duruma ilişkin oluşturduğu kurallar ile paralellik gösterir.

Kosova müdahalesinin Koruma Sorumluluğu kriterlerine uygunluğuna dair en büyük şüphe ise Kosova'nın müdahaleci devletlerin gözetiminde bağımsızlığını ilan etmesi ve dolayısıyla Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün ihlal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Koruma Sorumluluğu, BM şartı gibi, güç kullanımının/müdahalenin söz konusu ülkenin toprak bütünlüğüne hâlel getirmemesi gerektiğini net bir şekilde ortaya koyar. Ancak Ahtisaari Planı incelendiğinde, en baştan itibaren Kosova için denetimli bir bağımsızlık öngörülmüş olması, Koruma Sorumluluğu'nun doğru niyet kriteri ile ters düşer.

Bütün bunların ışığında Koruma Sorumluluğu'nun; insani müdahaleden çok daha kapsamlı ve net kurallar bütünü oluşturduğu, dolayısıyla devletlere kendi halkını korumakla sorumlu olduğunu ve buna ilaveten, uluslararası topluma da gerektiğinde bu sorumluluğu devralması gerektiğini kabul ettirmekte önemli bir adım olduğu söylenebilir. Üstelik Koruma Sorumluluğu'nun bu şekilde oluşmasındaki en önemli faktörlerden biri, uluslararası toplumun Ruanda'daki soykırıma sessiz kalmış olmanın yarattığı utanç henüz sona ermeden yapılan Kosova'ya yönelik müdahalenin büyük hukuki anlaşmazlıklara neden olmasıdır.

KAYNAKLAR

Birleşmiş Milletler Belgeleri

- Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM Reformları ile İlgili Raporu, 7 Haziran 2007:
<http://www.china-un.org/eng/smhwj/2005/t199101.htm>
- Douste-Balzy, Philippe; BM 60. Genel Kurul Konuşması, 18 Eylül 2005:
<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/fra050918eng.pdf>
- Freivalds, Laila; BM 60. Genel Kurul Konuşması, 17 Eylül 2005:
<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/swe050917eng.pdf>
- Ki-moon, Ban; BM 60. Genel Kurul Konuşması, NY, 18 Eylül 2005:
<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/kor050918eng.pdf>
- Murigande, Charles; BM 60. Genel Kurul Konuşması, 18 Eylül 2005:
<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/rwa050918eng.pdf>
- Straw, Jack; BM 60. Genel Kurul Konuşması, 17 Eylül 2005:
<http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/uki050917eng.pdf>
- Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Changes, 2004.
- BMGK 6659 Sayılı YFC'ye Güç Kullanımının Durdurulması İsteğinin Reddi Kararı, 26 Mart 1998.
- BMGK 1160 Sayılı Kararı, 31 Mart 1998.
- BMGK 1199 Sayılı Kararı, 23 Eylül 1998.
- BMGK 1203 Sayılı Kararı, 24 Ekim 1998.
- BMGK 1239 Sayılı Kararı, 14 Mayıs 1999.
- BMGK 1244 Sayılı Kararı, 10 Haziran 1999.
- BMGK 1244 Sayılı Kararı 10. Paragrafı Uyarınca Hazırlanan BMGS Raporu, 12 Haziran 1999.
- BMGS 779 Sayılı UNMIK Raporu, 12 Temmuz 1999.
- BM Şartı, bkzn. <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>.

- BM Genel Sekreteri Raporu A/63/677, 12 Ocak 2009.
- Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement, BMGK S./2007/168, 26 Mart 2007.
- Eide, Kai; *A Comprehensive Review of the Situation in Kosovo*, U.N. Doc. S/2005/635, 7 Ekim 2005.
- Evans, Gareth; “Implementing the Responsibility to Protect: The Need to Build on the 2005 Consensus”, *UNGA Interactive Dialogue on the Responsibility to Protect*, NY, 23 Temmuz 2009: <http://www.gevans.org/speeches/speech405.html> (22.12.2014).

Dergi Yayınları

- Bekich, Darko; “Soviet Goals in Yugoslavia and the Balkans” *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, AAPSS, Vol. 481, Soviet Foreign Policy in an Uncertain World, Sep. 1985, ss. 81-91.
- Bellamy, Alex J.; “Whither Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit”, *Ethics and International Affairs*, Sayı 20 Cilt 2, Haziran 2006, ss. 143-69.
- Charney, Jonathan I.; “Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo”, *The American Journal of International Law; Editorial Comments: NATO’s Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, ss. 834-841.
- Chinkin, Christine M.; “Kosovo: A ‘Good’ or ‘Bad’ War?”, *The American Journal of International Law, Editorial Comments: NATO’s Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, ss. 841-7.
- Delo, 13 Ocak 1995, (çev.) FBIS, *Daily Report (Eastern Europe)*, 13 Şubat 1995.
- Dragović-Soso, Jasna; “Rethinking Yugoslavia: Serbian Intellectuals and the 'National Question' in Historical Perspective” *Contemporary European History*, Vol. 13, No. 2, May 2004, ss. 170-184.
- Elbe, von Joachim; “The Evolution of the Concept of the Just War in International Law”, *The American Journal of International Law*, Sayı 33, Cilt 4, Ekim 1939, ss. 665-688.
- Evans, Garreth ve Sahnoun, Mohammed; “The Responsibility to Protect” *Foreign Affairs*, Sayı 81, No 6, Kasım 2002, ss. 99-110.

- Fixdal, Mona ve Smith, Dan; “Humanitarian Intervention and Just War”, *Merston International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, Nov., 1998, ss. 283-312.
- Günal, Altuğ; “Nihai Statüsünün Belirlenmesi Aşamasında Kosova”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 9, Şubat 2007, ss. 87-113.
- Henkin, Louis; “Kosovo and the Law of ‘Humanitarian Intervention’”, *The American Journal of International Law; Editorial Comments: NATO’s Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, ss. 824-8.
- Falk, Richard A.; “Kosovo, World Order and the Future of International Law”, *The American Journal of International Law; Editorial Comments: NATO’s Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, ss. 847-57.
- *Humanitarian Intervention: Definition and Criteria*, CSS, Strategic Briefing Papers, Vol. 3 Part 1, June 2000.
- Lauwers, Gunter ve Smis, Stefaan; “New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosova Crisis”, *Nationalism & Ethnic Politics*, Cilt 6, No 2, Yaz 2000, ss. 43-70.
- Massa, Anne-Sophie; “Does Humanitarian Intervention Serve Human Rights? The Case of Kosovo”, *Amsterdam Law Forum*, Sayı 1, Cilt 2, Ocak 2009, ss. 49-60.
- Özman, M. Aydoğan, ‘Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller’, *AÜHFD*, Cilt 21, Sayı 1-4, 1964, ss. 53-121.
- Parekh, Bhikhu; “Rethinking Humanitarian Intervention” *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, Vol.18, No. 1, The Dilemmas of Humanitarian Intervention. Les dilemmes de l'intervention humanitaire, Jan, 1997, ss. 49-69.
- Pastor, Robert; “Forward to the Beginning: Widening the Scope for Global Collective Action”, *International Journal*, 48, 1993, ss. 641-667.
- Reisman, Michael W.; “Kosovo’s Antimonies” in “Editorial Comments: NATO’s Kosovo Intervention”, *The American Journal of International Law*, Sayı 93, Cilt 4, Ekim 1999.
- Reissman, Michael W.; “Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law”, *American Journal of International Law*, 1990, Sayı 84, ss. 866-876.

- Ryniker, Anne; “The ICRC’s Position on Humanitarian Intervention”, *IRRC*, Sayı 83, Haziran 2001, ss. 527-32.
- Schroeder, Emily; “The Kosovo Crisis: Humanitarian Imperative versus International Law”, *The Fletcher Forum of World Affairs*, Sayı 28 Cilt 1, 2004, ss.179-199.
- Slim, Hugo; “International Humanitarianism’s Engagement with Civil Wars in the 1990s: A Glance at Evolving Practice and Theory,” *The Journal of Humanitarian Assistance*, 1997 bknz. www.jha.ac/articles/a033.htm.
- “The Population of Yugoslavia”, *Demographic Research Center, Institute of Social Sciences*, Belgrade, 1974. <http://www.cicred.org/Eng/Publications/pdf/c-c55.pdf>.
- Uzun, Ertuğrul ve Uzun, Elif; “Uluslararası Hukukun Temelleri ve Fransisco de Vitoria”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 5, Sayı: 18, 2009, ss.39-60.
- Vasovic, Aleksandar; “Braced (and Armed) for Confrontation” *Balkan War Report*, Ocak 1993.
- Volkan, Vamık; “Large-Group Psychodynamics and Massive Violence”, *Ciencia & Saude Colectiva*, Sayı 11 No:2, Nisan 2006, ss.303-314.
- Waal, Alex de ve Omaar, Rakiya; “Can Military Intervention Be "Humanitarian"?", *Middle East Report*, Vol 24, March/April 1994, bknz. <http://www.merip.org/mer/mer187/can-military-intervention-be-humanitarian> (21.06.2014).
- Wedgwed, Ruth; “NATO’s Campaign in Yugoslavia”, *The American Journal of International Law; Editorial Comments: NATO’s Kosovo Intervention*, Sayı 92, Cilt 4, Ekim 1999, ss. 828-34.
- Weiss, Thomas G.; “Researching Humanitarian Intervention: Some Lessons”, *Journal of Peace Research*, Vol 38, No 4, Temmuz 2001, ss. 419-428.
- Wet, Erika de; “The Governance of Kosovo: Security Council Resolution 1244 and the Establishment and Functioning Eulex”, *The American Journal of International Law*, Sayı 103, Cilt 1, Ocak 2009, ss. 83-96.
- Yaşın, Gözde Kılıç; “Araçsallaştırılan ‘İnsani Müdahale’ ve Siyasi Hukuk”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 1 Mart 2012:

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2012/03/01/6513/aracsallastirilan-insani-mudahale-ve-siyasallasan-hukuk> (24.06.2014).

- Yetkiner, Hakan Hakkı; “Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluştugu Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt no:18, Sayı:1, 2012, ss. 51-146.

Gazete Haberleri

- Annan, Kofi; “Two Concepts of Sovereignty”, *The Economist*, 18 September 1999.
- BBC News, 13 Ekim 1998, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/192453.stm> (25.11.2014).
- Binder, David; “Bush Warned Serbs Not to Widen War”, *New York Times*, 28 Aralık 1992: <http://www.nytimes.com/1992/12/28/world/bush-warns-serbs-not-to-widen-war.html> (10.10.2014).
- Chomsky, Noam; Kosovo Peace Accord, *Z Magazine*, Temmuz 1999: <http://www.chomsky.info/articles/199907--.htm>
- CNN News, 23 Nisan 1999.
- EULEX göreve başladı: <http://www.haberturk.com/dunya/haber/113853-eulex-goreve-basladi> (20.11.2014)
- *Financial Times*, 27 Nisan 1998.
- Fisk, Robert; “Who Needs NATO?”, *Progressive*, 22 Haziran 1999, ss. 22-3.
- Fisk, Robert; “What is the point of NATO? An Atlantic alliance that has brought us to this catastrophe should be wound up”, *Independent*, 13 Mayıs 1999: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/what-is-the-point-of-nato-1093219.html> (19.12.2014).
- Fittchett, Joseph; “NATO Chief Warns Serbs and Rebels on Attacks”, *The New York Times*, 29 Ocak 1999 http://www.nytimes.com/1999/01/29/news/29iht-kosovo.t_23.html (4.12.2014).

- Hajredin Hoxha interview, *Vjesnik*, 9 May 1981.
- Hoxha, Enver; *With Stalin*, Tirana, 1981.
- *Independent*, Aralık 1998.
- *Independent*, 28 Haziran 1999:
<http://www.independent.co.uk/news/obituaries/slobodan-milosevic-469744.html>
(10.10.2014)
- *International Herald Tribune*, 21 Ocak 1997.
- *International Herald Tribune*, 18 Mart 1998.
- *International Herald Tribune*, 23 Mart 1998.
- *International Herald Tribune*, 7 Nisan 1998.
- *International Herald Tribune*, 2 Temmuz 1998.
- *International Herald Tribune*, Tokyo, 15 Haziran 1998.
- *International Herald Tribune*, Tokyo, 30 Haziran 1998.
- *International Herald Tribune*, Tokyo, 29 Eylül 1998.
- *International Herald Tribune*, Tokyo, 30 Eylül 1998.
- *International Herald Tribune*, 23 Ocak 1999.
- *International Herald Tribune*, 12 Nisan 1999.
- *International Herald Tribune*, 4 Haziran 1999.
- *International Herald Tribune*, 18 Mart 2000.
- Interview, Three Serb Soldier,
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/interviews/serbs.html>
(21.11.2014).
- Jane Perlez, 14 Ekim 1998: <http://www.radioradicale.it/exagora/nyt-holbrooke-milosevic-agreements-0> (25.11.2014).

- Most Serbs Acknowledge Independent Kosovo, Poll, 2013: <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbians-acknowledge-kosovo-independence> (21.11.2014).
- Newline, 28 Ocak 1999: <http://www.rferl.org/content/article/1141831.html> (21.11.2014).
- Slobodan Milosevic at Kosovo Brotherhood and Solidarity Rally in Belgrade, *BBC Summary of World Broadcasts*, 21 Kasım 1988, bknz. <http://slobodan-milosevic.org/documents/sm112188.htm> (20.11.2014).
- Speech of Slobodan Milosevic at Kosovo Polje, 24 Eylül 1987: bknz. <http://www.slobodan-milosevic.org/news/milosevic-1987-3-eng.htm> (23.11.2014).
- Spezza, Gianluca; “The UN panel for Investigation on Human Rights abuses in North Korea”, *BBC World News*, 2013.
- *Sunday Post*, 28 Mart 1999.
- *The Guardian*, 12 Mart 1998.
- *The Guardian*, 9 Haziran 1998.
- *The New Statesmen*.
- Vann, Billy; *The Holbrooke-Milosevic agreement on Kosovo*, 20 Ekim 1998: <http://www.wsws.org/en/articles/1998/10/koso-o20.html> (25.11.2014).
- V.L.P, *Daily News Report*, Sayı: 1002, Belgrad, 2 Haziran 1997.
- *Washington Post*, 17 Eylül 1998.
- *Yugoslav Statistics Bitten*, no. 727, 1972.
- *Zeri-i Popullit*, Tirana, 8 Nisan 1981.

Kitaplar

- Annan, Kofi; *Interventions: A Life in War and Peace*, NY: Penguin Books, 2012.
- Atkins, E. M. ve Dodara, R. J.; (ed.), *Augustine: Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

- Baerlein, Henry, *A Difficult Frontier*, Leonard Parsons, London, 1922.
- Bahrany, Leila Nicolas; *Humanitarian Intervention: Need for Legitimacy*, Lebanon: Lebanese University Press, Mayıs 2007.
- Baily, John; *The Globalization of World Politics*, NY: Oxford University Press, 2001.
- Banac, Ivo; *The National Question in Yugoslavia: Origins, History and Politics*, NY: Cornell University Press, 1988
- Bektaş, Engin; “Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar”, Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (ed.); *Balkanlar El Kitabı, Cilt I: Tarih*, Ankara: Vadi Yayınları, 2006, ss. 37-53.
- Bideleux, Robert ve Jeffries, Ian; *A history of Eastern Europe Crisis and Change*, London: Routledge, 1998.
- Bideleux, Robert ve Jeffries, Ian; *The Balkans: A Post-Communist History*, NY: Routledge, 2007.
- Brown, Peter; *The World of Late Antiquity*, London: Thames and Hudson, 1971.
- Caplan, Richard; *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*, NY: Cambridge University Press, 2005.
- Castellan, Georges; *Balkanların Tarihi, 14-20. Yüzyıl*, Ayşegül Yaraman-Başbuğu (çev.), İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.
- Coles, Paul; *The Ottoman Impact on Europe*, London: Thames and Hudson, 1968.
- Darby, H. (ve diğerleri); *A Short History of Greece*, Cambridge: Cambridge University Press, 1965.
- Dyson, R. W.; (ed.), *Aquinas: Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Fine Jr, John V. A.; *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Michigan: University of Michigan Press, 1994.

- Günal, Altuğ; “Kıbrıs ve Kosova Sorunların Hakkaniyet ve Uluslararası Hukuk Açısından Karşılaştırılması”, *Ege Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Seminerleri 2009-2010*, Haziran 2010.
- Günal, Altuğ; “Sırbistan Cumhuriyeti”, Nazif Mandacı ve Murat Necip Arman (ed.) *Çağdaş Balkan Siyaseti – Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme*, (2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Krieger, Heike; *The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974-1999*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Daalder Iwo H. ve O’Hanlon, Michael; *Winning Ugly: NATO’s War to Save Kosovo*, Washington DC: The Brookings Institution, 2000.
- Havel, Vaclav; *Kosovo and the End of the Nation-State*, NY: Revolution Books, Haziran 1999.
- J. Wheeler, Nicholas; “The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society”, Welsh, Jennifer M.; (ed.) *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Johnstone, Ian; “Responsibility to Protect”, in “The Power of Deliberation”, Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Finnemore, Martha, *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs About the Use of Force*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.
- Fischer, Bernd J.; *Albania at War, 1939–1945*, London: Hurst, 1999.
- Francisco de Vitoria, ‘On Civil Power (De potestate ciuli)’, Political Writings, in A. Pagden ve Jeremy Lawrance, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Garau, Pedro Perez-Seoane; *NATO’s Criteria for Intervention in Crisis Response Operations: Legitimacy and Legality*, Copenhagen: Royal Danish College Publishing, 2013.
- Grotius, Hugo; *Savaş ve Barış Hukuku*, Seha L. Meray (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Hall, D.; *Albania and the Albanians*, London: Pinter, 1994.

- Harcourt, Sir W. V; *Letters of Historicus on Some Questions of Int Law*, London: Macmillan and Co, 1863.
- Hanioglu, Şükrü; *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981.
- Herscher, Andrew; *Violence Taking Place: The Architecture of the Kosovo Conflict*, California: Standard University Press, 2010.
- Hürsoy, Siret; “Intervention Dilemma: Is Partial Intervention Possible?”, in Dilip Lahiri (ed.), *Emerging Security concerns in West Asia*, India: Macmillan Press, 2009.
- Jelavich, Barbara; *A History of the Balkans*, vol. I, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Judah, Tim; *Kosovo: What Everyone Needs to Know*, NY: Oxford University Press, 2008.
- Kostovicova, Denisa; “Shkolla Shqipe” and “Nationhood” in Schwadner-Sievers, Stephanie ve Fischer, Bernd J. (ed.); *Albanian Identities: Myth and History*, London: Hurst, 2002.
- Kostovicova, Denisa; *Parallel Worlds: Response of Kosovo Albanians to Loss of Autonomy in Serbis: 1986-1996*, Keele University European Research Centre, 1997.
- Krstić-Brano, Branislav; *Kosovo, Facing the Court of History*, New York: Humanity Books, 2000.
- Labonte, Melissa; *Human Rights and Humanitarian Norms, Strategic Framing, and Intervention: Lessons for the Responsibility to Protect*, NY: Routledge, 2012.
- Lampe, J.; *Yugoslavia as History*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Magaş, Branka; *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-1992*, London: Verso, 1993.
- Malcolm, Noel; *Bosnia: A Short History*, London: Macmillan, 1994.
- Malcolm, Noel; *Kosovo: A Short History*, London: Macmillan, 1999.

- McGinnis, Ray; *Writing the Sacred: A Psalm-Inspired Path to Appreciating and Writing Sacred Poetry*, Kelowna: Northstone Publishing, 2005.
- McCarthy, Leo; *International Anarchy, Realism, and Non-Intervention*, in Forbes, Ian ve Hoffman, Mark; (ed.) *Political Theory, International Relations and the Ethics of Intervention*, Basingstoke: St. Martin's Press, 1993, ss. 75-90.
- Meray, Seha; *Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt (Yeniden gözden geçirilmiş üçüncü bası)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1968.
- Mertus, Julie; *Open Wounds: Human Right Abuses in Kosovo*, NY: Human Rights Watch/Helsinki, Mart 1993.
- Murphy, Sean; *Sovereignty and Intervention: Are International legal Norms Changing?*, Washington: George Washington University, 2000.
- Özdek, Yasemin; *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Ankara: Öteki Yayınları, 2000.
- Perritt Jr., Henry H.; *The Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Pollo, S. ve Puto, A.; *A History of Albania*, London: Routledge & Kegan Paul, 1981.
- Ramet, Sabrina Petra; *Whose Democracy? Nationalism, Religion and the Doctrine of Collective Rights in Post-1989 Eastern Europe*, Lanham, Md: Rowman & Littlefield, 1997.
- Ramet, Sabrina Petra; *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, Colorado: West View Press, 2002.
- Rousseau, Jean-Jacques; "On the Social Contract", *The Basic Political Writings*, Indiana: Hackett, 1987.
- Sander, Oral; *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara: İmge Kitabevi, 2010.
- Sander, Oral; *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- Silber, Laura ve Little, Alan; *The Death of Yugoslavia*, London: Penguin Books & BBC Books, 1995.

- Tanner, M.; *Croatia: A Nation Forged in War*, New Haven, Conn: Yale University Press, 1997
- Thomas, Nigel ve Mikulan, Krunoslav; *The Yugoslav War: Bosnia, Kosovo and Macedonia 1992-2001*, NY: Osprey Publishing, 2006.
- Trosky, Leo; *The Balkan Wars, 1912–1913*, New York: Monad Pres, 1998.
- Vickers, Miranda; *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*, NY: Columbia University Press, 1998.
- Volkan, Vamık; “Not letting go: from individual perennial mourners to societies with entitlement ideologies”, Fiorini, Leticia Glocer ve Bokanowski, Thierry (ed.); *On Freud’s ‘Mourning and Melancholia’*, London: Karnac Books, 2009.
- Walzer, Michael; *Just And Unjust Wars: A Moral Argument, With Historical Illustrations*, NY: Basic Books, (4. Basım,) 2006.
- Walzer, Michael; “The Politics of Rescue”, *Arguing About War*, New Haven: Yale University Press, 2004.
- Welsh, Jennifer M.; “Conclusion: Humanitarian Intervention after 11 September,” *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- West, Rebecca; *Black Lamb and Grey Falcon: A Journey Through Yugoslavia*, London: Penguin Books, 1941’deki ilk basıdan 5. Bası, 2007.
- Wilkes, John; *The Illyrians*, Oxford: Blackwell, 1992.
- Wippman, David; “Enforcing the Peace: ECOWAS and the Liberian Civil War”, Lori F. Damrosch (ed.) *Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts*, NY: Council of Foreign Affairs, 1993.

Uluslararası Hukuk Belgeleri

- Augsburg Barışı, bknz. http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Doc.67-ENG-ReligPeace1555_en.pdf.
- İngiltere, Avam Kamarası, Dış İşleri Komitesi, Dördüncü Rapor (Kosova Raporu), Haziran 2000, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm199900/cmselect/cmfaif/28/2809.htm#n106> (10.12.2014).

- Bulletin of the Ministry of Information of the Republic of Kosovo, no. 194, 7 Kasım 1994.
- Conference on Yugoslavia Arbitration Commission: *Opinions on Questions Arising from the Dissolution of Yugoslavia*, 31 I.L.M. 1488, 1499–1500, 1992.
- Constitution of Socialist Federal Republic of Yugoslavia, *Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, No. 9/1974.
- Agreed Points of Russian Participation in KFOR, 18 Haziran 1999: <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990618a.htm>
- Council of EU, Council Joint Action 2008/124/CFSP, 2008
- Florence European Council Conclusions, 21-22 Haziran 1996: http://www.europarl.europa.eu/summits/fir1_en.htm#up (18.11.2014).
- Guiding Principles of the Contact Group for a Settlement of the Status of Kosovo, Kasım 2005 : <http://www.unosek.org/docref/Contact%20Group%20-%20Ten%20Guiding%20principles%20for%20Ahtisaari.pdf>
- *Human Rights Watch*, 2001: <http://www.hrw.org/reports/2001/kosovo/undword-04.htm> (5.12.2014).
- İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Civilian Deaths in the NATO Air Campaign*, Sayı 12, No 1(D), Şubat 2000, Ek B: http://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-03.htm#P1212_254868.
- Kosovo Declaration of Independence, 17 Şubat 2008: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635> (10.12.2014)
- Londra Temas Grubu Görüşmeleri - Kosova Bildirgesi, 9 Mart 1998, http://1997-2001.state.gov/www/travels/980309_kosovo.html (7.04.2014).
- MC Misakı. bkz. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp#art15.
- NATO Resmi Sitesi: <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>.
- NATO Stratejik Konsept 1999: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (27.06.2014).

- OSCE, *Kosovo/Kosova: As Seen, As Told*. Part II. A Report on the Human Rights Findings of the OSCE Mission in Kosovo, Pristina, Haziran-Ekim 1999, ss. 122–123.
- Rambouillet Accord, 23 Şubat 1999:
http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990123_RambouilletAccord.pdf
- SANU Memorandum, 24 Eylül 1986:
https://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/sanu_memo_e3b3615076.pdf
- Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Konvansiyonu, 9 Aralık 1948: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf>
- Written Contribution of Kosovo, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, International Court of Justice, 17 Nisan 2009.
- 1964 Anayasası, Değişiklik VVI-XIX:
http://www.arhivju.gov.rs/active/en/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/amandmani_na_ustav_iz_1963.html (17.10.2014).
- 1977 Additional Protocol to 1949 Geneva Conventions, 1977.

Uluslararası Adalet Divanı Kararları

- BM, Uluslararası Adalet Divanı, 18 Nisan 1994: <http://www.icj-cij.org/documents/?p1=4&p2=2>
- Joint Declaration, Legality of Use of Force case: ICJ 2004/3, 15 Aralık 2004: <http://www.icj-cij.org/docket/files/105/10538.pdf>
- *Legality of Use of Force* case: provisional measures, ICJ, pleadings of Belgium, 10 Mayıs 1999, CR 99/15: <http://www.icj-cij.org/docket/files/105/4515.pdf> (18.12.2014).
- *Legality of Use of Force* case: Requests for indication of provisional measures, ICJ, 12 Mayıs 1999, CR 99/25.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Kararları

- *Prosecutor vs. Milutinovic*, IT-05–87 trial transcript 060710IT at 452–67, 10 Haziran 2006: <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/trans/en/060710IT.htm> (10.12.2014).

İnternet Kaynakları

- De Vitoria, Francisco; *The Second Relectio*: http://www.constitution.org/victoria/victoria_5.htm (15.7.2014).
- Francisco de Suarez, <http://plato.stanford.edu/entries/suarez/>.
- Ilija Garasanin's Nacertanije: http://www.rastko.rs/istorija/batakovic/batakovic-nacertanije_eng.html (25.10.2014).
- Milosevic's Speech, Kosovo, 28 June 1989 BBC Translation: <http://emperors-clothes.com/milo/milosaid2.htm>
- Sempronius Proculus, <http://www.ancientlibrary.com/smith-bio/2874.html>.
- Sırbistan Resmi Sitesi: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=43376>.
- <http://www.kosovothanksyou.com/>

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep Selin ACAR, 29 Mayıs 1990'da Karabük'te doğdu. İlköğretimini TED Karabük Koleji'nde ve ortaöğretimini Karabük 75. Yıl Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2007 yılında burslu olarak girdiği İzmir Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nü 2011 yılında Yüksek Şeref Öğrencisi olarak bitirdikten sonra 2011 yılında Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılında Celal Bayar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü Uluslararası Hukuk Ana Bilim Dalı'na ÖYP ile araştırma görevlisi olarak atandı.

ÖZET

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonra, 1998-1999'da Yugoslavya birlikleri ile Kosovalı Arnavutların milis güçleri KKO, arasında bir iç savaş başladı. Savaş sırasında, Sırp güvenlik güçleri ve polisleri tarafından yapılan etnik temizlik ve şiddet ile KKO'nun artan saldırıları, 24 Mart 1999'da başlayan ve 78 gün süren NATO'nun müdahalesine yol açtı. İnsani gerekçelerle yapıldığı öne sürülen müdahale, özellikle Ruanda'da 1994'te yaşanan soykırıma sessiz kalınmasının pişmanlığının etkisiyle yapıldı. 1995'te Srebrenitsa'da yaşanan etnik temizliğe müdahalede geç kaldığı yönünde eleştiriler alan uluslararası toplum, bu kez Kosova'da da aynı şeylerin yaşanmaması için harekete geçti. Ancak BM Şartı'nın 51. maddesi uyarınca BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) onayına ihtiyaç duyulan güç kullanımının, onay olmaksızın gerçekleşmesi; uluslararası hukuk kuralı haline gelmemiş "insani müdahale" kavramı üzerine halihazırda yapılan tartışmaları arttırdı.

Bu çalışmada öncelikle, insani müdahalenin eksik olduğu yönlerin bulunabilmesi için "insani müdahale" kavramı açıklandı. Sonrasında, Kosova'nın savaşla sonuçlanan tarihsel arka planı anlatıldıktan sonra, Kosova Savaşı ve NATO'nun müdahalesinin yapısı açıklandı. İnsani müdahalenin eksikliklerini gidermek amacıyla 1999 NATO müdahalesinden sonra oluşturulan Koruma Sorumluluğu Raporu da incelenerek; oluşturulan net kriterler ortaya kondu. Bu kriterlerin NATO'nun Kosova müdahalesine uygulanmasıyla da, NATO'nun 1999 Kosova müdahalesinin yarattığı aksaklıkların Koruma Sorumluluğu'nun daha net kurallar oluşturarak ortaya çıkmasındaki etkisi gösterildi.

Anahtar Kelimeler: insani müdahale, Kosova, BM, NATO, koruma sorumluluğu

ABSTRACT

After collapse of SFRY, civil war started in 1998-1999 between Yugoslav forces and Kosovar Albanian guerilla fighters, KLA. Ethnic cleansing and increasing violence against Kosovar Albanians by Serbian security and police forces, together with attacks by KLA caused 78-days-length NATO intervention started in March 24, 1999. The intervention argued to be humanitarian motivated had started as an affect of the regret of being remained silent to the genocide occurred in Rwanda in 1994. Moreover, international society which was criticized for being late to the ethnic cleansing in Srebrenica in 1995 activated in order to prevent same situations in Kosovo. However, the use of force lawfully requiring UN Security Council's (UNSC) approval according to article 51 of UN Charter had made without referring approval and this increased the present discussions on the concept of "humanitarian intervention" which had not become a rule of international law.

In this study, first of all, it is explained the concept of "humanitarian intervention" in order to reveal the deficiencies of the concept. Followingly, after presenting the historical background of Kosovo that ended in war, the 1998-1999 Kosovo War and NATO's intervention are asserted. Together with examining the Responsibility to Protect (RtoP) Report created after 1999 NATO intervention in Kosovo in order to eliminate the mentioned deficiencies of humanitarian intervention, it is put forth the clear criterion of RtoP. In the end, by applying those criterion to 1999 NATO's intervention in Kosovo, it is showed the effects of this intervention's deficiencies to the creation of RtoP to form more explicit rules.

Key Words: humanitarian intervention, Kosovo, NATO, UN, responsibility to protect, RtoP